

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. Ι

ΜΑΝΟΛΗ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

ΜΙΚΡΗ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1964

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Ἀφιέρωμα στή μνήμη τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη
μέ τήν ἐπιμέλεια τιμητικῆς ἐπιτροπῆς. Θεσσαλονίκη 1960, 568 σελ., δρ. 120.

« ΑΠΑΝΤΑ ΜΑΝΟΛΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ »

1ος τόμος : **Ἑρευνητικά Α'**, Θεσσαλονίκη 1963, 496 σελ., δρ. 120.

2ος τόμος : **Ἑρευνητικά Β'**, Θεσσαλονίκη 1963, 456 σελ., δρ. 120.

3ος τόμος : **Νεοελληνική Γραμματική — Ἱστορική Εἰσαγωγή** μέ 13 χάρτες
καί 7 πίνακες, 1938, 16 + 688 σελ., ἀδετη δρ. 100, δεμένη 125.

6ος τόμος : **Δημοτικισμός καί ἀντίδραση**, 1960, 397 + 1 σελ., δρ. 50.

Σημ. : Οἱ τόμοι 4ος καί 5ος κυκλοφοροῦν τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1963. Ἡ ἔκδοσις τῶν « Ἀπάντων Μανόλη Τριανταφυλλίδη » συνεχίζεται.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ἰδρυτής : Μαν. Τριανταφυλλίδης

Ἡ « Νεοελληνική Βιβλιοθήκη » ἰδρύθηκε μέ τὸ σκοπὸ νὰ βοηθήσῃ νὰ συγκροτηθῇ καί νὰ γίνῃ ὅσο μπορεῖ πιὸ ἄριστο τὸ μάθημα τῶν νέων ἐλλήνων στὴν ἑλληνικὴ παιδεία — προπάντων στὴ μέση — ἀξιοποιώντας γι' αὐτὴν ὅ,τι ἔχει πρὸ ἄξιο ὁ νέος Ἑλληνισμός.

Τὰ βιβλία τῆς « Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης » εἶναι γιὰ τὸ μαθητὴ, γιὰ τὸ δάσκαλο ἢ καί γιὰ τοὺς δυό. Θὰ μποροῦν ὅμως νὰ χρησιμεύσουν τὰ περισσότερα καί στὸ φοιτητὴ καί στὸν κάθε μορφωμένο.

Τὰ διάφορα βιβλία τῆς « Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης » συσταίνονται ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας (ἐγκύκλι. ἀριθ. 8953/7 Μαΐου 1949, 31752/14 Μαΐου 1949, 117190/15 Δεκ. 1950) ὡς βοήθημα τῶν μαθητῶν, ὡς χρήσιμα γιὰ τίς σχολικὰς βιβλιοθήκας, καί ὄχι μόνον ὡς πολλαπλῶς ὠφέλιμα εἰς τὸ μορφωτικὸν ἔργον τοῦ σχολείου ἀλλὰ καί πληροῦντα δυσάρεστον κενὸν εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν σχολικῶν ἐκδόσεων καί (γιὰ τὴ μεγάλη Γραμματικὴ τοῦ Ὁργανισμοῦ, 4147/13 Ἀπριλ. 1951) ὡς ἀπαραίτητον βοήθημα διὰ τοὺς εκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς τοῦς διδάσκοντας τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν.

Τὰ βιβλία τῆς « Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης » ἀνήκουν σὲ μιὰ ἀπὸ τίς ἀκόλουθες σειρές :

Σ ε ι ρ ἄ Α.— Γλῶσσα :

1. Μαν. Τριανταφυλλίδης, **Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ** (περίληψις τῆς μεγάλης τοῦ Ὁργανισμοῦ σχολικῶν βιβλίων), 1949, 8 + 204 σελ., ἀδετη δρ. 30, δεμένη δρ. 35.
5. Μ. Οἰκονόμου, Θρ. Σταύρου, Μ. Τριανταφυλλίδης, **Ἡ γλῶσσα μου : κείμενα, γραμματικὴ, ἀσκήσεις**, γιὰ τὴν 5η καί τὴν 6η δημοτικῶν καί γιὰ τίς πρῶτες τάξεις τῆς μέσης παιδείας, 12 + 279 σελ., 1955. Ἀνατύπωση 1961, δρ. 30.
6. Μαν. Τριανταφυλλίδης, **Λεξιλογικὴ ἀσκήσεις** γιὰ τὴν 5η καί τὴν 6η δημοτικῶν. *Βιβλίον τοῦ δασκάλου* (συμπληρωματικὸν τοῦ μαθητικοῦ, προσορίζεται μόνο γιὰ τοὺς εκπαιδευτικοὺς), 1949, 44 σελ., Ἀνατύπωση 1962, δρ. 16.
7. Μαν. Τριανταφυλλίδης, **Λεξιλογικὴ ἀσκήσεις** γιὰ τὴν 5η καί τὴν 6η δημοτικῶν. *Βιβλίον τοῦ μαθητῆ*, 1947, 2 ἔκδ. 1951, 40 σελ., δρ. 14.
8. Μαν. Τριανταφυλλίδης, **Λεξιλογικὴ ἀσκήσεις** γιὰ τὴ μέση παιδεία. *Βιβλίον τοῦ μαθητῆ*, 1948, 2. ἔκδ. 1958, 80 σελ., Ἀνατύπωση 1962, δρ. 20.

(Ἡ συνέχεια στὴ σελ. 3 τοῦ ἐξωφύλλου)

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 1

ΜΑΝΟΛΗ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

ΜΙΚΡΗ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1964

17985

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ «Νεοελληνική Γραμματική (τῆς δημοτικῆς)» ποὺ συντάχθηκε μὲ πρωτοβουλία τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ τὴν κυκλοφόρησε ὁ Ὅργανισμὸς ἐκδόσεως σχολικῶν βιβλίων στὰ 1941, ἦταν ἀναγκαστικά κάπως διεξοδικὴ καὶ μεγάλη. Ἦταν γι' αὐτὸ ἀναγκαῖο, ὅπως τονίζεται καὶ στὰ Προλεγόμενά της, νὰ ἐβγαίνει μιὰ ἐπιτομή, ποὺ «ν' ἀνταποκριθῆ συμπληρωματικά σὲ προχειρότερη χρῆση». Χωρὶς νὰ κἀνῃ περιττὴ τὴν Κρατικὴ θὰ γινόταν πρόχειρο βοήθημα στὸ ἴδιο ἀναγνωστικὸ κοινό, τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς—ἰδίως τοὺς δημοδιδασκάλους—τοὺς συντάχτες τῶν διδαχτικῶν, τοὺς νέους, τοὺς συγγραφεῖς καὶ κάθε μορφωμένο ποὺ θέλει νὰ κατατοπιστῆ εὐκόλα καὶ γρήγορα στὰ ζητήματα τῆς ὀρθογραφίας καὶ γραμματικῆς τῆς μητρικῆς γλώσσας καὶ βρίσκει—μὲ τὸ δικίο του ἢ ὄχι—ἄβολη τὴν Κρατικὴ Γραμματικὴ.

Τὸ ἴδιο σημερινὸ ἐγχειρίδιο προβλέπεται καὶ γιὰ διδαχτικὸ τῶν μαθητῶν τῆς Μέσης, οἱ τρεῖς (ἢ καὶ τέσσερις πρῶτες τάξεις· αὐτὸ θὰ ἐξαρτηθῆ ἀπὸ τὸ αὐριανὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα), ἴσως ἀκόμη καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ τῆς Γ' τοῦ Δημοτικοῦ—ὅσο θὰ λείπῃ γιὰ αὐτὰ ἕνα εἰδικὸ βιβλιαράκι μὲ Ἀσκήσεις ἢ θὰ κρίνεται ἀναγκαῖο νὰ πάρουν μιὰ συνολικὴ, ὀλοκληρωμένη εἰκόνα τῆς διδασκόμενης γλώσσας.

Γιὰ τίς ἀνώτερες γυμνασιακὰς τάξεις, γιὰ τοὺς λειτουργοὺς τῆς Μέσης, γιὰ τοὺς δημοδιδασκάλους ἀκόμη ποὺ θὰ θελήσουν ν' ἀνατρέχουν σὲ ἀφθονώτερα παραδείγματα, νὰ διδάσκουν ἀπὸ κάποιο περίσσευμα γνώσεων καὶ νὰ λύνουν ἀπορίες κάθε εἴδους ποὺ ἢ σύντομη Γραμματικὴ ἀφήνει ἄλυτες, θὰ εἶναι πάντα ἀπαραίτητῆ ἡ Κρατικὴ.

Στὴ μικρότερη αὐτὴ Γραμματικὴ περιορίστηκαν σημαντικὰ τὰ παραδείγματα, παραμερίστηκαν δευτερώτερα ζητήματα, παρατηρήσεις, πληροφορίες (ἰδίως ἱστορικὲς καὶ συνταχτικὲς), καθὼς καὶ συσχετισμοὶ μὲ τὴν παλιότερη ὀρθογραφικὴ κατάσταση, καὶ ἀπλοποιήθηκαν διατυπώσεις καὶ ὀρισμοί, ὅταν μποροῦσε νὰ προσαρμοστῆ καλύτερα στὸ μαθητικὸ κοινό. Στὸν ἴδιο σκοπὸ ἀποβλέπουν μερικὲς μικροαλλαγές, ὅπως λ. χ. ἡ ἀντικατάσταση τῶν ὄρων *ἀφαίρεση* στὴ *συμπροφορά* καὶ *ἀφαίρεση* μὲ τοὺς ὄρους *ἀφαίρεση* καὶ *ἀποβολή*. Ὅσο γιὰ τὸν τύπο τῆς γλώσσας, γραμματικὸ καὶ ὀρθογραφικὸ, δίνεται ὁ ἴδιος ἀκριβῶς μὲ τῆς Κρατικῆς Γραμματικῆς—οὔτε καὶ μποροῦσε νὰ γίνῃ ἄλλιως. Τὸ Δεύτερο Μέρος, τὸ σχετικὸ μὲ τίς λέξεις, τὴ σημασία τους, τὸ παραγωγικὸ καὶ τὴ σύνθεσι, παίρνει καὶ οὗτὴ Γραμματικὴ αὐτὴ μεγαλύτερη θέση ἀπ' ὅτι συνήθως στίς ἑλληνικὲς Γραμματικὰς, γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναπτύσσονται στὰ Προλεγόμενα τῆς Κρατικῆς Γραμματικῆς.

Ὁ συγγραφέας ἔχει τὴν ἐλπίδα πὼς ἡ Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ θὰ χάρῃ τὴν ἴδια καλὴ ὑποδοχὴ ποὺ χάρηκε ἡ Κρατικὴ καὶ ὅτι θὰ βοηθήσῃ ἐξωσχολικά καὶ—μιὰ μέρα—σχολικά γιὰ νὰ γνωρισθῆ καλύτερα, ν' ἀγαπηθῆ καὶ νὰ καλλιεργηθῆ ἡ μητρικὴ γλώσσα.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ἀόρ. = ἀόριστος, ἀοριστικός
βλ. = βλέπε
δημ. = δημοτικό
ἐν(ικ) = ἐνικός
ἐνεργ. = ἐνεργητικός
ἐπίθ. = ἐπίθετο
κ. = και
κ.ἄ. = και ἄλλα

παθ(ητ). = παθητικός
πληθ. = πληθυντικός
ποιητ. = ποιητικό
πρβ. = παράβαλε
προφ. = προφέρεται
σπάν. = σπάνιο
σπανιότ. = σπανιότερα
προστ. = προσταχτική

Ἔχουν κλειστή μέσα σὲ *παρένθεση* φθόγγου πού συχνά παραλείπονται : (ἐ)ρωτῶ, ἢ δεύτερος τύπος τῆς ἴδιας λέξης : *κανένας* (*κανείς*) ἢ *δευτερώτερος* : *σκοπιάβω* (*σκοπιάφτω*).

Ἡ *παρένθεση* χρησιμεύει ἀκόμη και γιὰ νὰ δηλωθῇ πὼς πρόκειται γιὰ τὴν προφορὰ ἐκείνου πού κλείνεται στὴν *παρένθεση*, και ὄχι γιὰ τὴ γραφὴ του. Ἔτσι λ.χ. «ἡ κατάληξη (*ίζω*)» σημαίνει : ἡ κατάληξη πού προφέρεται ἔτσι — ἀδιάφορο ἂν γράφεται *-ίζω*, *-ύζω*, *-ήζω*, *-είζω* ἢ *-οίζω*.

Οἱ *ἀριθμοὶ σὲ παρένθεση* ἀναφέρονται στοὺς ἀντίστοιχους παραγράφους τοῦ βιβλίου. Τὸ *α* πού κάποτε ἀκολουθεῖ σημαίνει πὼς ἡ παραπομπὴ γίνεται και *στὸν ἀκόλουθο* ἢ και *στοὺς ἀκόλουθους παραγράφους*.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΦΘΟΓΓΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΦΘΟΓΓΟΙ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Οι φθόγγοι τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας

1. **Γραμματική** εἶναι τὸ σύνολο ἀπὸ τοὺς κανόνες πού πρέπει ν' ἀκολουθοῦμε γιὰ νὰ μιλοῦμε καὶ νὰ γράφωμε σωστὰ μιὰ γλώσσα.

2. Ὄταν μιλοῦμε μεταχειριζόμαστε **λέξεις**, πού σχηματίζονται ἀπὸ διάφορες φωνές· τίς φωνές αὐτές τίς ὀνομάζομε **φθόγγους**. Ἐτσι ἡ λέξη **ἔλα** σχηματίζεται ἀπὸ τοὺς τρεῖς φθόγγους **ε, λ, α**.

3. Ἡ ἐλληνικὴ γλώσσα ἔχει 25 φθόγγους, τοὺς ἀκόλουθους :

α, ε, ι, ο, ου, β, γ, δ, ζ, θ, κ, λ, μ, ν, π, ρ, σ, τ, φ, χ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ.

Τὰ γράμματα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας

4. **Γράμματα ἢ ψηφία** εἶναι τὰ γραπτὰ σημάδια πού παριστάνουν τοὺς φθόγγους.

Τὸ **ε**, τὸ **λ** καὶ τὸ **α** εἶναι γράμματα πού τὰ γράφομε γιὰ νὰ παραστήσωμε τοὺς φθόγγους πού προφέρομε λέγοντας **ἔλα**.

Τὰ διάφορα γράμματα πού μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ γράψωμε τοὺς φθόγγους τῆς γλώσσας μας ἀπαρτίζουν τὸ **ἀλφάβητο τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας** ἢ τὸ **ἐλληνικὸ ἀλφάβητο**.

5. Τὰ **γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου** εἶναι 24 καὶ κατατάσσονται σύμφωνα μὲ σειρὰ καθιερωμένη ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια, πού ὀνομάζεται **ἀλφαβητικὴ σειρὰ**.

Τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου εἶναι μαζί μὲ τὰ ὀνόματά τους τ' ἀκόλουθα :

α Α ἄλφα	η Η ἦτα	ν Ν νι	τ Τ τὰ (ταῦ)
β Β βῆτα	θ Θ θῆτα	ξ Ξ ξι	υ Υ ὑπιλο
γ Γ γάμα	ι Ι γιώτα	ο Ο ὄμικρο	φ Φ φιλ
δ Δ δέλτα	κ Κ κάπα	π Π πι	χ Χ χι
ε Ε ἔπιλο	λ Λ λάμδα	ρ Ρ ρὸ	ψ Ψ ψι
ζ Ζ ζῆτα	μ Μ μι	σ Σ σίγμα	ω Ω ὠμέγα

Ἡ ἀλφαβητικὴ σειρὰ εἶναι πολὺ χρήσιμη. Σύμφωνα μὲ αὐτὴ κατατάσσομε καὶ ζητοῦμε τίς λέξεις στὰ λεξικά ἢ ταξινομοῦμε διάφορα ὀνόματα.

6. Ἱστορικὴ παρατήρηση.—Τὸ ἀλφάβητό μας, ὀνομασμένο ἔτσι ἀπὸ τὰ δύο πρῶτα του ψηφία, εἶναι τὸ ἴδιο ποὺ εἶχαν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες.

Ἀντιστοιχία φθόγγων καὶ γραμμάτων

7. Δὲν ὑπάρχει πάντοτε ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στοὺς φθόγγους καὶ στὰ γράμματα τῆς γλώσσας μας.

Ἐπάρχουν σ' αὐτὴ φθόγγοι ποὺ δὲν παριστάνονται μὲ ἀντίστοιχα γράμματα. Τέτοιοι εἶναι οἱ φθόγγοι *ου, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ*.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἔχομε γράμματα ποὺ παριστάνουν τὸν ἴδιο φθόγγο : *ο - ω (ᾠμος)*.

Φωνήεντα καὶ σύμφωνα

8. Οἱ φθόγγοι διαίρουνται σὲ *φωνήεντα* καὶ σὲ *σύμφωνα*.

Φωνήεντα εἶναι οἱ φθόγγοι ποὺ μποροῦν νὰ σχηματίσουν μόνοι τους συλλαβὴ : *α, ι*.

Φωνήεντα λέγονται καὶ τὰ γράμματα ποὺ τοὺς παριστάνουν.

Σύμφωνα εἶναι οἱ φθόγγοι ποὺ δὲν μποροῦν νὰ σχηματίσουν μόνοι τους συλλαβὴ : *π, θ*.

Σύμφωνα λέγονται καὶ τὰ γράμματα ποὺ τοὺς παριστάνουν.

9. Παρατήρηση.—Οἱ ὄροι *φωνήεν* καὶ *σύμφωνο* σημαίνουν λοιπὸν κα' τοὺς φθόγγους καὶ τὰ γράμματα. Ὅταν ἀναγράφονται στὸ βιβλίον αὐτὸ τὰ γράμματα μέσα σὲ παρένθεση σημαίνει πὼς ὁ λόγος εἶναι γιὰ φθόγγους. Ἔτσι λ.χ. «ὔστερ' ἀπὸ τὸ (ι)» σημαίνει «ὔστερ' ἀπὸ τὸ φθόγγο ι». Αὐτὸς μπορεῖ νὰ γράφεται ἀδιάφορα μὲ *ι* ἀλλὰ καὶ μὲ *η, υ, ει, οι, υι*.

10. **Φωνήεντα** εἶναι τὰ γράμματα *α, ε, η, ι, ο, υ, ω*.

Σύμφωνα εἶναι τὰ γράμματα *β, γ, δ, ζ, θ, κ, λ, μ, ν, ξ, π, ρ, σ ἢ ς, τ, φ, χ, ψ*.

Ἀπὸ τὰ φωνήεντα τὸ *η* καὶ τὸ *υ* προφέρονται ὅπως καὶ τὸ *ι* : *νίκη, υνί*. Τὸ *ω* προφέρεται ὅπως καὶ τὸ *ο* : *ᾠμος*.

11. Ἐκ τῶν ἑπτὰ φωνήεντα :

- α) δύο, τὸ ε καὶ τὸ ο, ὀνομάζονται *βραχύχρονα*,
 β) δύο, τὸ η καὶ τὸ ω, ὀνομάζονται *μακρόχρονα*, καὶ
 γ) τρία, τὸ α, τὸ ι καὶ τὸ υ, ὀνομάζονται *δίχρονα*.

12. *Ἱστορική παρατήρηση*.—Στὴν ἀρχαία ἐποχὴ προφερόταν τὸ η σὰ μακρὸν ε, σὰν εε περίπου· τὸ ω σὰ μακρὸν ο, σὰν οο περίπου, καὶ τὰ φωνήεντα α, ι, υ, ἄλλοτε ἔτσι, σὰν ἀπλὰ α, ι, υ, καὶ ἄλλοτε σὰ μακριὰ α, ι, υ, δηλαδὴ σὰν αα, ιι, υυ περίπου.

Ἄρχικά καὶ τελικά γράμματα

13. Τὸ πρῶτο γράμμα σὲ μιὰ λέξη λέγεται *ἀρχικό*· τὸ τελευταῖο *τελικό*.

14. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ**. — Σὲ κάθε λέξη ποὺ τελειώνει σὲ (σ) γράφομε σ τελικό: φῶς.

Τελικά σύμφωνα

15. *Τελικά σύμφωνα* ἔχει ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα τὸ ς καὶ σὲ πολλὰς περιστάσεις τὸ ν: *τοὺς οὐρανούς, τῶν παιδιῶν*.

Σὲ ἄλλα σύμφωνα, κάποτε καὶ σὲ δύο, τελειώνουν μερικά ἐπιφωνήματα καὶ λέξεις μιμητικές: *ἄχ! οὐστ! μπλούμ!*, καθὼς καὶ μερικὲς ξένες λέξεις: *χρῶσ-βείμ, Ἰσαάκ, νίκελ, Μωάμθ*.

Διπλά γράμματα

16. Τὰ γράμματα ξ καὶ ψ λέγονται *διπλά*, γιὰ τὸ καθένα παριστάνει δύο φθόγγους, τοὺς φθόγγους κσ καὶ τοὺς φθόγγους πσ: *λοξός, ψυχή, ψάξε, ξεπαχνίζω, ἐξάψαλμος*.

17. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ**. — Τὸ (πσ) γράφεται παντοῦ μὲ ψ: *ψητό, Διψία*.

Τὸ (κσ) γράφεται μὲ ξ, ἐκτός στίς λέξεις ποὺ ἔχουν πρῶτο συνθετικὸ τὸ ἐκ: *ἔξω, ἄξιος — ἐκστρατεία*.

Δίψηφα

18. *Δίψηφα* ὀνομάζονται συνδυασμοὶ ἀπὸ δύο γράμματα ποὺ παριστάνουν ἓνα φθόγγο. Τὰ δίψηφα εἶναι φωνήεντα ἢ σύμφωνα καὶ εἶναι τ' ἀκόλουθα:

Α.—Δίψηφα φωνήεντα

19. α) Τὸ *ου* γιὰ τὸ φθόγγο (ου): *οὐρά, τοῦ βουνοῦ*.

β) Τὸ *αι*, ποὺ προφέρεται ὅπως καὶ τὸ ε: *σημαῖες*.

γ) Τὸ *ει*, τὸ *οι* καὶ τὸ *υι*, ποὺ προφέρονται ὅπως καὶ τὸ ι: *κλείνει, οἱ κάτοικοι, υἱοθεῖω*.

Τὰ δίψηφα φωνήεντα εἶναι μακρόχρονα.

20. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Γράφονται μὲ νι οἱ λέξεις: ἄρπνια, νιοθετῶ, νιοθεσία.

B.—Δίψηφα σύμφωνα

21. α) Τὸ *μπ*, τὸ *ντ* καὶ τὸ *γκ*: *μπαρμπούνι, ντύνομαι, γκρεμίζω.*

Τὰ δίψηφα *μπ, ντ, γκ* βρίσκονται σὲ πολλὰς λέξεις:

1. Στὴν ἀρχὴ τους: *μπαίνω, μπαούλο, ντροπή, γκέμι.*

2. Μέσα στὴ λέξη ἔπειτα ἀπὸ σύμφωνο: *μπάρμπας, καμπαρντίνα, καὶ σπανιότερα ὕστερ' ἀπὸ φωνῆεν: μπαμπούλας, νιαντανίζω, ρεπούμπλικα, Γιουγκοσλαβία.*

Σὰν *γκ* προφέρεται καὶ τὸ *γγ* στοὺς τύπους (*ἡγγίζω (ἡγγόνι κτλ.,* πού *ἔχασαν τὸ ἀρχικὸ τους φωνῆεν.*

22. β) Τὸ *τσ* καὶ *τζ*: *τσιμπῶ, ἔτσι, κοριτσιότικος, Ἐλενίτσα, Μπότσαρης — τζιτζικας; τζιτζιφο, χατζής, Τζαβέλας.*

Παρατήρηση.—Τὸ *τσ* καὶ τὸ *τζ* παριστάνουν δυὸ φθόγγους διαφορετικούς πού ξεχωρίζουν πάντοτε στὴν προφορὰ καὶ δὲν πρέπει νὰ μπερδεύωνται, καθὼς γίνεται συχνά.

23. Σὲ πολλὰς λέξεις πρὶν ἀπὸ τὸ *τζ*, *τσ* ὑπάρχει ἓνα *ν*: *νεράντζι, βιολοντσέλο.* Ἔτσι λέμε, μὲ *ν*, *γάντζος, καλικάντζαρος, μαντζουράνα, μουντζαλιά, μπρούντζος, σκαντζόχοιρος, Μάντζαρος, καὶ χωρὶς ν*: *μελιτζάνα, καὶ λέμε τζίντζιρας ἀλλὰ τζιτζίμι.*

Διαίρεση καὶ ὀνομασία τῶν συμφώνων

24. Τὰ σύμφωνα διαιροῦνται:

A.—Κατὰ τὴ φωνὴ πού ἔχουν, σέ:

ἄηχα κ, π, τ, χ, φ, θ, σ, τσ,

ἤχηρά γ, β, δ, μπ, ντ, γκ, ζ, τζ, λ, μ, ν, ρ.

Αἰσθανόμαστε τὸν ἤχο τῶν ἤχηρῶν ἀκουμπώντας τὸ δάχτυλο στὸ λαμὸ ἐμπρός.

B.—Κατὰ τὴ δ i α ρ κ e i α τους, σέ:

στιγμιαία. Προφέρονται μόνο μιὰ στιγμὴ, τὴν ὥρα πού ἀνοίγομε τὸ στόμα;

κ, π, τ, γκ, μπ, ντ, τσ, τζ.

ἐξακολουθητικά. Σ' αὐτὰ βαστοῦμε τὴ φωνὴ ὅσο θέλομε:

γ, β, δ, χ, φ, θ, σ, ζ, λ, μ, ν, ρ.

Τὰ ἐξακολουθητικὰ ἤχηρά σύμφωνα *γ, β, δ, ζ, λ, μ, ν, ρ,* μποροῦμε νὰ τὰ τραγουδήσωμε.

Γ.—Κατὰ τὸ μέροσ πού σχηματίζονται στὸ στόμα, σέ :

χειλικὰ π, β, φ, μπ,

ὀδοντικὰ τ, δ, θ, ντ,

διπλοδοντικὰ σ, ζ, τσ, τζ. Τὰ διπλοδοντικὰ λέγονται καὶ συριστικὰ ἀπὸ τὸν ἦχο τους.

λαρυγγικὰ κ, γ, χ, γκ,

γλωσσικὰ λ, ρ. Τὸ λ καὶ τὸ ρ λέγονται καὶ ὑγρά.

ρινικὰ μ, ν. Γιὰ νὰ προφεροῦν βγαίνει ὁ ἀέρας ἀπὸ τὴ μύτη. Τὸ μ ἀνήκει καὶ στὰ χειλικὰ, τὸ ν ἀνήκει καὶ στὰ γλωσσικὰ.

25. Πίνακας τῶν συμφώνων

(Δείχνει πῶς διαιροῦνται τὰ σύμφωνα κατὰ διαφορετικοὺς τρόπους).

Κατὰ τὰ μέρη πού σχηματίζονται	Κατὰ τὴ διάρκεια					
	Στιγμιαῖα		Ἐξακολουθητικὰ			
	Ἄηχα	Ἠχηρὰ	Ἄηχα	Ἠχηρὰ	Ρινικὰ	Ἰγρὰ
Χειλικὰ	π	μπ	φ	β	μ	
Ὄδοντικὰ	τ	ντ	θ	δ		
Διπλοδοντικὰ (συριστικὰ)	τσ	τζ	σ	ζ		
Λαρυγγικὰ	κ	γκ	χ	γ		
Γλωσσικὰ					ν	λ ρ

Δίφθογγοι

26. Δίφθογγοι.—Δύο φωνήεντα πού προφέρονται σὲ μιὰ συλλαβὴ ἀποτελοῦν ἓνα δίφθογγο. Ἔτσι τὸ αῖ στὸ νεράιδα, τὸ αη στὸ ἀηδόνι, τὸ οῖ στὸ ρόιδο, τὸ ὄη στὸ βόηθα.

27. Καταχρηστικοὶ δίφθογγοι.—Συχνὰ ἔχομε ἓνα ι (η, υ, ει, οι) πρὶν ἀπὸ ἓνα ἄλλο φωνῆεν ἢ δίψηφο (ου, αι, ει, οι), πού προφέρονται σὲ μιὰ συλλαβή: πιάνω, γυαλί, ἄδειες, ποιοί.

Κάθε τέτοιο συνδυασμὸ τὸν ὀνομάζομε καταχρηστικὸ δίφθογγο.

Ὅμοια σύμφωνα

28. Σὲ πολλές λέξεις γράφομε δύο σύμφωνα τὰ ἴδια, ἐνῶ προφέρομε ἓνα φθόγγο: *θάλασσα*. Αὐτὸ γίνεται στὰ σύμφωνα *ββ, κκ, λλ, μμ, νν, ππ, ρρ, σσ, ττ*: *σάββατο, ἐκκλησία, ἄλλος, γράμμα, γενῶ, παππούς, ἄρρωστος, τέσσερα, περιττός*.

Τὰ δύο αὐτὰ σύμφωνα λέγονται **ὅμοια σύμφωνα**.

29. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ**. — Τὰ ὅμοια σύμφωνα δὲν μποροῦν νὰ ὑπάρχουν πλάι σὲ ἄλλο σύμφωνο: *ἀγγέλλω* — *παραγγέλλω*, *κολλῶ* — *κολνῶ*, *διαστέλλω* — *στέλλω*.

Ἐξαιροῦνται οἱ λέξεις *ἐκκληση, ἀνέκκλητος, ἐκκλησία, παρεκκλησί*.

Τὰ νεώτερα σύνθετα μὲ τὸ *ἐκκλησία* γιὰ δεύτερο συνθετικὸ γράφονται μ' ἓνα *κ*: *ἐρημοκλησιά, ξωκλήσι, Φραγκοκλησιά*.

Γιὰ τὸ σύμπλεγμα *γγ* βλ. § 32.

Τὸ σ ἔμπρὸς ἀπὸ ἠχηρὰ σύμφωνα

30. Τὸ *σ* προφέρεται κανονικὰ σὰν ἠχηρὸ *ζ* ὅταν ἀκολουθῆ ἄλλο ἠχηρὸ σύμφωνο, ἐκτὸς συνήθως ἀπὸ τὸ *λ*:

ἀσβέστης, σβήνω, σγουρός, προσογείωση, διείσδυση, σμέουρο, Σμύρνη, Κρέσνα, Ἰσραηλῆτης, ροσμπίφ.

Σλάβος, ἰσλαμισμός, Ἰσλανδία.

Οἱ συνδυασμοὶ *αυ, ευ*

31. Οἱ συνδυασμοὶ τῶν δύο φωνηέντων *αυ, ευ* ἔχουν διπλὴ προφορά:

α) Προφέρονται *αβ, εβ* ὅταν ἀκολουθῆ φωνῆεν ἢ ἠχηρὸ σύμφωνο: *παύω, ἀυλή, αὔριο, Αὔγουστος, Εὔα, ἐφεύρεση, εὐλογῶ*.

β) Προφέρονται *αφ, εφ* ὅταν ἀκολουθῆ σύμφωνο ἄηχο: *ναύτης, εὐχάριστος, εὐτυχία*.

Οἱ συνδυασμοὶ *αυ, ευ* λογαριάζονται στὸ συλλαβισμό (38), στὸ χρόνο (48) καὶ στὸν τονισμό (62) σὰν τὰ δίψηφα φωνήεντα.

Τὰ ρινικὰ συμπλέγματα *μπ, ντ, γκ, γγ*

32. Στις λέξεις ποὺ γράφονται μὲ *μπ, ντ* προφέρεται συνήθως ξεχωριστὰ τὸ ρινικὸ *μ, ν*, καὶ τ' ἀκόλουθα *π, τ* προφέρονται σὰν τὰ δίψηφα *μπ, ντ*: *ἀμπέλι, Λαμπρὴ, πάντοτε, πέντε*.

Παρόμοια καὶ στις λέξεις ποὺ γράφονται μὲ *γκ, γγ*, τὸ πρῶτο γράμμα προφέρεται συνήθως σὰ *ν*, καὶ τὸ δεύτερο, δηλαδὴ τὸ *γ* ἢ τὸ *κ*, προφέρεται σὰν τὸ δίψηφο *γκ*: *ἀγκαλιά, φεγγάρι, Ἀγγλία*.

Τὰ συμπλέγματα *μπ, ντ, γκ, γγ*, πού τὸ πρῶτο τους γράμμα προφέρεται μὲ τὴ μύτη σὰ ρινικὸ σύμφωνο, ὀνομάζονται **ρινικὰ συμπλέγματα**.

33. Ἔτσι ἔχομε ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δίψηφα *μπ, ντ, γκ, γγ*, πού εἶδαμε παραπάνω, καὶ τὰ ρινικὰ συμπλέγματα *μπ, ντ, γκ, γγ*, πού προφέρονται μὲ τὴ μύτη. Ἄλλὰ τὰ ρινικὰ *μπ, ντ, γκ* ἔχουν κάποτε καὶ δευτέρη προφορά, *ἀναλυμένη*, σὲ λέξεις λ.χ. καθὼς *σύμπτωμα, μέντα, μπάγκος*. Τὸ δευτερό τους σύμφωνο *π, τ, κ* προφέρεται ὄχι σὰ δίψηφο *μπ, ντ, γκ* παρὰ ὅπως θὰ προφερόταν μόνο του, δηλαδή *π, τ, κ*.

34. Τὸ ρινικὸ σύμπλεγμα *γγ*, ἀπλὸ ἢ μὲ συνακόλουθο σύμφωνο, προφέρεται σὲ μερικὲς λόγιες λέξεις ὄχι *γκ*, ἀλλὰ *ν.γ*, μὲ τὸ *γ* ἐξακολουθητικόν: *ἔγγαμος, ἐγγαστριμύθος, ἐγγράμματος, συγγνώμη* (ἀλλὰ καὶ *συνγνώμη*), *συγγραφέας*. Λέγονται ὁμως μὲ προφορά *γκ*: *γάγγλια, γάγγραινα, παλιγγενεσία*.

"Άφωνα γράμματα

35. Μερικὰ γράμματα δὲν προφέρονται σὲ μερικὲς περιστάσεις καθόλου. Τὰ γράμματα αὐτὰ λέγονται τότε *ἄφωνα*. Ἄφωνα εἶναι:

- α) τὸ *υ* στὸ *ευ*, ὅταν ἀκολουθῆ ἄλλο χειλικόν, *β ἢ φ* (31): *εὐφορος* προφέρεται *ἔφορος*: *εὐφορία* προφέρεται σὰν τὸ *ἐφορεία*: ἔτσι καὶ *εὐφρανία, Εὐβόια*,
- β) τὸ *ἔνα* ἀπὸ τὰ δύο ὅμοια σύμφωνα (28): *ἄλλου*,
- γ) συχνὰ τὸ *π* στὸ σύμπλεγμα *μπι*: *πέμπτος, ἄμειπτος*.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΒΕΣ

Οί λέξεις

36. Ἡ κάθε λέξη γράφεται χωριστά.

37. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Γράφονται μὲ μία λέξη:

- α) Τὸ *ἄ ρ ι θ μ η τ ι κ ἄ* ἀπὸ τὸ 13 ὡς τὸ 19: *δεκατρία, δεκαεννέα*.
- β) Οἱ *ἄ ν τ ω ν υ μ ί ε ς* *καθένας, καθεμιά, καθένα, καθεὶ, κατιτί, ὅποιοσδήποτε, ὅσοσδήποτε, ὅτιδήποτε*: ἔτσι καὶ τὸ οὐσιαστικὸν *καθέκαστα*.

γ) Τὸ *ἄ κ λ ι τ α* *ἀπαρχῆς, ἀπεναντίας, ἀπενθείας, ἀφότου, ἀφου, δηλαδή, διαμιάς, εἰδάλλως, εἰδεμή, ἐνόσω, ἐνῶ, ἐξαιτίας, ἐξάλλου, ἐξαοχῆς, ἐξίσου, ἐπικεφαλῆς, ἐπιτέλους, καθαντό, καθεξῆς, καλημέρα, καληνύχτα, καλησπέρα, καληώρα, καταιγῆς, κατευθεῖαν, κιάλας, μεμιάς, μολιαταῦτα, μόλο (πού), μολονότι, ὄλημέρα, ὄληνύχτα, ὄλωσδιόλου, ὄπουδήποτε, ὄπωσδήποτε, προπάντων, τωόντι, ὑπόψη, ὄστοςσο*.

- δ) Ἡ *π ρ ὀ θ ε σ η* σὲ (σ') μὲ τὴ γενική ἢ τὴν αἰτιατική τοῦ ἄρ-

θρου: στον ἀφρό της θάλασσας, στο πεζούλι της ἐκκλησιᾶς. Γράφεται ὁμως χωριστά και μ' ἐκθλιψη ἢ ἀντωνυμία σοῦ: σ' τὸ δίνω, σ' τὸ ἔστειλα σὺς τρεῖς σὸ σπῆτι σου.

ε) Το π ω ν υ μ ῖ ε ς σύνθετες: Περαχώρα κτλ.

Γράφονται μὲ μιὰ λέξη και φράσεις ρηματικές καθὼς σοῦρα φέριτα, δώστον (αὐτὸς δώστον και τὰ ἴδια), ὅπου χάθηκε ἢ ἀλοσηση πῶς ἀπαρτίζονται ἀπὸ χωριστὰς λέξεις.

Γράφονται μὲ δύο λέξεις: καλῶς ὄρισες, καλῶς τον (ἀλλὰ καλωσορίζω), μετὰ χαρᾶς, τέλος πάντων, και οἱ λόγιες ἐκφράσεις: ἐν μέρει, ἐν τάξει, κατ' ἐξοχὴν κτλ.

Γράφονται μὲ μιὰ ἢ μὲ δύο λέξεις, κατὰ τὴν περίσταση και κατὰ τὸ διαφορετικὸ τονισμό: πάρα κάτω—παρακάτω, πάρα πάνω—παραπάνω, πάρα πέρα—παραπέρα, τόσος δά—τοσοσδά, ὥσπου νὰ καταλάβωμε—ὡς ποῦ εἶναι τὸ μάθημα; σάμπως νὰ εἶναι μακρύτερα ἀπὸ ἐκεῖ—ὄαν πῶς σοῦ φάνηκε;

Γιὰ τίς λέξεις μ' ἐνωτικὸ πὸν γράφονται κάποτε και οὐ μιὰ λέξη, βλ. § 70

Συλλαβισμὸς

38. Συλλαβὴ εἶναι κομμάτι τῆς λέξης πὸν ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἕνα φωνῆεν ἢ δίφθογγο μόνον του ἢ συντροφεμένο ἀπὸ ἕνα ἢ περισσότερα σύμφωνα: ὄ-χι, ἀη-δό-νι, ἀρ-πά-χτη-καν, καη-μέ-νος.

Τὰ δίψηφα φωνήεντα και οἱ καταχρηστικοὶ δίφθογγοι λογαριάζονται γιὰ τὸ συλλαβισμὸν ὄαν ἕνα φωνῆεν: αἷ-μα, ναύ-της, ᾠ-πια-στος, ᾠ-μνα-λιά, για-γιά, γνα-λιά.

Ἐπειτὰ ἀπὸ δύο σύμφωνα, πὸν τὸ δεύτερό τους εἶναι ρ, δὲν προφέρεται συνήθως καταχρηστικὸς δίφθογγος, και τότε ἔτὰ δύο φωνήεντα μποροῦν νὰ συλλαβιστοῦν χωριστά: ἄγρι-ος, γιαιοι-ά, γρι-ά, μακρι-ά, χροι-άζομαι.

39. Κατὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν συλλαβῶν μιὰ λέξη λέγεται:

α) **μονοσύλλαβη**, ὄταν ἀπαρτίζεται ἀπὸ μιὰ συλλαβὴ: ναί, μιὰ,

β) **δισύλλαβη**, ὄταν ἀπαρτίζεται ἀπὸ δύο συλλαβές: παί-ζω,

γ) **τρिसύλλαβη**, ὄταν ἀπαρτίζεται ἀπὸ τρεῖς συλλαβές: πα-τέ-ρας, τρα-γού-δι,

δ) **πολυσύλλαβη**, ὄταν ἀπαρτίζεται ἀπὸ περισσότερες συλλαβές: ᾠ-νυ-πό-φο-ρος, ᾠ-κρι-βο-θώ-ρη-τος, ᾠ-γιο-βα-σι-λιά-τι-κος, ἀρ-χον-το-ξε-πε-σμέ-νος, Πα-πα-δη-μη-τρα-κό-πον-λος.

40. ὄταν μιὰ λέξη ἔχη δύο ἢ περισσότερες συλλαβές, ἢ τελευταία τῆς συλλαβῆς ὀνομάζεται **λήγουσα**, ἢ δεύτερη συλλαβὴ ἀπὸ τὸ τέλος **παραλήγουσα**, ἢ τρίτη ἀπὸ τὸ τέλος **προπαραλήγουσα**, ἢ τέταρτη

ἀπὸ τὸ τέλος **ἀντιπροποαραλήγουσα**. Ἡ πρώτη συλλαβὴ λέγεται **ἀρχική**.

41. Ὄταν γράφωμε, παρουσιάζεται συχνὰ ἡ ἀνάγκη ν' ἀλλάξωμε γραμμὴ χωρὶς νὰ ἔχη τελειώσει μιὰ λέξη. Εἴμαστε τότε ὑποχρεωμένοι νὰ χωρίσωμε τὴ λέξη σὲ δύο. Τὸ χωρίσμα ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ γίνη ὅπου τύχη, παρὰ μόνο ἐκεῖ πού χωρίζονται οἱ συλλαβὲς τῶν λέξεων μεταξύ τους. Τὸ χωρίσμα μιᾶς λέξης σὲ συλλαβὲς λέγεται **συλλαβισμός**.

42. Ὁ συλλαβισμὸς ἀκολουθεῖ τοὺς ἀκόλουθους κανόνες :

1. Ἐνα σύμφωνο ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα συλλαβίζεται μὲ τὸ δεύτερο φωνῆεν : *ἔ-χω, κα-λο-σύ-γε-ψε*.

2. Δύο σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ δυὸ φωνήεντα συλλαβίζονται μὲ τὸ δεύτερο φωνῆεν ὅταν ἀρχίζη ἀπὸ αὐτὰ ἑλληνικὴ λέξη : *λά-σπη (σπίθα, σπέρω), ἔ-βγαλα (βγαίνω), κο-φτερός (φτωχός), ἔ-θνος (θνητός), ἔ-τσι (τσαρούχι), τζί-τζικας (τζάμι), ὑπο-πιος (πιῶμα), Αἰ-σχύλος (σχολή), ἄ-φθονος (φθορά)*.

Ἄλλιῶς χωρίζονται : *θά-ρος, ἄλ-λο, περ-πατῶ, ἐρ-χομός, δάφ-νη, βαθ-μός*.

3. Τρία ἢ περισσότερα σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ δυὸ φωνήεντα συλλαβίζονται μὲ τὸ ἀκόλουθο φωνῆεν ὅταν ἀπὸ τὰ δύο πρῶτα τουλάχιστον ἀπὸ αὐτὰ ἀρχίζη ἑλληνικὴ λέξη : *ἄ-στρο (στρώνω), σφυρί-χτρα (χτένι), αἰ-σχρός (σχῆμα)*.

Ἄλλιῶς χωρίζονται, καὶ τὸ πρῶτο ἀπὸ αὐτὰ πάει μὲ τὸ προηγούμενο φωνῆεν : *ἄμ-βροσία, ἄν-θρωπος, ἐκ-στρατεία, παν-στρατιά*.

4. Τὰ ρινικὰ συμπλέγματα *μπ, ντ, γκ, γγ* (32) χωρίζονται στὸ συλλαβισμὸ : *ἄμ-πέλι, πέν-τε, ἄγ-καλιά, ἄγ-γελος, ἀν-τρεωμένος, μουγκρίζω, νεράν-τζι*.

Τὰ δίψηφα *μπ, ντ, γκ* (21) δὲν πρέπει νὰ χωρίζωνται στὸ συλλαβισμὸ : *μπαρ-μπούνι, καβουρ-ντζίω, μπου-μπούκι, ντα-νιά, ντό-μπρος, ξε-μπλέκω*.

Οἱ ἴδιοι κανόνες ἐφαρμόζονται συνήθως καὶ στὰ σύνθετα ¹.

Χρόνος τῶν συλλαβῶν

43. Ὁ τονισμὸς κανονίζεται σὲ πολλὰς λέξεις ἀπὸ τὸ χρόνο ἢ τὴν ποσότητα τῶν φωνηέντων καὶ τῶν συλλαβῶν τους.

1. Στὸ συλλαβισμὸ δὲ χωρίζεται συλλαβὴ πού τὴ συναπαρτίζουν στοιχεῖα ἀπὸ δυὸ λέξεις. Δὲ θὰ ἦταν λοιπὸν σωστὸ νὰ συλλαβίζωμε *κι-ἐγώ, τ'-ἄλλα, ὅσοι-ἀπ'-αὐτό*. Πρέπει νὰ φυλαχτῇ στὸ τέλος τοῦ στίχου ὀλόκληρη ἡ συλ-

Κατὰ τὸ χρόνον τῶν φωνηέντων ξεχωρίζονται καὶ οἱ συλλαβὲς σὲ *βραχύχρονας* καὶ σὲ *μακρόχρονας*.

α) **Βραχύχρονη** ὀνομάζεται μιὰ συλλαβὴ ὅταν ἔχη βραχύχρονον φωνῆεν καὶ δὲν τὸ ἀκολουθοῦν στήν ἴδια λέξιν διπλὸ σύμφωνον ἢ δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα : *ἔ-χο-με*, *ἄ-έ-ρας*.

β) **Μακρόχρονη** ὀνομάζεται μιὰ συλλαβὴ ὅταν ἔχη φωνῆεν μακρόχρονον ἢ δίψηφο : *ῶ-ρα*, *κῆ-πος*, *νοί-κι*, *οὐ-ρά*, *ναύ-της*.

Μακρόχρονη λογαριάζεται μιὰ συλλαβὴ καὶ ὅταν ἔχη βραχύχρονον φωνῆεν ἀλλὰ ὕστερ' ἀπὸ αὐτὸ ἀκολουθοῦν διπλὸ ἢ δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα : *τό-ξο*, *περι-τός*, *ἔν-δο-ξος*, *ἄ-στρο*.

Ἡ συλλαβὴ αὕτη λέγεται **θέσει μακρόχρονη**.

Τὰ δίψηφα **αι**, **οι**, ὅταν εἶναι τελικά, λογαριάζονται βραχύχρονα : *εἶναι*, *θυμοῦνται*, *κῆποι*.

44. **Ἱστορικὴ παρατήρηση**.—Ἡ διάκριση τῶν φωνηέντων καὶ τῶν συλλαβῶν κατὰ τὸ χρόνον τους στηριζόταν στήν ἀρχαία ἐποχὴ σὲ πραγματικὴ διαφορά τῆς προφορᾶς, πού ξεχώριζε φωνήεντα προφερμένα μὲ πιδ μακριὰ καὶ μὲ πιδ κοντὴ φωνή. Στὴ νέα γλώσσα ἡ διαφορά αὕτη εἶναι ἀνύπαρκτη καὶ ἔχει μόνον ὀρθογραφικὴ σημασία.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΟΝΟΙ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΑ

Οἱ τόνοι

45. Σὲ κάθε λέξιν πού ἔχει δύο τουλάχιστον συλλαβὲς μιὰ συλλαβὴ προφέρεται πιδ δυνατὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες : *γράφε*.

Πάνω στὸ φωνῆεν τῆς συλλαβῆς πού προφέρεται πιδ δυνατὰ σημειώνομε ἓνα σημαδάκι, πού λέγεται **τόνος** : *γέρος*, *γερός*.

46. Σημειώνομε ἓναν τόνον καὶ στὶς περισσότερες μονοσύλλαβες λέξεις : *μή*, *πῶς* *νὰ σοῦ τὸ πῶ*, *δὲν πᾶς* *νὰ τοῦ πῆς* *νὰ βγῆ* *στο φῶς*.

47. Σὲ μιὰ λέξιν μπορεῖ νὰ τονιστῆ μόνον μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς τελευταῖες συλλαβὲς : *λές*, *λέμε*, *ἔλεγον*, *ἐλέγαμε*.

Τὸν κανόνα αὐτὸν ἀκολουθοῦν καὶ λέξεις μὲ δίφθογγο ἢ μὲ καταχρηστικὸ δίφθογγο, καθὼς *νεράιδα*, *ἐννιάμερα*—*βράδιασε*, *σάλιαγκος*. (Αὐτὸ γίνεται ἐπειδὴ ὁ δίφθογγος ἀποτελεῖ μιὰ συλλαβὴ καὶ ὁ καταχρηστικὸς δίφθογγος παρουσιάζει δύο φωνήεντα μόνον στὸ χαρτί).

λαβὴ ἀχώριστη : *κι ἔ-γώ*, *τ' ἄλ-λα*, ἢ στήν ἀνάγκη ν' ἀποκατασταθῆ τὸ ἐκθλιμμένο φωνῆεν : *καί-ἐγώ*, *τὰ-ἄλλα*.

48. *Παρατήρηση.*—Ἡ λέξις *τόνος* ἔχει λοιπὸν δυὸ διαφορετικὰς σημασίας : Ἐκ τῆς ἑνῆς σημαίνει τὴ δυνατότερον προφορὰ μιᾶς συλλαβῆς, καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης, τὸ σημαδάκι ποὺ σημαδεύει τὴν προφορὰ αὐτὴ στὴ γραφῆ.

49. *Τόνος τῆς φράσης.*—Μία φράσις καθὼς θὰ μοῦ τὸ πῆς, μπορεῖ νὰ ἐκφράξῃ μόνον τὴ γνώμη ἐκείνου ποὺ μιλεῖ, χωρὶς κανένα αἰσθηματικὸν μπορεῖ ὅμως καὶ νὰ ἐκφράξῃ παρακλήσιον ἢ προστασίην, μπορεῖ ἀκόμη νὰ ἐκφράξῃ ἐρώτησιον ἢ ἐκπλήξιον. Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀποχρώσεις τῆς σημασίας—ποὺ μερικὰς τοὺς ὑποδηλώνονται καὶ μὲ διαφορετικὴν στίξιον—ἐκφράζονται μὲ διαφορετικὸν τόνον τῆς φράσης.

Ὁ *τόνος τῆς φράσης* διαφέρει ἀπὸ τὸν τόνο τῆς λέξεως καὶ ἀποτελεῖ βασικὸν συστατικὸν τῆς γλώσσας ποὺ μιλοῦμε.

Βασικός τόνος

50. Ὁ *τόνος* δὲ μένει πάντα στὴν ἴδιαν συλλαβὴν στὴς λέξεις ποὺ κλίνονται : ὁ *ἄγγελος*—τοῦ *ἀγγέλου*—τὸν *ἄγγελο*, οἱ *μοῖρες*—τῶν *μοιρῶν*—τὶς *μοῖρες*, τὸ *πάπλωμα*—τοῦ *παπλώματος*—τῶν *παπλωμάτων*, *γελῶ*—*γέλασα*—*γελάσθηκα*—*γελαστήκαμε*.

Βασικός τόνος λέγεται (ἄσχετα μὲ τὸ εἶδος τοῦ τόνου ποὺ σημειώνεται) στὰ οὐσιαστικὰ ὁ *τόνος* τῆς ἐνικῆς ὀνομαστικῆς, στὰ ἐπίθετα ὁ *τόνος* τῆς ἐνικῆς ὀνομαστικῆς τοῦ ἀρσενικοῦ, στὰ ῥήματα ὁ *τόνος* τοῦ πρώτου ἐνικοῦ προσώπου στὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς.

Οἱ τρεῖς τόνοι

51. Οἱ τόνοι εἶναι τρεῖς : ἡ *ῥοξεία* ('), ἡ *περισπωμένη* (~) καὶ ἡ *βαρεία* (').

52. *Ἱστορικὴ παρατήρηση.* Τὰ τρία αὐτὰ τονικά σημάδια ἀποδίδουν βέβαια στὴ γλώσσα μας σήμερον τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τόνο, τὴ συλλαβὴν μιᾶς λέξεως ποὺ τονίζεται πρὸς δυνατὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες, στὴν ἀρχαίαν ὅμως γλώσσα εἶχαν διαφορὰ εἰδικὴν προφορὰν : Ὁ ἀρχαῖος τονισμὸς ἦταν *μουσικός*· ἡ ῥοξεία σήμαινε πῶς ἢ ὡνὴ ἀνέβαινε, πῆγαινε ψηλότερα, ἢ βαρεία πῶς ἔλειπε ὁ ψηλὸς τόνος, ἔνω στὸ φωνῆεν ποὺ τονίζοταν μὲ περισπωμένη ἢ φωνὴ ἀνεβοκατέβαινε (Λ).

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ—ΤΟΝΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ

Ὁ τονισμὸς τῶν λέξεων γίνεται σύμφωνα μὲ τοὺς ἀκόλουθους κανόνες :

53. Α.—Γενικοὶ τονικοὶ κανόνες

1. Ἡ προπαραλήγουσα παίρνει πάντῃς ῥοξεία : *ἤσυχος*, *εἶπαμε*, *Μεγαλόχαρη*.
2. Ἡ βραχύχρονη συλλαβὴ παίρνει ῥοξεία : *ἔλα*, *βουνό*.
3. Ἡ παραλήγουσα παίρνει ῥοξεία ὅταν ἢ λήγουσα εἶναι μακρόχρονη : *καρφῶνα*, *κλείνει*, *βρῦση*.

4. Ἡ μακρόχρονη παραλήγουσα παίρνει περισπωμένη ὅταν ἡ λήγουσα εἶναι βραχύχρονη: *μῆλο, ξυπνήστε, δῶσε, ἀγαποῦμε, ναῦτες*· ἀγαπιοῦνται, ὄμοι, τοῖχοι.

Ἐξαιροῦνται οἱ λέξεις ὥστε, οὔτε, μήτε, εἶτε, εἴθε.

5. Στις λέξεις πού ἔχουν καταχρηστικό δίφθογγο στή λήγουσα λογαριάζεται αὐτή γιά τόν τονισμό σά δύο συλλαβές. Ἔτσι παίρνουν ὀξεῖα λέξεις καθὼς *κούφιος, καινούριος, κούνιες, ποτήρια, μαχαίρια*.

54. Β.— Ὀνόματα καὶ ἀντωνυμίες

Ἡ λήγουσα

1. Τά ὀνόματα καὶ οἱ ἀντωνυμίες σέ ὅλες τίς περιπτώσεις ἐκτός ἀπό τή γενική *παίρνουν στή λήγουσα ὀξεῖα*: ὁ *πραματευτής, τὸν πραματευτή, ἔ* *πραματευτή*· ὁ *ψωμάς, τὸν ψωμά*· ὁ *Παναγής, ὁ Φραντζής*· ἔ *παππού*· οἱ *οὐρανοί, τοὺς οὐρανοὺς*—ἡ *χαρά, τὴ χαρά*· ἡ *φακή, τὴ φακή*· μιὰ *λιγὴ σιολή*· ἡ *Ἀργυρώ, τὴν Ἀργυρώ, ἔ* *Μαριγώ*· ἡ *ἀλεπού, τὴν ἀλεπού*—τὸ *βαρὺ σακί, αὐτὰ τὰ χρυσὰ λουριά*—*ἐγώ, ἐσύ*.

2. Ἐξαιροῦνται καὶ *παίρνουν περισπωμένη*:

Τὰ *γῆ, φῶς, πᾶν, νοῦς, πλοῦς, ροῦς*.

Οἱ ἀντωνυμίες *ἐμεῖς, ἐμᾶς, μᾶς*—*ἐσεῖς, ἐσᾶς, σᾶς*.

Τὸ ἀριθμητικὸ *τρεῖς* καὶ οἱ ἄλλοι πληθυντικοὶ σέ -*εῖς*: *συγγραφεῖς, συγγενεῖς*.

Τὰ κύρια ὀνόματα προσώπων σέ -*ᾶς*: *Λουκᾶς, Παλαμᾶς, Σκουφᾶς* κτλ. καὶ μερικά ἄλλα κύρια: *Ἰησοῦς, Ἀθηνᾶ, Νανοικᾶ, Ἀπελλῆς, Ἐρμῆς, Ἡρακλῆς, Θαλῆς, Θεμιστοκλῆς, Μωνοῆς, Περικλῆς*.

3. *Παίρνουν περισπωμένη καὶ οἱ γενικὲς* πού δὲν ἔχουν βραχύχρονο φωνῆεν: τοῦ *ῥονηροῦ πραματευτή, τοῦ ψωμᾶ, τῆς γλυκιᾶς φωνῆς, τῆς Ἀργυρῶς, τῆς ἀλεπούς, ἡ μυρωδιὰ τοῦ θυμαριοῦ, τῶν μικρῶν παιδιῶν, σοῦ δίνω, μᾶς εἶπε*.

Ἡ παραλήγουσα

4. Ἡ λήγουσα μὲ *α* λογαριάζεται στ' ἄρσενικά καὶ θηλυκὰ ὀνόματα μακρόχρονη: ὁ *χειμῶνας, τοῦ χειμῶνα, τὸ χειμῶνα, χειμῶνα*—ἡ *πέινα, τῆς πέινας, τὴν πέινα*—ἡ *γυναίκα, τῆς γυναίκας, τὴ γυναίκα, γυναικα*—*ἀσπροούλα*.

5. Τὸ *α* στὸ τέλος τῶν οὐδετέρων εἶναι βραχύχρονο: *χρῶμα, ὠραῖα δῶρα, ἐκεῖνα τὰ σχολεῖα*.

6. Τὸ *ε* στὸ τέλος τῶν οὐδετέρων λογαριάζεται μακρόχρονο: *μαχαίρι, λουλούδι, λυθρίνι, παραμύθι, ταξίδι, φίδι*.

7. Τὸ *α, ι, υ* στὴν παραλήγουσα τῶν ὀνομάτων λογαριάζεται βραχύχρονο: *διάκος, σκίνος, Λίνος, σκύλος—παπάδες, χωριάτες—ὀκάδες, δίκες, μύγες—πίατο, κινίνο, σύκο, λάθος, κλάμα, πλάσμα, κλίμα, χύμα.*
Ἐξαιρεῖται τὸ *Κωσταντῖνος*.

55. Γ.—Ρήματα

Ἡ λήγουσα

1. Ἡ μακρόχρονη λήγουσα τῶν ρημάτων παίρνει *περισπωμένη*: *ἀγαπῶ, ἀργεῖ, ἀργοῦν, ἀκοῦς, νὰ δῆς, κλαῖς, τρώς.*

Στὰ ρήματα λογαριάζεται *μακρόχρονη* καὶ ἡ *τονισμένη* λήγουσα μὲ *α*: *ἀγαπᾶς, πᾶς, ἀγαπᾷ.*

Ἡ παραλήγουσα

2. Τὸ ἄτονο *α* στὴ λήγουσα τῆς ὀριστικῆς εἶναι *βραχύχρονο*: *τραγουδοῦσα, τραγουδοῦσαν* εἶδα, εἶδαν *φεῦγαν*.

Τὸ ἄτονο *α* στὴ λήγουσα τῆς προσταχτικῆς εἶναι *μακρόχρονο*: *πήδα, ρῶτα, τρύπα, φεύγα, τραγούδα, κοίτα.*

3. Παίρνουν *περισπωμένη* οἱ ρηματικὲς καταλήξεις τοῦ ἐνικοῦ, *-ᾶμαι, -ᾶσαι, -ᾶται* καὶ οἱ καταλήξεις τοῦ πληθυντικοῦ *-ᾶμε, -ᾶτε, -ᾶνε*: *θυμᾶμαι, θυμᾶσαι, θυμᾶται* γελᾶμε, γελᾶτε, γελᾶνε *πᾶμε, πᾶτε, πᾶνε* (μὴ) γελᾶτε, ἐλᾶτε *νὰ φᾶμε.*

Παντοῦ ἄλλοῦ τὸ *α* τῆς παραλήγουσας παίρνει ὀξεῖα: *βάλε, βράσε, σπάσε, κάψε, ψάξε, κράξε, πάσε* κλάψτε, ψάψτε, πάψτε, *ἀνεβάστε, θυμάστε* κτλ.

4. Τὸ *ι, υ* στὴν παραλήγουσα τῶν ρημάτων λογαριάζεται βραχύχρονο:

λύνε, λύναν, λύσε, λύσαν—δακρύσαν—πλύνε, πλύναν—πίνε, πίναν φρίξε, φρίξαν—*σκύψτε* πλύντε.

56. Δ.—Κανόνες τῆς βαρείας

1. Σημειώνεται βαρεία στὴ λήγουσα, στὴ θέση τῆς ὀξεῖας, ὅταν δὲν ἀκολουθῆ στίξη ἢ ὅταν ἡ λέξη ποῦ ἀκολουθεῖ δὲν ἐγκλίνεται:

αὐτὸ τὸ καλὸ παιδί, ἀλλὰ τὸ παιδί αὐτό, τὸ καλὸ μου τὸ παιδί.

2. Τ' ἄκλιτα ποὺ καὶ πῶς παίρνουν βαρεία ὅταν εἶναι ἀναφορικὰ καὶ *περισπωμένη* ὅταν εἶναι ἐρωτηματικὰ (καὶ σ' εὐθεῖα καὶ σὲ πλάγια ἐρώτηση) ἢ ὅταν προφέρωνται στὴ φράση *τονισμένα*:

τὸν ἐβλεπα ποῦ ἐρχόταν, μοῦ φάνηκε πῶς ἦταν ὁ Παῦλος, κατὰ πῶς φαίνεται—ποῦ ἦσουν χτές; δὲν ξέρω κατὰ ποῦ πέφτει, ἀριὰ καὶ ποῦ, ποῦ καὶ ποῦ, πῶς εἶπατε, ἀπόρησε πῶς μποροῦσε νὰ φύγη, πῶς καὶ πῶς φτάσαμε.

Παρατήρηση.—Οι κανόνες αυτοί για τὴ χρήση τῆς βαρείας ἐφαρμόζονται σὲ ὅ,τι δημοσιεύεται τυπωμένο. Στὴ σχολικὴ πράξις ἔχει ἐπικρατήσει νὰ σημειώνεται ὀξεῖα στὴ θέση τῆς βαρείας. Ἡ βαρεία ὅμως πρέπει νὰ σημειώνεται σὲ μερικὲς λέξεις πάντοτε σύμφωνα μὲ τὸν ἀκόλουθο κανόνα:

3. **Γράφονται μὲ βαρεία στὴ λήγουσα:** τὸ αἰτιολογικὸν **γιατί**—τὸ τελικὸν **νὰ**—τὸ ἐναντιωματικὸν **μὰ**—ἡ πρόθεσις **γιά:** *ρωτᾷ, γιατί ἀπόρησε. ἤθελα νὰ σοῦ πῶ, θέλω μὰ δὲν μπορῶ, μιλεῖ γιά τὸ καθετί.*

Ἐπίσης αἰτιολογικὸς σύνδεσμος **γιατί** παίρνει βαρεία ἀκόμη καὶ ὅταν ἀκολουθῆ κόμμα: Ὁ Κώστας ἔφυγε **γιατί**, ὅπως μοῦ ἐξήγησε ὁ φίλος του, ἦταν ὑποχρωμέ-νος νὰ γυρίσῃ.

Γράφονται πάντα μὲ ὀξεῖα:

α) τὰ ἐρωτηματικὰ **τί; γιατί;** (καὶ στὴν πλάγια ἐρώτησις): *τί εἶπες; γιατί νὰ φύγῃς:—δὲν κατάλαβα τί εἶπε, μὲ ρώτησε γιατί ἔφυγα.*

β) τὸ δειχτικὸν μόριο **νά** καὶ τὸ βουλευτικὸν μόριο **νά** ὅταν ἔχη τὸν τόνο τῆς φράσεως: *νά κατάστασις—νά σοῦ δείξω ἐγὼ (ἀλλὰ καὶ νὰ σοῦ δείξω, ἦρθα νὰ σοῦ δείξω), νὰ δῶ (ἀλλὰ καὶ νὰ δῶ).*

γ) τὸ ὀρκωτικὸν μόριον **μά:** *μά τὴν ἀλήθειαν.*

δ) ὁ διαχωριστικὸς σύνδεσμος **γιά** καὶ τὸ προτροπικὸν ἐπιφώνημα **γιά:** *γιά ἐγὼ γιά ἐσύ, γιά πές μου.*

57. Ὀνομασία τῶν λέξεων ἀπὸ τὸν τόνο τους

Κατὰ τὴ θέσιν πού ἔχει ὁ τόνος σὲ μιὰ λέξιν καὶ κατὰ τὸ εἶδος τοῦ ἢ λέξιν αὐτὴ λέγεται:

α) **ὀξύτονη**, ὅταν παίρῃ στὴ λήγουσα ὀξεῖα ἢ βαρεία: *ἐμπρός, γιατί, τὰ καλὰ παιδιὰ.*

β) **παροξύτονη**, ὅταν παίρῃ ὀξεῖα στὴν παραλήγουσα: *τρέχα.*

γ) **προπαροξύτονη**, ὅταν παίρῃ ὀξεῖα στὴν προπαραλήγουσα: *ἄνθρωπος.*

δ) **περισπώμενη**, ὅταν παίρῃ περισπωμένη στὴ λήγουσα: *τραγουδῶ.*

ε) **προπερισπώμενη**, ὅταν παίρῃ περισπωμένη στὴν παραλήγουσα: *τραγουδοῦσα.*

Πνεύματα

58. Κάθε λέξιν πού ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆν παίρνει σ' αὐτὸ ἓνα γραμμικὸν σημαδάκι πού λέγεται **πνεῦμα:** *ἀνθίζω, Ἑλλάδα.*

Τὰ πνεύματα εἶναι δύο, ἢ **ψιλή** (Ψ) καὶ ἢ **δασεία** (Ψ').

Οἱ περισσότερες λέξεις παίρνουν ψιλή.

59. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΠΟΥ ΠΑΙΡΝΟΥΝ ΔΑΣΕΙΑ

Παίρνουν δασεία :

1. Ὅσες λέξεις ἀρχίζουσι ἀπὸ υ : *ὕγεια, ὕπνος.*
2. Οἱ ἄτονες λέξεις : *ὀ, ἦ, οἶ, ὤς.*
3. Οἱ ἀριθμοὶ : *ἕνας, ἕξι, ἕφτά, ἕντεκα, ἕκατό.*
4. Οἱ ἀκόλουθες λέξεις :

*ἄβρος, ἄγιος, ἄγνός, ἄδης, ἄδρός, αἶμα, Αἶμος, αἴρεση, αἶρε-
τός, ἀλάτι, Ἀλιάκμονας, ἀλειεία, Ἀλικαρνασός, ἀλίπαστο, ἀλίπεδο,
ἄλμα, Ἀλόνησος, ἀλιῆρες, ἀλυκή, ἀλυσίδα, ἀλώνι, ἄλωση, ἄμα,
ἀμαδράδες, ἀμάξι, ἀμαρτάνω, ἀμιλλα, ἀπαλός, ἀπλός, ἄρμα, ἄρμη, ἀρμό-
ζω, ἀρμός, ἀρπάζω, ἀφή, ἀπίδα, ἀπίθνημος, ἀπίκορος·*

*ἐάντος, ἐβδομος, Ἐβραῖος, Ἐβρος, ἐδώλιο, ἔδρα, ἐλῶτας, εἰμαρ-
μένη, εἰρκή, εἰρμός, Ἐκάβη, Ἐκάτη, Ἐκτορας, Ἐλένη, ἔλικας, Ἐλι-
κώνας, ἔλκος, ἔλκω, Ἐλλη, Ἐλληνας, ἔλος, ἐνώνω, ἐξῆς, ἔρμαιο, ἐρ-
μαφρόδιτος, ἐρμηγέω, Ἐρμῆς, Ἐρμιόνη, ἔρω, ἐσμός, ἐσπερινός,
ἐστία, ἐστιατόριο, ἐταῖρος, ἐτοιμος, εὐρετήριο·*

*ἦβη, ἦγεμόνας, ἦγουμένος, ἦδονή, ἦλικία, ἦλιος, ἦμέρα, ἦμερος,
ἦμεδαπός, ἦμι-, ἦνίοχος, ἦπατα, Ἡρα, Ἡρακλῆς, Ἡρόδοτος, ἦρωας,
Ἡσίοδος, ἦσυχος, ἦτα, Ἡφαιστος·*

*ἰδρῶ, ἰδρώτας, ἱερός, Ἰερουσαλήμ, ἱκανός, ἱκετεύω, ἱλαρός,
ἱλεος, ἱλερῆ, ἱμάτιο, ἱππικό, Ἰπποκράτης, ἱππότης, ἱστορία, ἱστός·*

*ὀδηγός, ὀδός, ὀλμος, ὀλόκληρος, ὀλος, ὀμάδα, ὀμαλός, ὀμηρος,
Ὀμηρος, ὀμιλία, ὀμιλος, ὀμίγη, ὀμο-, ὀμοιος, ὀμως, ὀπλή, ὀπλο,
ὀποιος, ὀποῖος, ὀποτε, ὀπον, ὀπως, ὀραση, ὀρίζω, ὀριο, ὀρκος, ὀρμος,
ὀρμῶ, ὀρος (ὀ), ὀσιος, ὀσος, ὀταν, ὀτι, ὀτι·*

νίθητι

ὦρα, ὦρατος, ὦριμος.

5. Παίρνουν δασεία καὶ ὅσες λέξεις εἶναι παράγωγες ἢ σύνθετες ἀπὸ λέξεις ποὺ ἔχουν δασεία : *ἀμάξι· ἄμαξα, ἄμαξάκι, ἄμαξωτός, ἄμα-
ξιάτικα, ἄμαξοστάσιο, ἄμαξοστοιχία.*

60. *Ἱστορικὴ παρατήρηση.*—Τὰ δύο πνεύματα εἶχαν στὴν ἀρχαία γλῶσσα τὴ σημασίαν τους. Ἡ δασεία σημειωνόταν ἀπὸ τὰ παλαιὰ χρόνια γιὰ νὰ παρα-
στήσῃ μιὰ παχιά φωνή, ἓνα εἶδος *χ*, ποὺ προφερόταν πρὶν ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ συνή-
θως φωνῆεν (χωρὶς ὄμως ν' ἀγγίξῃ ἢ γλῶσσα στὸν οὐρανίσκο). Ἡ ψιλὴ ἔδειχνε
πὸς ἔλειπε ἢ δασεία.

61. Δὲν πρέπει νὰ μπερδεύωνται οἱ λέξεις : *ἄρματα* (πληθ. τοῦ *ἄρμα ὄχημα*) καὶ *ἄρματα* (ἔπλα), ὁ *ὄρος* (συμφωνία, κατάσταση) καὶ τὸ *ὄρος* (βουνό).

Θέση τοῦ τόνου καὶ τοῦ πνεύματος

62. Ὁ τόνος καὶ τὸ πνεῦμα σημειώνονται :

α) Στ' ἄπλὰ μικρὰ φωνήεντα ἀπὸ πάντων τους : *ἐγώ*.

β) Στ' ἄπλὰ κεφαλαῖα φωνήεντα, ὅταν αὐτὰ βρίσκονται στὴν ἀρχὴ τῆς λέξης, ἔμπρὸς καὶ ἀπάνω : *ᾠδεῖο*. Σὲ λέξη ποῦ γράφεται ὀλόκληρη μὲ κεφαλαῖα παραλείπονται : *ΔΗΜΑΡΧΕΙΟ*.

γ) Στους διφθόγγους τὸ πνεῦμα σημειώνεται ἀπάνω ἀπὸ τὸ πρῶτο φωνῆεν· ὁ τόνος, ἀπάνω ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ προφέρεται δυνατώτερα : *αἰτός, νεράιδα, ἄνπνος, οὐίσκι*.

δ) Στ' ἄλλα δίψηφα φωνήεντα καὶ στους καταχρηστικούς διφθόγγους ἀπάνω στὸ τελευταῖο φωνῆεν : *οὐρά, πούλησα, εἶμαι, παίζω, αὔριο, Εὐρώπη, πιάνω, μοιάζομε*.

Ἐπὶ τὸ πνεῦμα καὶ ὁ τόνος βρίσκονται στὴν ἴδια συλλαβή, τότε ἡ ὀξεῖα καὶ ἡ βαρεία σημειώνονται ὕστερ' ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ περισπωμένη ἀπὸ πάνω του : *ἔλα, αἶμα*.

Ἄτονες ἢ προκλιτικὲς λέξεις

63. Μερικὲς μονοσύλλαβες λέξεις ποῦ προφέρονται στενὰ μὲ τὴν ἀκόλουθὴ τους λέξη δὲν τονίζονται. Οἱ λέξεις αὐτὲς λέγονται *ἄτονες ἢ προκλιτικὲς*.

Ἄτονες ἢ προκλιτικὲς λέξεις εἶναι τὰ ἄρθρα *ὁ, ἡ, οἱ* καὶ τὸ ἐπίρρημα *ὡς*.

Ἐγκλιτικὲς λέξεις

64. Μερικὲς μονοσύλλαβες λέξεις προφέρονται πάντοτε στενὰ μὲ τὴν προηγούμενὴ τους καὶ γι' αὐτὸ ὁ τόνος τους χάνεται ἢ μεταβιβάζεται στὴ λήγουσα τῆς προηγούμενης λέξης. Οἱ λέξεις αὐτὲς λέγονται *ἐγκλιτικὲς λέξεις ἢ ἐγκλιτικά*.

Οἱ συχνότερες ἐγκλιτικὲς λέξεις εἶναι οἱ μονοσύλλαβοι τύποι τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας *μοῦ μὲ μᾶς, σοῦ σὲ σᾶς, τος τὸν τοι τὴ τε* κτλ. : *δῶσε μας, νά σου τον, νά τοι*,

65. Ἔτσι καὶ οἱ δισύλλαβες ἀντωνυμίες *τονε, τηνε*. Κάποτε ἐγκλίνονται καὶ ρηματικοὶ τύποι τρισύλλαβοι, ὅταν γίνεται συνεκφώνηση τοῦ ἀρχικοῦ τους φωνήεντος μὲ τὸ τελικὸ τῆς προηγούμενης λέξης : *σὰ νὰ ἦτανε - σὰ νὰ ἦτανε* (104).

Λέξεις προπαροξυτονες μὲ καταχρηστικὸ δίφθογγο στὴ λήγουσα γράφονται χωρὶς δευτέρου τόνο σ' αὐτὴ, ἐπειδὴ τονίζονται μόνο φαινομενικὰ στὴν προπαροξυτονία : *τὰ χωράφια μας, ἡ ἀρρώστια σου, ἔνοια σου, ἀλλὰ βοήθειά σας, τὸ βασιλεῖό μας*. Κάποτε λέγονται καὶ τὰ δύο : *τὰ δάκρυα σου καὶ τὰ δάκρυά σου, μὲ τὸν ἄγριο σου τρόπο καὶ μὲ τὸν ἄγριό σου τρόπο*.

66. Ὁ τόνος τοῦ ἐγκλιτικοῦ :

α) ἄ ν ε β α ί ν ε ι (ὡς ὀξεῖα) στή λήγουσα τῆς προηγούμενης λέξης ὅταν αὐτή τονίζεται στήν προπαραλήγουσα ἢ ὅταν αὐτή εἶναι ἐγκλιτική καί ἢ προηγούμενῆ της παροξύτονη ἢ προπερισπώμενη : τῆς κάμαρῆς σου, γράψε μάς τα, δῶσε μου τα,

β) χ ἄ ν ε τ α ι ὅταν ἢ προηγούμενη λέξη τονίζεται στή λήγουσα ἢ στήν παραλήγουσα : τὸ φῶς μας, δῶσε μας, οἱ φίλοι μου.

Ὅταν ἢ προηγούμενη λέξη παίρνει βαρεῖα στή λήγουσα, γράφομε στή θέση της ὀξεῖα : τὸ παιδί μας.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΛΛΑ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΑΔΙΑ—ΣΤΙΞΗ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Άλλα ὀρθογραφικά σημάδια

67. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τόνους καί τὰ πνεύματα μεταχειριζόμεσθε γράφοντας καί μερικά ἄλλα ὀρθογραφικά σημάδια. Αὐτὰ εἶναι ὁ ἀπόστροφος καί ἡ κορωνίδα, ἡ ὑποδιαστολή, τὰ διαλυτικά καί τὸ ἐνωτικό, καί ἀκόμη τὰ σημεῖα τῆς σίξεως.

Α.—Ἐὸ ἀπόστροφος (°) σημειώνεται στήν ἔκθλιψη (111), στήν ἀφαίρεση (119) καί στή συγκοπή (133) στή θέση τοῦ φωνήεντος πού χάθηκε.

Β.—Ἐὸ κορωνίδα (°) σημειώνεται κάποτε στήν κράση, στὸ φωνῆεν πού γεννήθηκε ἀπὸ συναλοιφή (125).

Γ.—Ἐὸ ὑποδιαστολή (,) σημειώνεται στήν ἀναφορικὴ ἀντωνυμία *ὄ,τι* γιὰ νὰ τὴν ξεχωρίσῃ ἀπὸ τὸν εἰδικὸ σύνδεσμο *ὄτι* : *εἶδα τότε ὄ,τι ὄ,τι κάμωμε θὰ τὸ κάμωμε μονάχοι καὶ δὲν ἔχομε ἐλπίδα καμία ἀπὸ τοὺς ξένους.* (Κολοκοτρώνης)

Ἐὸ ὑποδιαστολή σημειώνεται ἀκόμη : α) στὸ χρονικὸ σύνδεσμο *ὄ,τι* : τὸ *ἔμαθε ὄ,τι βγήκε*, καί β) στοὺς δεκαδικοὺς ἀριθμοὺς, γιὰ νὰ ξεχωρίσῃ τίς ἀκέραιες μονάδες ἀπὸ τίς δεκαδικές : 15,3656.

68. Δ.—Τὰ διαλυτικά εἶναι δύο τελεῖες (°°) πού σημειώνονται πάνω ἀπὸ τὸ *ι* ἢ τὸ *υ* ἐνὸς διψήφου φωνήεντος (*αι, ει, οι, υι, ου*) ἢ τῶν συνδυασμῶν *αν, ευ*, γιὰ νὰ δειχτῆ πὼς τὰ δυὸ φωνήεντα πρέπει νὰ προφερθοῦν χωριστά : *χαῖδεύω, θεϊκός, βοῖδάκι, μυϊκός, ξεῦφαίνω, πραιντικός.*

69. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Σημειώνομε διαλυτικά πάνω ἀπὸ τὸ *ι* καί τὸ *υ*

Ήταν αυτά ακολουθούν ξνα α, ε, ο, υ χωρίς νὰ σχηματίζουν δίψηφα, καὶ τὸ προηγούμενο φωνῆεν δὲν παίρνῃ πνεῦμα ἢ τόνο: *χαΐδεῦα*, ἐμποροῦπάλληλος.

70. Ε.—Τὸ ἐνωτικὸ (-) χρησιμεύει γιὰ νὰ ἐνώνῃ τὶς λέξεις ἢ τὶς συλλαβές. Σημειώνομε τὸ ἐνωτικὸ:

1. Στὸ τέλος τῆς γραμμῆς, ὅταν δὲ χωρῆ ἢ λέξη ὀλόκληρη καὶ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ τὴν κόψωμε καὶ νὰ τὴ χωρίσωμε: *μαλ-λιά*.

2. Ὑστερῶς ἀπὸ τὰ προταχτικὰ *Ἄγια-*, *Ἄι-*, *γερο-*, *γρια-*, *θεια-*, *κνρα-*, *μαστορο-*, *μπαρμπα-*, *χατζη-*, ποὺ προσδιορίζουν τὸ κύριον ὄνομα, βαφτιστικὸ ἢ οἰκογενειακὸ: τῆς *Ἄγια-Σοφίας*, τοῦ *Ἄι-Διά*, τῆς *κνρα-Ρήνης*, ὁ *παπα-Δημήτρης* κτλ.¹

Οἱ προταχτικὲς λέξεις ποὺ ἐνώνονται μὲ συνδετικὸ μὲ τὸ ἀκόλουθο οὐσιαστικὸ δὲν παίρνουν τόνο.—Τὰ *Μαστρογιώργης*, *Μπαρμπαγιάννης*, *γεροβασιλῆς* κτλ. μποροῦν νὰ γραφοῦν καὶ σὲ μίᾳ λέξει ὅταν ἔχουν γίνῃ μόνιμα σύνθετα.

3. Στὴν ἀπαρίθμηση σταθμῶν δρομολογίου: *Ἡ γραμμὴ Θεσσαλονίκης-Γεβγελῆς*. *Θὰ κάμωμε τὸ ταξίδι Πειραιᾶ-Ἦδρα*.

4. Κάποτε στὴ θέση τοῦ *καὶ* σὲ τίτλους συντροφικῶν καταστημάτων, ἐπιχειρήσεων κτλ.: *Ἀγραφιῶτης-Πουρναρᾶς καὶ Σία*.

5. Σὲ μερικὰ ξενικὰ σύνθετα ποὺ διατηροῦν καὶ στὰ ἑλληνικὰ τὸ διπλό τους τόνο: *μπάσκετ-μπόλ*, *Χονάγκ-Χό*².

71. Πολὺ ἄτοπο εἶναι νὰ γράφονται μ' ἐνωτικὸ λέξεις ποὺ μόνον σύνθετες ὑπάρχουν στὴν προφορικὴ γλῶσσα, καθὼς *γαλλοελληνικός*.

Δὲν πρέπει νὰ συγγέται τὸ ἐνωτικὸ μὲ τὴν παύλα (—) (92).

Προφῶρα καὶ στίξη

72. Ὅταν μιλοῦμε σταματοῦμε καὶ σιωποῦμε κάθε τόσο, κατὰ τὸ νόημα ἢ γιὰ νὰ πάρωμε ἀναπνοή—ἄλλοτε λιγότερο καὶ ἄλλοτε περισσότερο—ἀνάμεσα στὶς λέξεις ἢ σὲ ομάδες ἀπὸ λέξεις. Ἄλλοτε πάλι ἀνεβοκατεβάζομε τὴ φωνή—κάποτε κάνομε καὶ κινήσεις—γιὰ νὰ ρωτήσωμε, ν' ἀπορήσωμε, νὰ δείξωμε τὴ χαρὰ μας ἢ νὰ ἐκφράσωμε κάθε εἶδος αἰσθήματα. Ἐνα *ναὶ* μόνον νὰ ποῦμε, μπορεῖ νὰ ἐκφράσῃ, μὲ τὸν τρόπο ποὺ θὰ τὸ προφέρωμε καὶ θὰ τὸ χρωματίσωμε, ἀδιαφορία, δυνατὴ βεβαίωση, ἀβεβαιότητα, ἐρώτηση, χαρὰ, λύπη.

Εἶναι βέβαια ἀδύνατον νὰ παραστήσωμε μὲ τὸ γράψιμο ὅλην αὐτὴν τὴν ποικιλίαν ποὺ δείχνει ὁ χρωματισμὸς τῆς φωνῆς μας. Μεταχειριζό-

1. Δὲ χρειάζεται τὸ ἐνωτικὸ σὲ προταχτικὰ ὀνόματα καθὼς τὸ *κύρ*, *καπετάν*, *πάτερ*. Μὲ τὸ νὰ μὴν κλίνωνται αὐτὰ ποτέ, παρουσιάζονται πιὸ δικαιολογημένα σὰν ἄκλιτα. Αὐτὰ παίρνουν τότε καὶ τόνο: ὁ *καπετάν Μαθιός*, τοῦ *κύρ Θανάση*, τοῦ *πάτερ Σωφρόνιου*.

2. Ὅμοια γράφονται μ' ἐνωτικὸ καὶ τὰ ξενικὰ κύρια *Σουλεϊμάν-πασάς*, *Ἀλή-ἀγάς* κτλ. Τὸ *Ἀλήπασας* ἐπικράτησε νὰ γράφεται σὲ μίᾳ λέξει.

μαστε όμως μερικά σημαδάκια, που μᾶς δείχνουν ποῦ και πόσο πρέπει νὰ σταματήσωμε κάθε φορά κατὰ τὸ νόημα και πῶς νὰ χρωματίσωμε τὴ φωνή μας. Τὰ σημαδάκια αὐτὰ τὰ ὀνομάζομε **σημεῖα τῆς στίξης**.

73. Ἱστορική παρατήρηση.—Τὰ σημεῖα τῆς στίξης μὲ τις λέξεις χωρισμένες που συνηθίζονται σήμερα στὰ βιβλία μας καθὼς και ὅταν γράφομε, δὲν ἦταν ἀπὸ πάντα ἔτσι. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔγραφαν στὴν ἀρχὴ και γιὰ καιρὸ ὅλα στὴ σειρά χωρὶς σημεῖα γιὰ τὴ στίξη και χωρὶς κενὰ ἀνάμεσα στὶς λέξεις, ἔτσι που ἦταν τὸ διάβασμα δυσκολώτερο. Χρειάστηκε καιρὸς γιὰ νὰ χωριστοῦν οἱ λέξεις και νὰ ἐπινοηθοῦν τὰ διάφορα σημεῖα τῆς στίξης. Ἡ συνήθεια τους γενικεύτηκε πολὺ ἀργότερα, και μόνο μὲ τὴν τυπογραφία ἔγινε κοινὸ κτῆμα ὄλων τῶν πολιτισμένων λαῶν.

Σ τ ί ξ η

74. Τὰ συχνότερα σημεῖα τῆς στίξης εἶναι ἡ **τελεία** (.), ἡ **ἐπάνω τελεία** (^), τὸ **κόμμα** (,), τὸ **ἐρωτηματικὸ** (;) και τὸ **θανυμαστικὸ** (!).

Ὑπάρχουν και μερικὰ ἄλλα σημεῖα, που τὰ μεταχειρίζομαστε λιγότερο συχνά. Αὐτὰ εἶναι ἡ **διπλὴ τελεία** (:), ἡ **παρένθεση** (()), τ' **ἀποσιωπητικὰ** (...), ἡ **παύλα** (—) και ἡ **διπλὴ παύλα** (— —), τὰ **εἰσαγωγικὰ** (« »).

Ἡ τελεία

75. Τελεία (.) βάζομε ὅταν κόβεται ἡ πέφτη ἢ φωνή. Τὴ σημειώνομε στὸ τέλος μιᾶς περιόδου και δείχνει πὼς ὅ,τι εἰπώθηκε ἔχει ἀκέραιο νόημα: *Ἐξήλιος βασίλευε. Ἐσπασε τὸ πιάτο.*

Ὅταν τὸ σταμάτημα εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερο και ἐκφράζομε μιὰ νέα ἰδέα, ὄχι μόνο σημειώνομε τελεία, παρὰ ἀρχίζομε και καινούρια γραμμὴ, γράφοντας τὴν πρώτη λέξη πιὸ μέσα ἀπὸ τις ἄλλες γραμμές.

Ἡ τελεία χρησιμεύει και γιὰ νὰ δείξη μιὰ συντομογραφία: κ.= κύριος, Π.Δ.=Παλαιὰ Διαθήκη, 480 π.Χ.=πρὸ Χριστοῦ. Ἐξαιροῦνται μερικὲς συντομογραφίες, που δὲν τὴν παίρνουν: Α=ἀνατολικά (99).

Τελείες σημειώνονται συχνά και σὲ ἀριθμούς μεγάλους, ὕστερ' ἀπὸ κάθε τρεῖς ψηφία μετρώντας ἀπὸ δεξιὰ: 13,831.010. Αὐτὸ δὲν ἐφαρμόζεται ὅμως στὶς χρονολογίες: 1821.

Ἡ τελεία τοῦ τέλους δὲ σημειώνεται σὲ τίτλους βιβλίων, σὲ ὑπογραφές, σ' ἐπιγραφές και σ' ἐπικεφαλίδες.

76. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Μὲ κεφαλαῖο γράφεται τὸ ἀρχικὸ γράμμα μιᾶς λέξης ὅταν εἶναι στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου ἢ στὴν ἀρχὴ τῆς περιόδου ὕστερα ἀπὸ τελεία.

Ἡ ἐπάνω τελεία

77. Ἐπάνω τελεία (·) βάζομε γιὰ νὰ σημειώνωμε μικρότερη διακοπή παρὰ μὲ τὴν τελεία καὶ μεγαλύτερη παρὰ μὲ τὸ κόμμα. Εἰδικότερα ἢ ἐπάνω τελεία :

α) Μέσα στὴν περίοδο χωρίζει ὁμάδες ἀπὸ προτάσεις. Οἱ προτάσεις αὐτὲς χωρίζονται ἀναμεταξύ τους μὲ κόμματα :

*Τ' ἀηδόνι δὲν ἀπέθανε, | γ' ἀηδόνι πάντα ζῆ·
ἄλλαξε τὰ φτερά του, | δὲν ἄλλαξε φωνή.* (Σπ. Τρικούπης)

β) Στὸ ἐσωτερικὸ μιᾶς φράσης χωρίζει δύο μέρη τῆς ποὺ σχετίζονται μεταξύ τους ἀλλὰ καὶ ποὺ ἔχουν διαφορές, ἰδίως ὅταν τὸ δευτερο ἐπεξηγῇ τὸ πρῶτο ἢ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μᾶζι του :

Αὐτὸς δὲν ἦταν ἀνθρώπος· ἦταν θερίο, δράκος τοῦ βουνοῦ, στοιχειό.
(Βλαχογιάννης)

*Τοῦ πατέρα σου, διὰ ἔλθης,
δὲ θὰ βρῆς παρὰ τὸν τάφο·
εἶμαι ὀμπρός του καὶ σοῦ γράφω
μέρα πρώτη τοῦ Μαγιοῦ.* (Σολωμός)

Τὸ κόμμα

78. Τὸ κόμμα (,) εἶναι τὸ πιὸ συχνὸ σημεῖο τῆς στίξης. Τὸ σημειώνωμε στὸ ἐσωτερικὸ τῆς περιόδου γιὰ νὰ δείξωμε μικρὸ σταμάτημα τῆς φωνῆς. Μὲ τὸ κόμμα χωρίζομε :

α) Λέξεις τῆς ἴδιας φύσης ἢ μὲ τὴν ἴδια λειτουργία μέσα στὴ φράση, οὐσιαστικά, ἀντωνυμίες, ἐπίθετα, ἐπιρρήματα ὑποκείμενα, ἀντικείμενα, προσδιορισμούς: *Μᾶς πρόσφερε ψωμί, σῦκα, πορτοκάλια, κρασί.*

Δὲ σημειώνεται κόμμα ὅταν τὰ μέρη αὐτὰ ἐνώνονται μὲ συμπλεκτικὸ ἢ μὲ διαχωριστικὸ σύνδεσμο: *Ἡ Εὐδοκία, ἢ Ἑλλη καὶ ἐσύ. Ἡ κάθισε ἤσυχος ἢ φεύγα.*

β) Προτάσεις τῆς ἴδιας φύσης:

*Ἀκούω κόφια τὰ τουφέκια, | ἀκούω σμίξιμο σπαθιῶν,
ἀκούω ξύλα, | ἀκούω πελέκια, | ἀκούω τρίξιμο δοντιῶν.* (Σολωμός)

Ὅσο περισσότερο περνᾷ ὁ καιρὸς, τόσο μεγαλύτερη γίνεται ἡ νοσταλγία μου.

γ) Λέξεις ἢ φράσεις ποὺ μποροῦμε καὶ νὰ τίς παραλείψωμε χωρὶς νὰ χαλάσῃ τὸ νόημα τοῦ λόγου: *Ὁ Ὀλυμπος, τὸ ψηλότερο βουνὸ τῆς Ἑλλάδας, ἦταν ἡ κατοικία τῶν θεῶν. Μᾶς μίλησε γιὰ τὴν πατρίδα του, ποὺ μᾶς ἦταν ἀγνωστὴ.*

Στὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ παραπάνω παραδείγματα ἔχομε κλεισμένη σὲ κόμματα μία παράθεση. Στὸ δευτερο ἔχομε ὕστερα ἀπὸ τὸ κόμμα μιὰ ἀναφορικὴ πρό-

ταση προσθετική, πού δὲν εἶναι ἀπαραίτητο συμπλήρωμα τῆς κύριας. Χωρὶς κόμμα ὁμως θὰ γραφτῆ ἢ ἀναφορική πρόταση πού ἀποτελεῖ ἀπαραίτητο προσδιορισμὸ τῆς κύριας, καθὼς λ.χ. ὅταν ποῦμε: *Τὸ ἀρνάκι πού γεννήθηκε χιτὲς ἦταν κατὰμυρο.*

δ) Τὴν κ λ η τ ι κ ῆ :

Ἄνοιξε, μάνα μας γλυκιά, τὴν ἀφθαρτὴ ἀγκυλιά σου. (Βαλαωρίτης)

ε) Ἀπὸ τὶς κύριες προτάσεις τὶς δευτερεύουσες, τὶς αἰτιολογικές, τελικὲς (ἐκτὸς ὅταν εἰσάγονται μὲ τὸ *νά*), ἀποτελεσματικές, ὑποθετικές, ἐναντιωματικές, χρονικὲς ἢ πού εἰσάγονται μὲ τὸ *χωρὶς νά*, ἰδίως ὅταν αὐτὲς προηγούνται ἢ ὅταν εἶναι μεγάλες.

Δὲν πρέπει νὰ ξεκινήσωμε, γιατί ὁ καιρὸς ἄρχισε νὰ χαλᾷ. — Μοῦ ἔστειλε μῆνυμα, γιὰ νὰ μοῦ πῆ πὼς ἀρρώστισος καὶ πὼς δὲ θὰ μποροῦσος νὰ ἔρθῃ. — Ἄλλὰ: Ἔρθα (γιὰ) νὰ σὲ ἰδῶ κτλ. Ἦταν ἡ νύχτα τόσο ὠραία, πού κανενὸς δὲν ἔκανε καρδιά νὰ πάῃ νὰ κοιμηθῇ.

Ἄν θέλῃς ἔλα. — Ἄν νομίξῃς πὼς αὐτὸ θὰ ὠφελήσῃ, γράψε μου ἀμέσως. — Ὅταν γάθῃς ὁ πατέρας, φρόντισε γιὰ ὅλα ἐκεῖνος. — Σὰν τὸν φοβᾷσαι τὸν γκρεμὸ, ἔλ' ἀπ' τὸ μονοπάτι. — Χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω, μοῦ πήραν τὸ πορτοφόλι μου.

Δὲ χωρίζεται μὲ κόμμα ἡ εἰδική, ἡ πλάγια ἐρωτηματικὴ καὶ ἡ δισταχτικὴ πρόταση: *Ἐργραψε πὼς θὰ μᾶς ἔρθῃ γρήγορα. Δὲ μοῦ εἶπεσ ἄν γύρισε ὁ πατέρας σου. Φοβοῦμαι μήπως βρῆς δυσκολίες.*

Κάποτε ὡστόσο πρέπει νὰ βάλωμε κόμμα πρὶν ἀπὸ τὸ *καί*, ὅταν μὲ αὐτὸ εὐκολώνωμε τὸ σωστὸ διάβασμα: *Ὁ πατέρας γύρισε σπύτι ὅταν ἔκλεισε τὸ γραφεῖο, καὶ ἡ μητέρα ἔστρωσε τὸ τραπέζι.*

Τὸ ἐρωτηματικό

79. Τὸ *ἐρωτηματικό* (;) σημειώνεται στὸ τέλος μιᾶς ἐρωτηματικῆς φράσης:

Τί γίνεσαι ; Γιατί δὲ μὲ περιμένεσ ; Ποῦ πήγεσ ;

Δὲ σημειώνεται ἐρωτηματικό στὴν πλάγια ἐρώτηση :

Μὲ ρώτησε γιατί δὲν τὸν περιμένα. — Δὲν ἔμαθα ποῦ πήγε.

Σὲ φράσεις ὁμως καθὼς ξέρεισ πού πήγεσ ; πρέπει νὰ μπαίῃ ἐρωτηματικό, γιὰ τὴν εὐθεία ἐρώτηση (ξέρεισ;) πού ἔχει ἐξαρτημένη τὴν πλάγια.

Σὲ σειρά ἀπὸ ἐρωτήσεις σημειώνεται τὸ ἐρωτηματικό μόνο στὴν τελευταία, ὅταν οἱ ἐρωτήσεις ἀπαιτοῦν τὴν ἴδια ἀπάντηση :

*Θέλεις νὰ σέρεσαι πάντα ὀρφανή,
μονάχη σου, ἔρημη τὴ νύχτα νὰ ἴσαι,
νά ἴχῃς κρεβάτι σου λιθάρια, γῆ ;* (Βαλαωρίτης)

Μὰ ὅταν οἱ ἐρωτήσεις εἶναι χωριστές, σημειώνεται ἐρωτηματικό στὴν καθεμιά: *Μάνα, τί ἔχεισ καὶ βογκᾷσ ; Τί κακὸ σοῦ ἔκαμε ὁ γιόσ σου ; Σὲ παρᾷκουσ, λόγο σοῦ ἀντιγύρισε ποτὲ ;* (Βλαχογιάννης)

80. Τὸ ἐρωτηματικὸ σὲ παρένθεση δείχνει εἰρωνεία, τὴν ἀμφιβολία μας γιὰ τὴν ἀξιοπιστία ἢ γενικὰ γιὰ κάτι ποὺ ἀναφέρομε, κτλ.: *Καμάρων πὸς ἦταν ὁ καλύτερος (;) ποδοφαιριστής.*

Τὸ θαυμαστικὸ

81. Τὸ **θαυμαστικὸ (!)** σημειώνεται συνήθως ὕστερ' ἀπὸ τὰ ἐπιφωνήματα καὶ ὕστερ' ἀπὸ κάθε ἐπιφωνηματικὴ φράση ποὺ ἐκφράζει θαυμασμό, χαρά, ἐλπίδα, φόβο, φρίκη, πάθος, εἰρωνεία, ἓνα ξαφνικὸ αἴσθημα, προσταγὴ :

"Αχ! Ζήτω! Μακάρι! Χριστὸς Ἀνέστη! "Οχ! Ντροπή!

Τ' ἄλογο! τ' ἄλογο! "Ομὲρ Βοιόνη!

Τὸ Σούλι ἐγούμησε καὶ μᾶς πλάκωνε.

Τ' ἄλογο! τ' ἄλογο! Ἀκοῦς, σουρίζουν

ζεστὰ τὰ βόλια τους, μᾶς φοβερίζουν. (Βαλαωρίτης)

82. Πρέπει νὰ σημειώνεται θαυμαστικὸ καὶ σὲ προτάσεις τύπου ἐρωτηματικοῦ ἀλλὰ πραγματικὰ ἐπιφωνηματικές :

Ποῦ καταντήσαμε! Καὶ πιστεύεις κι ἐσὺ τέτοια πράματα!

"Όταν ἡ ἐπιφωνηματικὴ πρόταση ἀρχίζει ἀπὸ ἐπιφώνημα, παραλείπεται συνήθως ἀπὸ αὐτὸ τὸ θαυμαστικὸ: *"Αχ, καὶ νὰ τὸ εἶχα ἐγώ!*

83. Τὸ θαυμαστικὸ καὶ τὸ ἐρωτηματικὸ σημειώνονται μέσα ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικὰ ὅταν ἀνήκουν στὰ λόγια ποὺ κλείνονται σ' αὐτά, καὶ ἔξω ἀπ' αὐτά ὅταν ἀνήκουν στὸ κείμενο ποὺ εἰσάγουν τὰ ξένα λόγια (198,2).

«Ποῦ πᾶμε;» ρώτησε. Ἀλλὰ: Καὶ ποῖος δὲ θυμᾶται τοῦ Λεωνίδα τὸ «μολὼν λαβέ»!

84. Ἐπειτα ἀπὸ τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου ποὺ σημαίνουν ἀριθμοὺς εἶναι λάθος νὰ σημειώνεται θαυμαστικὸ, ὅπως: *Γ! λβ! Χρειαζεται μόνο δεξία, ἄσχετα πρὸς τὸ σημεῖο τῆς στίξης ποὺ μπορεῖ νὰ χρειαστῇ αὐτὸ μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ τελεία: "Ο Γρηγόριος Ε', οἰκουμενικὸς πατριάρχης.—"Ο Γεώργιος Α' (ὄχι Γεώργιος Α! ἢ Γεώργιος Α'.) ἦρθε στὴν Ἑλλάδα στὰ 1863.*

85. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.** —Ἡ λέξη ὕστερ' ἀπὸ ἐρωτηματικὸ ἢ θαυμαστικὸ (ἐκτὸς ὅταν αὐτὸ συνοδεύη ἓνα ἐπιφώνημα) γράφεται μὲ κεφαλαῖο στὴν ἀρχή. Συνεχίζομε μὲ μικρὸ γράμμα, ὅταν ἡ συνέχεια συνδέεται ἄμεσα μὲ τὰ προηγούμενα σὲ μιὰ πρόταση: *«Ποῦ εἶσαι;» ρώτησε ἄξαφνα.*

Ἡ διπλὴ τελεία

86. Τὴ **διπλὴ τελεία (:)** τὴ σημειώνομε γιὰ νὰ δεῖξωμε τὴ στενὴ σχέση μερῶν τοῦ λόγου ποὺ τὰ χωρίζει. Αὐτὸ γίνεται :

1. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ λόγια ποὺ ἀναφέρονται κατὰ λέξη καὶ ποὺ κλείνονται σὲ εἰσαγωγικά: *"Ο Χριστὸς εἶπε: «Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν».*

2. Ἐμπρὸς ἀπὸ μιὰ ἀπαρίθμηση, μιὰ ἐρμηνεία, ἓνα ἐπακόλουθο :

Τὰ μεγαλύτερα ἑλληνικά νησιά εἶναι : ἡ Κύπρος, ἡ Κρήτη καὶ ἡ Εὐβοία.—Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα : ἔχασε ὅλα του τὰ λεπτά.

3. Ἐπειτα ἀπὸ πρόταση πού ἀναφέρει γνωμικό, παροιμία : Ἡ παροιμία λέει : Ἄκουε πολλὰ καὶ λέγε λίγα.

87. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Ἡ λέξις ὕστερ' ἀπὸ τὴ διπλὴ τελεία γράφεται μὲ κεφαλαῖο στὴν ἀρχὴ ὅταν ἀναφέρωμε τὰ λόγια κάποιου.

Ἡ παρένθεση

88. Μέσα στὴν παρένθεση () κλείνομε μιὰ λέξις ἢ μιὰ φράση πού ἐξηγεῖ ἢ συμπληρῶνει τὰ λεγόμενα ἀλλὰ καὶ πού μπορεῖ νὰ παραλειφτῆ : Ἡ βάρκα (ἀκόμα τρέμω πού τὸ θυμοῦμαι) χτύπησε ξαφνικά στὴν ξέρα.

Μέσα σὲ παρένθεση ἀναγράφονται συχνὰ οἱ παραπομπές : Τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ, εἶπε ὁ Παῦλος. (Πρὸς Κορινθίους Β' 36).

89. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Μπαίνει τελεία πρὶν κλείσις ἢ παρένθεση ὅταν ἡ παρένθεση ἀρχίζῃ μὲ κεφαλαῖο.

Τ' ἀποσιωπητικά

90. Μὲ τ' ἀποσιωπητικά (...) δείχνομε πὼς ἀποσιωποῦμε κάτι, δηλ. πὼς ἡ φράση ἔμεινε ἀτελειώτη ἀπὸ συγκίνησις, ἀπὸ ντροπὴ ἢ ὅταν γι' ἄλλο λόγο δὲ θέλωμε ν' ἀποτελειώσωμε τὴν ὁμιλία : Πόσα χρόνια... Ἀναμνήσεις!—«Γιὰ φανιάσου!...» ἔκαμε ὁ Στάθης.

91. Τ' ἀποσιωπητικά, ἰδίως ὕστερ' ἀπὸ τὸ θαυμαστικὸ ἢ τὸ ἐρωτηματικὸ, δείχνουν κάποτε ἓνα σταμάτημα στὴν ὁμιλία :

Πὼς μᾶς θεωρεῖς ἀκίνητος ; ... Ποῦ τρέχει ὁ λογισμὸς σου, τὰ φτερωτά σου τὰ ὄνειρα ; .. Γιατί σὸ μὲτωπό σου νὰ μὴ φτιράνουν, γέροντα, τόσες χρυσὲς ἀχτίδες, ὅσες μᾶς δίδ' ἡ ὄψη σου παρηγοριῆς κι ἐλπίδες ; (Βαλαωρίτης)

Ἡ παύλα

92. Σημειώνομε τὴν παύλα (—) στὸ διάλογο, γιὰ νὰ δείξωμε ἀλλαγὴ στὸ πρόσωπο πού μιλεῖ : «Ἔλα !» — «Δὲν μπορῶ τώρα, ἀργότερα».

93. Σημειώνομε ἀκόμα τὴν παύλα :

1. Γιὰ νὰ φανῆ μεγαλύτερη ἢ ἀντίθεση τῶν προηγουμένων μὲ τ' ἀκόλουθα : Θέλω—μὰ δὲ βολεῖ νὰ λησμονήσουν. (Μαβίλης)

2. Γιὰ νὰ δειχτῆ ἀτόμη ἀλλαγὴ ἢ ἀνακολουθία στὴ φωνή πού γεννήθηκε μόλις προχθὲς—κάποιος θὰ θυμήθηκε πὼς ἔκαμα μιὰ καλὴ πράξις ἔναν καιρό. (Παπαντωνίου)

3. "Υστερ' από τήν τελεία, γιά νά γίνη μεγαλύτερο σταμάτημα. Συνήθως ἀρχίζει τότε και νέα γραμμή.

94. Διπλή παύλα.—Κάποτε μεταχειριζόμαστε δύο παύλες γιά νά ἀπομονώσωμε μέσα τους μιὰ φράση ἢ μέρος της. (Αὐτό γίνεται ἰδίως ὅταν δὲ θεωροῦμε τὸ μέρος αὐτὸ τόσο δευτερώτερο ὥστε νά κλειστῆ σὲ παρένθεση).

Ὁ πατέρας μου—μόρο τὸ κύμα πού τὸν ἐτύλιξε—δὲν εἶχε σκοπὸ νά μὲ κάμῃ ναυτικό. (Καρκαβίτσας). Τὰ βιβλία μου—ἐπήγαινα στὸ σχολαρχεῖο, θυμοῦμαι—τὰ ἐκλείσα γιά πάντα. (Καρκαβίτσας)

Κι ὁ γιατρός μὲ τὰ μάτια σκνυμένα
πολλήν ὥρα δὲν ἄνοιξε στόμα.
Τέλος πάντων—ἄχ! λόγια χαμένα—
«μὴ φοβᾶσαι, τῆς εἶπεν, ἀκόμα». (Ζαλοκώστας)

Τὰ εἰσαγωγικά

95. Μεταχειριζόμαστε τὰ εἰσαγωγικά (« »):

1. Στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος τῶν λόγων τρίτου προσώπου πού μνημονεύονται κατὰ λέξη: *Τὰ ἐγγόνια ἔλεγαν στὸν παππού: «Πές μας, παππού, πάλι τὸ παραμῦθι τῆς Γοργόνας».* (Καρκαβίτσας).

Πρὶν ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά σημειώνουμε τότε διπλὴ τελεία.

Τὰ ξένα λόγια πού ἀναφέρονται σὲ εἰσαγωγικά πρέπει ν' ἀναφέρονται ἀκριβῶς ὅπως εἰπώθηκαν.

2. Συχνὰ στὸ διάλογο, γιά νά κλείσουν μέσα τους λόγια προσώπων πού μιλοῦν (ἰδίως ὅταν δὲ μεσολαβῆ ἡ παύλα γιά νά χωρίσῃ τὰ λόγια τοῦ καθενός).

3. Γιά νά ξεχωρίσουν ρητά, φράσεις ἢ λέξεις πού δὲν ἀνήκουν στὴ συνηθισμένη γλώσσα:

Ἡ Ἀφροδὶτὴ ἐγενεθε γιά νά μὴ χάνῃ καιρό. Κάπου κάπου ἔλεγε καμιὰ λέξη πού τὰ παιδιὰ δὲν τὴν καταλάβαιναν ἀμέσως, μόνο ἀπὸ τὸ νόημα. Ἔλεγε τὰ πρόβατα «πράτα», τὸ ροῦχο «σκίς», τὸ πάλι τὸ ἔλεγε «μάτα» καὶ τὰ γίδια «τὰ ἴδια». Μὰ τὰ παιδιὰ δὲ θυμοῦνται καμιὰ κοπέλα νά τοὺς μίλησε ποτὲ μὲ τὴν ὁμορφιά. (Παπαντωνίου)

4. Σὲ τίτλους βιβλίων, θεατρικῶν ἔργων, ἐφημερίδων, σὲ ὀνόματα πλοίων, σ' ἐπιγραφὰς κτλ...: *Διάβασα τὰ «Ψηλὰ βουνά».*

96. Συνήθως (στὴν περίπτωσι 1) σημειώνεται πρὶν ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά διπλὴ τελεία (:).

Ὅταν χρειάζονται, μέσα στὸ κείμενο πού κλείνεται μὲ εἰσαγωγικά, ἄλλα εἰσαγωγικά, χρησιμοποιοῦμε γιά τὰ δεύτερα τὰ διπλὰ κόμματα (" ").

«Πέτσι: " Χριστὸς ἀνέστη », ἐχθροὶ καὶ φίλοι». (Σολωμός)

Τὸ κτλ. πού προσθέτομε, ὅταν παραλείπωμε τὸ τέλος τῶν ξένων λόγων τῶν κλεισμένων στὰ εἰσαγωγικά, μπαίνει ἀπ' ἔξω τους' τ' ἀποσιωπητικὰ ἀπὸ μέσα.

97. "Υστερ' ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά σημειώνεται, ἅμα χρειάζεται, ἡ τελεία καὶ

ή επάνω τελεία. Τὸ κόμμα δὲ σημειώνεται, ἐκτὸς ὅταν μὲ τὸ κλεισίμο τῶν εισαγωγικῶν τελειώῃ φράση πού ἀπαιτεῖ κόμμα :

«Τότε» πρόσθετος ὁ πατέρας του «θὰ μποροῦσης...». «Τότε», εἶπε, «μητέρα, φεύγω».

Μέσα στὰ εισαγωγικά, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ξένα λόγια, μπορεῖ νὰ κλειστοῦν μέσα σὲ κόμματα μικρὲς παρενθετικὲς φράσεις ἀπὸ λίγες λέξεις (λ.χ. «*Ἐλα, φώναξε, ἂν θέλῃς*»—ἦ: *εἶπε ὁ Κώστας*—ἦ: *καθὼς πρόσθετος κτλ.*), χωρὶς νὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ κλείσουν πρὶν ἀπὸ αὐτὲς τὰ εισαγωγικά καὶ νὰ ξανανοήξουν πάλι.

98. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—1. Ὅταν τὸ κείμενο τῶν εισαγωγικῶν συνεχίζεται καὶ σὲ κεινὸ ὑπόγραφο, ξανασημειώνομε στὴν ἀρχὴ του τὰ εισαγωγικά τοῦ τέλους (»), ἐνῶ ὁ προηγούμενος παράγραφος πού τελειώνει κλείνει χωρὶς εισαγωγικά. Τὸ ἴδιο γίνεται στὴν ἀρχὴ τῶν στίχων ἢ στροφῶν, σὲ ποιήματα.

2. Ἡ τελεία, ἢ ἐπάνω τελεία καὶ τὸ κόμμα σημειώνονται ἔξω ἀπὸ τὰ εισαγωγικά· τὸ ἐρωτηματικὸ καὶ τὸ θαυμαστικὸ μέσα (ἐκτὸς ὅταν δὲν ἀνήκουν στὸ κείμενο τὸ κλεισμένο μέσα στὰ εισαγωγικά, καὶ τότε μπαίνουν ἔξω ἀπὸ τὰ εισαγωγικά).

Συντομογραφίες

99. Μερικὲς συχνὲς λέξεις γράφονται γιὰ συντομία κομμένες μὲ ὀρισμένο τρόπο. Οἱ γραφὲς αὐτὲς ὀνομάζονται *συντομογραφίες*. Οἱ συχνότερες ἀπὸ τὶς καθιερωμένες συντομογραφίες εἶναι οἱ ἀκόλουθες :

ἄγ.	ἄγιος	σ., σελ.	σελίδα
ἀρ.	ἀριθμὸς	σημ.	σημείωση
βλ.	βλέπε	Σια	συντροφία
γραμ.	γραμμάρια	στρ.	στρέμματα
Δδα	δεσποινίδα	τ., τόμ.	τόμος
δηλ.	δηλαδή	τετρ.	τετραγωνικός
δρ.	δράμα	τόν.	τόνοι
δρχ.	δραχμὲς	ΥΓ.	ὑστερόγραφο
ἐκ.	ἐκατοστὸ	χρθ.	χιλιόγραμμα
κ.	κύριος, κυρία	χιλ.	χιλιάδες
Κελο.	Κελσίου (βαθμοὶ θερμοκρασίας)	χμ.	χιλιόμετρα
Κος, Κα	Κύριος, Κυρία	ᾠρ.	ᾠρα
Μ(Μεγ)	Μεγάλος	Ἀγ.Γρ.	Ἁγία Γραφή
κτλ.	καὶ τὰ λοιπὰ	ἴ.μ.	ἴδιος μῆνας
κυβ.	κυβικός	ἴ.χρ.	ἴδιος χρόνος
μ.	μέτρα	κ.ἄ.	καὶ ἄλλα
μίλ.	μίλια	κ.ἄ.	καὶ ἀκόλουθα
ὄκ.	ὄκιάδες	Κ.Δ.	Καινὴ (Νέα) Διαθήκη
πῆχ.	πῆχες	κ.κ.	κύριοι (ὄχι : κύριοι κύριοι) ἢ κυρίες

<i>M. Ἀσία</i>	Μικρασία		<i>Για τους ανέμους¹</i>
<i>λ.χ.</i>	λόγου χάρη	<i>A</i>	ἀνατολικός
<i>μ.μ.</i>	μετὰ τὸ μεσημέρι	<i>B</i>	βόρειος
<i>μ.Χ.</i>	μετὰ Χριστὸ	<i>Δ</i>	δυτικός
<i>Π.Δ.</i>	Παλαιὰ Διαθήκη	<i>N</i>	νότιος
<i>π.μ.</i>	πρὶν ἀπὸ τὸ μεσημέρι	<i>BA</i>	βορειοανατολικός
<i>π.μ.</i>	τοῦ μήνα πού πέρασε	<i>BD</i>	βορειοδυτικός
<i>π.χ.</i>	παραδείγματος χάρη	<i>NA</i>	νοτιοανατολικός
<i>π.Χ.</i>	πρὸ Χριστοῦ	<i>ND</i>	νοτιοδυτικός
<i>τ.μ.</i>	τετραγωνικὰ μέτρα		<i>Για τοὺς μῆνες</i>
<i>τρ.μ.</i>	τοῦ μήνα πού τρέχει	<i>Ἰαν.</i>	Ἰανουάριος
<i>T.T.T.</i>	Ταχυδρομεῖα, Τηλέ- φωνα, Τηλέγραφοι	<i>Φεβρ.</i>	Φεβρουάριος
		<i>Μάρτ.</i>	Μάρτιος
		<i>Ἀπρ.</i>	Ἀπρίλιος
		<i>Ἰούν.</i>	Ἰούνιος
		<i>Ἰούλ.</i>	Ἰούλιος
		<i>Αὐγ.</i>	Αὐγουστος
		<i>Σεπτ.¹</i>	Σεπτέμβριος
		<i>Ἶοκτ.</i>	Ἶοκτώβριος
		<i>Νοέμβρ.</i>	Νοέμβριος
		<i>Δεκ.</i>	Δεκέμβριος

Γιὰ μερικὲς πόλεις

<i>Θεσ/νίκη</i> , <i>Θ/νίκη</i>	Θεσσαλονίκη
<i>Κων/πολη</i>	Κωνσταντινούπολη,
	Πόλη
<i>λ/σμός</i>	λογαριασμός

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΑΘΗ ΦΘΟΓΓΩΝ

100. Οἱ λέξεις δὲ λέγονται πάντοτε στὸ συνηθισμένο τους τύπο. Οἱ φθόγγοι τους παρουσιάζουν διάφορα πάθη. Σημειώνονται ἐδῶ τὰ κυριότερα.

ΦΩΝΗΕΝΤΑ

Γειτονικὰ φωνήεντα

101. *Χασμωδία*.—Όταν μιλοῦμε, συχνὰ παρουσιάζονται κοντὰ κοντὰ δυὸ φωνήεντα πού ἀνήκουν σὲ δυὸ γειτονικὲς συλλαβές. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται *χασμωδία*.

1. Οἱ ἴδιες συντομογραφίες χρησιμεύουν καὶ γιὰ νὰ δρῶσιν τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα : *Οἱ Κυκλάδες βρῖσκονται στὰ ΝΔ τῆς Ἀτικῆς*. Όταν πρόκειται γιὰ προσδιορισμὸ τόπου προσθέτομε στὶς συντομογραφίες *A, B* κτλ. μιὰ τελεία : ἢ *B. Ἀμερική*. Στὴν περίπτωσι αὐτὴ συνηθίζονται καὶ οἱ συντομογραφίες *Ἀνατ., Βόρ., Δυτ., Νότ.*

Ἡ χασμωδία παρουσιάζεται :

α) Μέσα σὲ μιὰ λέξη, καὶ λέγεται τότε ἔσωτερικὴ: ἀκούουν, Γαβριηλίδης

β) Ἀνάμεσα σὲ δυὸ λέξεις, ὅταν ἡ πρώτη τελειώνῃ σὲ φωνῆεν καὶ ἡ δευτέρα ἀρχίζῃ πάλι ἀπὸ φωνῆεν. Ἡ χασμωδία πού γίνεται στὴ συμμοφορὰ τῶν λέξεων λέγεται ἔξωτερικὴ: τὸ εἶπα, ἔχει ἀκόμη.

Ἡ ἔξωτερικὴ χασμωδία εἶναι συχνότερη ἀπὸ τὴν ἔσωτερικὴ. Οἱ περισσότερες ἑλληνικὲς λέξεις τελειώνουν σὲ φωνῆεν καὶ τυχαίνει συχνὰ νὰ τις ἀκολουθοῦν στὴν ὁμιλία λέξεις πού ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆεν: ἄμα ἐγὼ ἄκουσα ὄλα αὐτά.

102. Σχετικὴ δύναμη τῶν φωνηέντων.—Τὰ γειτονικά φωνήεντα σὲ μιὰ λέξη ἢ ἀνάμεσα σὲ δυὸ λέξεις παρουσιάζουν διάφορες μεταβολές. Στὶς μεταβολές αὐτὲς ἔχει μεγάλη σημασία ἡ σχέση τῶν φωνηέντων μεταξὺ τους ὡς πρὸς τὴ δύναμή τους.

Τὸ πιὸ δυνατὸ φωνῆεν εἶναι τὸ α. Ἀκολουθοῦν μὲ τὴ σειρά τὰ ο (ω) — ου — ε (αι) — ι (η, υ, ει, οι, υι).

Οἱ μεταβολές αὐτὲς ὀνομάζονται κατὰ τὸ εἶδος τους: *συνεκφώνηση, συνίζηση, συναλοιφή.*

A.—Συνεκφώνηση.

103. Συνεκφώνηση ἔχομε ὅταν προφέρωμε δυὸ γειτονικά φωνήεντα σὲ μιὰ συλλαβή, σὰ δίφθογγο.

Ἔτσι λέμε ὄχι μόνο *κάηκα, κακοαναθρεμμένος* ἀλλὰ καὶ *κάηκα, κακοαναθρεμμένος*, ὅπου τὸ *αη, σα* προφέρονται σὲ μιὰ συλλαβή.

Ὅμοια συνεκφώνουµε συχνὰ τὰ γειτονικά φωνήεντα, σὲ λέξεις καθὼς ἔλεεινός, *ράισα, πλάι, πηδάει, δλόισος, προὔπολογισμός.*

Ἡ συνεκφώνηση εἶναι πολὺ συχνὴ στὴ συμμοφορὰ: *ἔλα νὰ ἰδῆς.*
104. Ἡ συνεκφώνηση στὸ στίχο, μέσα σὲ μιὰ λέξη ἢ στὴ συμμοφορὰ, εἶναι πολὺ συχνὴ καὶ ἀγαπητὴ καὶ λέγεται *μετρικὴ συνίζηση.*

Σὲ μερικὲς περιστάσεις μαζί μὲ τὴ συνεκφώνηση στὴ συμμοφορὰ γίνεται καὶ ἔγκλιση, ἀκόμη καὶ σὲ τρισύλλαβες λέξεις: *ἐγὼ εἶμαι, αὐτὸ ἦταν, σὰ νὰ ἦσουν* (65).

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη πού μὲ βία μετράει τὴ γῆ. (Σολωμός)

B.—Συνίζηση

105. Σὲ πολλὲς λέξεις, ὅταν ὕστερ' ἀπὸ τὸ *ι (η, υ, ει, οι) ἢ ε (αι)* ἀκολουθῆ ἄλλο φωνῆεν, προφέρονται τὰ δυὸ φωνήεντα μαζί, ἔτσι πού ν' ἀποτελέσουν μόνο μιὰ συλλαβή.

Μπορούμε νά ποῦμε ἄ-δει-α τρισύλλαβα : πῆρε ἄδεια. Ὁ ἄλλα λέμε καὶ ἄ-δεια σὲ δύο συλλαβές : ἡ σπηλιὰ βρέθηκε ἄδεια.

Λέμε συνήθως ἀδιάβροχο, βασιλείο, βοήθεια, Ζάππειο, ἄλλα μπορεῖ νά ποῦμε καὶ ἀδι(α)βροχο, βασι(ε)λείο, βο(η)θεια, Ζά(π)πειο.

Στὶς λέξεις αὐτὲς λέμε πὼς ἔγινε **συνίζηση** τὰ συμπλέγματα τῶν φωνηέντων πού γράφομε εἶναι τότε **καταχρηστικοὶ δίφθογγοι** (27).

Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τὸ ε (αι), πού μαζί μὲ τὸ ἀκόλουθο φωνῆεν ἔπαθε συνίζηση καὶ γράφεται μὲ ι :

Παλαιὰ Διαθήκη ἄλλα παλιὰ γειτονιά.

Τὸ φωνῆεν πού ἔπαθε συνίζηση μπορεῖ νά ἦταν καὶ τονισμένο :
δύο - δυό, ἐννέα - ἐννιά.

106. Μερικὲς λέξεις ἔχουν διαφορετικὴ σημασία κατὰ πού προφέρονται συνιζημένα ἢ ἀσυνιζητά : *ἐννοια* (ἐγνοια φροντίδα)—*ἐννοια* τὸ νόημα, λ.χ. μιᾶς φράσης. Ἔτσι καὶ : τὰ παιδιὰ—ἡ παιδιά, ποιό (λ.χ. ποιό σπίτι,)—ποιό (λ.χ. τὸ ποιό ἐνός ἀνθρώπου).

107. Πλάι στὸ ἴσιοι λέγεται καὶ ἴσος, ὅταν συγκρίνονται ποσὰ ἢ μεγέθη :
δύο ποσὰ ἴσα, εἴμασσι ἴσοι.

Λέγεται ἀκόμη ἴσια ἴσια ἄλλα καὶ ἴσα ἴσα, καὶ πάντοτε ἴσια κι ἴσια *ἴσιώνω* καὶ *ἴσώνω, ἴσώνομαι, ἐξισώνω, ἰσοδύναμος* κτλ.

Γ.—Συναλοιφή

108. **Συναλοιφή** λέγεται ἡ ἔνωση δύο γειτονικῶν φωνηέντων ἔτσι πού νά σχηματίζουν ἓνα. Εἶδη συναλοιφῆς εἶναι ἡ **συναίρεση**, ἡ **ἐκθλιψη**, ἡ **ἀφαίρεση** καὶ ἡ **κράση**.

α) Συναίρεση

109. Σὲ μερικὲς λέξεις μὲ δύο γειτονικά φωνήεντα ἐνώνονται αὐτὰ σ' ἓνα : *δεκαέξι—δεκάξι*. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **συναίρεση**.

110. Ὅταν τὰ γειτονικά φωνήεντα εἶναι **ὁμοια** προφέρονται σὰ νὰ ἦταν ἓνα μόνο : *ἀκούουν—ἀκοῦν, λέ(γ)ετε—λέτε*. Ὅταν τὰ γειτονικά φωνήεντα εἶναι διαφορετικά, ἀπομένει τὸ πιὸ δυνατὸ φωνῆεν(102) : *δὲν καλοακούω—δὲν καλακούω*.

Ἔτσι ἔχομε : *Νικόλαος—Νικόλας, Ἰωάννης—Γιάννης, δεκαέξι—δεκάξι, παραήπιες—παράπιες, Θόδωρος—Θόδωρος, τρώ(γ)ετε—τρῶτε, δγδοήντα—δγδόντα, χρεώσις—χρ(ε)ωσιῶ*.

β) Ἐκθλιψη

111. Ὅταν μιὰ λέξη τελειώνη σὲ φωνῆεν καὶ ἡ ἀκόλουθη ἀρχίζη ἀπὸ φωνῆεν, συχνὰ χάνεται τὸ τελικὸ φωνῆεν τῆς προηγούμενης λέξης : *τὰ αὐτιά—τ' αὐτιά*. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **ἐκθλιψη**.

112. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.** — Στη θέση τοῦ φωνήεντος πού ἔπαθε ἐκθλιψη σημειώνεται ὁ ἀπόστροφος : τ' ἄστρα.

113. **Παθαίνουν** συνήθως **ἐκθλιψη ἔμπρὸς στὰ ὁμοια φωνήεντα :**

1. Τ' ἄρθρα τό, τοῦ, τά : τ' ὠραῖο παιδί, τ' οὐρανοῦ, τ' ἄλλα.

2. Τὰ μόρια θά, νά : θ' ἀκούσετε, ν' ἀρχίσετε.

3. Οἱ προκλιτικὲς ἀντωνυμίες μέ, σέ, τό, τά : μ' ἔδειξε, τ' ὄνειρεῦτήκες.

4. Οἱ προθέσεις ἀπό, σέ, γιά : ἀπ' ὅλους περισσότερο, σ' ἐμένα, γι' ἄλλοῦ.

114. **Μπορεῖ νὰ γίνεται ἡ ἐκθλιψη** καὶ στὸ σύνδεσμο ἀλλά, στὶς προθέσεις κατὰ, παρὰ, στὰ ἐπιρρημάτα μέσα, ὅστερα, ὅταν ἀκολουθῆ α, καὶ στὴ φράση πέντ' ἔξι : ἀλλ' αὐτός, κατ' αὐτά, ὅστερ' ἀπ' αὐτό, μέσ' ἀπὸ ἐκεῖ.

Δὲν παθαίνουν ἐκθλιψη ἔμπρὸς στὰ ὁμοια φωνήεντα οἱ λέξεις μιά, καμιά, ἔνα, κανένα, τί, γιατί, οὔτε, μήτε, εἶναι : μιά ἄλλη φορά, τί εἶπες :

Τὸ τελικὸ α τοῦ ἀλλά δὲν παθαίνει ἐκθλιψη ἔμπρὸς σὲ ἄλλα φωνήεντα ἐκτός ἀπὸ τὸ α : ἀλλὰ ἐγώ, ἀλλὰ ὅστεράτερα.

115. **Παθαίνουν κάποτε ἐκθλιψη ἔμπρὸς σὲ διαφορετικὸ, δυνατότερο φωνήεν** οἱ προθέσεις σέ, ἀπὸ, παρὰ : σ' αὐτόν, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, παρ' ὅσο, παρ' ὅτι, παρ' ὄλο πού.

Στὸ διάλογο καὶ στὸν ποιητικὸ λόγο γίνεται ἡ ἐκθλιψη μὲ ἀκόλουθο διαφορετικὸ φωνήεν καὶ στ' ἄρθρα, στὶς προκλιτικὲς ἀντωνυμίες καὶ στὴν πρόθεση ἀπὸ, καθὼς καὶ σὲ ἄλλες περιστάσεις : τ' ἄλλο, τ' ἄκουσα (τὸ ἄκουσα), μ' αὐτά, σ' ὄνειρεῦτήκα, εἰν' ἀνάγκη κτλ.

Κάποτε ἐκθλίβεται καὶ τὸ τελικὸ φωνήεν μιᾶς προταχτικῆς λέξης : ἡ κυρ-
'Αγγιῶ, τοῦ παραμπ' -Αντώνη (ἐκτός ἂν γράψωμε ἡ Κυραγιῶ, τοῦ Μπαρμπαν-
τώνη)!

116. Ὁ σύνδεσμος καὶ μπορεῖ νὰ γραφῆ ἔμπρὸς ἀπὸ φωνήεντα κί : κί ἄλλος, κί ὅμως, κί ἔπειτα, κί ὅστερα. Εἶναι ὅμως προτιμότερο νὰ μὴ γίνεται αὐτὸ συχνὰ στὴ συνηθισμένη γραπτὴ γλώσσα.

117. Τὸ ἐπίρρημα μέσα χάνει τὸ τελικὸ α καὶ ἔμπρὸς ἀπὸ σύμφωνα καὶ γράφεται τότε χωρὶς ἀπόστροφο μὲ τελικὸ ς, μές : μές στὴ θάλασσα. Εἶναι προτιμότερο νὰ μὴ γίνεται ἡ ἀποκοπὴ αὐτὴ συχνὰ στὴ συνηθισμένη πεζογραφία.

118. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.** — Πρόσεξε τὴ διαφορὰ ὀρθογραφίας πού ἔχουν τὸ μόριο ἄς καὶ ἡ προσταχτικὴ τοῦ ἐνεργητ. ἀορίστου τοῦ ἀφήνω (ἄφησα), ἄς : ἄς τὴ βάρκα στὸ κύμα ὅσο θέλεις νὰ τρέχει, | ἄς ὀρίζη τὸ ἄξι τιμὸν, πανί... (Χατζόπουλος).

γ) 'Αφαίρεση

119. Ὅταν μιά λέξη τελειώνη σὲ φωνήεν καὶ ἡ ἀκόλουθη ἀρχίξη ἀπὸ φωνήεν, χάνεται κάποτε τὸ ἀρχικὸν φωνήεν τῆς ἀκόλουθης λέξης. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **ἀφαίρεση : πού 'ναι ;**

Στή θέση τοῦ φωνήεντος πού ἔπεσε σημειώνεται *ἀπόστροφος*.

120. Παθαίνουν ἀφαίρεση, ἰδίως στήν ἀφήγηση, σέ παροιμίες καί στήν ποιητική γλώσσα, διάφοροι ρηματικοί τύποι μέ τονισμένο συνήθως ἀρχικό φωνήεν (*ε*), (*ι*), ὅταν ἡ προηγούμενη λέξη εἶναι:

α) Μιά ἀπό τίς προσωπικές ἀντωνυμίες: *ἐσύ 'σαι, αὐτά 'ταν ὄλα, μοῦ 'φρε, τά 'δειξε*.

β) Τό ἐρωτηματικό *ποῦ* καί τό ἀναφορικό *πού*: *ποῦ 'ναι; τά 'λουλούδια πού 'κογαν*.

γ) Τά μόρια *θά, νά*: *θά 'χη, θά 'μαστε, νά 'ρθῆ*.

δ) Ἄλλες ἀκόμη λέξεις: *κάλλι'χω*.

Σπανιότερα παθαίνουν ἀφαίρεση | καί ἄλλα μέρη τοῦ λόγου: *θέλω 'να λόγο νά σοῦ πῶ*.

Στή συνηθισμένη πεζογραφία εἶναι σωστό νά προτιμοῦμε τούς ἀκέραιους τύπους: *μοῦ 'φρε, θά εἴμαστε, τό ἔνα κτλ*.

121. Πρόσχευε στή διαφορά τοῦ: *νά με, νά σε, νά μας, (νά τοι, νά τη κτλ.)*, ὅπου ἔχομε ἀντωνυμίες προσωπικές, καί τοῦ: *νά 'μαι, νά 'σαι, νά 'μαστε, (νά 'ναι κτλ.)*, ὅπου ἔχομε τό ρῆμα *εἶμαι*.

Στό ρόδινο μακάριο φῶς, νά με, ἀνεβαίνω τῆς αὐγῆς
μέ σηκωμένα χέρια. (Σικελιανός)

122. Δέ *σημειώνεται ἀπόστροφος* σέ μερικούς ἀντωνυμικούς καί ἐπιρρηματικούς τύπους, γεννημένους ἀπό ἀφαίρεση, πού εἶναι ἀρκετά συνηθισμένοι στό διάλογο καί στήν ποιητική γλώσσα παράλληλα μέ τούς ἀκέραιους *σύ, μένα, σένα, μᾶς, σᾶς, κείνος, δῶ, κεῖ*:

φεύγα σύ, δῶσ' το μένα, καλὲ σεῖς, διαν ἦρθε κείνος, ἔλα δῶ, πάρα κεῖ.

123. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**—*Σημειώνεται ἀπόστροφος*:

1. Στήν ἐκθλιψη (111): *ἕστερ' ἀπ' αὐτά*.

2. Στήν ἀφαίρεση (119): *ποῦ 'ναι τος; μοῦ 'πε*.

3. Στήν ἀποκοπή (133): *φέρ' το ἀπ' τό σπῖτι, ποῦ εἶν' τος;*

δ) Κράση

124. Καμιά φορὰ παρουσιάζεται στή συναλοιφή νέο φωνήεν, διαφορετικό καί ἀπό τὰ δύο πού ἦταν στό τέλος καί στήν ἀρχή τῶν γειτονικῶν λέξεων. Τό φαινόμενο αὐτό λέγεται *κράση*: *μοῦ ἔδωσε—μῶδωσε, πού ἔχει—πόχει*.

Ἡ κράση παρουσιάζεται στήν ποιητική γλώσσα, ὅταν μέ τή συναλοιφή στή συμπροφορά συναιροῦνται τό *ου-ε* σέ *ο*.

*Ὅταν ἐρχόμουν αἰγά, δεῖλό, παραδαρμένο
καί σόγλυφα καί σόπλενα τὰ πόδια δουλωμένο...* (Βαλαωρίτης)

125. Εἶναι περιττό νά σημειώνεται στό φωνήεν πού γεννήθηκε ἀπό κράση ἡ *κορωνίδα*. Αὐτό μπορεῖ νά γίνεται μόνο στή σπάνια περίπτωση πού ὑπάρχει φόβος νά παρανοήσῃ ὁ ἀναγνώστης τό κείμενο.

126. *Παρατήρηση.*—Στή συναίρεση γίνεται ἔνωση δυῶ φωνηέντων πού βρισκονται σέ μία λέξη (*συναλοιφή στή λέξη*). Στήν ἐκθλιψη, στήν ἀφαίρεση καί στήν κράση ἐνάγονται τὰ γειτονικά φωνήεντα δύο λέξεων πού συμπροφέρονται (*συναλοιφή στή συμπροφορά*).

127. Ἡ συναλοιφή εἶναι στή συμμορφορά πολὺ συχὴ, προπάντων στή καθημερινή γρήγορη ὁμιλία. Μποροῦμε νὰ ποῦμε: *τί εἶναι ὅλα αὐτὰ τὰ ἀστῆα* καὶ *τ' εἶναι ὅλα αὐτὰ τ' ἀστῆα* καὶ *τ' εἶν' ὅλ' αὐτὰ τ' ἀστῆα*. Γράφοντας σημειώνομε λίγες μόνο ἀπὸ τίς συναλοιφές αὐτές, σύμφωνα μὲ ὅσα ὀρίζονται παραπάνω.

'Αρχικά φωνήεντα

128. Πολλὲς λέξεις παρουσιάζουν στή ἀρχή τους ὀρισμένες ἀλλαγές: α) χάνουν τὸ ἀρχικό τους φωνῆεν, β) παίρουν ἓνα φωνῆεν στή ἀρχή, καὶ γ) τρέπεται τὸ ἀρχικό τους φωνῆεν σὲ ἄλλο.

129. **Ἀποβολή.**—Μερικὲς λέξεις ἔχουν δύο τύπους ἰσότιμος. Λέγονται δηλαδὴ καὶ μὲ τὸ ἀρχικό τους φωνῆεν καὶ χωρὶς αὐτό. Οἱ λέξεις ποὺ χάνουν τὸ ἀρχικό τους φωνῆεν ἔπαθαν **ἀποβολή**. Τέτοιες λέξεις εἶναι:

ἀγέλαδα, ἀγκλίτσα, ἀμύγδαλο,

ἐβδομάδα, ἐγγίζω, ἐγγόνι, ἐλάφι, ἐλαφρώνω, ἐμπρός, ἐξάδερφος, ἐξοδεύω, ἐξομολογῶ, ἐπάνω, ἐπίστομα, ἐρωτῶ, εὐαγγέλιο, εὐλογῶ, εὐχαριστῶ, Ἑλένη, Εὐφροσύνη. Τὸ ἴδιο οἱ ρηματικοὶ τύποι περασμένων χρόνων μὲ ἄτονη συλλαβικὴ αὐξηση: *(ἐ)χάσαμε, (ἐ)γελούσαμε,*

ἡγούμενος, ἡμέρα, ὑγεία-γυιά, ὑπερήφανος, ὑφαίνω, Εἰρήνη.

130. **Πρόταξη.**—Σὲ μερικὲς λέξεις προσθίεται στή ἀρχή ἓνα φωνῆεν, συνήθως τὸ α. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **πρόταξη** καὶ τὸ πρόσθετο φωνῆεν λέγεται **προταχτικό**:

βδέλλα—ἄβδέλλα, σκάθαρος—ἄσκάθαρος· Τσιγγάνος—Ἀτσιγγανος, σιακιά—ἰσκιος.

131. **Ἀλλαγὴ.**—Μερικὲς λέξεις ἀλλάζουν τὸ ἀρχικό τους φωνῆεν σ' ἓνα ἄλλο. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **ἀλλαγὴ**.

• *ἔμορφος—ἴμορφος, ἔντερο—ἄντερο, ἔξαφνα—ἄξαφνα.*

Τὸ ψηλὸς συνηθίζεται στή κυριολεξία: *ψηλὴ κορφή*. Τὸ ὑψηλὸς, σὲ ἀφηρημένη ἢ μεταφορικὴ σημασία: *ὑψηλὰ νοήματα, Ὑψηλότατος*· τὸ ἀψηλὸς μόνον στήν ποίηση.

Συγκοπή καὶ ἀποκοπή

132. Σὲ μερικὲς λέξεις χάνεται ἓνα φωνῆεν ἀνάμεσα σὲ δύο σύμφωνα. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **συγκοπή**.

κορυφή—κορφή, σιτάρι—στάρι, φέρετε—φέρτε, κόψετε—κόψτε.

Ἔτσι καὶ *περίπατος—περπατῶ, κάθισε—κάτσε, ψάξτε—ψάξτε.*

133. Ἄλλοτε πάλι χάνεται τὸ τελικὸ φωνῆεν μιᾶς λέξης ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ σύμφωνα τῆς ἀκόλουθης. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **ἀποκοπή**. Στὴ θέση τοῦ φωνήεντος ποὺ ἀποκόπηκε σημειώνεται ἀπόστροφος. (Γιὰ τὸ μέσα μὲς βλ. § 117).

φέρε το—φέρ' το, κόψε το—κόψ' το, ἀπὸ τίς φυλλωσιές—ἀπ' τίς φυλλωσιές, μέσα στὴ θάλασσα—μὲς στὴ θάλασσα.

ΣΥΜΦΩΝΑ

134. Ἀποβολὴ καὶ ἀνάπτυξη τοῦ γ ἀνάμεσα σὲ φωνήεντα.—

Σὲ μερικὲς λέξεις χάνεται τὸ γ ἀνάμεσα σὲ φωνήεντα: πλά(γ)ι πλα(γ)ινός, ρα(γ)ίτζω, σα(γ)ίτα, παγίδα—παῖδι, φα(γ)ί, λέ(γ)ω, τρώ(γ)ω.

Σὲ μερικὲς λέξεις ἀναπτύσσεται ἓνα γ εὐφωνικὸ ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα, ἰδίως ὅταν αὐτὰ ἔχουν τὴν ἴδια προφορά: (ἀέρας) ἀγερικό—ἐκαιγε ἐκλαιγε, καίγεται.

Τελικὸ ν

135. Φυλάγεται τὸ τελικὸ ν στὸ ἄρθρο (τόν, τήν), στὸ ἀριθμητικὸ ἔναν, στὴν τριτοπρόσωπη προσωπικὴ ἀντωνυμία τήν, στὰ ἄκλιτα δέν, μὴν καὶ σάν, ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξη ἀρχίζη ἀπὸ φωνῆεν ἢ σύμφωνο στιγμιαῖο (κ, π, τ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ, ξ, ψ): τὸν ἀέρα, τήν ντροπή, σὴν ξενιτιά, τὸν Μπότσαρη, εἶδα ἔναν ξένο, τὴν πρόφτασα, μὴν ἀκοῦτε, μὴν περάσης, σάν πολύ.

Χάνεται τὸ τελικὸ ν ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξη ἀρχίζη ἀπὸ σύμφωνο ἔξακολουθητικὸ (γ, β, δ, χ, φ, θ, λ, μ, ν, ρ, σ, ζ) (24B): τὸ φόβο, τὴ βρούση, τὴ μητέρα, τὴ νίκη, ἓνα γλυκὸ βραστό, τὴ σταμάτησα, τὴ ζωγραφίζει, μὴ δὲ βλέπεις;

136. Τὸ τελικὸ ν φυλάγεται πάντοτε: στὸ ἄρθρο τῶν: τῶν φίλων μου, στὴν τριτοπρόσωπη προσωπικὴ ἀντωνυμία τόν: τὸν βλέπω¹, στοὺς συνδέσμους ἄν, διαν, πρίν: ἄν θέλεις, διαν διαβάσης, πρίν φύγεις, στὰ ἐπιρρήματα σχεδόν, λοιπόν, προπάντων.

Τὸ τελικὸ ν χάνεται συνήθως στὴ γενικὴ πληθυντικὴ χρονῶν, μηνῶν, ὅταν εἶναι λόγος γιὰ ἡλικία: πόσω χρονῶ(ν); δυὸ μηνῶ(ν) παιδί, δεκαπέντε χρονῶ(ν), ἑκατὸ χρονῶ(ν) σπίτι.

Τὸ ἀπαγορευτικὸ μὴ δὲν παίρνει τὸ ν, ὅταν ἀκολουθῆ σημεῖο στίξης: πρόσγε μὴ!

Ἐξαιρετικὰ μπορεῖ νὰ φυλάγεται τὸ τελικὸ ν τοῦ ἀρσ. ἄρθρου τόν σὲ κύρια ὀνόματα ἄγνωστα, πού ἄλλωθς θὰ μπορούσε νὰ τὰ πάρη κανεὶς γιὰ οὐδέτερα. Ἡ αἰτιατικὴ μὰ μπορεῖ νὰ πάρη ἓνα τελικὸ ν, ὅταν ἀκολουθῆ λέξη πού ἀρχίζει ἀπὸ α: μιὰν ἄλλη φορὰ.

137. Τὸ τελικὸ ν φυλάγεται στὴν ἐνικὴ αἰτιατικὴ τοῦ ἀρσενικοῦ πολλῶν ἀντωνυμιῶν καὶ ἀντωνυμιῶν ἐπιθέτων—τόσος, ὅσος, ὁποιος, κάποιος, ὅλος, ἄλλος κτλ.—ὅταν δὲ συνδέωνται στενὰ μὲ τὴν ἀκόλουθη λέξη ἢ ὅταν αὐτὴ ἀρχίζη ἀπὸ φωνῆεν ἢ στιγμιαῖο σύμφωνο: τί ἔγινες τόσοσ καιρό; ποιοὺν βλέπεις ἐκεῖ; ποιοὺν φίλο σου προτιμᾷς; ὁποιον ἄλλο(ν) εἶδαμε, δὲν εἶδα κανένα(ν) ἄλλο.

1. Ἡ λογοτεχνικὴ γλώσσα συνηθίζει στὴν περίπτωση τῆς τριτοπρόσωπης προσωπικῆς ἀντωνυμίας καὶ τοὺς τυποὺς τὸνε, τῆνε: τὸνε βλέπω. Στὰ ρήματα σὲ ν προτιμοῦνται οἱ τύποι σὲ -νε, -να: ἔχουνε, βλέπανε, καθόμουνε.

Στις άντωνυμίες αυτός, εκείνος, τούτος γένους άρσενικοῦ με άκόλουθο άρθρο χάνεται συνήθως τὸ τελικό ν, όταν φυλάγεται τὸ τελικό ν τῆς αιτιατικῆς τοῦ άρθρου: αυτό(ν) τὸν άνθρωπο, αυτό(ν) τὸν κύριο, ἀλλὰ εκείνον τὸ δρόμο. (Ἔτσι ξεχωρίζεται ὅπου χρειάζεται τὸ άρσενικό ἀπὸ τὸ οὐδέτερο).

Τὸ τελικό ν μπορεί νά φυλαχτῆ καί στὸ τέλος τῶν άρσενικῶν ἐπιθέτων, όταν άκολουθῆ οὐσιαστικό ἀπὸ φωνῆεν ἢ όταν ἡ σύνδεσή τους εἶναι στενώτερη, καί όταν άκολουθῆ σιγμιαῖο σύμφωνο: λίγον καιρό, εἶχε πολλὸν κόσμο, εἶδε τὸ λαμπρὸν ἥλιο, εἶχε ἕνα σκληρὸν άγόνα.

Διαφορετικῆ προφορά τῶν συμφώνων στη συμπροφορά

138. Σὲ λέξεις ποὺ προφέρονται στενά με τὴν άκόλουθῆ τους παρουσιάζονται στη συμπροφορά ὀρισμένες ἀλλαγές, όταν ἡ προηγούμενη λέξη τελειώνει σὲ ζ ἢ σὲ ν καί ἡ άκόλουθη άρχίζει ἀπὸ ὀρισμένα σύμφωνα.

139. Τὸ τελικό ζ προφέρεται ἠχηρά σὰ ζ ἔμπρὸς ἀπὸ τὸ άρχικό ἠχηρὸ σύμφωνο (β, γ, δ, μπ, ντ, γκ, λ, μ, ν, ρ) τῆς άκόλουθης λέξης:

τοὺς δρόμους, τῆς βρώσης, μᾶς λέει, τίς βλέπω, ἄς μῆτε.

(Τὸ ἴδιο γίνεται καί μέσα στη λέξη. Βλ. § 30).

140. Τελικό ν.—Όταν μιὰ λέξη άρχίζει ἀπὸ κ, π, τ (τσ, ξ, ψ) καί ἡ προηγούμενῆ της τελειώνει σὲ ν, τὰ σύμφωνα αὐτὰ προφέρονται ἠχηρά, σὰν γκ, μπ, ντ (ντζ, γκσ, μπσ): τὸν κήρυκα, δῶσε μου ἕναν καφέ, τὸν τσάκωσε, τὸν ξέρω, τὸν ψάρεψε.

Αὐτὸ γίνεται στὸ άρθρο (τόν, τήν, τῶν), στὴν τριτοπρόσωπη προσωπικῆ άντωνυμία (τόν, τήν), στ' ἄκλιτα δέν, μὴν, σὰν καί συχνά καί σὲ ἄλλες λέξεις (ἴδιαν, λοιπὸν κτλ.).

Όταν ἡ άκόλουθη λέξη άρχίζει ἀπὸ λαρυγγικό σύμφωνο, τὸ ν τῆς προηγούμενης προφέρεται ὅπως τὸ πρῶτο γάμα στὸ ἄγγλος: τὸν κατάλαβα, τόσον καιρό, τὴν ξέρω, τῶν γκρεμῶν.

Όταν ἡ άκόλουθη λέξη άρχίζει ἀπὸ χειλικὸ σύμφωνο, τὸ ν τῆς προηγούμενης προφέρεται σὰ μ: τὸν περιμένω τὸν πατέρα, μὴν πειράζεσαι, τὸν ψαρά, τῶν μπαρμπουνιῶν, ὅταν μορδέσης.

Συμφωνικά συμπλέγματα

141. Συμφωνικό σύμπλεγμα ὀνομάζομε τὸ συνδυασμὸ ἀπὸ δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα: βρ, χτ, στρ, ρχ.

Μεταχειριζόμαστε συχνά λέξεις πού, ἐνῶ εἶναι ἴδιες ἢ συγγενικές, παρουσιάζουν διαφορά ὡς πρὸς ἕνα τους συμφωνικό σύμπλεγμα. Ἄντι νά εἶναι αὐτὸ καί στίς δύο τὸ ἴδιο, διαφέρει ὡς πρὸς ἕνα του γράμμα, ἢ, ἀντι νά ὑπάρχει ἕνα γράμμα μόνο, παρουσιάζεται σύμπλεγμα.

Ἔτσι λέμε

Καί πάλι λέμε

A) φτερό, φτερούγα, φτερουγίζω,
φταίω, φταίχτης, φταίξιμο
σκολειό, σκόλη, ξεσκολίζω,

περίπερο, ἄπερος, πέρυγα (ναοῦ),
παῖσμα, παιματοδικεῖο
σχολεῖο, σχολή, σχολαστικός

B) πράμα, πραγμάτεια

πράγμα, πραγματικός, πραγματεῖα

ταχειρίστηκα, πείστηκα, πρήστηκα, οσίστηκα, κουλουριστιῶ, συμβιβαστιῶ, χενιστιῶ.

σθ.— αισθάνομαι, συναίσθημα, ἰσθμός, μισθός, μισθωτής, προσθαλάσσωση, προσθήκη, προσθέτω, πρόσθετος, Εὐρυσθέας, Κλεισθένης.

σκ.— ἄσκημος, (ἄ)μασκάλη (καὶ μασχάλη), μοσκοβολῶ, σκίζα, σκίζω, σκίνος, σκισμάδα, σκονί, σκολῶ.

σχ.— ἀσχολία, ἀπασχόληση, λέσχη, ματαιόσχιλος, μοσχάτο, μόσχος, μοσχοκά-
ρυθο, μοσχοκάρι (ἀλλὰ μοσκοβολῶ, μοσκομουρίζω, μοσκοπουλῶ), Πάσχα, πασχα-
λιά, πρόσχαρος, σχέδιο, σχεδόν, σχέση, σχετίζω, σχῆμα, σχηματίζω, σχολεῖο (καὶ
σκολεῖο), σχολιάζω, σχολικός, σχόλιο, ὑπόσχομαι, ὑποσχετικό.

μπ.— ἀκουμπῶ, γαμπρός, θαμπῶνω, κολυμπῶ, κολυμπήθρα, μπόμπα (ἀλλὰ
βομβαρδίζω).

μβ.— ἄμβωνας, βομβαρδίζω, διθύραμβος, ἐκατόμβη, ἐμβαδὸ, ἔμβασμα, ἐμβα-
τήριο, ἐμβολή, ἐμβολο, θρίαμβος, ρεμβάζω, συμβαίνω, συμβιβάζω, συμβίωση, συμ-
βόλαιο, συμβολή, συμβουλή, τύμβος, Καμβούνια, Μονεμβασία, Ἀμβέρσα, Ἀμβούργο,
Βυρτεμβέργη, Ἐδιμβούργο.

μβρ.— ἄμβροσία, Δεκέμβριος, ἐμβρίθεια, μεσημβρινός, Νοέμβριος, Ἀμβρακι-
κός, Μεσημβρία, Ἀμβρόσιος.

μφ.— ἄμφια, ἀμφιβολία, ἀμφισβητῶ, ράμφος, συμφέρι, συμφορά, συμφωνῶ.

μβλ.— ἀμβλεία, ἐμβλημα.

ντ.— ἐντεκα, καντήλι, κοντύλι, μάνταλο, μανταρίνι, σφεντόνα, χαντάκι.

ντρ.— ἀντράκλα, ἀντρας, ἀντρεῖος, δέντρο, παντρειά, χοντρός, Ἀντραβίδα,
Ἀντρίτσαινα, Χαλάντρι.

νδ.— ἄσπονδος, ἀνένδοτος, ἐνδειξη, ἐνδεχόμενο, ἐνδιαφέρον, ἐνδόμυχος, ἐνδο-
ξος, ἰνδικός, σπονδή, σπόνδυλος, συνδαιτυμόνας, σύνδεσμος, συνδιαλλαχτικός, συν-
διοικητής, συνδυάζω, Πίνδος, Ἐλγολάνδη, Ἰνδία, Ἰρλανδία, Λονδίνο, Ὀλλανδία,
Πανδώρα, Πίνδαρος. — **νδρ.**— παλινδρομικός, Ἀνδρομέδα, Λύσανδρος.

μ.— ἀπόγεμα, ρέμα, ρεματιά, ψέμα, κάμα, κλάμα—ἀγρίεμα, βασίεμα, κλά-
δεμα, σάλεμα, φύεμα.

* **βμ (νμ).**— γεῦμα, γευματίζω, ἔγκαυμα, θαῦμα, θαναμάζω, νεῦμα, πνεῦμα,
πνευματισμός, πνεύμονας (καὶ πνεμόνι), ρεῦμα (λ.χ. νεροῦ), ρευματισμός, πολίτευμα,
ἐμπόρευμα κτλ.

ψ.— δούλεψη, χώνεψη, κάψα, κλάψα—ἐκαψα, ἔκλαψα, ἀγγάρεψα, ἀγρίεψα,
γειτόνεψα, γιάτρεψα, γοήτεψα, μούσεψα, ταξίδεψα.

φχ (νχ).— εὐχή, εὐχαριστιῶ, εὐχομα, προσεύχομαι, καυχέμαι.

φσ (νσ).— ἀπαιδευσία, εὐσυνειδησία, εὐσημο, παυσίλυπος, καύσιμος (ἀλλὰ
κάψιμο), ἐμπορεύσιμος, στρατεύσιμος, ἐπιστράτευση, ἀπόλαυση (κ. ἀπόλαψη), διάφευση.

φστ (νστ).— ἀπολαυστικός, αὐστηρός, καυστικός, κελευστής, ναύσταθμος, ἀνα-
πνευστικός, ἐμπνευστήρις, ρευστός (ἀλλὰ ἀκατάπαυτος, ἄκαυτος, ἄκλυτος).

χ.— κόχη, κοχύλι, ροχαλίζω συ(γ)χίζω, συ(γ)χωρῶ, συχαρῖα.

χν.— σπλάχνο, σπλαχνίζομαι, ἀσπλαγχνος, σπλαχνικός.

γχ.— ἀγχίνια, ἀγχιτοροφος, ἀγχόνη, ἐγχείρηση, ἐλέγχω, λόγχη, μελαγχολία,
συγχαίρω, συγχορδία—Ἀγχάλος, Κοπεγγάχη, Μάγχη.

γχε.— σύγχρονος, συγχρωτίζομαι¹.

1. Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα ἔχουν τὸ λαϊκότερο τύπο καὶ μερικὲς ἀπὸ τὶς
λέξεις πού ἄλλιῶς λέγονται μὲ τὸ λόγιο συμφωνικὸ σύμπλεγμα.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

143. *Τὸ ἑλληνικὸ λεξιλόγιον στίς διάφορες ἐποχές.*—Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, πού ἔχει ἱστορία τριῶν χιλιάδων χρόνων, δὲν ἀπαρτιζόταν σὲ κάθε ἐποχὴ ἀπὸ τὶς ἴδιες λέξεις. Ἀνάλογα μὲ τὴν πνευματικὴ κατάσταση τοῦ λαοῦ πού τὴ μιλοῦσε καὶ τοὺς συγγραφεῖς πού τὴν ἔγραφαν τὸ ἑλληνικὸ λεξιλόγιον ἦταν πλουσιότερο ἢ πιὸ φτωχό.

Ἀλλὰ τὸ λεξιλόγιον δὲν ἀπαρτιζόταν στίς διάφορες ἐποχές ἀπὸ τὴν ἴδια πάντα ἀρχικὴ κληρονομιά. Οἱ παλιὲς ἀρχικὲς λέξεις, ἐκτὸς ἀπ' ὅσες παραμερίστηκαν ἀπὸ ἄλλες τῆς ἴδιας αὐτῆς γλωσσικῆς κληρονομιάς (παῖς—παιδίον—παιδί), ἀντικαταστάθηκαν ἢ συμπληρώθηκαν κατὰ καιροὺς ἀπὸ ἄλλες, εἴτε ἑλληνικὲς παλιότερες εἴτε ξένης καταγωγῆς. Στίς ξένες καθρεφτίζονται οἱ ποικίλες ἐπιδράσεις πού δέχτηκε τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος ἀπὸ πολλοὺς λαοὺς μὲ τὴν ἰδιαίτερη γεωγραφικὴ του θέση, στὴν πολύχρονη ἱστορία του, πού τὸ ἔφερε σὲ ποικίλες σχέσεις καὶ ἐπαφῆς μὲ τόσοσους ξένους, γειτονικοὺς ἢ ἄλλους λαοὺς.

144. *Τὰ τρία στρώματα τοῦ ἑλληνικοῦ λεξιλόγιου.*—Οἱ λέξεις τῆς σημερινῆς μας γλώσσας ἀποτελοῦνται ἀπὸ τρία στρώματα. Αὐτὰ εἶναι :

α) λέξεις *ἀρχαῖες*, πού *ἐξαρχῆς ἀνήκαν στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα* ἢ πού μπῆκαν σ' αὐτὴ στὴν ἀρχαία ἐποχή,

β) λέξεις πού *μπῆκαν στὴ γλῶσσα μας ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ ἐποχὴ ὡς τὴν ἀρχὴ περίπου τοῦ περασμένου αἰῶνα* (1800 μ.Χ.), καὶ

γ) λέξεις πού *μπῆκαν στὴ γλῶσσα μας ἀπὸ τότε ὡς σήμερα.*

145. Τὸ παλιὸ στρώμα τὸ ἀποτελοῦν :

Α) *Δέξεις ἀρχικὲς ἢ Ἰνδοευρωπαϊκῆς.* Αὐτὲς ἀνήκουν στὴν ἀρχικὴ γλῶσσα πού μιλοῦσαν οἱ πρόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὅταν

κατέβηκαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴ γῆ πὺν ὕστερα ὀνομάστηκε ἀπὸ αὐτοὺς Ἑλλάδα. Τέτοιες εἶναι λ.χ.¹ :

πατέρας, θυγατέρα, γυναίκα, βόδι, δέντρο, φῶς, γλυκός, ἕνα, εἶς, εἶμαι, τρέχω, σήμερα, καί.

Β) Δέξεις προελληνικές, πὺν τὶς πῆραν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς λαοὺς τοὺς ἐγκαταστημένους στὴν Ἑλλάδα πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς: θάλασσα, νησί, σφουγγάρι, ἐλιά, κυπαρίσσι, κεράσι, σιτάρι, μολύβι, χρυσάφι, γλάρος, κυβερῶ, Κόρινθος, Κύθηρα, Λάρισα, Λυκαβηττός, Ἰλιός, Κηφισός, Ὀλυμπος.

Γ) Λέξεις πὺν μῆκαν στὰ ἑλληνικά ἀπὸ ἄλλες γλώσσες, σὲ διάφορες ἐποχές, ὡς ὕστερ' ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὲς εἶναι :

Ἀνατολίτικες : ἀγαρεία, παράδεισος, ἄλφα, βῆτα κτλ., περιστέρι, πυραμίδα, σάκος. — **Ἑβραϊκές** : ἀμήν, χειρουργεῖν, Μεσοσίας, Πάσχα, Ἰωάννης, Μαρία, Μιχάλης. — **Δατινικές** : ροδάκινο, κελί, κάρβουνο, σούβλα, πανί, φάβα, μανουάλι, ράσο, Μάρτιος, παλάτι, τροῦλος, ἄσπρος, ἀκουμπῶ.

Τὸ δεῦτερο στρῶμα τὸ ἀποτελοῦν λέξεις ἀπὸ τὶς διάφορες **βαλκανικὲς γλώσσες**, καθὼς σάνος, μανούρι, γκιόνης, ἀπὸ τὰ **ιταλικά** : καπειάνιος, καπέλο, μπαρμποῦνι, φράουλα, μακαρόνια, κουμπάρος, φρέσκο, καὶ ἀπὸ τὰ **τούρκικα** : γιαούρτι, μεζές, σουγιάς, χασές, μινιάρές, καρπούζι, καφετζής, τενεκές.

Οἱ λέξεις ξένης καταγωγῆς τῶν δύο αὐτῶν στρωμάτων ἀπὸ καιρὸ στὴ γλώσσα μας ἔγιναν λαϊκὲς καὶ σχηματίζονται ὅπως οἱ ἄλλες ἐλληνικὲς λέξεις.

Στὸ τρίτο στρῶμα ἀνήκουν λέξεις πὺν ἄρχισαν νὰ μπαίνουν στὰ ἑλληνικά ἀπὸ τὸν τελευταῖο αἰῶνα περίπου. Αὐτὲς εἶναι δύο εἰδῶν : ξένες καὶ λόγιες.

Οἱ ξένες εἶναι κυρίως **γαλλικὲς** : ρεκλάμα, μπλούζα, καὶ **ἀγγλικὲς** : βαγόνι, μπιφτέκι, ρεκόρ, τράμ, τουρισμός,

Μερικὲς ἀπὸ τὶς ξένες λέξεις ἦταν μιὰ φορὰ ἐλληνικὲς, καὶ ἀφοῦ μῆκαν σὲ ξένες γλώσσες μᾶς ξαναἤρθαν μὲ ἀλλαγμένη μορφή. Ἔτσι ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ **καμάρα**, πὺν ἔγινε στὰ λατινικά **camara, camera** καὶ μᾶς ξαναἤρθε ὡς **κάμαρα, κάμερα** τὸ ἀρχ. **βαλανεῖον**, λατ. **balneum** : ἰταλ. **bagno** : **μπάνιο** τὸ ἀρχ. **κάρουον ποντικόν**, πὺν μᾶς ξαναγύρισε ἀπὸ τὰ τούρκικα ὡς **φουντούκι**.

1. Οἱ λέξεις ἀναγράφονται ἐδῶ στὴ σημερινὴ τους μορφή.

Λέξεις λαϊκῆς καὶ λέξεις λόγιες

146. Ἐνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὶς λέξεις τῆς γλώσσας μας ἦταν ἐξαρχῆς λαϊκῆς: *οὐρανός, τρέχω*. Βρίσκονται ἀπὸ πάντα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ μας, πὸν τὶς κληρονόμησε ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχή. Αὐτὲς εἶναι οἱ κληρονομημένες **λαϊκῆς λέξεις**.

Μαζὶ μὲ αὐτὲς εἶναι λαϊκῆς καὶ οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς ξένες λέξεις τῆς γλώσσας μας, πολλές τους κληρονομημένες καὶ αὐτές, καθὼς εἶδαμε, ἀπὸ παλιὰ χρόνια: *παλάτι, σπίτι, φράουλα*.

147. Πλάι σ' αὐτὲς τὶς λαϊκῆς λέξεις ἔχομε καὶ ἄλλες. Μπῆκαν στὴ γλώσσα μας τὰ τελευταῖα ἑκατὸν πενήντα χρόνια γιὰ νὰ ἐκφράσουν ἔννοιες τῆς παιδείας, τῆς ἐπιστήμης, τῶν τεχνῶν, πὸν ἔλειπαν ὡς τότε καὶ πὸν γι' αὐτὸ δὲν εἶχε ἡ γλώσσα μας λέξεις γιὰ νὰ τὶς ἐκφράση (ἢ δὲν τὶς εἶχε πιά). Οἱ λέξεις αὐτὲς χρησιμοποιήθηκαν στὴν ἀρχὴ ἀπὸ συγγραφεῖς καὶ λόγιους· γι' αὐτὸ ὀνομάζονται **λόγιες λέξεις**: *ἀεροπλάνο, γυμνάσιο, τηλέφωνο, φωτογραφία* κτλ.

148. Οἱ λόγιες λέξεις εἶναι δύο εἰδῶν:

1. Ἄ ρ χ α ἱ ε ς λ έ ξ ε ι ς, πὸν ξαναμπῆκαν στὴ γλώσσα μας, ἀφοῦ γιὰ αἰῶνες πολλοὺς εἶχαν παύσει νὰ λέγονται: *κατάστημα, μητρικός, ξενοδοχεῖο, ἀερόπορος*.

2. Ν ε ό π λ α σ τ ε ς λ έ ξ ε ι ς ἢ ν ε ο λ ο γ ι σ μ ο ί, λέξεις πὸν δὲ λέγονταν στὴν ἀρχαία γλώσσα, παρὰ πὸν τὶς ἔπλασαν οἱ λόγιοι, ὅταν χρειάστηκε, ἀπὸ ἀρχαῖες λέξεις ἢ ἀπὸ στοιχεῖα τους: *ἀστεροσκοπεῖο, ἀεροδρόμιο, βαθμολογῶ, δημοσιογράφος, οὐσιαστικό, προσγειώνομαι, προσωρινός, ταχυδρομεῖο*.

Οἱ διαφορῆς πὸν παρουσιάζουν οἱ λόγιες λέξεις ἀπὸ τὶς κ λ η ρ ο μ η μ έ ν ε ς λ α ἱ κ έ ς φαίνονται καλύτερα στὴν περίπτωση πὸν ἔχομε τὴν ἴδια λέξη καὶ μποροῦμε νὰ δοῦμε τί ἔγινε ὅταν τὴν κληρονόμησαμε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, καὶ πὼς εἶναι ὅταν τὴν πήραμε ἀπευθείας ἀπὸ τὴν ἀρχαία γλώσσα, οὐ λόγια.

149. Διαφορῆς ἀνάμεσα στὶς λαϊκῆς λέξεις καὶ τὶς λόγιες

α) Συχνὰ δώσαμε σὲ λαϊκῆς λέξεις κληρονομημένες μιὰ ἀρχαία σημασία πλάι σ' αὐτὴν πὸν εἶχε στὴ γλώσσα μας ἢ πὸν εἶχε πάρει. Ἔτσι τὸ *χορός*, τὸ λέμε ὄχι μόνον στὴν κοινὴ γνωστὴ σημασία παρὰ καὶ γιὰ ομάδα τραγουδιστῶν. Ἡ ἴδια λοιπὸν λέξη ἔχει σήμερα μιὰ **λαϊκῆ καὶ μιὰ λόγια σημασία**.

β) Ἄλλοτε πάλι συμβαίνει νὰ μεταχειριζόμαστε παράλληλα, μὲ τὴν ἴδια σημασία, δὺο λέξεις ἀντίστοιχες, τὴ μιὰ κληρονομημένη, λαϊκῆ, καὶ τὴν ἄλλη λόγια, διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ λαϊκῆ ὡς πρὸς τὸ φωνητικὸ τῆς τύπο: *ἐκκλησιὰ καὶ ἐκκλησία*. Ἔχομε τότε δὺο **παράλληλους φωνητι-**

κοὺς τύπους. Ὅμοια λέμε γκόρφι—ἐγκόλπιο, γνωριμιὰ—γνωριμία, ζημιὰ—ζημία, θεὸς—θεῖος, μπόλι—ἐμβόλιο, σκολειὸ—σχολεῖο.

γ) Πολλὲς φορὲς ὁμοῦ τυχαίνει νὰ διαφέρουν ὡς πρὸς τὴ σημασία οἱ παράλληλοι φωνητικοὶ τύποι. Ἔχομε δηλαδὴ τότε ἀπὸ τὴν ἴδια ἀρχαία λέξη δυὸ λέξεις στὴ σημερινή μας γλῶσσα, διαφορετικὲς καὶ στὸν τύπο καὶ στὴ σημασία: ρωλό(γ)ι καὶ ὠρολόγιο (λ.χ. πρόγραμμα), ἀπὸ τὸ ἀρχ. ὠρολόγιον. Τότε λέμε πῶς ἔχομε **σημασιολογικὰ ζευγάρια**. Τέτοια εἶναι: γωνιὰ—γωνία (στὴ γεωμετρία), *ισιώνω*—*ισώνω* (στὴ γεωμετρία), *μαρτυριὰ*—*μαρτυρία*, *νύφη*—*νύμφη* (ἀρχαία θεά).

Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

150. Γενικὲς ἔννοιες.—Οἱ λέξεις τῆς σημερινῆς μας γλώσσας δὲν εἶναι μόνο ὅσες κληρονόμησε αὐτὴ ἀπὸ τ' ἀρχαία ἑλληνικὰ ἢ πὺν πῆρε ἀργότερα ἀπὸ τις ἄλλες γλώσσες (ξένες λέξεις) ἢ ἀπὸ τ' ἀρχαία (λόγιες λέξεις). Εἶναι καὶ ἄλλες πολλές, νέες λέξεις. Αὐτὲς γεννήθηκαν: α) μετὰ τὴν *δνοματοποιία*, β) μετὰ τὴν *ἀλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ εἴδους*, γ) μετὰ τὴν *παραγωγὴ* καὶ δ) μετὰ τὴ *σύνθεση*.

Ἡ παραγωγὴ καὶ ἡ σύνθεση εἶναι ὁ κυριότερος τρόπος πὺν σχηματίζονται οἱ λέξεις· ἐξετάζονται στὸ μέρος τῆς Γραμματικῆς πὺν λέγεται *Παραγωγικὸ*.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΝΟΜΑΤΟΠΟΙΙΑ—ΑΛΛΑΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ ΕΙΔΟΥΣ

'Ονοματοποιία

151. Ὑπάρχουν στὴ γλῶσσα μας λέξεις πὺν μιμοῦνται μετὰ τὸν ἦχο τοὺς ἐκεῖνο πὺν ἐκφράζουν. Οἱ λέξεις αὐτὲς δὲ γεννήθηκαν ἀπὸ ἄλλες παρὰ εἶναι φτιασμένες καὶ γι' αὐτὸ λέγονται *δνοματοποιημένες λέξεις* ἢ *δνοματοποιεῖς*: *μπουμπουνίζω*, *μπουμπουνητό*. Ὅνοματοποιία λέγεται καὶ τὸ φαινόμενο αὐτό.

152. Οἱ δνοματοποιεῖς εἶναι δνόματα ἢ ρήματα: *γαργάρα* γαργαρίζω, *γουργουλίζω* γουργουλιά (εἶδος κανάτι), *κριτσανίζω*, *νιαντανίζω*, *νιουντιουνίζω*, *πλατσουνίζω* πλατσαρίζω (γιὰ τὸ θόρυβο τοῦ νεροῦ πὺν πέφτει), *πλιτσανῶ*, *ιζιτιζινίζω* (γιὰ τὴν πέτρα πὺν ρίχνομε μετὰ τὴ σφεντόνα), *τουρτουρίζω*, *τρακατρούκα*, *τραντάζω*, *τσακίζω*, *τσιριζω*, *τσιτσιρίζω*, *τσιτσιριζω* (γιὰ τὸ φαγὶ πὺν καίγεται ἢ τὸ λάδι ἢ

τὸ βούτυρο πὸν τηγανίζεται), *τσουρουφλίζω*, *φάπα*, *φαφλατάς*, *χάχας* *χαχανίζω* *χάχανα*, *χουχουλίζω* *χουρχουλιάζω* καὶ *τρεμοχουχούλης* (πὸν φυσᾷ τὰ χέρια του ἀπὸ τὸ κρύο) *χουχουλιέμαι* (κλαίω μὲ ἀναφιλητά), *φρουφρουρίζω*.

153. Στὶς ὀνοματοποιίες ἀνήκουν καὶ οἱ λέξεις πὸν μιμοῦνται τὶς φωνεῖς τῶν ζώων: *βελάζω*, *γαβγίζω* *γάβγισμα*, *γκαρίζω*, *γκουρλίζω* (γιὰ τὸ γουρούνι), *γρούζω* (τὸ γουρούνι, τὸ σκυλί, ὅταν λ.χ. ἀγριεύη πὸν πᾶνε νὰ τοῦ πάρουν τὸ φαγί), *κακαρίζω*, *μιαουρίζω* *νιαουρίζω*, *μουγκαλιέμαι*, *μουγκρίζω*, *πιπινίζω* (τὸ παπάκι), *τσιβίζω*.

γκουγκουχτούρα (καὶ *δεκοχτούρα*, ἓνα εἶδος ἄγριο περιστέρι), *ζουζούνη*, *καρακάξα*, *κλώσσα*, *κόκορας*, *κοῦκος*, *κοῦρκος* (ὁ γάλος), *τζιτζिकास*, *τουρτούρα* (τὸ τρυγόνι), *τριζόνι* (ὁ γρύλος), *τοικλιτέρα* (ὁ ξυλοφαγάς).

Ἄλλαγή τοῦ γραμματικοῦ εἶδους

154. Κάποτε μιὰ λέξη, ἐνῶ ἀνήκει σ' ἓνα μέρος τοῦ λόγου, παίρνει σημασίαν τέτοια πὸν γίνεται ἄλλο μέρος τοῦ λόγου καὶ **ἀλλάζει** ἔτσι τὸ **γραμματικὸν εἶδος**. Λέμε λ.χ. *δῶσε μου ἓνα συριανὸν* καὶ ἐννοοῦμε ἓνα *λουκούμι*, δηλαδὴ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ *συριανὰ* *λουκούμια*, πὸν φτιάχνονται στὴ Σύρα. Ἡ λέξη *συριανὸν* ἀπὸ ἐπίθετο ἔγινε πιά τώρα οὐσιαστικόν· δὲ σημαίνει πιά μιὰ ἰδιότητα, τὴν καταγωγή ἀπὸ τὴ Σύρα, παρὰ ἓνα πράμα, τὸ *λουκούμι*.

155. Εἰδικότερα ἔχομε ἀλλαγὴν τοῦ γραμματικοῦ εἶδους στὶς ἀκόλουθες περιστάσεις:

Α.—Σχηματισμὸς οὐσιαστικοῦ:

α) Κοινὸν οὐσιαστικὸν ἢ ἐπίθετον γίνεται ὄνομα κύριον (οἰκογενειακὸν) *ἀλευρᾶς* — *Ἀλευρᾶς*, *σπουργίτης* — *Σπουργίτης*, *κόκκινος* — *Κόκκινος*.

β) Κύριον ὄνομα ἀνθρώπου ἢ τόπου γίνεται κοινὸν οὐσιαστικόν: Ἀπὸ τὸν *Κολοκοτρῶνην*, τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦ Εἰκοσιένα, ὀνομάστηκε *κολοκοτρῶνης* ἓνα εἶδος σουγιάς. — Ἀπὸ τὴ *Σάριζα*, ὄνομα πηγῆς στὴν Ἄντρο, ὀνομάστηκε *σάριζα* καὶ τὸ νερό της.

γ) Ἐπίθετον γίνεται οὐσιαστικὸν κοινόν: ἡ *ἀρραβωνιαστικιά* (*κοπέλα*) τὸ *δεσποτικόν*, ὁ θρόνος τοῦ δεσπότη στὴν ἐκκλησία τὰ *ψαλτικά*, δηλ. *χρήματα* ἢ *πτερωτὴ* τοῦ μύλου, δηλ. *ρόδα* οἱ *ξένοι* (δηλ. ἄνθρωποι).

δ) Ἀριθμητικὰ καὶ μερικὲς ἀντωνυμίες γίνονται οὐσιαστικὰ: σὲ *περίμενα ἓνα τέταρτον* (τῆς ὥρας)· *Πέμπτη* (μέρα τῆς ἐβδομάδας)· *σκέπεται ὄλον τὸν ἑαυτὸν*, ὁ *ἑαυτοῦλης* του, οἱ *δικοί*.

ε) Ρηματικοὶ τύποι καὶ μετοχές τοῦ παθητικοῦ ἐνεστώτα γίνονται

οὐσιαστικά : ἔχασε τὸ εἶναι του, τὸ ἔχει του, τὰ βρισκόμενα, διαμαρτυρόμενος, τὰ λεγόμενα.

Συχνὰ γίνονται οὐσιαστικά, παίρνοντας τὸ ἄρθρο, τὸ β' ἐνικὸ πρόσωπο τῆς ἐνεργητικῆς προσταχτικῆς πὺν λέγεται δυὸ φορές ἢ οἱ προσταχτικῆς δύο ρημάτων μὲ ὅμοια ἢ ἀντίθετη σημασία· μὲ τὸ γράφε γράφε (μὲ τὴν πολυγραφία) πέρασε ἡ ὥρα, τὸ πάρε δῶσε (ἢ δοσοληψία), τὸ σούρα φέριτα (τὰ τρεχάματα).

ζ) Ἐκλιτικὰ μᾶζι μὲ τὸ ἄρθρο γίνονται οὐσιαστικά : εἶναι στὰ μέσα καὶ στὰ ἔξω, δὲ μ' ἀρέσει αὐτὸ τὸ γιατί—δὲν ἔχει μὰ καὶ ξεμὰ.

η) Ὀλόκληρη φράση μᾶζι μὲ τὸ ἄρθρο μπορεῖ νὰ γίνη οὐσιαστικὸ : ὁ χωρισμὸς εἶναι κακὸς καὶ τὸ ἔχει γειὰ φαρμάκι. (Παλαμᾶς)

Β.—Σχηματισμὸς ἐπιθέτου. Ὅμοια μπορεῖ νὰ σχηματισθῆ ἓνα ἐπίθετο :

α) Ἀπὸ οὐσιαστικά, κοινὰ ἢ κύρια : ὀνομάζομε Κουταλιανὸ ἓναν παλικαρά ἀπὸ κάποιον Κουταλιανό, παλαιστὴ περίφημο ἀπὸ τὴν Κούταλη, ἓνα νησι τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ Κροῖσο, ἓναν πολὺ πλούσιον, ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον βασιλέα τῆς Λυδίας Κροῖσο, περίφημον γιὰ τὰ πλοῦτή του.

β) Ἀπὸ μετοχές : νερὸ τρεχούμενον, οἱ ἐρχόμενες γενεές, πληθυμοὶ κυμαινόμενοι.

γ) Ἀπὸ ἐπιρρήματα : τὸ κάτω σαγόνι, ἡ πέρα γειτονιά.

Γ.—Σχηματισμὸς ἀκλίτων :

α) Ἀπὸ οὐσιαστικά : δὲ βλέπω σ τ ἄ λ α, δηλ. καθόλου (ἐπίρρημα).

β) Ἀπὸ ἐπίθετα : εἶμαι λίγος κρωμένος (ἐπίρρημα ποσοτικόν), σηκώθηκα ἀπὸ τὸ τραπέζι μισὸ χορτασμένος μισὸ νησιτικός.

γ) Ἀπὸ ῥῆμα : θ ἔ λ ε ι ς ἀπὸ ἀδιαφορία, θ ἔ λ ε ι ς ἀπὸ ἀδυναμία, δὲν τὸ ἔκαμε (σύνδεσμος).

ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΓΕΝΙΚΑ

156. **Γενικὲς ἐννοιες.**—Οἱ περισσότερες λέξεις βγῆκαν ἀπὸ ἄλλες λέξεις μὲ παραγωγή ἢ μὲ σύνθεση :

κληρ-ος, κληρ-ώνω, κληρ-α, κληρο-νόμος, κληρο-νομῶ, κληρο-νομιά, ἄ. κληρος, ξε-κληρώνω, ἀπο-κληρος, ἀπο-κληρώνω.

157. Μιὰ λέξη πὺν δὲ γίνεται ἀπὸ ἄλλη παρὰ σχηματίζεται ἀπὸ

μιὰ ρίζα ἢ ἓνα ἀρχικό θέμα, ἅμα προσθέσωμε σ' αὐτό μιὰ κατάληξη, λέγεται **ριζική λέξη**: *καλός, μικρός, γελῶ*.

158. Ἡ λέξη πού γίνεται ἀπό τὴν ἄλλη λέξη ἅμα προσθέσωμε στὸ θέμα τῆς μιὰ κατάληξη λέγεται **παράγωγη**:

κληρ-ώνω εἶναι παράγωγο τοῦ *κλήρος*: *καλ-ούτσικος* εἶναι παράγωγο τοῦ *καλός*.

159. Ἡ λέξη πού ἀπὸ αὐτὴ γεννήθηκε ἢ παράγωγη λέξη εἶναι ὡς πρὸς αὐτὴ **πρωτότυπη λέξη**.

Γιὰ τὴ λέξη *κληρώνω* λ.χ. εἶναι πρωτότυπη ἡ λέξη *κλήρος*. Γιὰ τὸ *καλούτσικος* εἶναι πρωτότυπη ἡ λέξη *καλός*.

160. Μιὰ κατάληξη πού μὲ τὴν προσθήκη τῆς σχηματίζομε παράγωγες λέξεις λέγεται **παραγωγική κατάληξη**.

Ἡ παραγωγικὴ κατάληξη ἔχει μιὰ ἢ περισσότερες συλλαβές:

μηλο-μηλ-ιά, καρφι-καρφ-ώνω, παπαγάλος-παπαγαλ-ίστικος.

161. Μιὰ λέξη πού γίνεται ἀπὸ δυὸ ἄλλες λέξεις, πρωτότυπες ἢ παράγωγες, μὲ τὴν ἔνωση τῶν θεμάτων τους, λέγεται **σύνθετη λέξη**.

Ἔτσι ἀπὸ τὸ *καλός* καὶ τὸ *τύχη* ἔγινε ἡ λέξη *καλότυχος*: ἀπὸ τὸ *Χριστός* καὶ τὸ *ψωμί* ἔγινε ἡ λέξη *χριστόψωμο*.

Τὰ συστατικά μιᾶς σύνθετης λέξης λέγονται **συνθετικά**: **πρῶτο συνθετικό** καὶ **δεύτερο συνθετικό**.

Στὴ σύνθετη λ.χ. λέξη *χριστόψωμο* ἡ λέξη *Χριστός* εἶναι τὸ πρῶτο συνθετικό καὶ ἡ λέξη *ψωμί* τὸ δεύτερο συνθετικό.

162. Κάθε λέξη πού δὲν εἶναι σύνθετη εἶναι **ἀπλή**. Ἡ ἀπλή λέξη μπορεῖ νὰ εἶναι **ριζική** (*καλός, κλήρος*) ἢ **παράγωγη** (*καλούτσικος, κληρώνω*).

Ἡ βάση γιὰ τὴν παραγωγή καὶ τὴ σύνθεση

163. Στὴν παραγωγή βάση εἶναι τὸ θέμα ἀπλὸ (βλ. Γ' Μέρος, Α' κεφ.): *καλ-ός, καλ-ούτσικος*.

Στὴ σύνθεση βάση εἶναι τὸ θέμα *μαζί μ' ἓνα φωνῆεν, συνήθως τὸ ο*: *καλ-ός - καλ-ο-πιάνω - καλ-ό-τυχος* (236).

164. Παλιότερα σχηματίζονταν παράγωγα καὶ σύνθετα καὶ μὲ ἄλλο τρόπο. Αὐτὸ φαίνεται σὲ λέξεις πού ἔφτασαν ὡς σ' ἐμᾶς χωρὶς νὰ σχηματίζονται πιά ὁμοίως τους τώρα, καθὼς καὶ σὲ λόγιους σχηματισμούς. Ἔχομε τότε:

α) Σὲ μερικά παράγωγα ἀρσενικά σὲ *-ος*, καὶ θηλυκά σὲ *-ῆ* καὶ *-ὰ* τὸ θέμα μὲ ἀλλαγμένο τὸ θεματικό φωνῆεν. Ἔτσι μπορεῖ νὰ γίνη τὸ *ε*: *ο* καὶ τὸ *ει*: *οι* *λέγ-ω*: *λόγ-ος, σπέρ-ν-ω*: *σπόρ-ος, σπορ-ά, τρέχ-ω*: *τροχ-ός, μέν-ω*: *μον-ῆ, πνέ-ω*: *πνο-ῆ, τρέφ-ω*: *τροφ-ῆ, ἀλείφ-ω* (*ἀλείφω*): *ἀλοιφ-ῆ, ἀμειβ-ῶ*: *ἀμοιβ-ῆ, ἀργυρ-αμοιβός*.

β) Πτώση ὁλόκληρη γιὰ *α'* συνθετικό. Μερικά σύνθετα σχηματίστηκαν

παιλιότερα από δλόκληρο πρωτικό τύπο: Χριστοῦ γέννα: Χριστοῦγεννα, 'Αδριανοῦ πόλη: 'Αδριανούπολη.

Λέξεις με δύο θέματα

165. Για τις λέξεις με δύο θέματα μπορούμε νά παρατηρήσωμε:

α) Στά ρήματα παίρνονται και τὰ δύο θέματα (βλ. Γ' Μέρος), συχότερα ὁμως τὸ ἀοριστικό: ἀνοίγ-ω — κλείνω: ἀνοιγ-ο-κλείνω, κλαίω (ἔκλαψ-α) — κλαψ-ιάρης, κλαψ-ουρίζω, τρώγω (ἔφαγ-α) — φαγ-ώσιμο, φαγ-ούρα — φαγ-ομάρα.

β) Στ' ἀνισοσύλλαβα οὐσιαστικά σχηματίζονται συνήθως τὰ παράγωγα και συχνά τὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ἀνισοσύλλαβου τύπου.

Τὰ δύο θέματα	Θέμα ἐνικοῦ (ἰσοσύλλαβος τύπος)	Θέμα πληθυντικοῦ (ἀνισοσύλλαβος τύπος)
παπ-ᾶς παπάδ-ες	} Παπα-γιάννης;	παπαδ-ιά, παπαδ-ιστικός, παπαδ-οπούλα, παπαδ-ο-παιδί, παπαδ-ό-σπιτο, Παπαδ-ό-γιαννος
ἀλεπ-οῦ ἀλεπουδ-ες		} ἀλεπ-ο-γούνα, ἀλεπ-ό-πουλο, ἀλεπουδ-ᾶκι, ἀλεπουδ-ιά, ἀλεπουδ-ῖσιος
αἷμ-α αἷματ-α	} αἷμ-ο-σφαίριο, αἷμ-ο-ροαγία	(αἱ)ματ-ώνω, αἷματ-ο-βαμμένος, αἷματ-ο-κύλισμα, γλυκ-ο-αἷματ-ος
μάλαμ-α μαλάμ-ατα		} μαλαμ-ο-καπνισμένος
γάλ-α γάλατ-α	} γαλ-ό-χορτο, ἀσπρογαλ-ιάζω	γαλατ-ᾶκι, γαλατ-ᾶς, γαλατ-ᾶδικο, γαλατ-ένιος, γαλατ-ερός, γαλατ-ομπούρεκο, γαλατ-ό-πιτα, γαλατ-όχορτο

166. Μερικά παράγωγα και σύνθετα σχηματίζονται κάποτε και ἀπὸ τὰ δύο θέματα και παρουσιάζουν ἔτσι διπλοῦς τύπους:

πεῖσμ-α—πεῖσματ-α: πεῖσμ-ώνω, πεῖσμ-ωμα—πεισματ-ώνω, πεισματ-ωμα· μαλαμ-ο-καπνισμένος και μαλαματ-ο-καπνισμένος.

Κάποτε παρουσιάζεται διαφορετὰ σημασίας: Παπαγιάννης Γιάννης ὁ παπάς, Παπαδογιάννης ὁ Γιάννης τοῦ παπά.

167. Ἐκτός ἀπὸ τις παραγωγικές καταλήξεις πού βοηθοῦν και σήμερα νά σχηματίζωμε παράγωγα ὑπάρχουν και ἄλλες, πού δὲν μποροῦν νά λογαριαστοῦν για ζωντανές, ὅσο και ἂν ὑπάρχουν σὲ λέξεις πού τις λέμε. Δὲν τις αἰσθανόμαστε για παραγωγικές και οὔτε σχηματίζονται πιά ἀπὸ αὐτὲς νέες λέξεις. Οἱ καταλήξεις αὐτὲς ὀνομάζονται *ἀτονημένες παραγωγικές καταλήξεις*.

Τὴν κατάληξη -ερός, λ.χ. στὸ *λαμπερός*, τὴ νιώθωμε για παραγωγική κατάληξη· τὸ *λαμπερός* ἔγινε ἀπὸ τὸ *λάμπω* ὅπως τὸ *ἀστραφτερός* ἀπὸ τὸ *ἀστράφτω* και τὸ *τσουχτερός* ἀπὸ τὸ *τσούζω*. Τὸ *λαμπρός* ἀντίθετα δὲν τὸ αἰσθανόμαστε πιά με τὸν ἴδιο τρόπο παράγωγο ἀπὸ τὸ *λάμπω*.

Κάτι ανάλογο παρουσιάζεται και στη σύνθεση. Στο σύνθετο λ.χ. *βαρυχειμωνιά* φυλάχτηκε το *υ*, πού παλιότερα ένωσε κανονικά τὸ *α'* συνθετικό, όταν ήταν επίθετο σὲ *-ύς*, ἐνῶ τὰ νεότερα σύνθετα ἔχουν *ιο* στὴ θέση τοῦ *ο*: *φαφδύς*—*φαφδ-ο-μάνικο*, *βαρὺς*—*βαρ-υό-μοιρος*.

Λαϊκή και λόγια παραγωγή και σύνθεση

168. Ὅπως ὑπάρχουν λέξεις λαϊκές ἢ κληρονομημένες και λέξεις λόγιες (147), ὑπάρχουν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος *παράγωγες και σύνθετες λέξεις λαϊκές* και ἀπὸ τὸ ἄλλο *παράγωγες και σύνθετες λέξεις λόγιες*. Ἐτσι ὀνομάζονται οἱ παράγωγες και οἱ σύνθετες λέξεις πού δὲ γεννήθηκαν στὴ γλώσσα μας ἀπὸ ἄλλες λαϊκές λέξεις παρὰ σχηματίστηκαν ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἀπὸ νέες και συχνότερα ἀπὸ ἀρχαῖες λέξεις, κατὰ τοὺς κανόνες συνήθως τῆς ἀρχαίας γλώσσας: Ἐπὸ τὸ ἀρχαῖο πλαίσιο σχηματίστηκαν τὰ *πλαισιώνω*, *πλαισιώμα*· ἀπὸ τὰ ρήματα *διυλίξω*, *ἐκπαιδεύω*, *σπουδάξω* σχηματίστηκαν τὰ παράγωγα οὐσιαστικά *διυλιστήριο*, *ἐκπαιδευτήριο*, *σπουδαστήριο*. Μὲ τὸ ρῆμα *ἔχω* γιὰ δεύτερο συνθετικό σχηματίστηκαν σύνθετα καθὼς *περιπεροῦχος*, *συνταξιοῦχος* κτλ.

Οἱ οἰκογένειες τῶν λέξεων

169. Ὅλες οἱ λέξεις πού βγῆκαν ἀπὸ τὴν ἴδια ἀπλή λέξη μὲ παραγωγή ἢ μὲ σύνθεση, λαϊκές ἢ λόγιες, ἀποτελοῦν μιὰ *οἰκογένεια*. Οἱ λέξεις πού ἀνήκουν σὲ μιὰ οἰκογένεια λέγονται *συγγενικές*:

κλήρος, *κλήρα*, *κληρώνω*, *κληρωτός*, *ξανακληρώνω*, *ἀποκληρώνω*, *κληρίζω*, *ξεκληρώνω*, *ἄκληρος*, *ἀκλήρωτος*, *κληρονόμος*, *κληρονομῶ*, *κληρονομιά*, *κληρονομικός*, *κληροδοτῶ*, *κληροδοσία*, *κληροδότημα*, *κληροδότης*, *κληρικός*, *κληροῦχος*.

σακί, *σάκος*, *σάκα*, *σακάκι*, *σακούλι*, *σακούλα*, *σακουλάκι*, *σακουλίσιος*, *σακουλιάζω*, *σακούλιασμα*, *ἀνασακιάζω*, *δισάκι*, *σακοράφα*, *χαρτοσακούλα* κτλ.

ἄνεμος, *ἀνεμίζω*, *ἀνέμισμα*, *ἀνεμιστήριο*, *ἀνεμιστήρας*, *ἀνεμοδούρα*, *ἀνεμοβλογιά*, *ἀνεμόβροχο*, *ἀνεμοδέρνω*, *ἀνεμοζάλη*, *ἀνεμομάζωμα*, *ἀνεμόμυλος*, *ἀνεμοπόδαρος*, *ἀνεμοπύρωμα*, *ἀνεμοράχη*, *ἀνεμόσκαλα*, *ἀνεμοσκορπίζω*, *ἀνεμοστοιβάζω*, *ἀνεμοστρόβιλος*, *ἀνεμόσυκο*, *ἀνεμοσουμή*, *ἀνεμοσωριάζω*, *ἀνεμοιάρραξη*, *ἀνεμοιαραχή*, *ἀνεμοτρατόρης*, *ἀνεμοχάλαζο*, *ἀνεμόχινο*—*ἀπανεμιά*, *ἀπανεμιάζω*, *ἀπανέμισμα*, *ἀπάνεμος*—*ἀνέμη*, *ἀνεμόποδας*, *ἀνεμοστάτης* κτλ.

170. Ἡ κοινή ρίζα τῶν λέξεων μιᾶς οἰκογένειας παρουσιάζει συχνὰ δύο

σκάλα: σκαλί, σκαλίτσα, κλίμακα (μεταφορ. ση-
σκαλοκέφαλο, σκαλοπάτι, σκαλοπό- μασία): κλιμάκιο, κλιμακωτός,
δαρο, σκαλώνω, σκάλωμα, σκαλω- κλιμακώνω, κλιμάκωση κτλ.
σιά, άνεμόσκαλα

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Α.—Παράγωγα ρήματα

172. α) Ἐπὶ ρήματα. — Ἐχουν σημασία ὑποκοριστική (πβ. 179)
καὶ παίρνουν διάφορες καταλήξεις: μασῶ — μασουλίζω, φέγγω — φεγγί-
ζω, ψάχ-ν-ω — ψαχουλεύω.

173. β) Ἐπὶ δνόματα. — Φανερώνουν συνήθως πὸς τὸ ὑποκεί-
μενο εἶναι ἢ γίνεται ἢ ἐνεργεῖ ἐκεῖνο πὸς σημαίνει τὸ πρωτότυπο :

-άζω, -ιάζω : δόξα — δοξάζω, κόπος — κοπιάζω.

-ίζω : ἄλωνι — ἄλωνίζω, ἄσπρος — ἀσπρίζω.

-εύω : σύντροφος — συντροφεύω, ὄνειρο — ὄνειρευομαι.

-ώνω : αὐλάκι — αὐλακώνω, λάδι — λαδώνω.

-αίνω : ζεστό — ζεσταίνω, φαρδὺς — φαρδαίνω.

174. Σπανιότερες παραγωγικὲς καταλήξεις, πὸς τὶς παίρνουν δνόματα ἢ
καὶ ρήματα, εἶναι οἱ ἀκόλουθες :

-βολῶ. Σημαίνει ρίξιμο, ἀφθονία : μωσκοβολῶ, πετροβολῶ.

-κοπῶ. Σημαίνει ἐνέργεια ἀκατάπαυτη : λαμποκοπῶ, σταυροκοπιῶμαι.

-λογῶ. Σημαίνει συνάξω ἢ κάνω ὅ,τι φανερώνει ἢ ρίξα : ἀσπρολογῶ, κορ-
φολογῶ. Σημαίνει ἀκόμη καὶ κάνω ἀκατάπαυτα, συχνά κτλ. τὸ σημαίνόμενο
ἀπὸ τῆ ρίξα : δοξολογῶ, μωρολογῶ.

-μανῶ. Σημαίνει ἐπίταση, ἔνταση τῆς ἐνέργειας τοῦ ρήματος : τριζομανῶ,
φρυσομανῶ.

175. γ) Ἐπὶ ἄκλιτα : -ζω, -ίζω : ἀντίκρυ — ἀντικρίζω, παρά-
μερα — παραμερίζω, συχνά — συχνάζω. Ἐτσι καὶ (λέω) καληνύχτα — κα-
ληνυχτίζω, καλῶς ὄρισες — καλωσορίζω, (κάνω) γὰβ — γαβγίζω.

-εύω : ἀγνάντια — ἀγναντεύω, κοντὰ — κοντεύω.

-ώνω : σιμὰ — σιμώνω, χαμηλὰ — χαμηλώνω.

Β.—Παράγωγα οὐσιαστικά

176. α) Ἐπὶ ρήματα. — Σημαίνουν κατὰ τὴν παραγωγικὴν κατά-
ληξη πὸς παίρνουν :

A. — Τὸ πρόσωπο ποῦ ἐνεργεῖ :

-της, -ιστής : ὑφαίνω (ὑφανα) — ὑφαντής, ψέλνω (ἔψαλα) — ψάλτης, θερίζω — θεριστής, τραγουδῶ — τραγουδιστής· τρίβω — τρίφτης.

Σπανιότερες εἶναι οἱ καταλήξεις : -(ά)τορας : εἰσπράττω — εἰσπράχτορας· -ιάς, -έας : σκάβω — σκαφτιάς, βάφω — βαφέας, συγγράφω — συγγραφέας.

177. Β. — Τὴν ἐνέργεια ἢ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνέργειας :

-μός : λυτρώνω — λυτρωμός, μισεύω — μισεμός, χάνω — χαμός, δρίζω — δρισμός.

-ση (-ξη, -ψη) : θυμοῦμαι — θύμηση, βράζω — βράση, ἀπολυμαίνω — ἀπολύμανση, φυλάγω — φύλαξη, λάμπω — λάμψη.

Μερικά (λόγια) οὐσιαστικά παράγωγα ἀπὸ ρήματα σὲ -αύω — -εύω τελειώνουν σὲ -ανση — -ευση ἀντὶ νὰ τελειώνουν σὲ -αψη — -εψη : ἀναπαύω — ἀνάπαυση, ἐκπαιδεύω — ἐκπαίδευση.

-σιμο (-ξιμο, -ψιμο) : στρώνω — στρώσιμο, γδέρωνω (ἔγδαρα) — γδάροσιμο, γνέθω — γνέσιμο, ψήνω — ψήσιμο, τρέχω — τρέξιμο, σκάβω — σκάψιμο.

-μα : μῆνῶ — μήνυμα, καίω — κάμα, κλαδεύω — κλάδεμα, φορτῶνω — φόρτωμα, κεντῶ — κέντημα, ἀλείβω — ἀλειμμα.

-ίδι : κεντῶ — κεντίδι, τρέχω — τρεξίδι.

-ητό : παραμιλῶ — παραμιλητό, ξεφωνίζω — ξεφωνητό.

-οῦρα : κλείνω (ἔκλεισα) — κλεισοῦρα, σκοτίζω — σκοτοῦρα.

-α : ἀνασαίνω — ἀνάσα, παστρεύω — πάστρα.

-ι, -ιο, -ος : ζυγιάζω — ζύγι· γελῶ — γέλιο, βαπτίζω — βαπτίσι·α· κοστίζω — κόστος.

-ιά, -ία : μιλῶ — μιλιά, μαρτυρῶ — μαρτυρία, βαθμολογῶ — βαθμολογία.

-ειά, -εία : δουλεύω — δουλειά, λατρεύω — λατρεία, εἰρωνεύομαι — εἰρωνεία, προσπαθῶ — προσπάθεια.

178. Γ. — Τὸ ὄργανο ἢ τὸ μέσο μιᾶς ἐνέργειας καὶ ὁ τόπος ὅπου γίνεται αὐτή :

-τήρας, -τήρι, -τήριο : καταβρέχω — καταβρεχτήρας, λούζω — λουτήρας· σκαλίζω — σκαλιστήρι, ψέλνω (ἔψαλα) — ψαλιτήρι· ἐκπαιδεύω — ἐκπαιδευτήριο, δικάζω — δικαστήριο.

β) Ἐπὶ οὐσιαστικά

179. Ἐποκοριστικά. — Ὀνομάζονται ἑποκοριστικά ἢ χαϊδευτικά, οὐσιαστικά ποῦ παρασταίνουν μικρὸ ἐκεῖνο ποῦ σημαίνουν οἱ πρωτότυπες λέξεις : νὰ μιὰ γατίτσα, τί νὰ σοῦ κάμω, παιδάκι μου.

Πολλές φορές μεταχειριζόμαστε τὸ ὑποκοριστικὸ χωρὶς νὰ μιλοῦμε γιὰ κάτι πιὸ μικρὸ ἀλλὰ μόνο ἐπειδὴ τὸ λέμε χαϊδευτικά: *μανούλα!* *πιὲς νεράκι, σοῦ ἔχει μιὰ γλωσσίτσα!*

180. Οἱ συχνότερες καταλήξεις ὑποκοριστικῶν εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

-*άκι*: *ἀρνί* - *ἀρνάκι*, *Ἄννα* - *Ἀννάκι*.

-*άκης*: *πατέρας* - *πατεράκης*, *Γιῶργος* - *Γιωργάκης*.

-*άκος*: *δρομός* - *δρομάκος*, *μαθητής* - *μαθητάκος*.

-*ίτσα*: *Ἐλένη* - *Ἐλενίτσα*, *κλωστή* - *κλωσιτίτσα*.

-*ούδα*, *-ούδι*: *κοπέλα* - *κοπελούδα*, *ἄγγελος* - *ἄγγελούδι*.

-*ούλα*: *βρώση* - *βρουσούλα*, *Ἀγγελική* - *Ἀγγελικούλα*.

-*ούλης*: *ἄδερφός* - *ἄδερφούλης*, *παππός* - *παππούλης*.

-*ούλι*: *δέντρο* - *δεντρούλι*, *σακί* - *σακούλι*.

-*όπουλο*, *-οπούλα*: *πόρτα* - *πορτόπουλο*, *βοσκός* - *βοσκοπούλα*.

Συχνὰ ὅμως φανερώνει ἡ κατάληξη αὐτὴ τὸ παιδί ἐκείνου πὸν ση-
μαίνει τὸ πρωτότυπο: *Ἕλληνας* - *ἐλληνόπουλο*, *παπὰς* - *παπαδοπούλα*.

181. Σπανιότερες εἶναι οἱ καταλήξεις:

-*αράκι*: *μῆλο* - *μηλαράκι*, *φύλλο* - *φυλλαράκι*.

-*αράκος*: *μύλος* - *μυλαράκος*, *φίλος* - *φιλαράκος*.

-*έλι*: *μωρὸ* - *μωρέλι*, *ποδάρι* - *ποδαρέλι*.

-*ίκα*: *Διλή* - *Διλίκα*, *Φιφή* - *Φιφίκα*.

-*ουδάκι*: *λαγός* - *λαγουδάκι*, *χωριό* - *χωριουδάκι*.

182. Μερικὰ ὑποκοριστικὰ παράγονται ἀπὸ ἄλλα ὑποκοριστικὰ καὶ σχηματίζονται ἔτσι λέξεις μὲ δύο ἢ καὶ τρεῖς καταλήξεις ὑποκορι-
στικές: *ἄγγελος* - *ἄγγελούδι* - *ἄγγελουδάκι*, *κοπέλα* - *κοπελούδα* - *κο-
πελουδίτσα*, *μαμά* - *μαμάκα* - *μαμακούλα* - *μαμακουλίτσα*, *πέτρα* - *πε-
τραδάδι* - *πετραδάκι*.

183. Μερικὲς λέξεις μποροῦν νὰ σχηματίσουν δύο καὶ περισσότερα
ὑποκοριστικὰ παίρνοντας διαφορετικὴ κάθε φορὰ κατάληξη:

β ά ρ κ α: *βαρκάκι* - *βαρκίτσα* - *βαρκούλα*

γ ά τ α: *γατάκι* - *γατίτσα* - *γατούλα* - *γατούλι* - *γατουλάκι* - *γα-
τουλίτσα*

π έ τ ρ α: *πειρίτσα* - *πειρούλα* - *πειραδάκι*

Δ έ ν η: *Λενάκι* - *Λενίτσα* - *Λενούλα*.

184. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. Ἡ κατάληξη *-ίτσα* γράφεται μὲ *ι* καὶ ἔταν ἡ
πρωτότυπη λέξη τελειώγη σὲ *-εία*, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ *θεία* - *θείτσα*: *δου-
λίτσα*, *Χαρικίτσα*.

185. Μεγεθυντικά. Ὄνομάζονται *μεγεθυντικά* ἢ *μεγαλωτικά* οὐ-

σιαστικά πού παρασταίνουν πιδό μεγάλο ἐκείνο πού σημαίνουν οἱ πρωτότυπες λέξεις :

σκυλί — *σκύλαρος*, *χέρι* — *χερούκλα*, *κουτάλι* — *κουτάλα*.

Συχνά μεταχειριζόμαστε μεγεθυντικά και γιά νά παραστήσωμε ἐκείνον πού ἔχει μεγάλο τὸ σημαινόμεινο ἀπὸ τὸ πρωτότυπο ἢ πολλὰ ἀπὸ αὐτὸ (ἢ κάποια ἄλλη ιδιότητα σὲ μεγάλο βαθμὸ) : *κεφάλας* πού ἔχει μεγάλο κεφάλι, *ταλαρὰς* πού ἔχει πολλὰ τάλιρα.

Τὰ μεγεθυντικά, ιδίως τοῦ δευτέρου εἶδους, ἔχουν συχνὰ σημασία περιγελαστική.

186. Τὰ μεγεθυντικά εἶναι ἀρσενικά ἢ θηλυκά. Οἱ κυριότερες καταλήξεις πού παίρνουν εἶναι οἱ ἀκόλουθες :

-*α* θηλυκά : *βαρέλι* — *βαρέλα*, *κεφάλι* — *κεφάλα*.

-*ος* ἀρσενικά : *μύτη* — *μύτος*, *ποδάρι* — *πόδαρος*.

-*άρα* θηλυκά : *γυναίκα* — *γυναικάρα*, *φωνή* — (*ἀγριο*)*φωνάρα*.

-*αρος* ἀρσενικά : *γάτος* — *γάταρος*, *κολοκύνθι* — *κολοκύνθαρος*, *παρὰ μύθι* — *μύθαρος*. Μερικά μεγεθυντικά σὲ -*αρος* μποροῦν νά πάρουν και τὴν κατάληξη -*άρα* : *σπίτι* — *σπίταρος* — *σπιτάρα*, *μάταρος* — *ματάρα*.

187. Ἄλλες μεγεθυντικὲς καταλήξεις, λιγότερο συχνές, εἶναι :

-*μάνα* : *ἀγγούρι* — *ἀγγουρομάνα*, *μαξιλαρομάνα* (ἢ προσκεφαλίδα) — *ἀκλα* : *γαϊδούρι* — *γαϊδουράκλα*, *χεράκλα* — *κλας* : *ἄντρας* — *ἄντρακλας* — *οὔκλα* : *μάτι* — *ματούκλα*, *χερούκλα*, *φραρούκλα* — *οὔκλας* : *ἄντρας* — *ἄντρούκλας* — (*αρ*)*όνα* : *μάτι* (*ματάρα*) — *ματαρόνα*, *σπιταρόνα* — *οὔρα* : *μηθαικὸ* — *μηθαικούρα*.

188. Στὰ μεγεθυντικά μπορεῖ νά λογαριαστοῦν και μερικά ἐπιτατικά, παράγωγα ὄχι μόνο ἀπὸ οὔσιαστικά ἀλλὰ και ἀπὸ ἐπίθετα και ἀπὸ ῥήματα, πού σημαίνουν ιδιότητα. Αὐτὰ παίρνουν τὶς ἀκόλουθες καταλήξεις : -*ακας* : *κάθομαι* — *καθίστακας*, *μεθῶ* — *μεθύστακας*, *ξερός* — *ξέροκας* (ξερὸ δέντρο) — *αλάς* : *κρέμομαι* — *κρημαντάλας* — *αράς* : *ἕπνος* — *ἕπναράς*, *χορευτής* — *χορευταράς* — *άς*, *ας* : *γλώσσα* — *γλωσσάς*, *δοντάς*, *χειλάς*, *κεφάλι* — *κεφάλας* — *οὔλιακας* : *κουτὸς* — *κουτούλιακας*, *στραβούλιακας*.

189. Τοπικά. — Σημαίνουν τόπο.

-*αριό* : *καμπάνα* — *καμπαναριό*, *πλύστρα* — *πλυσταριό*.

-*άδικο*, -*ιδικο* : *γαλατὰς* — *γαλατάδικο*, *ράφτης* — *ραφτάδικο*, *παπουτοῆς* — *παπουτοῖδικο*, *παλιατζῆς* — *παλιατζίδικο*.

Τὸ ἴδιο ἐκφράζουν οἱ (λόγιες) καταλήξεις -*ιο* (σπάνια) : *δοτταριό*, *φυλάκιο*, και -*εῖο* : *δασαρχεῖο*, *σχολεῖο*, *ταχυδρομεῖο*.

190. Περιεχτικά. — Σημαίνουν τὸ μέρος πού περιέχει πολλὰ ἀπὸ ὅσα φανερώνει ἢ πρωτότυπη λέξη ἢ πολλὰ ὅμοια πού βρίσκονται στὸ ἴδιο μέρος.

-*ιά*, -*ιάς* : *ἄμμος* — *ἄμμοῦδα* — *ἄμμουδιά*, *ποτάμι* — *ποταμιὰ* (

στεγνή κοίτη τοῦ ξεροπόταμου), ἔλατο — ἐλατιάς, χαλίκι — χαλικιάς.
 -**ώνας**, -**ιώνας** : ἀμπέλι — ἀμπελώνας, ἄχερο — ἄχερώνας, περι-
 στέρι — περιστεριώνας.

191. Ἐθνικά. — Ὀνομάζονται **ἐθνικά** ἢ **πατριδωνυμικά** τὰ οὐ-
 σιαστικά ποῦ σημαίνουν τὸν ἄνθρωπο ποῦ κατάγεται ἀπὸ ὀρισμένο τόπο
 (χώρα, πόλη) ἢ ποῦ ἀνήκει σ' αὐτόν :

-**ίτης** : Ἀνατολή — Ἀνατολίτης, Πόλη — Πολίτης.

-**αίτης** : Μοριάς — Μοραΐτης, Χρυσό — Χρυσαΐτης.

-**ιάτης** : Μάνη — Μανιάτης, Μύκονος — Μυκονιάτης.

-**ώτης**, -**ιώτης** : Σούλι — Σουλιώτης, Θράκη — Θρακιώτης. Τὰ θη-
 λυκὰ τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν τελειώνουν σὲ -**ισσα** : Μεγαρίτης — Μεγαρι-
 τισσα, Σουλιώτης — Σουλιώτισσα.

-**ανός**, -**ιανός** : Ἀφρική — Ἀφρικανός, Σύρα — Συριανός, Ψαρὰ —
 Ψαριανός.

-**άνος** : Βόνιτσα — Βονιτσάνος, Πρέβεζα — Πρεβεζάνος.

Μερικά ἐθνικά σὲ -**άνος** λέγονται καὶ ὀξύτονα : Ἀμερικανός (ιδίως γιὰ τοὺς
 Ἕλληνες τῆς Ἀμερικῆς) καὶ Ἀμερικανός.

-**ινός** : Ἀλεξάνδρεια — Ἀλεξανδρινός, Καλάβρυτα — Καλαβρυτινός.

-**ίνος** : Ἀλγέρι — Ἀλγερίνος, Φλωρεντία — Φλωρεντινός. Τὰ θηλυ-
 κὰ τῶν ἐθνικῶν σὲ -**νός** τελειώνουν σὲ -**η** ὅταν εἶναι ὀξύτονα καὶ σὲ
 -**α** ὅταν εἶναι παροξύτονα : Συριανός — Συριανή, Πρεβεζάνος — Πρε-
 βεζάνα.

Μερικά θηλυκὰ τῶν ἐθνικῶν σὲ -**νός** τελειώνουν σὲ -**νιά** : Πατρινιά, Ζακ-
 θινιά. Τὸ θηλυκὸ τοῦ Ἀμερικανός, Ἀφρικανός εἶναι Ἀμερικανίδα, Ἀφρικανίδα. —

-**ιός** : Θεσσαλονίκη — Θεσσαλονικιός, Λέρος — Λεριός.

192. Λιγότερο συχρὲς εἶναι οἱ καταλήξεις : -**ιος** (προπαροξύτονη) : Αἴγυπτος —
 Αἰγύπιος, Κόρινθος — Κορινθίος, αἴσιος : Εὐρώπη — Εὐρωπαῖος, Θήβα — Θηβαῖος,
 Φτέρη — Φτεραῖος. Μερικά ἐθνικά σὲ -**ιός** σχηματίζονται καὶ σὲ -**αῖος**, Μυτι-
 ληνιός — Μυτιληναῖος, Σμυρνιός — Σμυρναῖος.

Τὰ θηλυκὰ τῶν ἐθνικῶν σὲ -**ιός**, -**ιος**, -**αῖος** σχηματίζονται σὲ -**α** :
 Θεσσαλονικιά, Αἰγύπτια, Ρωμαία.

-**έξος** : Βιέννη — Βιεννέζος, Κίνα — Κινέζος¹.

193. Πολλὰ ἐθνικά σὲ -**ας** καὶ ἰδίως σὲ -**ος** δὲν παράγονται ἀπὸ
 τὰ ὀνόματα τῶν τόπων, ἀλλ' ἀντίθετα ὀνομάστηκαν οἱ χώρες ἀπὸ τὰ

1. Κατὰ τόπους συνηθίζονται καὶ ἄλλες καταλήξεις ἢ μεταχειρίζονται γιὰ
 τὴν ἴδια λέξη διαφορετικὴ κατάληξη : Πύργος — Πυργί — Πυργιώτης ἀλλὰ καὶ Πυρ-
 γούσης (Χίος), Κάστρο — Καστροί — Καστρινός καὶ Καστριώτης, Σκάλα — Σκαλιώτης
 ἀλλὰ καὶ Σκαλισιάνος (Κεφαλληνία) κτλ., Χαλκίδα — Χαλκιδιώτης ἀλλὰ καὶ Χαλ-
 κίδατος (ὅπως λένε οἱ περὶ οἰκοί).

ἔθνικα: *Μακεδόνας* - *Μακεδονία*, *Ἑλληνας* - *Ἑλλάδα*, *Ἑλβετός* - *Ἑλβετία* ¹ *Ἄγγλος* - *Ἀγγλία*.

Τὰ θηλυκὰ τῶν προπαροξύτωνων καὶ παροξύτωνων ἔθνικῶν σὲ -ος τελειώνουν σὲ -*ίδα*² μερικά ἔχουν καὶ λαϊκότερο τύπο σὲ -*αι*: *Βούλγαρος* - *Βουλγαρίδα* καὶ *Βουλγάρα*, *Ρώσος* - *Ρωσίδα* καὶ *Ρώσα*, *Ἄλλὰ Γάλλος* - *Γαλλίδα*, *Ἄγγλος* - *Ἀγγλίδα*.

Τὰ θηλυκὰ τῶν ὀξύτωνων ἔθνικῶν σὲ -ος σχηματίζονται σὲ -*ίδα*, ἐκτός ἀπὸ τὸ *Θεσσαλός* καὶ ἐκείνων ποὺ τελειώνουν σὲ -*δός*. Ἀυτὰ σχηματίζονται συνήθως σὲ -*δή*: *Ἑλβετίδα*, *Γερμανίδα* ἀλλὰ *Ἰνδή*, *Σουηδή*, *Φιλανδή*. Μερικά θηλυκὰ ἔθνικῶν σὲ -ος σχηματίζονται καὶ σὲ -*έξα*: *Δανέξα*, *Οὐγγαρέξα*.

194. Καταλήξεις σπανιότερες. Ἀνώμαλα ἔθνικα.—Μερικά ἔθνικα ἔχουν σπανιότερες καταλήξεις: *Κρήτη* - *Κρητικός*, *Σύμη* - *Συμιακός*, *Τήλος* - *Τηλιακός*, *Τήνος* - *Τηνιακός*, *Ζαγόρι* - *Ζαγορίσιος*, *Ἀυστρία* - *Ἀυστριακός*. Ἀντὶ *Μακεδόνες* λέγεται καὶ *Μακεδόνιτες*, θηλ. *Μακεδονίτισσες*. Τὸ *Ἄγιο(ν) Ὄρος* ἔχει ἔθνικὸ τὸ *Ἄγιορείτης* καὶ *Ἄγιοιορείτης*, τὸ *Πήλιο*: *Πηλιορείτης*.

Μερικά ἔθνικα παρουσάζουν κάποια ἀνωμαλία στὸ σχηματισμὸ τους: *Γιάννενα* - *Γιαννιώτης*, *Ἴος* - *Νιώτης* (*Νιός*), *Νάξος* - *Ἀξιώτης* (*Ἀξιὰ*) (καὶ *Ναξιώτης*), *Καλάμες* (καὶ *Καλαμάτα*) - *Καλαματιανός*, *Κύμη* (*Κούμη*) - *Κουμιώτης*, *Μίλητος* - *Μιλήσιος* (209), *Τροία* - *Τρωαδίτης*, *Βενετός* καὶ *Βενετσιάνος*, *Λονδίνο* - *Λοντρεζός*, *Μόσχα* - *Μοσχοβίτης*, *Νεάπολη* - *Ναπολιτάνος*, *Παρίσι* - *Παριζιάνος* (καὶ *Παριτινός*), *Περού* - *Περουβιανός*, *Σκοτία* - *Σκοτσέζος* (καὶ *Σκότος*).

195. Ἐπαγγελματικά.—Σημαίνουν ἐπάγγελμα :

-*άς*: *ἄλευρι* - *ἄλευράς*, *κεραμίδι* - *κεραμιδάς*.

-*άρης*, -*ιάρης*, -*άριος*: *βάρκα* - *βαρκάρης*, *περιβόλι* - *περιβολάρος*, *κάροβουνο* - *καροβουνιάρης*, *σκουπίδι* - *σκουπιδιάρος*, *ἀποθήκη* - *ἀποθηκάριος*, *βιβλιοθήκη* - *βιβλιοθηκάριος*.

-*τζής*: *κουλούρι* - *κουλουριτζής*, *σαμάρι* - *σαμαρτζής*.

196. Ἀντρωνυμικά.—Στὴ λαϊκότερη γλώσσα συνηθίζονται γιὰ γυναῖκες κύρια ὀνόματα παράγωγα ἀπὸ τὸ βαφτιστικὸ ἢ καὶ ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ τοῦ ἀντρός. Τὰ ούσιαστικά αὐτὰ λέγονται *ἀντρωνυμικά*: *Δημήτρα* ἢ *γυναίκα τοῦ Δημήτρη*, *Δημητριάδαινα* ἢ *γυναίκα τοῦ Δημητριάδη*.

197. Οἱ κοινότερες καταλήξεις τῶν ἀντρωνυμικῶν εἶναι : -*αινα*: *Γιώργαινα*, *Κώστα* *Κωστήδαινα*, *Κωνσταντίναινα*, *Κωστάκαινα*, *Τζαβέλαινα*. -*ίνα*: *Ἀγγελίνα*, *Θοδωρίνα*, *Λουκοπουλίνα*, *Μπουμπουλίνα*¹.

Στὴ θέση τοῦ ἀντρωνυμικοῦ συνηθίζει ἀκόμη ἡ λαϊκὴ γλώσσα τὴ γενικὴ

1. Σπανιότερες ἢ ἰδιωματικὲς εἶναι οἱ καταλήξεις : -*ιά*, *Μιχαλιά*, -*ού*: *Μελού*, *Νικολού*, *Μιχαλού*, *Χριστού*, κ.ἄ. Σὲ μερικά μέρη συνηθίζουν καὶ σύνθετα ἀπὸ τὸ βαφτιστικὸ τοῦ πεθεροῦ καὶ τὸ *νύφη*: ἢ *Μιχαλόνυφη*, ἢ *Παναγιωτόνυφη*, ἢ σύνθετα ἀπὸ τ' ὄνομα τοῦ ἀντρός καὶ τοῦ πεθεροῦ: *Κωστοθανάσσαινα* ἢ *γυναίκα τοῦ Θανάση*, τοῦ γιοῦ τοῦ Κώστα.

τοῦ βαφτιστικοῦ τοῦ ἀντρὸς ἢ τοῦ οἰκογενειακοῦ: ἡ *Εἰρήνη* τοῦ *Δημήτρη*, τοῦ *Δημητριάδη*.

198. Στὴν κοινὴ καὶ στὴν ἐπίσημη γλώσσα ἡ γυναίκα (ἢ ἡ θυγατέρα) προσδιορίζεται μὲ τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα τοῦ ἀντρὸς (ἢ τοῦ πατέρα της) σὲ γενικὴ συνοδευμένο ἀπὸ τὸ *κυρία* (ἢ τὸ *δεσποινίς*, *δεσποινίδα*): ἡ *κυρία Δημητριάδη*, *Δημητρούλια*, *Δημητρού.*

199. **Ἄλλες καταλήξεις μὲ ποικίλη σημασία.**— **-ιά:** *βαλανιδιά*, *κουτσουπιὰ*—*ἀνηφοριά*, *πλαγιὰ*—*παγωνιά*, *συννεφιὰ*—*βραδιά*, *χροινὰ*—*ἀλεπουδιὰ*, *παλικαριὰ*—*βελονιά*, *ξυλιὰ*—*γουλιὰ*, *χεροβολιὰ*—*λαδιά.*

-ιστής: *ἀνθρωπιστής*, *ἐγωιστής.*

-ισμός: *χριστιανισμός*, *ἀθλητισμός.*

-ίας: *ἐπαγγελματίας*, *κτηματίας.*

-λό(γ)ι: *κουβεντολόι*, *συγγενολόι.*

-ουριά: *κλεφτουριά*, *λασπουριά.*

200. **γ) Ἐπίθετα.**—Σημαίνουν ἰδιότητες σχετικὲς μὲ τὸ ἐπίθετο:

-άδα: *ἄγριος*—*ἀγριάδα*, *νόστιμος*—*νοστιμάδα*· καὶ ἀπὸ οὐσιαστικά: *βύσσινο*—*βυσοινάδα*, *πορτοκάλι*—*πορτοκαλάδα.*

-ίλα: *ἄσπρος*—*ἀσπρίλα*, *σάπιος*—*σαπίλα*· καὶ ἀπὸ οὐσιαστικά (καὶ σημαίνουν τότε μυρωδιὰ): *καπνὸς*—*καπνίλα*, *χῶμα*—*χωματίλα.*

-οσύνη: *ἀγραμματος*—*ἀγραμματοσύνη*, *καλὸς*—*καλοσύνη*· καὶ ἀπὸ οὐσιαστικά: *μαραγκὸς*—*μαραγκοσύνη*, *ἀδερφὸς*—*ἀδερφοσύνη.*

-ότητα, -ύτητα: *ἀθῶος*—*ἀθωότητα*, *βαρὺς*—*βαρύτητα*· καὶ ἀπὸ οὐσιαστικά: *ἄνθρωπος*—*ἀνθρωπότητα.*

Σπανιότερες εἶναι οἱ καταλήξεις: **-άδι:** *ἀσπράδι*, **-(αμ)άρα:** *κου-φαμάρα*, **-ίμι:** *ἀγρίμι.*

201. Ἐπίθετα δξύτονα σχηματίζονται οὐσιαστικά παροξύτονα σὲ *-η* καὶ σὲ *-α*: *ζεστός*—*ζέστη*, *γλυκὸς*—*γλύκα*, *φαλακρὸς*—*φαλάκρα.*

Γ.—Παράγωγα ἐπίθετα

202. **α) Ἐπίθετα.**—(Λέγονται καὶ ρηματικά ἐπίθετα, ἰδίως ὅσα τελειώνουν σὲ *-τός*).

-τικός. Σημαίνουν τὸν κατάλληλο καὶ τὸν ἄξιο νὰ τοῦ γίνῃ ἐκεῖνο πού σημαίνει τὸ ρῆμα καὶ μπορεῖ νὰ ἀναλυθοῦν στὸ ἐκεῖνος πού καὶ τὸ ρῆμα:

συμπαθῶ—*συμπαθητικός*, *ἀπολυμαίνω*—*ἀπολυμαντικός*, *ἐπιβαρύνω*—*ἐπιβαρυντικός*, *δροσίζω*—*δροσιστικός*, *περνῶ*—*περαστικός.*

Σπανιότερες εἶναι οἱ καταλήξεις **-ερός**, **-ικός**, **-τήριος**: *θλίβω*—*θλιβερός*, *καρτερῶ*—*καρτερικός*, *σώζω*—*σωτήριος.*

-τός (ρηματικά ἐπίθετα). Πολλὰ ρήματα ἔχουν καὶ ἓνα ἐπίθετο σὲ -τός (-ητός, -ωτός, -στός, -φτός, -χτός κτλ.), πού σχηματίζεται ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ (παθητικοῦ συνήθως) ἀορίστου καὶ σημαίνει ὅ,τι περίπου καὶ ἡ παθητικὴ μετοχὴ ἢ ἐκεῖνον πού μπορεῖ νὰ δεχτῆ τὴν ἐνέργεια τοῦ ρήματος:

τὸ ἔχομε ἀγορασιό (ἀγορασμένο), τὸ ἔχω ἀκουστά (ἀκουσμένα), πρόσωπο γελασιό (γελούμενο), ἄνθρωπος ἀγαπητός (πού τὸν ἀγαποῦν ἢ πού ἀξίζει νὰ τὸν ἀγαποῦν, ἀγαπημένος), πράμα κατορθωτό (πού μπορεῖ νὰ κατορθωθῆ), ἄνθρωπος σφιχτός (φιλάργυρος).

Ρηματικά ἐπίθετα σὲ -τος σχηματίζονται συχνὰ καὶ μὲ τὸ στερητικὸ ἀ- (ἀν-) ἢ μὲ ἄλλες λέξεις: ἀκάλετος, ἀπάτητος· ἀνείπιτος, ἀνυποψίαστος—γλυκομίλητος, δυσκολόβρετος, ξένοιαστος, πρωτόβγαλιος, μοσκομύριστος.

Μερικὰ σύνθετα ρηματικά ἐπίθετα συνθίζονται μὲ τὴν κατάληξη -γος: ἀνάλλαγος, ἄπραγος (διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ ἄπραγος), ἀχόρητος (καὶ ἀχόρηστος).

*Ὅπως καὶ τ' ἄλλα ἐπίθετα, μερικά ρηματικά ἐπίθετα σὲ -τος ἔχουν καταντήσει οὐσιαστικά: ἀμάραντος, σαρτός - κλωστή, πηχτή, φτερωτή - βρασιό, γραφτό, κρυφτό, σφαχτό, (ῥ)φαντό, φυλαχτό.

-σιμος (-ξιμος, -ψιμος): φαγώσιμος πού μπορεῖ νὰ φαγοῦν ἢ εἰσπράξιμος πού μπορεῖ, πού πρόκειται ἢ πού πρέπει νὰ εἰσπραχτῆ· ἀμφοιβητήσιμος, κατοικήσιμος, συζητήσιμος.

203. Λόγια παράγωγα σὲ -τέος. Στὴ διοικητικὴ γλῶσσα καὶ στὴ γλῶσσα τῆς παιδείας συνθίζονται καὶ μερικά ἀρχαῖα ἐπίθετα σὲ -τέος, πού φανερώνουν ἐκεῖνον πού πρέπει νὰ γίνῃ: πληρωτέος πού πρέπει νὰ πληρωθῆ, πολλαπλασιαστέος πού πρέπει νὰ πολλαπλασιασθῆ. Ὅμοια σχηματίστηκαν: ἀφαιρετέος, διαιρετέος, εἰσπραχτέος, ἐκτελεστέος, μειωτέος, μετεξταστέος, προσθετέος.

204. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Τὰ ρηματικά ἐπίθετα σὲ (-ίσιμος) γράφονται μὲ ι στὴν προπαραλήγουσα: ὑπολογίσιμος, νησιόσιμος.

* Γράφονται μὲ υ τὸ ἀρτύσιμος καὶ μὲ η τὸ βοσκήσιμος, διακαινήσιμος καὶ ὅσα παράγονται ἀπὸ ρῆμα τῆς δευτέρης συζυγίας: ἀμφοιβητῶ - ἀμφοιβητήσιμος, συζητῶ - συζητήσιμος.

205. β) Ἐπὶ οὐσιαστικά.—Φανερόνουν ἐκεῖνον πού ἔχει σχέση μὲ τὸ σημαίνόμενο οὐσιαστικὸ ἢ πού ἀνήκει σ' αὐτό.

-άρης, -ιάρης: πείσμα - πεισματάρης, ζήλεια - ζηλιάρης· καὶ παράγωγα ἀπὸ ἐπίθετα ἢ ἀπὸ ρήματα: ἄρρωστος - ἄρρωστιάρης, κλαῖω (ἐκλαπα, κλάπα) - κλαπιάρης.

-άτος: ἀφρός - ἀφράτος, δροσιὰ - δροσιάτος· καὶ ἀπὸ ρήματα: γεμίζω - γεμάτος, χορταίνω - χορτάτος. Μερικὰ οὐδέτερα σὲ -άτο ἔγιναν οὐσιαστικά: κωσταντινάτο (εἰδ. νομίσματος), ἀμυγαλάτο.

-ένιος: ἀσήμι - ἀσημένιος, σίδερο - σιδερένιος.

-ινος: μαλλί - μάλλινος, ξύλο - ξύλινος.

-ερός: βροχή - βροχερός, φαρμάκι - φαρμακερός.

-ής : βύσσινο — βυσσινής, θάλασσα — θαλασσής.
 -ωτός : ἀγκάθι — ἀγκαθωτός, φούντα — φουντωτός.
 -ακός, -ιακός, -ικός, -ικος : οἰκογένεια — οἰκογενειακός, σελήνη — σεληνιακός, ἀδερφός — ἀδερφικός, γέρος — γέροντος.

Μερικά παράγωγα σὲ -ικός τονίζονται καὶ στὴ λήγουσα καὶ στὴν προπαρ-
 ορλήγουσα : ἀμερικάνικος καὶ ἀμερικανικός, βουλγάρικος καὶ βουλγαρικός.

Πολλὰ θηλυκὰ ἢ οὐδέτερα παράγωγων ἐπιθέτων σὲ -ικός ἔγιναν οὐσια-
 στικά καὶ σημαίνουν μιὰ τέχνη, ἐπιστήμη, μάθηση ἢ γλώσσα : γραμματική, κα-
 λογερική, φυσική — μαθηματικά, γαλλικά. Οὐσιαστικά ἔγιναν καὶ οὐδέτερα καθὼς
 γαιτρικό, λαχανικό, σπιτικό.

Τὰ ἐπίθετα ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ ἔθνικὰ παίρνουν καὶ αὐτὰ τὶς κα-
 ταλήξεις -ικός, -ικος : Γάλλος — γαλλικός, Θεσσαλός — θεσσαλικός, Ρομμελιώτης — ρο-
 μμελιώτικος, Ἀθηναῖος — ἀθηναίικος. Ἀντίθετα, πολλὰ ἔθνικὰ σὲ -ός, ἐκτὸς συνή-
 θως ἀπ' ὅσα τελειώνουν σὲ -άνος, -ανός, σχηματίζουν καὶ τὸ ἐπίθετό τους, ὅπως
 καὶ τὸ ἔθνικόν, μὲ τὴν ἴδια κατάληξη : οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, ὁ καλαματια-
 νός (χορός), λημινὸ κρασί, σκυριανὸ τυρί, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀφρικανική ἡπειρος, ἡ ἀμερι-
 κανική σημαία.

-άτικος, -ιάτικος : Κυριακή — κυριακάτικος, νύφη — νυφιάτικος.

-ίστικος : ἀγόρι — ἀγορίστικος, κούκλα — κουνκλίστικος.

-ίσιος : ἀρνὶ — ἀρνίσιος, βουνὸ — βουνίσιος.

206. Σπανιότερες εἶναι οἱ ἀκόλουθες (λόγιες) καταλήξεις :

(α)λέος, (ω)λός : δίψα — διψάλεος, φρίκη — φοικαλέος· ἀμαρτία — ἀμαρτω-
 λός, σιωπή — σιωπηλός.

-ιος : αἰώνας — αἰώνιος, τιμὴ — τίμιος.

-εῖος : ἀντρας — ἀντρεῖος, γυναῖκα — γυναικεῖος (καὶ γυναικειος).

-εῖος : Κύκλωπας — κυκλώπειος, Πυθαγόρας — πυθαγόρειος.

-αῖος : ἀκμὴ — ἀκμαῖος, μοῖρα — μοιραῖος.

-ιατός : βαθμὸς — βαθμιαῖος, κολοσσός — κολοσσιαῖος.

Μερικά ἀπὸ τὰ ἐπίθετα σὲ -εῖος, παράγωγα ἀπὸ κύρια ὀνόματα, λέγονται
 σὲ γένος οὐδέτερο καὶ σημαίνουν ἴδρυμα ποὺ ἔγινε μ' ἔξοδα ἐκείνου ποὺ ἔχει
 τὸ κύριο ὄνομα : Ἀρσάκης — Ἀρσάκειο, Ζάπας — Ζάππειο.

207. Ἀπὸ οἰκογενειακὰ ὀνόματα ἢ ἔθνικὰ παράγονται ἐπίθετα (καὶ ἔπειτα
 καὶ οὐσιαστικά) μὲ τὴν παραγωγικὴν κατάληξιν -ικο (σὲ -άδικο, -αῖικο, -ώτικο
 κτλ.), ποὺ σημαίνουν τὴν οἰκογένεια, τὸ σπίτι, τὴ συνοικία, τὸ συνοικισμό κτλ.,
 ὅπου κατοικεῖ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τ' ὄνομα : Τὸ Παπαχορησταῖικο, τὸ Νοταράδικο,
 τὰ Βραχναῖικα, τ' Ἀναφιώτικα (συνοικία τῆς Ἀθῆνας), τὰ Καρυνώικα.

208. Λόγια παραγωγή.— Ὅταν ἡ πρωτότυπη λέξις ἔχη θέμα ποὺ τελειώνει
 σὲ δίψηφο αι, οι, τὸ λόγιον παράγωγον ἔχει συνήθως δίψηφο αἶ, οἶ : Ἀθηναῖος —
 ἀθηναϊκός, ἀρχαῖος — ἀρχαϊκός — ἀρχαῖζω, Μυκῆνες — μυκηναϊκός, ἀτμόπλοιο — ἀτμο-
 πλοῖα — ἀτμολοϊκός, Εὔβοια — εὐβοϊκός. Τὸ θεὸς ἔχει παράγωγα θεῖος, θεϊκός.

Τὰ νεώτερα λαϊκὰ παράγωγα διατηροῦν τὸ δίψηφο : Ἀθηναῖος — ἀθηναί-
 κος, Θηβαῖος — θηβαίικος, καὶ μὲ κάποια ἀνωμαλία παλιός (παλαιός) — παλαικός,
 Ρωμῶς (παλαιότερα Ρωμαῖος) — ρωμαίικος. Μερικά παράγωγα ἔχουν ἔτσι καὶ

τούς δύο τύπους: ἀθηναϊκός και ἀθηναϊκός, ἑβραϊκός και ἑβραϊκός, και, με διαφορά σημασίας, (Ρωμαῖος) ρωμαϊκός και (Ρωμῖος) ρωμαίικος.

Πρόσεξε τὴ διαφορά τοῦ θεϊκός και θεικός. Θεϊκός εἶναι ἐκεῖνος ποῦ ἔχει σχέση με τὸ θεό, θεικός εἶναι ὁρος χημικός για ἐνώσεις με θείαφι (ἀρχ. θεῖον).

209. Μερικά λόγια παράγωγα ὀνόματα ἀπό ὀνόματα με χαρακτηριστικά τ ἔχουν στη θέση του σ ὅταν ἡ κατάληξή τους ἀρχίξει ἀπό ι: ἀδιάθετος· ἀδιαθεσία· ἀνεξάρτητος· ἀνεξαρτησία· πλοῦτος· πλούσιος· θάνατος· θανάσιμος.

210. γ) Ἐπίθετα.—Σ' αὐτὰ ἀνήκουν προπάντων τὰ ὑποκοριστικά, ποῦ φανερόνουν ἐκεῖνον ποῦ ἔχει σὲ μικρότερο βαθμὸ τὸ σημαινόμενο ἀπὸ τὸ πρωτότυπο¹:

-ούλης: ἄσπρος — ἀσπρούλης, μικρός — μικρούλης.

-ούτσιος: ζεστός — ζεστούτσιος, ψηλός — ψηλούτσιος.

-ωπός. Σημαίνει κυρίως ἐκεῖνον ποῦ φαίνεται ὅ,τι φανερόνει ἡ ριζική λέξη: ἄγριος — ἀγριωπός, κόκκινος — κοκκινωπός.

Σπανιότερες εἶναι οἱ καταλήξεις: -ιδερός: ἀσπριδερός, μαυριδερός· -ουλός: βαθουλός, μακρουλός.

211. δ) Ἐπιρρήματα.— -ινός, -ιανός: ἀντίκρου — ἀντικρινός, μακριά — μακρινός, σήμερα — σημερινός, αὔριο — αὔριανός.

212. Δ.—Παράγωγα επιρρήματα

-οῦ: ἄλλος — ἄλλοῦ, αὐτός — αὐτοῦ.

-θε: ἐδῶ — ἐδῶθε, παντοῦ — παντοῦθε.

-α (σχηματίζονται ἀπὸ τὸν πληθυντικὸ τοῦ οὐδετέρου τῶν ἐπιθέτων και τῶν μετοχῶν): εὐχάριστος — εὐχάριστα, καλός — καλά, ὠραῖος — ὠραῖα, καλύτερος — καλύτερα, χαρούμενος — χαρούμενα.

-ως: ἄμεσος — ἀμέσως, εὐχάριστος — εὐχαρίστως.

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΝΘΕΣΗ

213. Διαιρέση.—Τὰ σύνθετα σχηματίζονται με δύο τρόπους:

α) Μία λέξη παίρνει στην ἀρχή της ἓνα ἀχώριστο μόριο: βραστός — ἄβραστος, χωριστός — ἀχώριστος.

β) Δύο ἢ περισσότερες λέξεις ἐνώνονται σὲ μία: Σάββατο — Κυριακή: Σαββατοκύριακο.

1. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ῥήματα, τὰ οὐσιαστικά και τὰ ἐπίθετα, σχηματίζονται κάποτε ὑποκοριστικά και μερικὲς ἀντωνυμίες και ἐπιρρήματα: ὀδαντούλης μου, τοσουλάκι, τοσοδούτσιος, καμποσοῦτσιος — λιγάκι, καμποσοῦτσιος, καλημεροῦδια κτλ.

I. ΣΥΝΘΕΣΗ ΜΕ ΑΧΩΡΙΣΤΑ ΜΟΡΙΑ

214. 'Αχώριστα μόρια ονομάζονται μερικές λέξεις με σημασία επιρρηματική, που δὲ λέγονται μόνες τους παρὰ συνηθίζονται μόνο στη σύνθεση, σὰν πρῶτα συνθετικά· *ξε-πούλημα* : *ξεπούλημα*.

215. Οἱ λέξεις που συνθέτονται με ἀχώριστο μόριο φυλάγουν τὸ γραμματικό τους εἶδος ὅταν εἶναι ἐπίθετα ἢ ρήματα : *κακός*—*ἄκακος*, *γράφω*—*ξεγράφω*. Τὰ οὐσιαστικά μποροῦν νὰ δώσουν σύνθετο ὄχι μόνο οὐσιαστικό παρὰ καὶ ἐπίθετο ἢ ρήμα : *βροχή*—*ἀναβροχιά*· *ἥλιος*—*ἀνήλιος*· *μίτη*—*ξεμιτίζω*.

'Αχώριστα μόρια

216. 'Αχώριστα μόρια εἶναι τὸ στερητικό *α-*, τὸ *ξε-* καὶ τὸ *ἀνα-*, που ἦταν στὴν ἀρχαία γλῶσσα πρόθεση.

ἀ-, (σπανιότερα) **ἀνα-**, καὶ (ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆεν) **ἀν-**, στερητικό· σημαίνει ἄρνηση ἢ στέρηση ἐκείνου που δηλώνεται ἀπὸ τὸ β' συνθετικό :

ἄ-κακος, *ἄ-ξέχαστος*, *ἄ-χάριστος*, *ἄχ-αρος*.

ἀνα-βροχιά, *ἀνα-δουλειά*, (ποιητ.) *ἀνα-μελιά*.

ἀν-αιμία, *ἀν-άλατος*, *ἀν-άξιος*, *ἀν-έλπιτος*, *ἀν-ἥλιος*.

ξε-, (ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆεν) **ξ-**. Συχνότατο στὴν ὁμιλία συνθέτεται μεὲ κάθε εἶδος λέξεις. Σημαίνει :

1. ἔξω : *ξεμιτίζω*, *ξεπορτίζω*, *ξέχειλος*.

2. πολὺ : *ξέμακρο*, *ξεμακραίνω*, *ξεκουφαίνω*, *ξετρελαίνομαι*.

3. ἐντελῶς : *ξεγυμνῶνω*, *ξεκολλῶ*, *ξεπαγιάζω*, *ξετίναγμα*.

4. στέρηση, τὴν ἀναίρεση ἐκείνου που φανερώνει τὸ β' συνθετικό : *ξεβάφω*, *ξεβολεύω*, *ξεγράφω*, *ξεδιψῶ*, *ξεκάνω*, *ξεκαοφῶνω*, *ξεκουράζω*, *ξεριζῶνω*.

217. ἀνα-

1. ἀπάνω : *ἀναδίνω*, *ἀνακάθομαι*, *ἀνακλαδίζομαι*, *ἀνασηκώνω*.

2. πίσω, πάλι : *ἀναθυμῶμαι*, *ἀναχαράζω*, *ἀναγέννηση*.

3. διάφορα : *ἀναβουίζω*, *ἀναδακρύζω*, *ἀναρωτιέμαι*.

218. Πλάι στὰ παραπάνω συνηθίζομε στὴ γλῶσσα μας καὶ διάφορα **ἀχώριστα μόρια λόγια**. Αὐτὰ ἦταν οἱ ἀρχαῖες προθέσεις *εἰς*, *ἐκ-ἐξ*, *ἐν*, *πρός*, *σύν*, *διά*, *ἀμφί*, *ἐπί*, *περί*, *ὑπό*, *ὑπέρ*, καὶ ἄλλες ἄκλιτες λέξεις, που βρίσκονται στὴ σημερινὴ γλῶσσα μόνο σὰν πρῶτα συνθετικά.

Μερικά ἀπὸ τὰ λόγια ἀχώριστα μόρια παρουσιάζουν διπλούς καὶ πολυπλαπλούς τύπους, ἐπειδὴ ἀλλάζει τὸ τελικό τους γράμμα κατὰ τὸ ἀρχικό τοῦ δεύτερου συνθετικοῦ. Ἔτσι τὰ μόρια σὲ φωνῆεν τὸ χάνουν συχνά, ὅταν τὸ δεύτερο συνθετικό ἀρχίζει καὶ αὐτὸ ἀπὸ φωνῆεν· τὰ *δια-*, *ἐπι-*, *ὑπο-* γίνονται *δι-*, *ἐπ-* *ἐφ-*, *ὑπ-* *ὑφ-*. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ φωνῆεν τὸ *ἐκ-* γίνεται *ἐξ-*. Ἐμπρὸς ἀπὸ

τὰ χειρικά σύμφωνα τὰ ἐν-, συν- γίνονται ἐμ-, συμ-. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ λαρυγγικά σύμφωνα τὸ συν- γίνεται συγ-. Τὸ συν- ὅταν ἀκολουθῆ λ, σ, γίνεται συλ-, συσ-, ὅταν ἀκολουθῆ ρ γίνεται κάποτε συρ- καὶ σὲ μερικές ἄλλες περιπτώσεις χάνει τὸ τελικό του ν ἢ γίνεται συσν-.

219. Τὰ κυριότερα λόγια ἀχώριστα μόρια

Μόριο	Σημασία	Παραδείγματα
ἀμφι-	1. ἀπὸ τὰ δύο μέρη, γύρω	ἀμφίβιο, ἀμφιστομος, ἀμφιθέατρο
ἀρχι-	2. διχασμὸς πρῶτος, ἀνώτερος	ἀμφιβάλλω, ἀμφιβολία, ἀμφίροπος ἀρχιεπίσκοπος, ἀρχιεργάτης, ἀρχιμηθιά, ἀρχιχροιά
δια-	1. ἀνάμεσα 2. παντοῦ 3. διάλυση 4. διάφορα	διαβαίνω, διάμετρος, διέξοδος διαδίνω, διακηρύττω διαλύνω, διασπῶ διαδέχομαι, διενεργῶ
διχο-	(μοιρασμένος) σὲ δύο	διχόνοια, διχοτόμος
δυσ-	δύσκολος, δύσκολα, κακός, κακά	δυσανάλογος, δυσάρεστος, δυσεντερία, δύσπιστος, δύστυχος
εἰσ-	κίνηση μέσα	εἰσάγω, εἴσοδος
ἐκ-, ἐξ-	1. ἐξῶ 2. ἀλλαγὴ 3. πολὺ	ἐκθένω, ἐκφράζω—ἐξέχω ἐξελθισμός, ἐκχερῶνω ἐκθαμβος, ἐκθειάζω
ἐν- (ἐμ-)	μέσα	ἐνήλικος, ἐνορία, ἐμπρόθετος
ἐπι (ἐπ-, ἐφ-)	1. ἐπάνω 2. διάφορα	ἐπιβλέπω, ἐπιγράφω—(ἐ)πίστομα, ἐφαρμοζώ, (ἐ)φέτος, ἐφιππος ἐπιδιορθώνω, ἐπιμένω—ἐπεκτείνω
εὖ-*	1. καλός, καλὰ	εὐαγγέλιο, εὐκαιρία, εὐλογῶ, εὐτυχία
ἤμι-	2. εὐκολος, εὐκολα	εὐερέθιστος, εὐφορος
ὁμο-	μισὸ μαζί, πού ἔχει τὸ ἴδιο	ἡμίθεος, ἡμικυκλικός, ἡμισφαίριο ὁμογάλαχος, ὁμόγλωσσος, ὁμόθησκος, ὁμομήτριος, ὁμόφυλος, ὁμόφωνος
περι-	1. γύρω 2. πολὺ	περιγιάλι, περικυκλώνω, περιμαζεύω, περιορίζω, περιπνευμονία περιζήτητος, περισκεψη, περίφημος
συν- (συγ-, συλ-, συμ-, συρ-, συσ-, συ-, συνε)-	μαζί	σύνδεσμος, συνένοχος, συννεφάδα, συννόματος, συ(γ)γνώμη, συγκρατῶ, συγχαίρω, σὺλλυποῦμαι, συμμαζεύω, συμπέθερος, σύμφωνο—σύρριζα—ούσωμος—σύθαμπα, συσταίνω—σγάμπρος, συχωραιοὺς—συνεβγάζω, συνεπαίρω
τηλε-	μακριά, μακρινὸς	τηλέγραφος, τηλεσκοπιο, τηλεφωνο
ὑπο- (ὑπ-, ὑφ-)	1. ἀπὸ κάτω	ὑλόγειο, ὑποδιευθυντής, ὑποθένω, ὑπόστεγο—ὑπαρχηγός—ὑφηγητής—ὑφήλιος

II. ΣΥΝΘΕΣΗ ΛΕΞΕΩΝ

Ἡ σημασία τῶν συνθέτων

220. Τὰ εἶδη τῶν συνθέτων.—Τὰ κυριότερα εἶδη τῶν συνθέτων κατὰ τὴν σημασίαν τους εἶναι τέσσαρα : Τὰ παραταχτικά, τὰ προσδιοριστικά, τὰ κητικὰ καὶ τ' ἀντικειμενικά.

Α.—Παραταχτικά σύνθετα

221. Τὰ παραταχτικά σύνθετα σημαίνουν ὅ,τι καὶ τὰ δύο συνθετικά τους, ἐνωμένα μὲ τὸ σύνδεσμον καί : *μερόνυχιο* — *μέρα* καὶ *νύχια*.

Τὰ συνθετικά τῶν παραταχτικῶν συνθέτων ἀνήκουν στὸ ἴδιον μέρος τοῦ λόγου· καὶ μπορεῖ νὰ εἶναι ὀνόματα : *ουζόγαλο*, *στενόμακρος*· ρήματα : *ἀνοικοκλείνω*· ἐπιρρήματα : *βορειοανατολικά*.

222. Ὀνόματα.—Τὰ παραταχτικά σύνθετα ὀνόματα εἶναι δύο εἰδῶν :

α) Οἱ δύο ἔννοιες ποὺ ἐκφράζουν τὰ συνθετικά τους ἀποδίνονται στὸ σύνθετο ζευγαρωμένες *ἰσότημα* καὶ *παράλληλα*. Τὰ σύνθετα αὐτὰ λέγονται *ζευγαρωτά* :

ἀντρογυνο — ἀντρας καὶ γυναίκα, *γυναικόπαιδα* — γυναῖκες καὶ παιδιά, *ἀγκιναροκούκια* — ἀγκινάρες καὶ κουκιά, *στενόμακρος* — στενὸς καὶ μακρὺς, *κωμικοτραγικός* — κωμικὸς καὶ τραγικός.

β) Τὸ σύνθετο ἐκφράζει *νέα*, *τρίτη ἔννοια*, ἀνάμιχτη ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ ἐκφράζουν τὰ συνθετικά μὰ καὶ διαφορετικὴ ἀπὸ αὐτές :

αὐγολέμονο, κάτι φτιαγμένο ἀπὸ αὐγὸ καὶ λεμόνι ἀλλὰ καὶ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ καθένα τους καὶ ποὺ δὲν τὰ ἔχει μέσα του *ξεχωριστὰ* (καθὼς λ.χ. γίνεται στὸ *ξιδόλαδο*),

γρογολεβάντες, ἄνεμος ποὺ φυσᾷ ἀνάμεσα στὸ γρόγο καὶ στὸ λεβάντε, ἀλλὰ διαφορετικὸς ἀπὸ αὐτοὺς,

λαγοκούνελο, ζῶο γεννημένο ἀπὸ λαγὸ καὶ ἀπὸ κουνέλι, ἀλλὰ ποὺ ἀνήκει σὲ διαφορετικὸ εἶδος καὶ ποὺ ξεχωρίζει ἀπὸ τοὺς γονεῖς του.

Ἔτσι καὶ Ἑλληνοαμερικάνοι, Ἑλληνες τῆς Ἀμερικῆς, *ζωόφυτο*, *καμηλοπάδαλη*, *λυκόσκυλο*, *μηλοροδάκινο*, *πρασινοκίτρινος*.

223. Πολλὰ οὐσιαστικά παραταχτικά σύνθετα ἔχουν μόνον πληθυντικό : *Δαμπροχριστούγεννα*, *γιδοπρόβατα*, *γυναικόπαιδα*.

224. Παραταχτικά σύνθετα εἶναι τὰ οὐσιαστικά : *ἀγγοροτομάτα*, *ἀγκιναροκούκια*, *ἀδερφοξάδερφα*, *ἀλατοπίπερο*, *ἀνεμόβροχο*, *ἀντενοκάταρα*, *ἀστραπόβροντο*, *γιδοπρόβατα*, *κολοκυθοπατάτες*, *λεμονο-*

ποστόκαλα, μαϊστροτραμουνιάνα, ματόφρυδα, μαχαιροπίρουνα, μερόνυχτο, μηλοροδάκινο, ναυτοκαπεταναίοι, ρυζόγαλο, σπανακόρυζο, σερφογάλαρα, φαγοπότι, χαρτοφάκελα, χιονόβροχο, Σαββατοκύριακο — Μαγιάπριλο, Κασοκάρπαθο, Κλημεντοκαίσαρι (τὰ γειτονικά χωριά τῆς Κορινθίας Κλημέντι καὶ Καίσαρι), Ἑπειροθεσσαλία, Μολδοβλαχία κτλ.· τὰ ἐπίθετα : ἀσπροκίτρινος, μαυροκόκκινος, ξανθοπράσινος· γλυκανάλατος, γλυκόξινος· κονιόπαχος, στενόμακρος, ψηλόλιγνος· φτωχοπερήφανος, νοτιοανατολικὸς κτλ.

225. Ρήματα.— Τὰ παραταχτικά ρήματα συνθέτονται ἀπὸ δύο ρήματα καὶ φανερώουν πὼς οἱ ἐνέργειες τῶν δυὸ αὐτῶν ρημάτων γίνονται σύγχρονα ἢ διαδοχικά : ἀνεβοκατεβαίνω, ἀνοιγοκλείνω, ζυμοφορνίζω, κλειδομανταλώνω, κλωθογυρίζω, μπαινοβγαίνω, ξημεροβραδιάζομαι, περοδιαβαίνω, πηγαινοέρχομαι, στριφογυρίζω, τρεμοσβήνω — ἀνεβοκατέβασμα, πηγαινοερχομὸς κτλ.

226. Ἐπιρρήματα.— Παράλληλα μὲ τὰ παραταχτικά σύνθετα ἐπίθετα ὑπάρχουν καὶ ἀντίστοιχα ἐπιρρήματα : ζερά - δεξιά : ζερόδεξα, βόρεια - ἀνατολικά : βορειοανατολικά.

B.— Προσδιοριστικά σύνθετα

227. Προσδιοριστικά σύνθετα ὀνομάζονται ἐκεῖνα πού τὸ πρῶτον συνθετικὸ προσδιορίζει τὸ δεύτερον. Ὅταν ἀναλυθῇ τὸ σύνθετον, τὸ πρῶτον συνθετικὸ γίνεται προσδιορισμὸς τοῦ δευτέρου, ἐπιθετικὸς ἢ ἐπιρρηματικὸς, ἢ προσδιορισμὸς μὲ γενικὴ ἢ μὲ ὀλόκληρη πρόταση :

* ἀγριοπεριότερο ἄγριο περιστέρι, σιγοτραγουδῶ τραγουδῶ σιγά, θαλασσοπνίγομαι πνίγομαι στὴ θάλασσα, ροδοκόκκινος κόκκινος σὰν τὸ ρόδο, κρασοπότηρο ποτήρι τοῦ κρασιοῦ, ἀνεμόμυλος μύλος πού τὸν γυρίζει ὁ ἄνεμος.

Παραδείγματα προσδιοριστικῶν συνθέτων καταταγμένα κατὰ τὸ ἀ' συνθετικόν : Ὀὐσιαστικόν : ἀετοφωλιά, ἀρχοντοξεπεσμένος, αὐγότσοφλο, γαλατομπούρεκο, γιδόστρατα, ἡλιοβασίλεμα, καρaboκύρης, κλειδαρότρυπα, κολοκυθόπιτα, λαχανόκηπος, μυλόπετρα, νυχτοπούλι, ραχοκόκαλο, σπανακόπιτα, σπιτονοικοκυρά, φιδοποκάμισο. Ἐπίθετό : ἀγριολούλουδο, ἀλαφρόπετρα, ἀσπρόβροχο, μαυροπίνακας, μοναχογιός, μονοκόμματος, ξινόγαλο, πικραμύγαλο, πρωτοβρόχι, φτωχόπιτο. Ἐπιρρηματικά : ξαναθυμοῦμαι, πανωβελονιά, χαμόκλαδο, σιγοπερατιῶ, συγχρωτῶ κ.ἄ. Πρόθεση : ἀπόκοντα, παραμάνα, πρόσχαρος, κατάκαρδα κτλ., ἀνίλαλος κτλ.

228. Ἡ λέξις *θεός* ὡς α' συνθετικὸ φυλάγει συχνὰ τὴν ἀρχικὴν τῆς σημασίας: *θεοκατάρτος, θεολόγος, θεόσταλος, θεοφοβούμενος*. Σὲ πολλὰ ὁμως σύνθετα μ' ἐπίθετο γιὰ β' συνθετικὸ παίρνει σημασίαν ἐπιτακτικὴν: *θεόκαλος, θεοσκοτεινός, θεότρελος, θεόφωτος*.

229. *Ρήματα ὑποκοριστικά*.—Στὰ προσδιοριστικὰ σύνθετα ἀνήκουν καὶ μερικὰ σύνθετα ρήματα μὲ ρῆμα γιὰ β' συνθετικὸ καὶ μὲ α' συνθετικὸ τὰ ἐπιρρηματικὰ *κουτσο-, κουφο-, χαμο-, φρευτο-*, πού δίνουν στὸ σύνθετο ὑποκοριστικὴ ἢ μετριαστικὴν σημασίαν: *κουτσοπερνῶ, κουτσοπίνω – κουφοβράζω, κουφοκαίω – χαμογελῶ – φρευτοζῶ, φρευτοκαμῶνομαι*. Μετριαστικὴν σημασίαν ἔχουν καὶ τὰ ρήματα μὲ β' συνθετικὸ τὸ φέρνω: *γλυκοφέρνει, γεροντοφέρνει*. Ἐπίσης τὰ σύνθετα μὲ τὸ *καλὸς* (ἄλλ' αὐτὰ μαζὶ μὲ τὴν ἄρνηση): *δὲν καλοβλέπω, δὲν καλοπερνῶ*.

Γ.—Κτητικὰ σύνθετα

230. *Τὰ κτητικὰ σύνθετα* σημαίνουν ἐκεῖνον πού ἔχει κάτι σὰ δικό του. Μποροῦν ν' ἀναλυθοῦν στὴ φράση *ἐκεῖνος πού ἔχει*, μὲ ἀντικείμενο τὸ β' συνθετικὸ καὶ μ' ἐπιθετικὸ προσδιορισμὸ τὸ α' συνθετικὸ: *ἄσπροπρόσωπος ἐκεῖνος πού ἔχει ἄσπρο πρόσωπο, τρυποχέρης ἐκεῖνος πού ἔχει τρύπια χέρια, σπάταλος*.

Κτητικὰ σύνθετα εἶναι: *γαλανομάτης, γερακομύτης, γλυκόφωνος, κακόμοιρος, καλόκαρδος, καλότυχος, κοντόθωρος, λαγοπόδαρος, μεγαλοδύναμος, Μεγαλόχαρη, σιδεροκέφαλος, σκληρόκαρδος*.

Δ.—Ἀντικειμενικὰ σύνθετα

231. *Ἀντικειμενικὰ* λέγονται τὰ σύνθετα πού τὸ ἓνα τους συνθετικὸ εἶναι ἀντικείμενο τοῦ ἄλλου. Ἦν ἀντικειμενικὰ σύνθετα εἶναι οὐσιαστικὰ καὶ ἔχουν πάντα γιὰ πρῶτο ἢ γιὰ δευτέρο συνθετικὸ ἓνα ρῆμα: *χασο-μέρης, ἐκεῖνος πού χάνει τὴ μέρα του, καντηλ-ανάφτης, ἐκεῖνος πού ἀνάβει τὴς καντήλες*.

Ἀντικειμενικὰ σύνθετα εἶναι: *κλεφτοκοτάς, χαλασοχώρης* (πού χαλνᾷ τὸ χωριὸν του μὲ καβγάδες κτλ.), *κατοικοκλέφτης, μελισσοφάγος* (ὄνομα πουλιοῦ), *μυγοχάφτης, νεροχύτης, τυροτρίφτης, ψωμοζήτης*· *ζαχαροπλάστης, κτηνοτρόφος, λογογράφος, νεκροθάφτης, χοροτόμος*.

Παρατηρήσεις γιὰ τὴν σημασίαν τῶν συνθέτων

232. Τὰ σύνθετα ἔχουν συνήθως τὴν σημασίαν πού εἶχαν στὴ σύνταξιν τὰ δύο συνθετικὰ μαζὶ πρὶν γίνῃ ἡ σύνθεσις: *ἀντραδέροφη* σημαίνει ὅτι καὶ τὸ *ἀδερφὴ* τοῦ *ἀντρός*. Συχνὰ ὁμως μὲ τὴν σύνθεσιν περιορίζεται ἡ σημασία καὶ ἐκφράζεται ἔτσι κάτι πού δὲν ἐκφραζόταν πρὶν μὲ τὰ δύο συνθετικὰ χωριστά:

ἀνοιχτομάτης, ἀρχοντοχωριάτης, ἐξηταβελόνης, καλόγερος, λυκόσκυλο, ξανθοκίτρινο.

233. Ἀπὸ τὰ δύο συνθετικά τὸ β' ἐκφράζει συνήθως τὴ βασικὴ ἔννοια καὶ τὸ α' τὴ δευτερεύουσα. Στὸ *μισοφρεγγάρο* λ.χ. πρόκειται γιὰ *φρεγγάρι* ποῦ εἶναι μισό· *φρεγγαροπόσωπος* εἶναι ἐκεῖνος ποῦ ἔχει *πόσωπο* σὰν τὸ *φρεγγάρι*. Ἀνάλογα εἶναι τὰ προσδιοριστικά σύνθετα *βαρχειμωνιά*, *θαλασσοπίνγομαι*, *καλοπερῶ*, τὸ ἀντικειμενικὸ *ξυλοσκίσις*, τὸ κτητικὸ *σκληρόκαρδος*. Μόνο στὰ παραταχτικά σύνθετα εἶναι τὰ συνθετικά ἰσοδύναμα καὶ ἰσότημα: *σαββατοκύριακο*, *κοντό-παχος*, *ἀνοιγο-κλείνω*.

234. Μερικά σύνθετα ἐπίθετα ἢ μετοχές σημαίνουν εὐχὴ ἢ κατάρα. Τὰ σύνθετα αὐτὰ λέγονται *εὐχεταικά*: *πολυχρονομένη*, ποῦ νὰ ζήσης πολλὰ χρόνια. Τέτοια εὐχεταικά σύνθετα εἶναι: *ἀγιοχώματος*, *ἀδόξατος*, *ἀστραποκαμένος*, *θεοσκοτωμένος*, *κακομοῖρα*, *σιδεροκέφαλος*.

Ἡ μορφή τῶν συνθέτων

Γενικὲς παρατηρήσεις γιὰ τὸ σχηματισμὸ

235. *Οἱ ἀλλαγές τῶν συνθετικῶν*.— Στὸ ἐσωτερικὸ τῆς συνθετῆς λέξης ἢ στὸ τέλος τῆς ἢ καὶ στὰ δύο μέρη παρουσιάζονται ἀλλαγές ποῦ ἀκολουθοῦν ὀρισμένους κανόνες. Οἱ ἀλλαγές αὐτὲς γίνονται:

A) Στὸ ἐσωτερικὸ τῆς λέξεως, στὸ τέλος τοῦ α' συνθετικοῦ, καὶ σχετίζονται μὲ τὸ λεγόμενον *συνθετικὸ φωνῆεν*: *μάτι*—*γυαλί*: *ματογυάλι*.

B) Στὸ β' συνθετικὸ, καὶ σχετίζονται: α) μὲ τὸ γένος του: *καλὸς*—*τύχη*: *καλότυχος*, β) μὲ τὴν κατὰ λέξιν του: *καλὸ*—*παιδί*: *καλόπαιδο*, καὶ γ) μὲ τὸν τόνισμό του: *μόνος*—*ἀκριβός*: *μονάκριβος*.

• Οἱ ἀλλαγές αὐτὲς δὲν παρουσιάζονται πάντα ὅλες σὲ κάθε σύνθετο.

Τὸ συνθετικὸ φωνῆεν

236. Ὅταν τὸ α' συνθετικὸ εἶναι κλιτό, ἐνώνεται μὲ τὸ β' συνθετικὸ μ' ἓνα φωνῆεν ποῦ προσθέτεται στὸ θέμα του (ἢ σ' ἓνα ἀπὸ τὰ θεμάτα του). Τὸ φωνῆεν αὐτὸ εἶναι συνήθως τὸ *ο* καὶ λέγεται *συνθετικὸ φωνῆεν*:

σφήκα—*φωλιά*: *σφηκα-ο-φωλιά*, *χάνω* (ἔχασα)—*μέρα*: *χασο-ο-μέρας*.

Τὸ συνθετικὸ φωνῆεν τὸ παίρνουν καὶ πολλὰ ἐπιρρήματα στὴ θέση τοῦ τελικοῦ τους φωνήεντος: *συχνὰ*—*ρωτῶ*: *συχνο-ρωτῶ*.

237. Ὅταν τὸ ἀρχικὸ φωνῆεν τοῦ β' συνθετικοῦ εἶναι *α* ἢ *ο*, τὸ συνθετικὸ φωνῆεν συνήθως χάνεται: *γλυκός*—*ἀνάλατος*: *γλυκανάλατος*, *δεκαπέντε*—*Αὐγούστος*: *Δεκαπενταύγουστο*, *λάδι*—*δκά*: *λαδοκά*. Ἀλλὰ *βορειοανατολικός*, *ἐλληνοαμερικάνικος*, *ἀλληλοαγαπιοῦνται*.

238. *Ἀποκοπή τοῦ α' συνθετικοῦ.*— Σέ μερικές συνθέσεις, ὅταν τὸ σύνθετο θὰ γινόταν πολὺ μεγάλο, δυσκολοπρόφερο ἢ βαρὺ, μ' ἐπανάληψη ὁμοίων συλλαβῶν στὸ τέλος τῶν δυὸ συνθετικῶν, οἱ τελευταῖες συλλαβές τοῦ α' συνθετικοῦ κόβονται, μένει ὁμως πάντα τὸ συνθετικὸ φωνῆεν: ἀνεβαίνω-κατεβαίνω: ἀνεβοκατεβαίνω, φουσκωμένη (ἢ φουσκῶνω) - θάλασσα: φουσκοθάλασσιά, ἠλεκτρικός - φωτισμός: ἠλεκτροφωτισμός.

239. *Δόγια σύνθεση.*— Χάνουν τὸ συνθετικὸ φωνῆεν ο ἔμπροσ ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ τοῦ β' συνθετικοῦ πολλές λόγιες λέξεις: ἀλληλεπίδραση, μεγαλέμπορος.

Μερικές λόγιες σύνθετες λέξεις ἢ καὶ λαϊκές ποὺ ἔχασαν ὡς πρῶτα συνθετικά τὸ τελικὸ τους φωνῆεν τρέπουν τὸ προηγούμενο ἄηχο στιγμιαῖο κ, π, τ στὸ ἀντίστοιχο ἑξακολουθητικὸ. Ἔτσι ἔχουν: χ ἀντὶ κ, τὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ κ α κ ὅς: καχεξία (ἔχω, ἐξῆ) καχεκτικός, καχύποπτος—φ ἀντὶ π, μερικά σύνθετα μὲ προθέσεις καὶ ἀχώριστα μόρια· ἀ π ὅ: ἀφάιμαξη (αἷμα), ἀφομοίωσις, ἀφοπλίζω, ἀφορομή—ἐ π ἰ: ἐφαρμοζώ, ἐφεδρος, ἐφέστιος (ἐστία), ἐφευρίσκω (ἀρχ. εὐρίσκω), ἐφηβος (ἡβη)—ὕ π ὅ: ὑφαρπαγή, ὑψηλοσύνη, ὑψηλός—θ ἀντὶ τ, μερικά σύνθετα ἀπὸ τὸ αὐτός, πρῶτος ἢ μὲ προθέσεις: α ὕ τ ὅς: αὐθόρμητος, αὐθιχός—π ρ ὠ τ ὅς: πρωθυπουργός, πρωθυπουργοῦ—ἀ ν τ ἰ: ἀνθυγιεινός, ἀνθυπολοχαγός—κ α τ ἰ: καθέννας, καθημερινός—μ ε τ ἰ: μεθόδια, μέθοδος.

240. *Ἱστορικὴ παρατήρηση.*— Οἱ ἀλλαγές αὐτές ἐγίναν ἐπειδὴ τὴν παλιὰ ἐποχὴ ποὺ σχηματίσθησαν τὰ σύνθετα αὐτὰ (λ.χ. τὸ ἀφ-ορίζω), τὸ β' συνθετικὸ τους προφερόταν μὲ δασεῖα στὴν ἀρχὴ (ὀρίζω, δηλ. λορίζω), καὶ αὐτὴ μαζί μὲ τὸ προηγούμενο σύμφωνο (λ.χ. τὸ π), ποὺ ἀπόμεινε ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκθλιψη τοῦ τελικοῦ φωνήεντος, ἔπαιρνε τὴν προφορὰ (π h), ποὺ γραφόταν τότε μὲ τὸ ἑξακολουθητικὸ σήμερα γράμμα (φ).

Τὸ πρῶτο συνθετικὸ

241. Τὸ πρῶτο συνθετικὸ στὶς σύνθετες λέξεις μορεῖ νὰ εἶναι ὄνομα οὐσιαστικὸ, ἐπίθετο (ἢ ἀριθμητικὸ), ρῆμα, ἄκλιτο (ἐπίρρημα ἢ πρόθεση).

242. *Α. Ὅνομα.*— Ὅταν τὸ α' συνθετικὸ εἶναι ὄνομα παρουσιάζονται στὸ συνθετικὸ φωνῆεν οἱ ἀκόλουθες ἀνωμαλίες: Τὰ ἐ π ἰ θ ε τ α σὲ -ὺς ὡς πρῶτα συνθετικά φυλάγουν συνήθως τὸ υ τους, ὅποιου γένους καὶ νὰ εἶναι τὸ σύνθετο, ἢ ἔχουν γιὰ συνθετικὸ τὸ **ιο, ο** (ι ὅταν τὸ ο ἔχη πάθει ἐκθλιψη)· βαρύς: βαρυστομαχία, βαρύτιμος, βαρυχειμωνιά—βαριόμοιρος, βαριακούω, βαριαναστενάζω· φαρδύς: φαρδομάνικα.

243. Τὸ οὐσιαστικὸ μέση, ποὺ ἔχει τὴν ἔννοια τῆς μέσης, τοπικὰ ἢ χρονικὰ (μεσοτοιχος, μεσονύχτι), ἀνακατώθηκε σὲ πολλὰ σύνθετα μὲ τὸ ἐπίθετο μ ε σ ὅς, ποὺ σημαίνει τὸ μιὸ ἀπὸ ἕνα σύνολο (μισοφύγαρο, μισογεμάτος). Ἔτσι λέγονται μὲ ε ἀλλὰ καὶ μὲ ι τὰ σύνθετα μισοκαλκαίριος—μισοκαλόκαίριος, μισοσαράκιστος—μισοσαράκιστος, μισοφόρι—μισοφόρι, μισοχρονίς—μισοχρονίς κτλ.

244. Ἄλλα συνθετικά φωνήεντα εἶναι τὸ ε, α, ου:

ε: καφε-κόπτης, καφε-κίτρινος, καφε-κούτι, καφε-πωλεῖτο.

α, ου' παρουσιάζονται σὲ μερικά καταχρηστικά σύνθετα, πού τὸ πρῶτο τους συνθετικό εἶναι ὀλόκληρη πτώση: *Νέα-πόλη* - *Νεάπολη*, *Ἀδριανού-πόλη* - *Ἀδριανούπολη* (287). Ἀνάλογα εἶναι καὶ τὰ *Κωνσταντινούπολη*, *Φιλιππούπολη*, *Χριστούγεννα*. Μερικοὶ λένε καὶ ἄλλα σύνθετα σὲ *-ούπολη*, ἐνῶ τὸ σωστὸ εἶναι σὲ *-όπολη*: *Μεγαλόπολη*, *νεκρόπολη*, *παιδόπολη*, κτλ. Ἐπικράτησε ὡστόσο τὸ *μεγαλούπολη*.

245. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — 1. Στῆ θέση τοῦ συνθετικοῦ φωνήεντος ο γράφεται ω στὰ οὐσιαστικά *λεωγῆρος*, *λεωφορεῖο*, *νεωκῶρος*.¹

2. Τὸ τελικό (ιο) τοῦ α' συνθετικοῦ γράφεται μὲ ι ἐκτός στὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ *δάκρυ* καὶ τὸ *στάχυ*: *βαριόμοιρος*, *βαριακού* ἀλλὰ *δακρυοπότιστος*, *σταχυολογία*.

246. Λόγια σύνθεση.— Ἐχουν υ στὴ θέση τοῦ συνθετικοῦ φωνήεντος καὶ τὰ λόγια σύνθετα ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες λέξεις: *ἄστρ*, *εὐθύς*, *εὐρύς*, *θῆλυς* γιὰ α' συνθετικό: *ἀστροκλινική*, *ἀστρονομία*, *ἀστροψύλακας*, *εὐθύγραμμα*, *εὐρυχωρία*, *θηλυγονία*.

247. Πολλὰ λόγια σύνθετα μὲ οὐσιαστικὸ γιὰ α' συνθετικὸ παρουσιάζουν ποικιλία στὸ συνθετικὸ τους φωνῆεν. Ἐχουν στὴ θέση τοῦ ο :

α: *ἀγορα-νομία*, *ἀγορα-φοβία*, *σκια-γραφία*, *σκια-μαχία*.

η: *θανατη-φόρος*, *λαμπαδη-φορία*, *νικη-φόρος*. Ὅμοια εἶναι καὶ τὰ σύνθετα ἀπὸ ἀριθμητικά ἐπίθετα: *τετρατημόριο*, *πολλο-στημόριο*.

Μερικά λόγια σύνθετα μὲ α' συνθετικὸ θηλυκὸ οὐσιαστικὸ σὲ: *-ση*, *-ξη*, ἔχουν συνθετικὸ φωνῆεν ι, ιο, εο :

ι: *λεξι-λόγιο*, *ταξι-νόμος*.

ιο: *φυσιο-γνωμία*, *φυσιο-δίφης*, *φυσιο-λατρεία*, *φυσιο-λογία*.

εο: *ὑβρεο-λόγιο*, *φρασεο-λογία*. Τὸ θηλυκὸ *πόλη* ἔχει σύνθετο μὲ συνθετικὸ ι: *πολιοῦχος*, καὶ μὲ εο: *πολιο-δομία*.

248. Δέξεις πού δὲ λέγονται πάντοτε μὲ τὸ ἴδιο συνθετικὸ φωνῆεν.— Ὑπάρχει κάποια τάση νὰ συμμορφωθοῦν οἱ ἀνωμαλίες αὐτές. Ἔτσι λέγεται συνήθως: *ἀγγελιο-φόρος*, *ἀγορο-πωλοσία* καὶ ὄχι *ἀγγελιαφόρος*, *ἀγοραπωλοσία* λέγεται ἀκόμη συχνά: *λαμπαδοφορία* ἀντὶ *λαμπαδηφορία*.

249. Λόγια σύνθετα μὲ ἀνωμαλίες στὸ θέμα.— Σὲ λόγια σύνθετα μερικά ὀνόματα παρουσιάζουν ὡς πρῶτα συνθετικὰ ἀνωμαλίες στὸ θέμα τους, λ.χ.²:

Ἡ λέξι	γίνεται	παραδείγματα
γῆ	γη-	γήλοφος, γῆπεδο
	γεω-	γεωγραφία, γεωλόγος, γεωμετρία, γεωπόνος κτλ.
	γαι(ο)-	γαιάνθρωκος
πατέρας	πατρ(ο)	πατραγαθία, πατρογονικός, πατροπαρόδοτος

1. Γράφεται μὲ ο τὸ συνθετικὸ φωνῆεν: α) στὶς λέξεις τὶς σύνθετες ἀπὸ τὸ *κρέας*, *χρέος*: *κρεοπόλης*, *κρεοφαγία*, *κρεοκοπῶ*, *κρεολύσιο* κτλ., β) στὰ παραταχτικά ῥήματα: *ἀνοικοκλείνω*, *ἀνεβοκατεβαίνω*, *τρεμοβῆνω* κτλ.

2. Ἀναγράφονται καὶ τὰ ὀμαλὰ θέματα πού βρῖσκονται στὰ λαϊκὰ σύνθετα.

μητέρα	μητρο-	μητροκτονία, μητρόπολη
χάρη	χαριτο-	χαριτόβροτος, χαριτολογῶ
χέρι	χερο-	χερόβολο, χεροδύναμος, χερόμυλος, χεροπιαστὸς
	χειρο-	χειρόγραφο, χειροδικία, χειροκροτῶ, χειρονομῶ, χειροῦργο
καλὸς	καλο-	καλοβλέπω, καλόγιανος (πουλί), καλοθελητής, καλοκαίρι *
	καλλι-	καλλιέργεια, καλλιτέχνης
μεγάλος	μεγαλο(-)	μεγαλοδόξαδο, μεγαλοπianoμαι, Μεγαλόχαρη, μεγαλέμπορος
	μεγα-	μεγάφωνο, Μεγαρέμα, Μεγαλέξαντρος.

250. Ἀριθμητικό.— Οἱ τύποι πού παίρνουν τ' ἀριθμητικά στή σύνθεση ὡς πρῶτα συνθετικά φαίνονται ἀπὸ τὸν ἀκόλουθο πίνακα :

ἓνα	μονο-	μονάκριβος, μονόγραμμα, μονομαχία, μονόξυλο, μονόπαντος, μονοπάτι, μονορούφι.
δύο	δι-	δίβουλος, δίδραχμο, δικέφαλος, δίκωπος, δίπορτο, διπρόσωπος, δισάκι, δίσηλος, δίσιχο, δισύλλαβος.
	δισ-	δισανθρακικός, δισέγγονος, δισεκατομμύριο
τρία	τρι-	τρίγλυφο, τρίγλωσσος, τριγύρω, τρίγωνο, τριδίπλος, τρικούβερος, τριλογία, τρίποδο, τρίτομος, τριφύλλι
	τρισο-	τρισάγιος, τρισάθλιος, Τρισεύγενη, τρισέγγονο
τέσσερα	τετρα-	τετραβάγγελο, τετράγωνο, τετράμηνο, τετράπαχος, τετραπόδο
πέντε	πεντα-	πεντάδραχμο, Πεντάμορφη, πεντάρφανος
ἕξι	ἕξα-	ἕξαέδρος, ἕξάμηνο, ἕξασέλιδος, ἕξατάξιος, ἕξάχρονος
ἕφτά	ἕφτα-	ἕφτάζυμο (εἶδος ψωμοῦ), Ἐφτάνησα, ἕφταψυχος
ὄχτώ	ὄχτα-	(ὀ)χταπόδι, ὀχτάσηλος, ὀχτάσιχο κτλ.
ἔννιά	ἐννια-	ἐννιά(η)μερα.

*Ανάλογα εἶναι καὶ τὰ δεκάδραχμο, δωδεκάνησα, εἰκοσαήμερο, εἰκοσιπεντάδραχμο, τριαντάφυλλο, σαραντήμερο, ἑξηνταβελόνης. Λέγεται μὲ τὸ συνθετικὸ ο: ἑκατόχρονα, ἀλλὰ καὶ ἑκατοντάδραχμο, ἑκατονταετία, χιλιόδραχμο, χιλιотραγουδήμενη, χιλιοχρονίκη, μυριάκριβος, μυριάεκρος, μυριάκλωνος.

251. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.— Δὲν πρέπει νὰ μπερδεύεται τὸ δι- δισ-, πρῶτο συνθετικὸ τοῦ δύο, μὲ τὸ δυ-, θέμα καὶ α' συνθετικὸ καὶ αὐτὸ τοῦ δύο σὲ λέξεις καθὼς θυάρι, δυϊκός, δυϊσμός, δυαδικός, καὶ τὸ ἀχώριστο δυσ- (219).

252. Β. Ρῆμα.— Ἄν εἶναι ρῆμα τὸ α' συνθετικὸ, μπαίνει συνήθως στή σύνθεση τὸ ἀοριστικὸ τοῦ θέμα καὶ πῶ σπάνια τὸ ἐνεστωτικὸ. Μαζὶ μὲ τὸ συνθετικὸ φωνῆεν, τελειώνει τότε τὸ α' συνθετικὸ σὲ -σο-, (-ψο-, -ξο-) ἢ σὲ ο.

χάνω (ἔχασα) : χασομέρης, λείπω (ἔλειπα) : λειψανάβατος (ψωμί), λειψόπιτα, λειψυδρία — μπερδεύω (μπέρδεμα) : μπερδεψοδουλειά — φεύγω (ἔφυγα) : φυγόμενος, φυγομαχία, φυγόπονος, φυγόστρατος.

γλειφοκοιτάλας (παράσιτος), μελλοθάνατος — μισάνθρωπος κτλ.

253. Μερικά λόγια σύνθετα με ρῆμα γιὰ α' συνθετικό παρουσιάζουν τὶς ἀκόλουθες ἀνωμαλίες στὸ συνθετικό τους φωνῆεν. Ἐχουν στὴ θέση τοῦ ο :

ε : ἔχω - ἐχέμυθος, φέρον - φερέοικος, χείρομαι - χαιρέκακος.

ι : δίνω - ἔδωσα : δωσίδικος, δωσίλογος, κλέβω - ἔκλεψα : κλεψιτυπία, λήγω - ἔληξα : ληξιαρχος, ληξιπρόθεσμος, σπαράζω - σπάραξα : σπαραξικάρδιος. Ἄνάλογα εἶναι καὶ τὰ ἀνεξίτητος, ἀρησικυρία, μεμψιμοιρος.

254. Γ. Ἄκλιτο.—Ἐπιρρήματα ποὺ χρησιμεύουν γιὰ α' συνθετικό εἶναι προπάντων μερικὰ τοπικὰ καὶ τροπικὰ ἐπιρρήματα, ἰδίως τὰ παράγωγα ἀπὸ τ' ἀντίστοιχα οὐδέτερα ἐπίθετα :

κατω-σέντονο, ξανα-φαίνομαι, μισο-κάθομαι, καλο-βλέπω.

Τὰ ἐπιρρήματα ποὺ γίνονται πρῶτα συνθετικά φυλάγουν σπάνια γιὰ συνθετικό τὸ τελικό τους φωνῆεν, ὅπως λ.χ. ξανα-περνῶ, Περσ-χώρα, ξω-κλήσι. Συνήθως παίρνουν τὸ ο : ἀκριβοχαιρειῶ, κρυφομιλῶ, σιγοπερπατῶ, συγχροῶ κτλ.

255. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Τὰ ἐπιρρήματα σὲ -ω ποὺ γίνονται πρῶτα συνθετικά φυλάγουν τὸ ω, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ χάμω¹ :

πανωφόρι, κατωλίθι (τῆς μυλόπετρας), (ἐ)ξωκλήσι, ξώπεισα, πι-σωπαῖω, σόγαμπρος, ἀλλὰ χαμόκλαδο, χαμομήλι, χαμογελῶ.

256. Ἀπὸ τὶς π ρ ο θ έ σ ε ι ς χρησιμεύουν στὴ σύνθεση οἱ ἀκόλουθες : κατὰ, παρὰ, μετὰ, ἀντί, ἀπὸ καὶ ἡ πρὸς. Ὅσες ἀπὸ αὐτὲς τελειώνουν σὲ φωνῆεν τὸ χάνουν συχνά, ὅταν καὶ ἡ ἀκόλουθη λέξη ἀρχίζῃ ἀπὸ φωνῆεν :

κατασταλάζω, παραμάσκαλα, μεταπιάνω, μετεξεταστέος, ἀντιαεροπορικός, ἀνθυπολογαγός, ἀπολείτουργα, ἀπάνεμο, προσφάγι.

Τὸ δεύτερο συνθετικό

257. Γενικά.—Τὸ β' συνθετικό μπορεῖ νὰ εἶναι οὐσιαστικό, ἐπίθετο², ρῆμα, μετοχὴ ἢ ἐπίρρημα. Ἐξετάζονται ἔδῳ τὰ δεύτερα συνθετικά σὲ χωριστὰ κεφάλαια κατὰ τὸ γραμματικό τους εἶδος.

258. Α. Οὐσιαστικό.—Ὅταν τὸ β' συνθετικό εἶναι οὐσιαστικό, τὸ σύνθετο μπορεῖ νὰ εἶναι οὐσιαστικό, ἐπίθετο, ρῆμα ἢ ἐπίρρημα.

259. Α) Ὅταν τὸ σύνθετο εἶναι οὐσιαστικό, τὸ οὐσιαστικό ποὺ εἶναι β' συνθετικό συνήθως δὲν ἀλλάζει κατάληξη :

1. Λέξεις καθὼς γυροβόλι, γυρολόγος ἔχουν α' συνθετικό τὸ οὐσιαστικό γύρος καὶ γράφονται με ὀ.

2. Σπάνια εἶναι τὸ β' συνθετικό ἀριθμητικό : ὀλοένα, διαμῆας, μονομῆας. Ἄνωθυμία ὑπάρχει στὸ καθεαυτοῦ.

άνεμό-μυλος, πρωτο-μάστορας, άρχοντο-χωριάτης, πατατο-κεφτές·
έξώ-πορτα, μοναχο-κόρη· τριαντά-φυλλο, συννεφεό-καμα.

Στόν κανόνα αυτόν υπάρχουν ώστόσο και διάφορες εξαιρέσεις: Μερικά σύνθετα αλλάζουν γένος, και φυσικά και κατάληξη, για τή σημασία τους. Ένώ τὸ *άντρογοναίκα*, σύνθετο από τὸ *άντρας* και *γυναίκα*, διατηρεῖ κανονικά τὸ γένος τῆς λέξης *γυναίκα*, τὸ *άντρόγυνο*, αν και συντέθηκε από τις ίδιες λέξεις, δέν μποροῦσε νά διατηρήσῃ τὸ θηλυκό του γένος και ἔγινε οὐδέτερο. *Έτσι ἄλλαξε τὸ γένος και στό *μηχανή - βιομήχανος*. *Έτσι και *ἥλιος - άντηλιά*, *βοριάς - ξεροβόρι*, *γαλός - περιγιαλί*· *βροχή - άνεμόβροχο*, *νύχτα - μερόνυχτο*, *σκιά - ἀπόσκιο*, *τρίχα - πολυτρίχι*.

260. Λόγια σύνθεση. Τά θηλυκά ρηματικά οὐσιαστικά σὲ *-ση (-ψη -ξη)* φυλάγουν ώς δεϋτερα συνθετικά τήν κατάληξή τους όταν τὸ *α'* συνθετικό εἶναι πρόθεση, παίρνουν όμως συνήθως τήν κατάληξη *-σία (-ψία, -ξία)* (ἢ *-σιά*), όταν τὸ *α'* συνθετικό εἶναι τὸ στερητικό *α-* ἢ ἄλλο μέρος λόγου. Στή δεϋτερη αὐτὴ περιπτωση πρόκειται συνήθως για παρασύνθετα (282).

αἴρεση: ἀναίρεση, ἀφαίρεση, ἐξάιρεση, προαίρεση, συναίρεση κτλ. ἄλλα (*αὐθαίρετος*) *αὐθαιρεσία*· *στάση, σύσταση, κατάσταση* κτλ. ἄλλα (*ἄστατος*) *ἀστασία*· (*ἀκατάστατος*) *ἀκαταστασία - κορμοστασία*. *Ανάλογα σύνθετα σχηματίζονται από τὸ *βάση*, *βλέψη*, *θῆση*, *κρίση*, *τάξη*.

261. Τὸ ἴδιο γίνεται και με σύνθετα ἢ παρασύνθετα οὐσιαστικά πού τὸ β' συνθετικό τους εἶναι θηλυκό σὲ *-η*, συνήθως παράγωγο από ρῆμα: *βουλή - συμβουλή - ἀβουλία, πρωτοβουλία*. *Ανάλογα σύνθετα σχηματίζονται από τὸ *δική*, *κοπή*, *μάχη*.

262. Β) *Όταν τὸ σύνθετο εἶναι ἐπίθετο, τὸ οὐσιαστικό πού εἶναι β' συνθετικό δέν αλλάζει αν τελειώνῃ σὲ *-ος*, ἐπειδὴ τότε τὸ σύνθετο ἔχει μορφή ἐπιθέτου: *ἄ-καρπος, σκληρο-τράχηλος, ἀπό-μερος*.

*Αν όμως δέν τελειώνῃ σὲ *-ος*, τότε παίρνει τήν κατάληξη αὐτὴ ἢ ἄλλη ἐπιθετική (263): *καρδιά - στενόκαρδος, κουβέρτα - τρικούβερτος, βολή - καλόβολος*· *ξύλο - σύξυλος, κομμάτι - μονοκόμματος*.

263. Με ὀνόματα τῶν μερῶν τοῦ κορμιοῦ σχηματίζονται συνήθως σύνθετα ἐπίθετα σὲ *-ης, -α, (-ικο)*: *δόντι - κουτσοδόντης, χέρι - τρυποχέρης*· *φρύδι - καμαροφρύδα* κτλ.

264. Μερικά θηλυκά ἐπίθετα σχηματίζονται παίρνοντας τήν παραγωγική κατάληξη *-ούσα*: *μαλλί - ξανθομαλλούσα, μάτι - μαυροματούσα*.

265. Τά οὐδέτερα σὲ *-μα*, όταν εἶναι β' συνθετικά ἐπιθέτων, τελειώνουν σὲ *-ματος*: *γράμμα - ἀγράμματος, ὄνομα - συνονόματος*.

*Ἡ λέξη *ὄνομα* ώς δεϋτερο συνθετικό στά λόγια σύνθετα μετασχηματίζεται σὲ *-ώνυμος*: *ἄνώνυμος, ἐπώνυμος, ὀμώνυμος, συνώνυμος* κτλ.

266. Μερικά λόγια συνήθως σύνθετα από οὐδέτερα δισύλλαβα σὲ *-μα* τελειώνουν σὲ *-μος*: *αἷμα - θερμοαίμος, ψύχραιμος, δέρμα - παχύδερμος, σῆμα - ἐπίσημος, στόμα - μεγαλόστομος, Πλατύστομο, σῶμα - μεγαλόσωμος*.

Μερικά λόγια σύνθετα επίθετα από ούσιαστικά παίρνουν την κατάληξη
-ιος : *άερος - εναέριος, αιώνας - προαιώνιος, Έλληνας - πανελλήνιος.*

Τò γ η όταν γίνεται β' συνθετικό έχει τò θέμα *γει-* : *Μεσόγειος, ύδρo-
γειος* (ὄμοια καὶ τὰ σύνθετα ρήματα : *ἀπογειώνομαι - ἀπογειώση, προσγειώνομαι*).

267. Γ) Όταν τò σύνθετο εἶναι ἐπίρρημα, τò ού-
σιαστικό πòν εἶναι β' συνθετικό παίρνει συνήθως τὴν κατάληξη -α :
πίσω-κάπουλα, πατό-κορφα, μεσο-πέλαγα, χερο-πόδαρα, κατα-κέφαλα
δλη-μερίς.

268. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Γράφονται με ω στὴν ἀρχὴ ἀντὶ με ο, όταν
γίνονται β' συνθετικά, οἱ λέξεις *ὀδύνη, ὀλεθρος, ὀμαλός, ὄνομα, (ὀρύ-
χος) ὀρυχέω* : *ἀνώδυνος, παρωλεθρία, ἀνώμαλος, ἀνώνυμος, συνώνυ-
μος, μεταλλωρυχέω.*

Στò συνωμότης καὶ τ' ἄλλα συγγενικά γράφεται τò δεύτερο (ο) με ο : *συνω-
μοσία, ἐξωμότης, ὀρκωμοσία, ἐνωμοτία, ἐνωμοτάρχης.*

269. Β. Ἐπίθετο. — Όταν τò β' συνθετικό εἶναι ἐπίθετο, καὶ τò
σύνθετο εἶναι ἐπίθετο σὲ -ος, -η (-α), -ο.

Τò σύνθετο σχηματίζεται σὲ -ος, -η, -ο όταν τò β' συνθετικό εἶναι
ἐπίθετο σέ :

α) -ος, -η, -ο : *ἀκριβός - μονάκριβος, ξινός - γλυκόξινος, κίτρινος*
- ὀλοκίτρινος, κλειστός - μισόκλειστός.

β) -ιος, -ια, -ιο (συνήθως) : *γαλάζιος - καταγάλαζος, γαλάριος -*
στερφογάλαρος. Ἄλλὰ καὶ *μισοτρύπιος, ὀλοτρύπιος.*

γ) -ὺς καὶ -ής, -ιά, -ί : *μακρὺς - στενόμακρος, φαρδὺς - κοντό-
φαρδός οτεινόφαρδος, σταχτής - μαυρόσταχτος, δεξής - ζερβόδεξος.*

Σχηματίζεται σὲ -ιος, -ια, -ιο τò σύνθετο ἀπὸ μερικά ἐπίθετα σὲ -ος,
-ια, -ιο : *ἀν-άξιος, ἀν-όμοιος, ἐπ-ουράνιος.*

270. Γ. Ρήμα. — Όταν τò β' συνθετικό εἶναι ρήμα, τò σύνθετο
μπορεῖ νὰ εἶναι πάλι ρήμα, μπορεῖ ὅμως νὰ εἶναι καὶ ὄνομα ούσια-
στικό ἢ ἐπίρρημα : *κάθομαι - καλοκάθομαι, ἀνάβω - καντηλανάφτης,*
ρουφῶ - μονορούφι.

Α) Όταν τò σύνθετο εἶναι ρήμα, τò β' συνθετικό δὲν
ἀλλάζει οὔτε τὴν κατάληξη οὔτε τὸν τόνο : *ἀνεμοδέρομαι, μοσκομυ-
ρίζω, στραβοπατῶ, φτεροζυγιάζομαι.*

Β) Όταν τò σύνθετο εἶναι ούσιαστικό, τò ρήμα μετα-
σχηματίζεται σὲ -(τ)ης, (σπανιότερα) -ας ἢ -ος : *κρατῶ - κλειδοκράτης*
*νεροκράτης, χύνω - νεροχύτης· τρέχω - παπατρέχας· μάχομαι - θαλασ-
σομάχος ξωμάχος, τρώγω (ἔφαγα) - ἀνθρωποφάγος.*

271. Πολλὰ λόγια σύνθετα ρήματα, με ρήμα γιὰ β' συνθετικό, όταν

ἔχουν α' συνθετικό ὁποιοδήποτε μέρος τοῦ λόγου ἔκτος ἀπὸ πρόθεση, μετασηματίζονται στὴ σύνθεση καὶ τονίζονται στὴ λήγουσα. Τὰ λαϊκὰ σύνθετα δὲ μετασηματίζονται.

γράφω ἔγγραφω, συγγράφω, ἀναγράφω· δημοσιογραφῶ, ἱχθυογραφῶ, καλλιγραφῶ,
καλογράφω, πολυγράφω· μηχανογραφῶ, ὀρθογραφῶ, πολυγραφῶ
δίνω προδίνω, ἀναδίνω, παραδίνω· κληροδοτῶ, πλειοδοτῶ, προικοδοτῶ

272. Δ. Μετοχή.— Συχνὰ εἶναι τὰ σύνθετα ποὺ ἔχουν β' συνθετικό μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, κάποτε καὶ τοῦ παθητικοῦ ἔνεστώτα : κοσμο- γυρισμένος, χρυσο- κεντημένος, ἥλιο- καμένος, κωκο- ντυμένος, νεραῖδο- παρμένος, μαρμαρο- χτισμένος· θεο- φοβούμενος.

Ε.— Ἐπίρρημα

273. Ὅταν τὸ β' συνθετικό εἶναι ἐπίρρημα, φυλάγει τὴν κατάληξή του ἢ παίρνει τὴν κατάληξιν -α : κατ-άντικρυ, πρό-περσι, ἀπό-κοντα· δλό-γυρα.

Ἔ τονισμὸς τῶν συνθέτων

274. Στὴ σύνθεση τὸ β' συνθετικό ἢ φυλάγει τὸν τόνο του ἢ τὸν ἀνεβάξει ψηλότερα στὴ σύνθετη λέξι. Ἐπὶ τὰ οὐσιαστικά :

Α.— Ἄνεβάζουν τὸν τόνο στὴν προπαραλήγουσα :

α) Τὰ παροξύτονα δυσύλλαβα ἄρσενικά σὲ -ας καὶ τὰ θηλυκὰ σὲ -α : ξερόβηχας· ἀγριοπάπια, λεμονόκουπα, μυλόπετρα, τυρόπιτα.

γ) Τὰ παροξύτονα θηλυκὰ σὲ -ση (-ξη, -ψη) : κουφόβραση, Φραγκόβραση, σύνταξη, ἔκθλιψη.

γ) Τὰ οὐδέτερα σὲ -ο παροξύτονα καὶ σὲ -μα : κόμφόξυλο, τριαντάφυλλο, βαγγέλια— τετραβάγγελο· ἀγιόκλημα, ἀσπρόχαμα.

δ) Τ' ἄρσενικά, τὰ θηλυκὰ, καθὼς καὶ τὰ οὐδέτερα σὲ -ι(-υ), -ος, -α ποὺ γίνονται β' συνθετικά σὲ σύνθετα οὐσιαστικά σὲ -ο καὶ σ' ἐπίθετα σὲ -ος, -η, -ο : βράχος—κατσάβραχο· βροχὴ—ἀνεμόβροχο, αὐλάκι—μυλαύλακο, βράδυ—ἀπόβραδο, μέρος—Ξερόμερο, ἀπόμερος, γάλα—ξινόγαλο, ρυζόγαλο.

275. Β.— Ἄνεβάζουν τὸν τόνο στὴν παραλήγουσα :

α) Τ' ἄρσενικά καὶ τὰ θηλυκὰ, καθὼς καὶ τὰ οὐδέτερά σὲ -ί, -ό, ὅταν εἶναι β' συνθετικά συνθέτων σὲ -ι : βοριάς—ξεροβόρι· βροχὴ—προτοβρόχι, καρδιά—χτυποκάρδι· αὐτί—ριζαῦτι, βουνό—κορφοβούνι ριζοβούνι.

Ἐπὶ τὰ οὐδέτερα σὲ -ο παροξύτονα καὶ ἔτσι ἔχομε :

κλαδί	ξεροκλάδι, παρακλάδι	ματόκλαδο, ξερόκλαδο, χαμόκλαδο
παιδί	άποπαιδί, μοναχοπαιδί, στεροπαιδί, ψυχοπαιδί	άπόπαιδο, έλληνόπαιδο, καλόπαιδο, λεβεν- τύπαιδο, τρελόπαιδο
πανί	κεροπάνι, κεφαλοπάνι	καραβόπανο, μπουγαδόπανο, ξεσκονόπανο
πουλί	θαλασοπούλι, μαυροπούλι	κλωσόπουλο, κοτόπουλο, χηνόπουλο
τυρί	κεφαλοτύρι, τουλουμιτύρι	άνθότυρο, παλιότυρο

Όμοια και από τα ουδέτερα σε -ο :
 νερό | βαλτονερί, Κρουνερί, μαυρονερί | άπόνερο, κρασόνερο, σταχτόνερο.

β) Τα δξύτονα ουσιαστικά πού γίνονται β' συνθετικά σε σύνθετα κτητικά επίθετα σε -ης, -α, -ικο : λαιμός - μακρολαίμης, ούρα - μακρο-
 νούρα.

Γ. - Άπό τ' άρσενικά σε -ος πού γίνονται β' συνθετικά **ανεβά-
 ζουν τόν τόνο στην προπαραλήγουσα :**

α) Συνήθως τα ουσιαστικά, ιδίως στα προσδιοριστικά σύνθετα :
 Βλάχος - Κουτσόβλαχος, γέρος - καλόγερος, πεθερός - συμπέθερος, πό-
 ρος - κεφαλόπορος.

Λέγεται ώστόσο και άιτός - σταυραϊτός, γιατρός - δογιογιατρός, γιός - μοναχο-
 γιός, (παραταχτικά σύνθετα :) Γάλλοι - Άγγλογάλλοι.

β) Πολλά επίθετα σε -ος, -ύς, άκόμη και όταν τό σύνθετο είναι παραταχτικό : άκριβός - μονάκριβος, μαῦρος - κατάμαυρος, ξινός - γλυ-
 κόξινος, φαρδύς - κοντόφαρδος. Άλλα επίθετα, ιδίως λόγια σε -ικός, δέν ανεβάζουν τόν τόνο : νηστικός - θεονήστικός, φνσικός - άφύσικός, άλλα έπεροφυσικός, νοτιοανατολικός.

Τά ρηματικά επίθετα σε -τός ανεβάζουν συνήθως τόν τόνο : βαλτός
 - άβαλτος, στρωτός - καλόστρωτος, μιλητός - γλυκομίλητος, κατεβατός
 - ούρανοκατέβατος.

γ) Άνεβάζουν συνήθως τόν τόνο στην προπαραλήγουσα και τά έπι ρ ρ ή μα τ α : άντικρόν - κατάντικρον, κοντά - άπόκοντα.

276. Λόγια σύνθεση. Τά λόγια ρηματικά επίθετα σε -τός δέν ανεβάζουν τόν τόνο όταν συνθέτονται με πρόθεση (άρχαία) και σημαίνουν τό δυνατό να γίνη, τόν ανεβάζουν όμως όταν αντιστοιχούν με μετοχή παθητικού παρακείμενου ή ένεστώτα :

έξαιρετός πού μπορεί να έξαιρεθῆ - έξαιρετός διαλεγμένος, διαλεχτός προσθετός πού μπορεί να προστεθῆ - πρόσθετος εκείνος πού προστέθηκε.

277. Τά λόγια ουσιαστικά σύνθετα σε -ος με ρήμα για ά' συνθετικό ανεβάζουν συνήθως τόν τόνο : φιλάγυρος, φιλόπονος, φιλόσοφος, φνγόδικος, φνγόπονος.

Τά λόγια όνόματα σύνθετα σε -ος με όνομα, άντωνυμία ή έπίρρημα για ά' συνθετικό και ρήμα για β' τονίζονται στην προπαραλήγουσα όταν έχουν παθητική σημασία και στην παραλήγουσα όταν έχουν ενεργητική : αιδό-
 γραφο, χειρόγραφο - δακτυλογράφος, καλλιγράφος. τυπογράφος, φωνογράφος κλεπα-
 ποδόχος, ξενοδόχος, θεολόγος, παθολόγος, πολύπλοκος - σιχοπλόκος οικότροφος -

κτηνοτρόφος. Ἀνάλογα εἶναι πολλά σύνθετα πού τὸ ρῆμα τους δὲ συνηθίζεται σήμερα: *ὀπισθόδομος - οἰκοδόμος, ἱππόδρομος - αἰθεροδρόμος ταχυδρόμος, πρωτότοκος - Θεοτόκος.*

278. Ὅλες οἱ ἄλλες κατηγορίες τῶν ὀνομάτων καθὼς καὶ τὰ ρήματα (ὅταν τὸ σύνθετο μένῃ ρῆμα) φυλάγουν τὸν τόνο στὴν ἴδια συλλαβή, ὅταν δὲ μετασχηματίζεται ριζικά ἢ κατάληξη τοῦ β' συνηθετικοῦ: *κρasso-πατέρας, γυναικο-καβγάς, ἀρχονιο-χωριότης, νερο-κουβαλιτής, γερο-παππούς, νερο-φιδές, πατατο-κεφτές, Λαμπρο-βδομάδα, λαδοκά, σταυρο-βελονιά, Ἄετο-ράχη, ἀνεμο-ζάλη, ροδο-δάφνη, Τοικνο-πέφτη (ἀλλὰ καὶ καρβουνόσκοπη, νιόνυφη), κολοκυθο-κορφή, νερο-συρμή.*

Καὶ τὰ ρήματα δὲν ἀνεβάζουν τὸν τόνο: *μοσκο-μυρίζω, σιγο-τραγουδῶ.*

Πίνακας λόγιων συνθετικῶν

279. Στὰ λόγια σύνθετα παρουσιάζονται πολλές φορές συνθετικά πού δὲ συνηθίζονται πιά στὴ σημερινή γλώσσα ἢ καὶ πού, ἂν λέγονται, ἔχουν ἄλλο τύπο καὶ διαφορετικὴ σημασία. Σημειώνονται ἐδῶ μερικά:

Ἄρχαία λέξη	Σημασία	Παραδείγματα
ἄγω (ἀγωγή)	ὀδηγῶ	ἀνάγω, ἐνάγω, παράγω κτλ., ἐξαγωγή, παραγωγή ὀπλιταγωγό, παρθεναγωγέο.
ἄλγος, ἀλγῶ	πόνος, πονῶ	ἰσχιαλγία, νοσταλγία, νοσταλγός
ἄλέξω	ἐμποδίζω, φυλάγω	ἀλεξίκακος, ἀλεξικέραυνο, ἀλεξίπτωτο.
ἄλληλος	ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ὁ ἓνας μὲ (ἀπὸ) τὸν ἄλλο	ἀλληλιοσπίδραση, ἀλληλογραφία, ἀλληλοὑποστήριξη - παράλληλος, φιλαλληλία
αὐτός	ὁ ἴδιος	αὐτοβιογραφία, αὐτοδικία, αὐτοδιοίκηση, αὐτοκίνητο, αὐτοπεποιθῆση
βάλλω	εἰχνῶ	δισκοβόλος, κεραυνοβόλος, μυροβόλος
βίος	ζωή	βιογραφία, βιολογία, βιοπαλαιστής, βιοπορισμός* συμβίωση μακρόβιος, μικρόβιο
βραδύς	ἀργός	βραδύγλωσσος, βραδυνκίνητος, βραδυναπορία
γαστήρ	κοιλιά	γαστροεντερικός, γαστρονομικός - ὑπογάστριο
γίνομαι } -γόνος }	γίνομαι	δυναμογόνος, δευγόνος, ὑδρογόνος
δίδομι } -δότης }	δίνω	αἰμοδότης - γγαμοδοτῶ, τροφοδότης
δόξα	γνώμη	ἀλλόδοξος, ὀρθόδοξος, παρὰδοξος
ἕτερος	ἄλλος	ἑτερόδοξος, ἑτεροκίνητος, ἑτερόφωνος
ἔτος	χρόνος	διετία, δεκαετία - ἐκατονταετηρίδα
εὐθύς	ἴσιος	εὐθύβολία, εὐθύγραμμία, εὐθυδικία
θυμός	ψυχὴ	λιγοθυμῶ, μακροθυμῶ, πρόθυμος
ἵππος	ἄλογο	ἱπποδρόμιος, ἱπποκόμος, ἱπποπόταμος
ἰχθύς	ψάρι	ἰχθυολογία, ἰχθυόσαυρος
κομῶ	φροντίζω	δασκόμος, τυροκόμος, γεροκομῶ

Ἄρχαία λέξη

Σημασία

Παραδείγματα

κρατῶ	ἐξουσιάζω	ἀριστοκρατία, γραφειοκρατία, δημοκρατία
κτείνω	σκοτώνω	ἀλληλοκτονία, αὐτοκτονία, ἐντομοκτόνος
λάθρα	κρυφά	λαθροεπιβάτης, λαθρόμπορος, λαθροβίος
λαμβάνω	παίρνω	αἰμοληψία, ἐργοληψία, Ἀνάληψη, σύλληψη
λέγω	συνάζω, καταγίνομαι	βοτανολόγος, γεωλογία, θεολόγος
λίθος	πέτρα	λιθογραφία - ἀπολίθωμα, ξερολιθιά
ναῦς, γεν. νηὸς	καράβι	ναύαρχος, ναυμαχία, ναύσταθμος, νηοπομπή
νέμω	ἐπιστατῶ, ἐπιτηρῶ	ἀστρονομία, ἀστρονόμος, οἰκονόμος
νόσος	ἀρρώστια	ἀνοσία, ἐλονοσία, νοσογόνος, νοσοκομείο
οἶκος	σπίτι	ἄποικος, ἔποικος, σύνοικος, ἀποικία, ἀποικισμός, οἰκονομία παρειακία
οἰκῶ, -ίζω	κατοικῶ	οἰνολογία, οἶνοπαραγωγός, οἶνονπνευμα
οἶνος	κρῆσι	ὀπισθοβουλία, ὀπισθοφυλακή, ὀπισθοχωρῶ
ὀπισθεν	πίσω	ὠτολόγος, ὠτολογία
οὖς, γεν. ὠτός	αὐτί	Παναγία, πανάρχαιος, πανεπιστήμιο, πανώρια, παντήρησης, παντοπωλεῖο, παγκόσμιος, παλλαϊκός, παμπόνηρος, πασίχαρος, πασίγνωστος
παῖς-, (παν-, παντ(ο)-, παγ-, παλ-, παμ-, πασι-)	ὄλος, πολὺ	ἀεροπόρος, θαλασσοπόρος ἄπορος
περῶ	περῶν	ἐκάνοποιῶ, ἐποποιία, θαναματοποιός
ποιῶ	κάνω	γεωπόνος, γεωπονία, ματαιοπονία
πονῶ	καταγίνομαι, κοπιάζω	πυροβόλο, πυρομαχικό, πυροσβέστης
πῦρ	φωτιά	ρινόκερος, ρινολόγος
ρῖς	μύτη	σιτάρχεια, σιτοπαραγωγή
σίτος	1. σιτάρι	ἀσιτία, ἐπισιτισμός, παράσιτος, ουσσίτιο
σκοπῶ	2. τροφή	βολιδοσκοπῶ ἄκτινοσκοπηση, μικροσκοπιο, τηλεσκοπιο ἄστεροσκοπεῖο ἐπίσκοπος, καιροσκοπος, πρόσκοπος
	παρατηρῶ, ἐξετάζω	ταυτολογία, ταυτοπροσωπία, ταυτόχρονος
ταῦτό	τὸ ἴδιο	ταχυγράφος, ταχυδαχτυλογράφος, ταχυδρόμος
ταχύς	γρήγορος	ἀνατομία, καινοτομία, καρατομῶ, λατομεῖο, φλεβοτομία ἄπομος, ἐντομο, σύντομος
τέμνω } (-τομος)	κόβω	ἀνδρεία, ἐνδρεία, ὕδατοφράγτης, ὑδραγωγέιτο, ὑδράργυρος, ὑδραυλική
ὔδαρ, γεν. ὕδατος	νερὸ	φιλόλογος, φιλόπονος, φιλότιμος, φιλονικία
φιλῶ	ἀγαπῶ	δολοφονία, δολοφόνος
φονεύω	σκοτώνω	ἐξωφρενικός, φρενοβλάβεια, φρενοκομείο
φρῆν	νοῦς, σκέψη	μετριοφροσύνη, ταπεινοφροσύνη
γεν. φρενὸς		ψευδολογία, ψευδορκία, ψευδώνυμο
ψευδής	ψεύτικος	μελωδία, παρωδία, τραγωδία, ψαλμοδία
ψῆδη	τραγοῦδι	

280. Διπλότυπα σύνθετα.—Υπάρχουν μερικά σύνθετα μὲ διπλὸ τύπο. Ἐχουν τὰ ἴδια συνθετικά, αὐτὰ ὅμως μποροῦν ν' ἀλλάξουν μεταξύ τους τὴ θέση τους: *ξιδό-λαδο* μὰ καὶ *λαδό-ξιδο*. Τὰ σύνθετα αὐτὰ ὀνομάζονται *διπλότυπα*.

Ὅμοια σχηματίζονται: *Μαγιάπριλο* - *Ἀπριλομάης*, *χιονόνερο* - *νερόχιονο*, *καρδιοχτύλι* - *χτυποκάρδι*, *πονοκέφαλος* - *κεφαλόπονος* κτλ.

281. Διπλοσύνθετες καὶ πολυσύνθετες λέξεις.—Συχνὰ μιὰ σύνθετη λέξη χρησιμεύει γιὰ συνθετικὸ νέου συνθέτου καὶ ἄλλοτε πάλι τρεῖς ἢ καὶ περισσότερες λέξεις ἐνώνονται σὲ μιὰ σύνθετη. Ἡ σύνθετη αὐτὴ λέξη λέγεται *διπλοσύνθετη* ἢ *πολυσύνθετη*. Ἀ.χ. ἀπὸ τὸ *μῖσος* καὶ τὸ *κακόμοιρος*, σύνθετο ἀπὸ τὸ *κακός* καὶ τὸ *μοῖρα*, σχηματίστηκε τὸ νέον σύνθετο *μισοκακόμοιρος*. Ἀπὸ τὶς λέξεις *οἶλα*, *οκάλα*, *χαλινάρι* (παλιότερα *χαλινός*) ἔγινε τὸ σύνθετο *ολοσκαλοχάλινα*.

Παρασύνθετα

282. Μερικὲς παράγωγες λέξεις δὲν παράγονται ἀπὸ λέξεις ἀπλῆς παρὰ ἀπὸ σύνθετες. Οἱ λέξεις αὐτὲς λέγονται *παρασύνθετες λέξεις* ἢ *παρασύνθετα*: Τὸ *καλωσόρισμα* παράγεται ἀπὸ τὸ *καλωσορίζω*, σύνθετο ἀπὸ τὸ *καλῶς* καὶ τὸ *δρίζω*. Τὸ *χασσομερῶ* παράγεται ἀπὸ τὸ *χασσομέρης*, σύνθετο ἀπὸ τὸ *χάνω* (*ἔχασα*) καὶ τὸ *μέρα*.

283. Παρασύνθετες ὀνομάζονται καὶ λέξεις γεννημένες ἀπὸ δύο λέξεις, πού ἂν καὶ δὲν ἐνώνονται σὲ μιὰ σύνθετη λέξη λέγονται συνήθως μαζί, συναπαρτίζοντας μιὰ ὀρισμένη ἔννοια: *Ἁγιοιαφίτης* ἀπὸ τὸ *Ἅγιος Τάφος*, *Μαυροθαλασσίτης* (*Μαύρη Θάλασσα*). Ἀνάλογα εἶναι τὰ *Αἰγαιοπελαγίτης*, *μεγαλοῖδεαίτης*, *Σιερεοελλαδίτης*, *τριαιταικός* (πού ἀνήκει στὰ τρία Τ).

Ἀπὸ τὸ *Ἄρειος Πάγος* σχηματίστηκε τὸ παρασύνθετο *ἀρεοπαγίτης* (καὶ ὄχι *ἀρειοπαγίτης*).

Γνήσια καὶ καταχρηστικὴ σύνθεση *

284. Ἐξεχωρίζομε δύο εἰδῶν σύνθεση: τὴ *γνήσια* καὶ τὴν *καταχρηστικὴν*.

Γνήσια σύνθεση ἔχομε ὅταν τὸ β' συνθετικὸ ἢ τὸ θέμα του συγχωνεύεται μὲ τὸ θέμα τοῦ α' συνθετικοῦ: *ἀστραπή* - *βροντή*: *ἀστραπόβροντο*. *Καταχρηστικὴ σύνθεση* ἔχομε ὅταν στὸ σύνθετο βρισκῶνται δύο συνθετικά τὸ ἓνα πλάι στὸ ἄλλο, χωρὶς ἄλλη ἀλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἐνδεχόμενη μετακίνηση τοῦ τόνου τοῦ β' συνθετικοῦ: *Νέα πόλη*: *Νεάπολη*, *Χριστοῦ γέννα*: *Χριστούγεννα*.

285. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — 1. Ὅταν ἓνα ἀπὸ τὰ δύο συνθετικά εἶναι κύριο ὄνομα, τὸ σύνθετο γράφεται μὲ κεφαλαῖο ἂν ἢ βασικὴ ἔννοια τοῦ συνθέτου ἐκφράζεται ἀπὸ τὸ συνθετικὸ πού εἶναι κύριο ὄνομα: *κουτός* - *Βλάχος*: *Κουτσόβλαχος*, ἀλλὰ *Σάββατο* - *βράδν*: *σαββατόβραδο*,

Φράγκος - κρατῶ : φραγκοκρατία. Ἐνάλογα γράφονται : Κουτσοφλέβας, Ταικνοπέφρη, φιλέλληνας, χριστόφωμο.

2. Ὄταν καὶ τὰ δύο συνθετικά γράφονται μὲ κεφαλαίο, γράφεται μὲ κεφαλαίο καὶ τὸ σύνθετο : Μαγιάπυλο, Μεγαλέξαντρος, Φραγκοσυριανός.

3. Τὰ πρᾶσύνθετα ποὺ ἔχουν κύριο ὄνομα γιὰ συνθετικό γράφονται μὲ μικρὸ ὅταν εἶναι ἐπίθετα : παρὰ - Δούναβης : παραδουναβίος, πᾶν - Ἕλληνας : πανελλήνιος.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΤΩΝ ΣΗΜΑΣΙΩΝ

Σημασία συγκεκριμένη καὶ σημασία ἀφηρημένη

286. Οἱ περισσότερες λέξεις χρησιμεύουν πρῶτα γιὰ νὰ φανερώσωμε μιά πραγματικότητα συγκεκριμένη : βράχος, κόκκινος, πιάνω. Ἐπὶ ἄλλὰ ὅπως ἔχομε οὐσιαστικά συγκεκριμένα καὶ ἀφηρημένα (335) ἔτσι ἔχομε καὶ ἐπίθετα καὶ ῥήματα συγκεκριμένα καὶ ἀφηρημένα. Τὰ ἐπίθετα φανερώνουν ὄχι μόνον τὴν ιδιότητα ποὺ μᾶς δίνουν οἱ αἰσθήσεις μας (κόκκινος, ψηλός, πασιτικός) παρὰ καὶ ιδιότητες ποὺ σχηματίζομε μὲ τὴν κρίση τοῦ μυαλοῦ μας (εὐγενικός, γενναῖος). Καὶ τὰ ῥήματα δὲ φανερώνουν μόνον πράξεις (πιάνω, δένω, λιχνίζω) παρὰ καὶ λειτουργίες πνευματικῆς (νιώθω, ἐλπίζω).

Κυριολεξία καὶ μεταφορὰ

287. Τὸ οὐσιαστικὸ ἀγριοκάτσικο φανερῶνει ἓνα ὀρισμένο ζῷο. Αὐτὸ εἶναι ἡ κυριολεξία γιὰ τὴ λέξη ἀγριοκάτσικο. Ὄταν ὅμως ποῦμε γιὰ ἓνα παιδί πὼς εἶναι ἀγριοκάτσικο, μεταχειριζόμαστε τὴν ἴδια λέξη σὲ μεταφορική χρῆση, μεταφορικά. Μὲ αὐτὴν τὴν ἀλλαγὴ βαστοῦμε ἀπὸ τὴ λέξη ἀγριοκάτσικο μόνον μιά ιδιότητα, τὴν ἀγριότητα, τὸ ἀπειθάροχο καὶ εὐκίνητο τοῦ κατσικιοῦ, ποὺ τρέχει στὰ κατσαβράχα.

288. Οἱ μεταφορὲς εἶναι συχνότατες στὴ γλῶσσα. Γιὰ νὰ ποῦμε πὺρ χτυπητὰ καὶ ἐκφραστικά πὼς κάτι εἶναι πολὺ μαῦρο λέμε μὲ μιά εἰκόνα : ἦταν μαῦρο ὡς πίσσα, ὡς κάρβουνο, καὶ ἔπειτα παραλείποντας τὸ μόριο ὡς : ἦταν μαῦρο πίσσα, κάρβουνο. Ἐτσι λέμε καὶ μαλιὰ μετὰξι, πικρὸς φαρμάκι, ἔγινε τσίρος, εἶναι κολλιτσιδα.

Δὲ λέγονται μεταφορικά μόνον τὰ οὐσιαστικά, ἀλλὰ καὶ :

Ἐπίθετα : κρύος καιρὸς - κρύα ὑποδοχή, γλυκὸς καφὲς - γλυκὰ ὄρα.

Ρήματα: *ἀλωνίζω* (ἐνεργῶ αὐθαίρετα), *λιβανίζω* (κολακεύω), *ξεφουρνίζω*. Ἐπιρρήματα (τροπικά): *κοιμοῦμαι βαριά*, *μιλῶ ξάστερα*.

Μεταφορικά λέγονται καὶ ἐκφράσεις, φράσεις παροιμιακῆς καὶ οἱ παροιμίαι: *ψαρεύει σιὰ θολὰ νερά*, *ἔβαλε πλώρη γιὰ κἄπου*, *κοιμᾶται μὲ τίς κότες*, *τοῦ γεννοῦν τὰ κοκόρια*, *πίσω ἔχει ἢ ἀχλάδα τὴν οὐρά*.

Μερικῆς λέξεις λέγονται μόνο μεταφορικά: *μαϊμουδιά*, *μαϊμουδίω*, *ἐλαφρόμυαλος*, *παπαγαλίζω*, *λαγοκοιμοῦμαι* κτλ.

ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΜΩΝΥΜΑ—ΠΑΡΩΝΥΜΑ—ΣΥΝΩΝΥΜΑ ΤΑΥΤΟΣΗΜΑ—ΙΔΙΩΤΙΣΜΟΙ, ΠΑΡΟΙΜΙΑΚΕΣ ΦΡΑΣΕΙΣ

Ὅμωνυμα

289. Ὅμωνυμα λέγονται οἱ λέξεις πού προφέρονται τὸ ἴδιο, ἔχουν ὅμως διαφορετικὴ σημασία. Λένε λ.χ. *ρόκα* ἓνα σαλατικὸ καὶ πάλι *ρόκα* τὸ ξύλινο ραβδί πού τυλίγουν τὸ μαλλὶ ἅμα γνέθουν· *δόξα* εἶναι ἡ καλὴ φήμη ἀλλὰ *δόξα* λέγεται καὶ τὸ οὐράνιο τόξο.

290. Συχνὰ ἔχουν οἱ ὁμόηχες λέξεις διαφορετικὴ ὀρθογραφία: *μιὰ ψηλὴ λεύκα* - *πέφτει ψιλὴ βροχὴ*, *κλείνω τὴν πόρτα* - *κλινῶ τὸ ρῆμα*.

291. Οἱ ὁμόηχες λέξεις γίνονται περισσότερες ἅμα λογαριάσωμε καὶ ὅσες δὲν ἀνήκουν στὸ ἴδιο μέρος τοῦ λόγου: *τρῶγω ἓνα σύκο* καὶ *σῆκω καὶ φεύγα*.

Παρώνυμα

292. Παρώνυμα ὀνομάζονται οἱ λέξεις πού ἔχουν περίπου ὅμοια προφορὰ καὶ πού μοιάζουν:

πέραμα - *πέρασμα*, *σφήκα* - *σφίγγα*, *κυματίζω* - *κυμαίνομαι*.

Τὰ παρώνυμα εἶναι διαφορετικῆς λέξεις, πού συχνὰ δὲν ἔχουν καμιά σχέση μεταξύ τους. Ἀκριβῶς ὅμως ἐπειδὴ μοιάζουν στὴν προφορὰ, μερικοὶ δὲν τίς ξεχωρίζουν καὶ τίς μπερδεύουν, ἰδίως ὅταν πρόκειται γιὰ λέξεις λόγιες καὶ ὄχι τόσο συνηθισμέναις.

293. *Τονικὰ παρώνυμα* ὀνομάζονται μερικῆς λέξεις πού ξεχωρίζουν μόνο μὲ τὸ διαφορετικὸ τους τόνο:

μιὰ φ ο ρ ἄ κι ἔναν καιρὸ - *πῆρε φ ό ρ α γιὰ νὰ τρέξη*

σ' αὐτὸν τὸ δρόμο βλέπει κανεὶς π ἄ ρ α πολὺ σπάνια ἀνθρώπους - *δὲ βλέπει π α ρ ἄ* πολὺ σπάνια ἀνθρώπους.

Ἔτσι καὶ *καμάρα* - *κάμαρα*, *μαγιά* - *μάγια*, *μάτια* - *ματιά*, *νόμος* - *νομός*, *πότε* - *ποτέ*, *πρόγονος* - *προγονός*, *σκεπὴ* - *σκέπη*, *γέρονω* - *γερονῶ*.

294. Τὰ τονικά παρώνυμα διαφέρουν κάποτε καί με τή διαφορητική ὀρθογραφία. Πρέπει νά θυμᾶται κανεῖς τήν ὀρθογραφία τῆς κάθε λέξης σύμφωνα με τή σημασία της: *παίρω - περῶ, πίνω - πεινῶ, μαγεύτηκα - μαγευτικά.*

Εἶναι ἀφθονώτερα τὰ τονικά παρώνυμα ἂν λογαριασθοῦν σ' αὐτὰ καί λέξεις πού δέν ἀνήκουν στό ἴδιο μέρος τοῦ λόγου. Ἔτσι τὰ ὀνόματα *γέρος - γερός, διαφορὸς - διάφορος, μοναχὸς - μονάχος*, ἢ καί ἄλλες λέξεις: *δίπλα - διπλά, χαμόγελα - χαμογέλα - χαμογελά, ξερῶ - ξέρι, ζητῶ - ζήτω, κανεῖς - κάνεις, ἄλλου - ἄλλοῦ.*

295. *Τονικά παρώνυμα συγγενικά.*—Μερικά τονικά παρώνυμα ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα κάποτε μπερδεύονται. Τέτοια εἶναι:

ἠπειρώτικος πού ἀνήκει στὴν Ἡπειρο, λ.χ. *ἠπειρώτικο τυρὶ - ἠπειρωτικός* πού ἀνήκει σὲ ἠπειρο, στεριανός, λ.χ. *ἠπειρωτικὸ κλίμα*

πολιτικός πού ἀνήκει στὴν Πόλη - *πολιτικός* πού ἔχει σχέση με τὴν πολιτική Ὀλυμπία (ἢ) τὸ μέρος πού γίνονταν οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες - Ὀλύμπια (τά) οἱ ἀγῶνες πού γίνονταν στὴν Ὀλυμπία.

Τὸ ἐπίθετο *ἀνθρώπινος* λέγεται γιὰ ἐκεῖνο πού ἀνήκει, πού ἰδιάζει στὸν ἄνθρωπο: *ἀνθρώπινη τύχη, φύση* ἀνθρώπινός λέγεται γιὰ ὅτι ἀνήκει, ταιριάζει στὸν ἄνθρωπο, εἶναι ὑποφερτό: *ἀνθρωπινὸ κρεῖας, καριώματα, ζωὴ, τρόποι, ντύσιμο.*

296. *Λέξεις με διαφορούμενο τονισμό.*—Υπάρχουν μερικὲς λέξεις, ἰδίως σύνθετες, πού συνηθίζονται τονισμένες σὲ δύο διαφορητικὲς συλλαβές: *ἀτελείωτος (τελείωσα - ἀτέλειωτος καὶ τέλειωσα), ἀτμοσφαῖρα - ἀτμόσφαιρα, γυναικίος - γυναικεῖος, καλόγηρα - καλογριά, μισαῖωνας, μονάχος - μοναχός, μισ(ο)ἀνοχίος - μισανοχίος, ἀντιπροχτές - ἀντίπροχτες, προπερσινός - προπέρσινός.*

Εἶναι σωστὸ νὰ τονίζωμε: ἀντραδέερφη, γυναικαδέερφη, ἐγκυκλοπαιδεία, προπαιδεία (ὅπως καὶ παιδεία) ἐπικράτεια, (ὅπως καὶ ἐγκράτεια) συντέλεια (ὅπως καὶ ἀτέλεια, ἐντέλεια), χίμαιρα Κηφισιά, ὄχι Κηφισία, Λιβαδειά (ἀρχ. Λεβάδεια), Αἰγιάλεια, Ἐρέχθειο, Κίτιο, Μαντινεία, Πάγγαιο, Τανάγρα, Φιγαλία, Σίβυλλα.

Συνώνυμα

297. *Συνώνυμα ἢ συνώνυμες λέξεις* λέγονται λέξεις διαφορητικὲς ἀναμεταξύ τους πού ἔχουν τὴν ἴδια περίπου σημασία:

ραβδί, ματσούκα, βέργα, βίτσα, γκλίτσα, μαστιούνι, πατερίτσα. ξημερώνει, χαράζει, γλυκοχαράζει, φέγγει, φωτίζει, ἀσπρογαλιάζει.

ἀπλώνω, ξαπλώνω, τεντώνω, τοιτώνω.

298. Τὰ συνώνυμα ἐκφράζουν τὴν ἴδια ἔννοια με μικρὲς διαφορὲς καὶ ἀποχρώσεις. Αὐτὲς μποροῦν νὰ ὑπάρχουν:

α) Σὲ οὐσιαστικὲς διαφορὲς τῶν ἐννοιῶν πού ἐκφράζονται:

πέτρα, πετρίτσα, πετράδι, πετραδάκι, λιθάρι, βότσαλο, λιλάδι, χαλίκι, ἀμάδα.

βλέπω, κοιτάζω, ξεχωρίζω, διακρίνω, ἀναβλέπω, ἀγναντεύω.

β) Σὲ διαφοροετικὸ χρωματισμὸ τῆς ἴδιας περιήπου ἔννοιαι :

πέθανε, τελείωσε, ξεφύχησε, ἔσβησε, μᾶς ἄφησε γειὰ (χρόνους).
ψηλός, τετράψηλος, ἐφτάψηλος, ὀρθόψηλος, πανύψηλος, θεόρατος,
πελώριος, γίγαντας, γιγαντένιος, λέλεκας, κυπαρίσσι, κατάρτι, καμήλα,
φουρνόξυλο, ταβανόσκουπο, τηλεγραφοξυλο, οὐρανοξύστις.

ἔσπυρος, ξεφιερί, φωστήρας, πονηρός, παμπόνηρος, τετραπέρατος,
τετραπερασμένος, ἀνοιχτομάτης, ἄλεπού, σπύθα, πανοῦργος, πολυμή-
χανος.

299. Οἱ λέξεις τῆς δεύτερης αὐτῆς κατηγορίας βοηθοῦν νὰ χρωματίσωμε καλύτερα τὴ γλῶσσα μιλώντας καὶ ἰδίως γράφοντας.

Οἱ συνώνυμες λέξεις μπορεῖ νὰ ἔχουν τὸ ἴδιο ἀκριβῶς νόημα, ἀλλὰ κατὰ τὴν περίστασι καὶ κατὰ τὸ εἶδος ἐκείνου πού γράφομε θὰ προκρίνωμε ἄλλη λέξη. Σὲ μιὰ ἐπίσημη περίστασι μπορεῖ νὰ ποῦμε *ἀειμνητος* ἀντὶ *μακαρίτης*. Κατὰ τὴν περίστασι μιλοῦμε γιὰ *διασκέδασι* καὶ *γλέντι συντροφιά* ἢ *παρέα*. Ἄν θέλωμε νὰ εἰρωνευτοῦμε λέμε *ἀμαρὰ* ἀντὶ *σῆλος*, *γραῖδιο* ἀντὶ *γοιὰ*, *γρούλα*. Κάποτε λέμε μὲ περισσύτερη ἐγκαρδιότητα γιὰ τοὺς πεζοὺς στρατιῶτες οἱ *φαντάροι* καὶ τὰ *φανταράκια* ἢ ὀνομάζομε καμαρώνοντας τοὺς εὐζῶνους *τσολιάδες*. Ἡ διοικητικὴ πάλι γλῶσσα, πού προτιμᾷ λέξεις ἀχρωματιστες καὶ ὄχι τόσο συνηθισμένες, μπορεῖ νὰ πῆ *λήγω* ἀντὶ *τελειῶνω* καὶ *κλοπὴ* ἀντὶ *κλεψιά*.

300. Ἡ διαφορὰ ὅμως στὸ λεξιλόγιον παρουσιάζεται προπάντων στὴν *ποιητικὴ γλῶσσα*—στὴν ποίησι ἀλλὰ καὶ γενικότερα στὴ γλῶσσα τῆς πεζογραφίας, ὅταν ὑπάρχη ποιητικὴ ἔξαρσι. Λέξεις ποιητικῆς προπάντων εἶναι λ.χ. *ἀλάργα* (μακριὰ), *ἀλαφιάζομαι* (τρομάζω), *ἀντάμα*, *ἄρματα ἀρματώνω*, *ἄτι* (ἄλογο πολεμικό, ἰπασίας), *γοργός*, *διαφεντεύω* (ὑπερασπίζομαι), *πουρνό*, *ρήγας*, *ρόδο*, *τρανός* (μεγάλος), *σκιάζομαι* (φοβοῦμαι).

Ταυτόσημα

301. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ συνώνυμα, πού δὲν ἔχουν σχεδὸν ποτὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς σημασία, ὑπάρχουν καὶ ἄλλου εἶδους λέξεις, πού ἡ σημασία τους εἶναι ἔντελῶς ἢ ἴδια. Οἱ λέξεις αὐτὲς λέγονται **ταυτόσημα**: *γιαγιά*, *νόνα*, *κυρούλα*, καὶ (κατὰ τόπους) : *βάβω*, *μανιά*, *μανίτσα*, *γενὲ* κτλ.

Ταυτόσημες εἶναι λέξεις καθὼς : *ἀραποσίτι*—*καλαμπόκι*, *ἀχλάδι*—*ἀπίδι*, *γίδα*—*κασιόκα*, *διχάλι*—*διχάλα*—*δικράνι*, (*ἐ*)*πίστομα*—*μπρούμυτα*, *καταγῆς*—*χάμω*, *ἔξφωτο*—(*ἀνα*)*φεξάδα*—*ξαίθρα*, *πειτεινός*—*κόκορας*, *σιέγη*—*οσιεπή*.

302. **Ἰδιωματισμοί**.—Μιὰ λέξη πού δὲν ἀνήκει στὴν κοινὴ γλῶσσα παρὰ συνηθίζεται σ' ἓνα ἢ σὲ περισσότερα ἰδιώματα (τοπικῆς γλῶσσης) λέγεται **ιδιωματος** ἢ **ιδιωματικὴ λέξη**. Ἰδιωματικά εἶναι λ.χ. τὸ

γλακῶ τρέχω, ἢ μπαλοτέ τουφεκιά, πού λένε στήν Κρήτη, ἢ ἡ βότρυδα, πού λένε σέ μερικά μέρη γιά τὸ σκόρο.

Οἱ ἰδιωματισμοὶ πρέπει ν' ἀποφεύγονται, ἐκτὸς ἀπὸ τίς περιστάσεις πού δὲν ὑπάρχει λέξη πιὸ κοινὴ γιὰ τὴν ἔννοια πού ἐκφράζουν ἢ ὅταν εἶναι δυνατό νὰ χρησιμεύουν ὡς συνώνυμα.

Φωνητικά διπλόμορφα

303. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ταυτόσημα, πού εἶναι διαφορετικὲς λέξεις γιά τὴν ἴδια ἔννοια, ὑπάρχουν περιστάσεις πού μεταχειριζόμαστε στήν κοινὴ γλώσσα γιά τὴν ἴδια ἔννοια μιὰ λέξη μὲ δύο διαφορετικούς τύπους. Τέτοιες λέξεις μὲ διπλὴ φωνητικὴ μορφή ὀνομάζονται **φωνητικά διπλόμορφα**: *παιχνίδι (παιχνιδιάρης) - παιγνίδι, κρύσταλλο - κρούσταλλο*. Ἀνάλογα λέγονται: *γκρεμνός - γκρεμὸς γκρεμίζω, γρατσουνίζω - τραγκρουνίζω, ζωγραφιά - ζουργραφιά, πλεξίδα - πλεξοῦδα, πρινάρι - πουρνάρι, σκιά - ἴσκιος*.

304. Εἶναι συχνότερες οἱ περιστάσεις ὅπου ὁ ἕνας φωνητικὸς τύπος εἶναι κοινότερος καὶ εἶναι δυνατό νὰ προτιμηθῆ: *ἀγκατώνω (ἀνεκατώνω), γεμάτος (γιομάτος) - γυμνός (γδυμνός), καταβόδιο (κατευβόδιο) - κρεμμύδι (κρομμύδι), κάμαρα (κάμερα), μελιτζάνα (μελιτζάνα), ὀρθὸς ὀλόρθος (ὄρθος ὀλόρθος), πευγαίνω (επιτυχαίνω), στραμπουλίζω (στραγγουλίζω), στρίγλα - στριγλίζω (στρίγκλα - στριγκλίζω), ὑφαίνω (φαίνω), φιλενάδα (φιλινάδα, φιλονάδα), φλοῦδα (φλοῖδα), ψωνίζω (ψρονίζω)*.

305. *Λέξεις πού λέγονται κάποτε λανθασμένα.*—Ἐκτὸς ἀπὸ τίς λέξεις πού λέγονται μὲ δεύτερο φωνητικὸ τύπο ὑπάρχουν καὶ μερικὲς ἄλλες, λόγιες, πού λέγονται κάποτε λανθασμένα ἢ πού μερικοὶ ἀμφιβάλλουν πῶς πρέπει νὰ τίς ποῦν. Σωστὸ εἶναι νὰ λέμε *ἀνησυχητικὸς* καὶ ὄχι *ἀνησυχαστικὸς*, *ἐγκαιτίζω* καὶ ὄχι *ἐγκαινίζω*, *Καλλίδρομο* καὶ ὄχι *Καλλιδρόμο*, *Κηφισιά* καὶ ὄχι *Κηφισία* (296), *Λεμεσός* (μ' ἕνα σ) καὶ ὄχι *Λεμησός*.

Ίδιωτισμοὶ καὶ παροιμιακὲς φράσεις

306. Συνηθίζουμε στὴ γλώσσα μας πολλὲς ἐκφράσεις πού λέγονται μόνο σ' αὐτὴ καὶ ἔχουν πάρει ξεχωριστὴ σημασία. Οἱ ἐκφράσεις αὐτὲς λέγονται **ἰδιωτισμοί**: *(ὁ Τάκης) περπατεῖ στὰ δύο, πάτησε στὰ πέντε, ὅπου φύγη φύγη, ἀκούονταν φωνές καὶ κακό*.

307. Ἡ λέξη *ἰδιωτισμός* δὲν πρέπει νὰ μπερδεύεται μὲ τὴ λέξη *ἰδιωματισμός*. Οἱ *ἰδιωτισμοί* εἶναι στοιχεῖα ἐκφραστικὰ καὶ ἀναντικατάστατα, πού πλουτίζουν τὴν κοινὴ γλώσσα. Οἱ *ἰδιωματισμοί* (302) εἶναι λέξεις ἢ καὶ τύποι ἄγνωστοι στήν κοινὴ καὶ δὲν πρέπει νὰ γράφονται σ' αὐτὴ χωρὶς ἀνάγκη.

308. Ξεχωριστὰ συχνοὶ εἶναι οἱ ἰδιωτισμοὶ πού γίνονται μὲ τὴν ἐπανάληψη τῆς ἴδιας, ὁμοίας, συνώνυμης ἢ ἀντίθετης λέξης, πού κάποτε ἐνώνεται μὲ τὴν πρώτη μὲ τὸν σύνδεσμο *καὶ (κι)* ἢ τὴν πρόθεση *γιά*:

δλοι δλοι, δσα δσα, ἔτρεχε ἔτρεχε ὥσπου σωριάστηκε, ἔκανε κρούο και κρούο, δλα κι δλα, πέρα για πέρα, κάθε λίγο και λιγάκι, ἄκρες μέσες.

309. Διαφέρουν ἀπὸ τοὺς ιδιωτισμοὺς οἱ *παροιμιαικὲς φράσεις*, στερεότυπες ἐκφράσεις καὶ αὐτές, γεννημένες συχνὰ ἀπὸ παροιμίαις, πὺν μὲ κάποια μεταφορὰ χαρακτηρίζουν παραστατικότερα ὅ, τι θὰ λεγόταν ἀλλιῶς μὲ κυριολεξία : *βγήκε ἀσπροπρόσωπος, τρεῖς κι ὁ κοῦκος, για ψύλλου πήδημα, μιὰ τρύπα στὸ νερό, ἔξω ἀπ' τὰ δόντια.*

310. Στῆς παροιμιαικὲς φράσεις ἀνήκουν ἀκόμη καὶ χαρίζουν ἐκφραστικότητα καὶ ὁμορφιά στὴ γλώσσα μερικὰ ἄλλα ἐκφραστικὰ μέσα. Αὐτὰ εἶναι :

α) Οἱ *παροιμίαις*, φράσεις λαϊκὲς πὺν ἐκφράζουν κάτι μὲ παρομοίωση ἐπιγραμματικά : *Παπούτσι ἀπὸ τὸν τόπο σου κι ἄς εἶν' και μπαλωμένο, Ράβε ξήλωνε δουλειὰ νὰ μὴ σοῦ λείπη.*

β) Τὰ *γνωμικά*, εἶδος καὶ αὐτὰ παροιμίαις, πὺν δὲν ἔχουν ὅμως πάντοτε μιὰ μεταφορὰ, καὶ φανερώνουν μιὰ πραχτικὴ ἀλήθεια ἢ δίνουν παραγγέλματα για τὴ λαϊκὴ ζωὴ : *Καθαρὸς οὐρανὸς ἀστραπὲς δὲ φοβᾶται. Τὸ αἷμα νερὸ δὲ γίνεται. Ἄνθρωπος ἀγράμματος ξύλο ἀπελέκητο. Γέρο βοριά ἀρμένιζε και νότο παλικᾶρι.*

γ) *Φράσεις ἱστορικὲς*, γεννημένες ἀπὸ ἱστορικὰ ἢ τοπικὰ περιστατικὰ ἢ πὺν εἰπώθησαν ἀπὸ ἱστορικὰ πρόσωπα : *Σὰ σ' ἀρέσει μπαρμπα-Δάμπρο, ξαναπέρνα ἀπὸ τὴν Ἄντρο. Οἱ βιολιτζῆδες ἄλλαξαν, ὁ χαβὰς μένει ὁ ἴδιος.* (Κολοκοτρώνης)

δ) *Φράσεις λογοτεχνικὲς*, παρμένες ἀπὸ τὴ λογοτεχνία, πὺν μνημονεύονται για μιὰ ἀλήθεια πὺν ἐκφράζουν, για τὴν ἐπιγραμματικὸτητα ἢ τὴν ὁμορφιά τους :

Τὸν κύκλον τὰ γυρίσματα. (Ἐρωτόκριτος)

Για ἰδὲς καιρὸ πὺν διάλεξε ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρη,

τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριά και βγάζει ἡ γῆς χοιράρι. (δημ.)

Περασμένα μεγαλεῖα και διηγώντας τα νὰ κλαῖς. (Σολωμὸς)

Πὺς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος ; Ποῦ τρέχει ὁ λογισμὸς σου ; (Βαλαωρίτης)

Τὸ σήμερα ἦτανε νωρίς, τ' αὔριο ἀργὰ θὰ εἶναι. (Παλαμᾶς)

311. Πλαί στοὺς λαϊκοὺς ιδιωτισμοὺς λέγονται συχνὰ καὶ *ιδιωτισμοὶ ἀρχαῖοι*, καθὼς και ἀρχαῖες παροιμιαικὲς φράσεις, παροιμίαις, γνωμικά, φράσεις ἐκκλησιαστικὲς, ἱστορικὲς και λογοτεχνικὲς : *Ἐκ τῶν προτέρων, Ἄκρον ἄωτον, Ἴδου ἡ Ρόδος ἰδου και τὸ πήδημα, Σπεῦδε βραδέως, Στήλη ἄλατος, Και ὁ ἀκηκὸς μεμαρτύρηκε, Ἐνὸς δὲ ἐστι χρεῖα, Δὸς μοι πᾶ στῶ, Μολὼν λαβέ, Εἰς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περι πάτρης.*

ΟΓΔΟΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΟΝΟΜΑΤΑ

312. Γενικά.—Λέγονται *κύρια ὀνόματα* τὰ οὐσιαστικά πού σημαίνουν ἓνα ὀρισμένο πρόσωπο, ζῶο ἢ πράμα. Τὰ κυριότερα εἶδη τῶν κύριων ὀνομάτων εἶναι τὰ *ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων* καί *οἱ τοπωνυμίες*, τὰ ὀνόματα τῶν τόπων, δηλ. τὰ ὀνόματα τῶν χωρῶν, πόλεων καί χωριῶν, ποταμῶν, βουνῶν, νησιῶν, λιμνῶν, τοποθεσιῶν κτλ.

Τὰ ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων (*ἀνθρωπωνυμίες*) εἶναι *βαφτιστικά ὀνόματα* ἢ *οἰκογενειακά*.

A.—Τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων**α) Τὰ βαφτιστικά**

313. Ἡ καταγωγή.—Τὰ βαφτιστικά ὀνόματα εἶναι ὡς πρὸς τὴν καταγωγή τους :

α) Ἀρχαῖα ἑλληνικά : Ἀλέξανδρος, Περικλῆς, Ἴφιγένεια.

β) Χριστιανικά, παρμένα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ τὴ Νέα Διαθήκη καὶ τὸ ἀγιολόγιο : Βασίλης, Πέτρος, Ἐλισάβετ—ἀπὸ γιορτές : Σταῦρος, Σταυρούλα, Φώτης Φωτεινῆ—ἀπὸ ἔθνοιες σχετικὲς μὲ τὴ θρησκεία : Ἰορδάνης, Παναγιώτης, Ἀγγελική.

γ) Βυζαντινά, ἀπὸ τὴ μεσαιωνικὴ γλῶσσα, ἀπὸ βαφτιστικά ἀλλὰ καὶ ἀπὸ οἰκογενειακά ὀνόματα : Θεοφάνης, Κομνηνός.

δ) Νέα ἑλληνικά, παρμένα ἀπὸ ἀξιώματα καὶ ἐπικλήσεις : Ρήγας, Ἀρχόντιω—ἀπὸ οἰκογενειακά ἱστορικῶν προσώπων : Κοραῆς, Τρικυπῆς—ἀπὸ φυτὰ : Τριαντάφυλλος Γαρουφαλιά—ἀπὸ ζῶα : Πέροδικα, Περιοτέρα—ἀπὸ πράγματα εὐχάριστα στὴ γεύση : Ζαχάρω, Μελένια, Μεταξένια—ἀπὸ ὀρυκτὰ καὶ πολύτιμες ὕλες : Διαμαντῆς, Μόσχω—ἀπὸ ἄστρα : Ἀυγερινός, Ἡλιογέννητη, Πούλια—ἀπὸ ἰδιότητες σωματικὲς καὶ ψυχικὲς καὶ προτερήματα : Ξάνθος, Πανώρια, Τρισεύγενη. Μερικὰ βαφτιστικά σήμαιναν ἀρχικὰ εὐχή : Ζήσης (πού νὰ ζήσει), ἀλλὰ συνδέονται μὲ ἰδιαίτερες δοξασίες : Ἀγορασιός, Βρετιός.

ε) Ξενικά : Δορέντζος, Μικές, Ἀμαλία, Μαργαρίτα.

314. Μετασχηματισμένοι χαϊδεντικοὶ τύποι.—Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ὑποκοριστικοὺς τύπους πού σχηματίζονται κανονικὰ ἀπὸ τὰ βαφτιστικά, ὅπως καὶ ἀπὸ τ' ἄλλα οὐσιαστικά, λ.χ. Δημητράκης, Ἀνούλα (180), συνηθίζονται στὸν κύκλο τοῦ σπιτιοῦ, τῶν συνομίληκων καὶ τῶν φίλων καὶ ἄλλοι τύποι, συχνὰ συντομώτεροι. Αὐτοὶ γεννιοῦνται :

α) Μὲ τὴν ἀφαίρεση συλλαβῶν ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἀριστοτέλης - Τέλης. β) Μὲ συγκοπή στὴ μέση καὶ πρὸς τὸ τέλος: Ἀλέξανδρος - Ἀλέκος. γ) Μὲ ἀλλαγὴ στὴν κατάληξη: Δέσποινα - Δεσποινιώ. δ) Μὲ κάποια ἀλλαγὴ ὥστε νὰ ἐπαναληφτῆ ἡ ἴδια συλλαβή: Σοφία - Φιφή.

Οἱ ἴδιοι μετασχηματισμοὶ γίνονται καὶ στὰ ὑποκοριστικά τῶν βαφτιστικῶν: Θανάσης - Θανασοῦλης - Σούλης, Ἐλευθερίτσα - Ρίτσα.

β) Τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα

315. Ἡ καταγωγή. - Τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα εἶναι:

α) Πατρωνυμικά, ποὺ ὀνομάζουν τὸ παιδί μὲ τ' ὄνομα (βαφτιστικὸ ἢ ἐπαγγελματικὸ) τοῦ πατέρα ἢ μὲ παράγωγο του. Μερικὰ συνηθίζονται σὲ γενική, μὲ παράλειψη τοῦ γιός, κόρη: Σταύρου, Οἰκονόμου. Τὰ περισσότερα εἶναι ὑποκοριστικά βαφτιστικῶν καὶ ἔχουν τὶς καταλήξεις τῶν ὑποκοριστικῶν -άκης, -άκος, -ούλης, -όπουλος: Πέτρος - Πετροάκης, Γιάννης - Γιαννούλης, Βασίλης - Βασιλόπουλος.

Καταλήξεις τῶν πατρωνυμικῶν εἶναι καὶ οἱ λόγιες: -ίδης, -άδης, -ιάδης: Γιάννης - Γιαννίδης Ἰωαννίδης, Φώτης - Φωτιάδης.

Κατὰ τόπους συνηθίζονται καὶ ἄλλες παραγωγικὲς καταλήξεις γιὰ τὰ πατρωνυμικά: -άτος: Λορενζιάτος (Κεφαλληνία) -έας: Δημητρεάς (Μάνη) κτλ.

Σπανιότερα εἶναι τὰ μητρωνυμικά, ποὺ ὀνομάζουν τὸ παιδί ἀπὸ τὴ μητέρα: Γιαννάκαινας (Γιαννάκαινα ἢ γυναίκα τοῦ Γιαννάκη).

β) Ἐπαγγελματικά, ποὺ βγῆκαν ἀπὸ ὀνόματα ποὺ φανερόνουν ἐπάγγελμα ἢ ἀξίωμα: Ψάλτης. Οἱ συχνότερες καταλήξεις τῶν ἐπαγγελματικῶν εἶναι: -ᾶς: Μυλωνᾶς, Σκουφᾶς, -άρης: Γρουπάρης (ποὺ φαρεῦει μὲ τὸ γρίπο), -τζής: Σαπουντζής κ.ἄ.

γ) Ἐθνικά, ποὺ φανερόνουν τὸν τόπο τῆς καταγωγῆς ἢ τῆς διαμονῆς. Ἐχουν τὶς καταλήξεις τῶν ἐθνικῶν: Βαλαωρίτης (ἀπὸ τὴ Βελαώρα τῆς Εὐρυτανίας), Πολίτης (Πόλη), Λεπενιώτης (ἀπὸ τὴ Λεπενού), Μαλιτζός κτλ. Τοπικὲς καταλήξεις εἶναι: -άντης, Ὑψηλάντης (ἀπὸ τὴ Μάυρη Θάλασσα), -ούσης, Χαλκούσης (ἀπὸ τὴ Χίο).

δ) Παρατσούκλια: Ἀγέλατος, Γρίβας (γρίβας τὸ σταχτὶ ἄλογο), Καράβας, Κόκκινος, Τσόγας κτλ.

ε) Πολλὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα ἦταν ἠδη βυζαντινά, συνηθισμένα καὶ στὴ μεσαιωνικὴ γλῶσσα: Δούκας, Ραγκαβής, Ροδοκανάκης.

ζ) Ξενικά (ἢ ἀπὸ ξενικά βαφτιστικά) ἀρβανίτικα: Γκίνης Λιόσας - βλάχικα: Γούσιος, Στουρνάρας - τουρκικά: Γαζής, Τοπάλης - ἰταλικά: Δελαπόρτας, Ρενιέρος - ἰσπανικά: Μαβίλης - γερμανικά: Σλήμαν. (Τὰ τελευταία αὐτὰ ὀνόματα ἀνῆκαν σὲ οἰκογένειες ξένων ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἑλλάδα). Κάποτε ἑλληνικά ὀνόματα πῆραν ξενικὴ κατάληξη: Ἀνγέρης - Ἀβέρωφ, Τσακάλωφ

Πολλά ξενικά συνηθίζονται σήμερα ἐξελληνισμένα, λ.χ. *Μπαλαμπάνογλου*—*Βαλαβάνης*, *Μπογιατζόγλου*—*Βογιατζίδης*—*Βαφειδης*.

316. Ἡ μορφή.— Πολλά ἀπὸ τὰ οικογενειακά εἶναι σύνθετα ἀπὸ οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα γιὰ ἀ' συνθετικό: *Βλαχο-γιάννης*, *Δελη-γιώργης*, *Καρα-βαγγέλης*, *Μακρο-γιάννης*, *Κουτσα-γγέλης*, *Μαστρο-γιαννόπουλος*, *Μαυρο-μυχάλης*, *Παπα-ηλιάκης*.

B.—Οἱ τοπωνυμίες

317. Ἡ καταγωγή.— Ἀπὸ τὶς τοπωνυμίες ἄλλες κληρονομήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἢ τὴ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ καὶ ἄλλες γεννήθηκαν στὴ νέα γλώσσα στὸν τελευταίον αἰῶνα· ἔτσι ὀνομάστηκαν·

A) Ἀπὸ ἓνα γνώρισμα τῆς γῆς: *Βουλιαγμένη*, *Πέντε Πηγᾶδια*, *Ράχες*, *Ἀυγό*, *Κούλουρη*, *Πενταδάχτυλος* (ὁ Ταύγετος), *Φίδαρης* (γιὰ ποτάμια), *Κρεμασιές* (γιὰ βράχους) — *Ἀσπρόχωμα*, *Κοκκινιά* — *Κεφαλόβρουσο*, *Κρονόρι*, — *Ἀχλαδόκαμπος*, *Γραβιά* (μέρος μὲ γάβρους), *Καρδίτσα* (καρυδίτσα), *Καστανιά*, *Μαραθόκαμπος*, *Φιτέρη* — *Ἄετοφωλιά*, *Ἄλεποχώρι*, *Ἀρκουδόρεμα*, *Λυκοποριά*.

B) Ἀπὸ τὴ σχέση τοῦ τόπου μὲ τὸν ἄνθρωπο ποὺ τὸν κατοίκησε, τὸν συνοίκισε ἢ τὸν δούλεψε. Αὐτὸ γίνεται ἰδίως στὶς ὀνομασίες χωριῶν καὶ πόλεων: *Ἀλώνια*, *Ἀμπελάκια*, *Μύλοι*, *Νεροτριβιά* — *Ἅγιος Πέτρος*, *Ἅγιοι Σαράντα*, *Μακρινίτσα* (Παναγία Μακρινίτισσα), *Φανερωμένη* — *Καλύβια*, *Καστρί*, *Πύργος*, *Ἀπάνω Μεριά*, *Περαχώρα* — *Γαλατὰς* (στὴν Πόλη), *Δαμαλάς*(ς), *Μακρογιάννη* (συνοικία τῶν Ἀθηνῶν ὅπου κατοικοῦσε ὁ στρατηγὸς Μ.), *Κορακιάνικα*, *Μεταξάτα* — *Γεφύρι τοῦ Μανόλη* (Εὐρυτανία) — *Νεραϊδάλωνο*.

*Πολλὲς ἀπὸ τὶς τοπωνυμίες αὐτὲς ἦταν ἤδη *βυζαντινές*: *Πικέρι* (ἐπικέρους οἰνοχόος, βυζ. ἀξίωμα), *Σαραντάπηχο* (ὄνομα στρατηγού), *Μισοράς* (μυσηθράς).

318. Ἀρχαῖες ἑλληνικὲς τοπωνυμίες.— *Ἀθήνα*, *Ἄργος* — *Ἐλευσίνα*, *Μέγαρα*, *Ναύπλιο*.

Πλὴν στὶς λαϊκὲς τοπωνυμίες ποὺ παραδόθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς σὲ μᾶς φωνητικά ἀλλαγμένους ὑπάρχουν καὶ πολλὲς λόγιες, ἀρχαῖες καὶ αὐτὲς ἢ νεόπλαστες. Αὐτὲς μπῆκαν σὲ χρῆση: α) γιὰ νὰ ὀνομάσουν τόπους ἀρχαίους ποὺ ἀνασκάφηκαν: *Δελφοί*, *Μυκῆνες* κτλ., ἢ νέους συνοικισμούς: *Ἡράκλειο* (συνοικισμὸς Βαυαρῶν κοντὰ στὴν Ἀθήνα), *Ἰσθμία* καὶ *Ποσειδωνία* (στὰ δυὸ στόμια τῆς διώρυγας τῆς Κορινθίου), συνοικισμούς προσφυγικούς: *Νέα Ἀγχιάλος*, β) γιὰ ν' ἀντικαταστήσουν ξενικὲς τοπωνυμίες: *Λαμία* (*Ζιτούν*).

319. Ξενικὲς τοπωνυμίες εἶχε ἡ Ἑλλάδα ἤδη σὲ παλιὰ χρόνια (148). *Ἰμμητιός*, *Κόρινθος*. Ἔχομε ἀκόμη μερικὲς τοπωνυμίες γαλλικὲς (ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς φραγκοκρατίας): *Ἀντραβίδα*, *Γλαρέντζα*· σλαβικὲς: *Ἀράγοβα*, *Χελμός*· Ἰταλικὲς: *Σπιναλόγκα*· ἀρβανίτικες: *Μάζι*, *Σπάτα*· τούρκικες: *Δερεβανάκια*, *Ρούμελη*.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ
ΟΙ ΤΥΠΟΙ
ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ
ΓΕΝΙΚΟΙ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

Μέρη τοῦ λόγου.

Κλιτὰ καὶ ἄκλιτα. Τύποι, κατάληξη, θέμα, χαρακτήρας

320. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει δέκα εἶδη λέξεις, πὸν ὀνομάζονται *μέρη τοῦ λόγου*.

Τὰ μέρη τοῦ λόγου εἶναι: *ἄρθρο, οὐσιαστικόν, ἐπίθετο, ἀντωνυμία, ῥῆμα, μετοχή, ἐπίρρημα, πρόθεση, σύνδεσμος, ἐπιφώνημα*.

Τὸ οὐσιαστικὸν καὶ τὸ ἐπίθετο λέγονται καὶ *ὀνόματα*.

321. Τὸ ἄρθρο, τὸ οὐσιαστικόν, τὸ ἐπίθετο, ἡ ἀντωνυμία, τὸ ῥῆμα καὶ ἡ μετοχὴ λέγονται *κλιτὰ μέρη* τοῦ λόγου, γιὰτὶ *κλίνονται*, δηλαδὴ παρουσιάζουν τὸ καθένα τους στὸ λόγο ποικίλες μορφὰς (ἀριθμὸς, πτώση, πρόσωπο, ἔγκλιση κτλ.).

τὸ νερό, τοῦ νεροῦ, τὰ νερά, τῶν νερῶν — τρέχω, τρέχεις, τρέχει, τρέχομε, τρέχετε, τρέχουν, τρέξε — δεμένος, δεμένου, δεμένο, δεμένη κτλ.

Τὸ ἐπίρρημα, ἡ πρόθεση, ὁ σύνδεσμος καὶ τὸ ἐπιφώνημα λέγονται *ἄκλιτα μέρη* τοῦ λόγου, γιὰτὶ δὲν κλίνονται, δηλαδὴ παρουσιάζονται πάντοτε στὸ λόγο μὲ τὴν ἴδια μορφή: *ἔδω, γία, καί, μακάρι*.

* Ἀκλιτα εἶναι καὶ μερικὰ ἀριθμητικὰ ἐπίθετα: *δέκα, καὶ οἱ μετοχῆς πὸν τελειώνουν σὲ -οντας, -ώντας: δέοντις, γελώντις*.

322. Οἱ διάφορες μορφὰς πὸν παίρνει μιὰ κλιτὴ λέξη στὴν ὀμιλία λέγονται *τύποι* αὐτῆς τῆς λέξης:

οὐρανός, οὐρανοῦ, οὐρανόν, οὐρανέ, οὐρανοί, οὐρανῶν, οὐρανοῦς — μοίρα, μοίρας, μοῖρες, μοιρῶν — τρέχω, τρέχεις, τρέχει κτλ.

Τὸ μεταβλητὸ μέρος πρὸς τὸ τέλος τῆς κλιτῆς λέξης λέγεται *κατά-*

ληξη¹: -ος, -ου, -ο, -ε, -οι, -ων, -ους· -α, -ας, -ες, -ων· -ω, -εις, -ει.

Τὸ ἀμετάβλητο μέρος πρὸς τὴν ἀρχὴ τῆς κλιτῆς λέξεως λέγεται **θέμα**: οὐραν-ός, τρέχ-ω, ἀκού-ω.

Ἐτελευταῖος φθόγγος τοῦ θέματος λέγεται **χαρακτήρας**: οὐραν-, τρέχ-, ἀκού-.

Πτώσεις. Γένος καὶ ἀριθμὸς

323. Οἱ τύποι πού παίρνουν τὸ ἄρθρο, τὸ οὐσιαστικό, τὸ ἐπίθετο, ἢ ἀντωνυμία καὶ ἢ μετοχὴ λέγονται **πτώσεις** καὶ τὰ μέρη τοῦ λόγου πού τὶς ἔχουν λέγονται γι' αὐτὸ **πτωτικά**:

ὁ ἥλιος κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸ βουνό,

τὸ φῶς τοῦ ἡλίου πρωτοφαίνεται σὺς κορφὰς τῶν βουνῶν.

Οἱ πτώσεις εἶναι τέσσερις: Ἡ **ὀνομαστική**, ἡ **γενική**, ἡ **αιτιατική** καὶ ἡ **κλητική**.

Ὀνομαστική εἶναι ἡ πτῶσις πού μεταχειριζόμαστε ἀπαντώντας στὴν ἐρώτησις: ποῖός; τί;—Ὁ Γιάννης γελά, τὸ καρὰβι ἔφρασε.

Γενική εἶναι ἡ πτῶσις πού μεταχειριζόμαστε ἀπαντώντας στὴν ἐρώτησις: τίνος; ποιανοῦ;—Τὸ περιβόλι τοῦ Γιάννη εἶναι μεγάλο, κοίταξε τ' ἄρμενα τοῦ καρὰβιοῦ.

Αἰτιατική εἶναι ἡ πτῶσις πού μεταχειριζόμαστε ἀπαντώντας στὴν ἐρώτησις: ποῖόν; τί;—Φώναξε τὸ Γιάννη, εἶδα τὸ καρὰβι.

Κλητική εἶναι ἡ πτῶσις πού μεταχειριζόμαστε ὅταν καλοῦμε ἢ προσφωνοῦμε κάποιον: ἔλα ἐδῶ, Γιάννη· Γιάννη, πρόσεχε· καρὰβι, καρὰβάκι, πὸν πᾶς γιὰ τὸ γιὰ τὸ.

324. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πτώσεις τὰ πτωτικά ἔχουν **γένος**, **ἀριθμὸ** καὶ **κλίση**.

Τὰ **γένη** τῶν πτωτικῶν εἶναι τρία (341).

Οἱ **ἀριθμοὶ** τῶν πτωτικῶν εἶναι δύο: ὁ **ἐνικός** καὶ ὁ **πληθυντικός**.

Ἐνικός φανερώνει πὸς γίνεται λόγος γιὰ ἓνα: ἡ **σημαία**. Ἐπληθυντικός φανερώνει πὸς γίνεται λόγος γιὰ πολλὰ: οἱ **σημαῖες**.

Κλίση εἶναι ὁ τρόπος πού σχηματίζονται οἱ πτώσεις ἑνὸς πτωτικοῦ. Οἱ κλίσεις τῶν οὐσιαστικῶν καὶ τῶν ἐπιθέτων εἶναι τρεῖς.

325. Ἡ πτῶσις, τὸ γένος, ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ κλίση ἑνὸς πτωτικοῦ ἀποτελοῦν τὰ **συνακόλουθά** του.

1. Οἱ καταλήξεις αὐτές, πού μὲ τὴ βοήθειά τους σχηματίζεται ἡ κλίσις τῶν κλιτῶν μερῶν τοῦ λόγου ὀνομάζονται **σχηματιστικὲς καταλήξεις**. Γιὰ τὶς παραγωγικὰς καταλήξεις βλ. § 160.

I. ΚΛΙΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΟ ΑΡΘΡΟ

326. *Τὰ δύο ἄρθρα.*—Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει δύο ἄρθρα, τὸ *ὀριστικόν*, ὁ, ἡ, τὸ καὶ τὸ *ἀόριστο*, ἕνας, μιά, ἕνα : *ἔρχεται ὁ Δημήτριος, βγαίνει ὁ ἥλιος, νὰ ἕνα λουλούδι.*

A.—Τὸ ὀριστικὸ ἄρθρο

327. Μεταχειρίζομαστε τὸ ὀριστικὸ ἄρθρο ὅταν εἶναι ὁ λόγος γιὰ ὀρισμένον πρόσωπο ἢ πράμα : *φέρει μου τὰ λουλούδια ἀπὸ τὸ τραπέζι.*

Μεταχειρίζομαστε ἀκόμη τὸ ὀριστικὸ ἄρθρο γιὰ ὅλα τὰ πρόσωπα ἢ τὰ πράματα ποὺ ἀνήκουν στὸ ἴδιο εἶδος : τὸ *ἄλογο εἶναι ὠραῖο ζῶο.*

328. Τὸ ἄρθρο κλίνεται ἔτσι :

	Ἐνικός ἀριθμὸς			Πληθυντικός ἀριθμὸς		
	ἀρσεν.	θηλ.	οὐδ.	ἀρσεν.	θηλ.	οὐδ.
Ὄνομ.	ὁ	ἡ	τὸ	οἱ	αἱ	τὰ
Γεν.	τοῦ	τῆς	τοῦ	τῶν	τῶν	τῶν
Αἰτ.	τὸν	τὴν	τὸ	τούς	τίς	τά

329. Τὸ ἄρθρο δὲν ἔχει κλητικὴν. Ὅταν τ' ὄνομα βρῖσκεται στὴν κλητικὴν τὸ μεταχειρίζομαστε χωρὶς ἄρθρο : *ἔλα, Μαρία· μέριαισε, βράχε, νὰ διαβῶ (Βαλαωρίτης)*¹.

Γιὰ τὸ πότε φυλάγεται τὸ ν τῆς ἐνικῆς αἰτιατικῆς *τόν, τὴν* βλ. § 135.

B.—Τὸ ἀόριστο ἄρθρο

330. Μεταχειρίζομαστε τὸ ἀόριστο ἄρθρο ὅταν μιλοῦμε γιὰ ἕνα ἀόριστο πρόσωπο ἢ πράμα : *εἶδα μιά γυναῖκα, μιά φορὰ κι ἕναν καιρό.*

331. Τὸ ἀόριστο ἄρθρο κλίνεται ἔτσι :

	ἀρσεν.	θηλ.	οὐδ.
Ὄνομ.	ἕνας	μιά	ἕνα
Γεν.	ἑνός	μιάς	ἑνός
Αἰτ.	ἕνα(ν)	μιά	ἕνα

Γιὰ τὸ πότε λέγονται οἱ αἰτιατικῆς *ἕνα, μιά* μὲ ν στὸ τέλος βλ. § 135. Τὰ *μιά* λέγεται κάποτε καὶ *μία*.

1. Κάποτε προπάντων στὰ ὀνόματα τῶν προσώπων μεταχειρίζομαστε τὸ κλητικὸ ἐπιφώνημα *ἔ* : *ἔ Γιώργη!* Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα μεταχειρίζομαστε κάποτε τὸ κλητικὸ ἐπιφώνημα *ὦ* : *ὦ οὐρανέ.* Ὡς κλητικὸ ἐπιφώνημα χρησιμεύει καὶ τὸ ἄκλιτο *καλέ* : *καλέ μητέρα, καλέ παιδί μου, καλέ χριστιανοί.*

332. Τὸ ἀόριστο ἄρθρο εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀριθμητικὸ ἕνας, μία, ἕνα. Δὲν ἔχει πληθυντικὸ καὶ ὅταν ὁ λόγος εἶναι γιὰ πολλὰ ἀόριστα πρόσωπα ἢ πράματα τ' ἀναφέρουμε χωρὶς ἄρθρο : εἶδα λουλούδια σκορπισμένα, πέρασε ράχες καὶ βουνά.

ΤΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

333. *Οὐσιαστικά* λέγονται οἱ λέξεις πού φανερώνουν πρόσωπα, ζῶα ἢ πράματα.

Κύρια καὶ κοινὰ οὐσιαστικά

334. Τὰ οὐσιαστικά ξεχωρίζονται σὲ *κύρια οὐσιαστικά ὀνόματα* καὶ σὲ *κοινὰ οὐσιαστικά ὀνόματα*.

Κύρια ὀνόματα λέγονται, ὅπως εἶδαμε (312), τὰ οὐσιαστικά πού σημαίνουν ὀρισμένο πρόσωπο, ζῶο ἢ πράμα.

Ἔτσι εἶναι κύρια : τὰ βαφτιστικά καὶ τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα, *Πέτρος, Κανάρης*· τὰ ὀνόματα πού δίνονται κάποτε σὲ ὀρισμένα ζῶα, *Πισιός*, ἢ πράματα (πλοῖα, ἀεροπλάνα κτλ.), *Ἀβέρωφ, Ἰκαρος*, καθὼς καὶ τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα, οἱ τοπωνυμίες : *Ἑλλάδα, Ὀλυμπος*.

335. Τυχαίνει συχνὰ νὰ ἔχουν τὸ ἴδιο ὄνομα—βαφτιστικὸ ἢ οἰκογενειακὸ—δυσὸ ἢ περισσότερα πρόσωπα ἢ πράματα, ἀλλὰ τ' ὀνομά τους εἶναι πάντοτε κύριοι ἀφοῦ μὲ αὐτὸ φανερώνεται κάθε φορὰ ἕνα ὀρισμένο πρόσωπο ἢ πράμα, καὶ αὐτὸ εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶδος του : ὁ *Γιάννης*, ὁ *Γιαννόπουλος*, τὸ *Κεφαλαῖο*.

336. *Κοινὰ ὀνόματα* λέγονται τὰ οὐσιαστικά πού σημαίνουν ὅλα τὰ πρόσωπα, ζῶα ἢ πράματα ἀπὸ τὸ ἴδιο εἶδος, καθὼς καὶ τὶς ἀφηρημένες ἔννοιες : *ἄνθρωπος, σκυλί, λουλούδι, τριανταφυλλιά, πίκρα*.

Καὶ τὰ οὐσιαστικά πού ἐκφράζουν μοναδικὰς ἔννοιες λογαριάζονται κοινὰ : *φεγγάρι, κόλαση, ἄδης*.

337. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.** — *Γράφομε στὴν ἀρχὴ τῆς λέξης κεφαλαῖο :*

1. Στὴν ἀρχὴ τῆς φράσης (76).
2. Ἐπειτα ἀπὸ τελεία (76).
3. Ἐπειτα ἀπὸ διπλὴ τελεία, ἔταν ἀναφέρωμε τὰ λόγια κάποιου (87).
4. Στὰ κύρια ὀνόματα : *Μαθιός, Ἑλένη, Κανάρης, Τρικούπης, Σείριος*—*Ἑλλάδα, Ἀργυρόκαστρο, Πενιέλη, Ἀκρόπολη, Ὀμόνοια*.
5. Στὰ ἐθνικά (191), στὰ ὀνόματα τῶν μεθῶν, τῶν ἡμερῶν

τῆς ἑβδομάδας καὶ τῶν γιορτῶν: Ἑλληνας, Σουλιώτισσες, Μάρτιος, Σάββατο, Χριστούγεννα.

6. Γράφονται ἀκόμη μὲ κεφαλαῖο τὰ ὀνόματα τῶν ἔργων τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς τέχνης: οἱ λέξεις Θεός, Χριστός, Παναγία καὶ τὰ συνώνυμά τους· τίτλοι τιμητικοί· λέξεις πού θέλομε νὰ προσωποποιήσωμε ἢ νὰ τις ξεχωρίσωμε καὶ μερικὲς συντομογραφίαι: τὸ Κρυφὸ Σκολεῖδ τοῦ Γκίζη, Βαγγελίστρα, Κωσταντῖνος ὁ Μεγάλος, τὸ Κράτος, τὸ Εἰκοσιένα, Κοσ (κύριος).

Στὶς τοπωνυμίες πού ἀπαρτίζονται ἀπὸ δύο λέξεις γράφονται καὶ οἱ δύο τους μὲ κεφαλαῖο στὴν ἀρχή: Ἄνω Βόλος, Κακὴ Σκάλα, Μακρινὴ Ἀνατολή, Ἄγιος Πέτρος. (Μὰ καὶ Σαρωνικὸς κόλπος). Μὲ δύο κεφαλαῖα γράφονται καὶ μερικὰ ἄλλα ὀνόματα, πού ἀπαρτίζονται ἀπὸ δύο λέξεις: Θεία Πρόνοια, ἢ «Ἀσάλευτη Ζωή» τοῦ Παλαμᾶ. Γιὰ τὴ γραφὴ μερικῶν συνθέτων μὲ κεφαλαῖο βλ. § 285.

338. Γράφονται μὲ μικρὸ γράμμα στὴν ἀρχή:

α) Τὰ παράγωγα τῶν κύριων ὀνομάτων καὶ τῶν ἐθνικῶν: ἡράκλειος, ὁμηρικὴ ποίηση, πλατωνικοὶ διάλογοι, χριστουγεννιάτικος, λακωνικός, δευτεριάτικα, μαγιάτικος—ἐλληνικός, γαλλικά.

β) Τὰ ἐπίθετα πού σημαίνουν ὁ παδοῦς θρησκευμάτων: χριστιανοί, διαμαρτυρόμενοι, μωαμεθανοί.

Στὰ ἐπίθετα σέ -ος, καλαματιανός (-λιές), λημινὸ (κρασί), γράφεται μὲ μικρὸ τὸ ἀρχικὸ τους ἀντίθετα μὲ τὰ ὁμώνυμα ἐθνικά, Καλαματιανός, Λημινός.

Εἶναι καλύτερο νὰ γράφεται μὲ μικρὸ στὰ ποιήματα ἢ ἀρχὴ κάθε στίχου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πρῶτο καὶ ἐκτὸς ὅταν προηγήθηκε τελεία, ἐρωτηματικὸ ἢ θαυμαστικὸ (85). Εἶναι ἀρκετὴ ἡ διάκρισις πού γίνεται μὲ τὸ ἄλλαγμα τῆς σειρᾶς τοῦ στίχου.

339. Περιληπτικὰ οὐσιαστικά.—Ἐνα κοινὸ ὄνομα, πού φανερῶναι ἓνα σύνολο ἀπὸ πρόσωπα ἢ πράγματα, λέγεται *περιληπτικόν*: κόσμος, λαός, πλῆθος, στρατός, οἰκογένεια, σύλλογος, συγγενολόγι, ἀργατιά, ἐλαιώνας, τουφεκίδι.

Τὸ περιληπτικὸ παρουσιάζει ἐνωμένα τὰ πολλὰ ὅμοια, ἐνῶ ὁ πληθυντικὸς τὰ παρουσιάζει χωριστά: συγγενολόγι - συγγενεῖς, ἀργατιά - ἀργατεῖς, στρατός - στρατιῶτες, τουφεκίδι - τουφεκίς.

340. Συγκεκριμένα καὶ ἀφηρημένα οὐσιαστικά.—Τὸ κοινὸ ὄνομα λέγεται *συγκεκριμένο*, ὅταν φανερώνη πρόσωπο, ζῶο ἢ πρᾶμα: παιδί, ἄλογο, θεός, νεράιδα, θάλασσα.

Τὸ κοινὸ ὄνομα λέγεται *ἀφηρημένο*, ὅταν φανερώνη ἐνέργεια, κατάσταση ἢ ιδιότητα: τρέξιμο, εὐτυχία, ἀρετὴ, ἐξυπνάδα, διάσπαση.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΟ ΓΕΝΟΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

A.— Γενικά

341. Τὰ γένη τῶν πτωτικῶν εἶναι τρία : *ἀρσενικό*, *θηλυκό* καὶ *οὐδέτερο*.

Τὰ ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζώων εἶναι συνήθως ἀρσενικά ὅταν σημαίνουν ἀρσενικά ὄντα καὶ θηλυκά ὅταν σημαίνουν θηλυκά ὄντα : ὁ πατέρας—ἡ μητέρα, ὁ γιὸς—ἡ θυγατέρα, ὁ πειρινὸς—ἡ ὄρνιθα. Τὸ ἀρσενικό καὶ τὸ θηλυκό εἶναι γένη.

Τὰ ὀνόματα τῶν ἀντικειμένων πού εἶναι ἄψυχα ἐκφράζονται καὶ αὐτὰ μὲ τὸ ἀρσενικό καὶ τὸ θηλυκό γένος, συχνὰ ὁμοῦ καὶ μ' ἓνα τρίτο γένος, πού δὲν εἶναι οὔτε ἀρσενικό οὔτε θηλυκό καὶ λέγεται στὴ γραμματικῇ *οὐδέτερο γένος* : τὸ βουνό, τὸ λουλούδι, τὸ κερὶ. Ἄλλὰ μὲ τὸ οὐδέτερο γένος ἐκφράζονται καὶ ἔμψυχα : τὸ ἄγριον.

342. Ἡ γραμματικὴ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ *γραμματικὸ γένος* τῶν οὐσιαστικῶν, πού εἶναι λ.χ. τὸ οὐδέτερο γιὰ τὸ ἄγριον καὶ γιὰ τὸ κορίτσι ἢ τὸ ἀρσενικό γιὰ τὸ βράχος. Αὐτὸ ὁμοῦ πολὺ συχνὰ δὲν ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ *φυσικὸ γένος* πού ἔχει ἡ ἀντίστοιχη ἔννοια.

343. Τὸ ἀρσενικό γένος εἶναι γενικά τὸ δυνατότερο προσωπικὸ γένος. Ἔτσι παριστάνομε μὲ αὐτὸ ὄχι μόνον πρόσωπα ἀρσενικοῦ γένους παρὰ καὶ γενικά ἓνα πρόσωπο ὅταν δὲ μᾶς ἐνδιαφέρῃ ἰδιαιτέρως τὸ γένος του. Αὐτὸ γίνεται ὄχι μόνον σὲ οὐσιαστικά ἀλλὰ καὶ σ' ἐπίθετα, ἀντωνυμίες καὶ μετοχές : *ἦρθε ἓνας ἄνθρωπος, μπορεῖ νὰ ἔρθῃ ὅποιος θέλει, ὁ πινημένος ἀπὸ τὰ μαλλιά του πιάνεται*.

344. Τὸ γραμματικὸ γένος τῶν ὀνομάτων τὸ ξεχωρίζομε :

α) Ἀπὸ τὴν κατάληξί τους στὶς πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ : ὁ νικητῆς, ἡ βρούση, τὸ παιδί. (Στὸν πληθυντικὸ ξεχωρίζονται συνήθως ἀπὸ τὴν κατάληξιν μόνον τὰ οὐδέτερα).

β) Ἀπὸ τὸ ἄρθρον πού παίρνουν.

B.—Σχηματισμὸς τοῦ θηλυκοῦ

345. Τὰ περισσότερα οὐσιαστικά ἔχουν ἓναν τύπον μόνον : ὁ ἄνθρωπος, τὸ χῶμα.

Πολλὰ οὐσιαστικά ἔχουν δύο τύπους, ἓνα γιὰ τὸ ἀρσενικό καὶ ἓνα γιὰ τὸ θηλυκό. Αὐτὸ γίνεται συνήθως σὲ ὀνόματα πού σημαίνουν ἐπάγγελμα ἢ καὶ ἰδιότητα. Τὸ θηλυκὸ σχηματίζεται τότε μὲ τὶς κατάληξεις *-ισσα, -τρα, -τρια, -αινα, -ίνα, -οῦ, -α, -η*.

- ισσα: βασιλῆς — βασίλισσα, γείτονας — γειτόνισσα.
- τρα: δουλευτής — δουλεύτρα, ράφτης — ράφτρα, ὑφαντής — ὑφάντρα.
- τρια: διευθυντής — διευθύντρια, φοιτητής — φοιτήτρια.
- αινα: δράκος — δράκαινα, ψωμᾶς — ψωμάδαινα.
- ίνα: ἀράπης — ἀραπίνα, πρόσφυγας — προσφυγίνα.
- ού: κοσκινᾶς — κοσκινού, ὑπναρᾶς — ὑπναρού.
- α: δάσκαλος — δασκάλα, θεῖος — θεία, νοσοκόμος — νοσοκόμα.
- η: ἀδερφός — ἀδερφή, φίλος — φίλη.

Μερικὰ θηλυκὰ παίρνουν ἄλλες καταλήξεις: αὐτοκράτορας — αὐτοκράτειρα, ἥρωας — ἡρώιδα, ἱερέας — ἱερεία, παπᾶς — παπαδιά.

346. Μερικὰ θηλυκὰ ἔχουν διπλὸ τύπο:

ἀραπίνα καὶ ἀραπίσσα, δασκάλα καὶ δασκάλισσα, ἐργάτρια καὶ ἐργάτισσα, αὐτοκράτειρα καὶ (ποιητ.) αὐτοκρατόρισσα, γιάτρουα καὶ γιατρίνα, θεὰ καὶ θείαινα, φίλη καὶ φιλενάδα.

γιάτρουα καὶ γιατρίνα σημαίνει συνήθως τὴ γυναίκα τοῦ γιαιτροῦ, ἐνῶ γιάτρουσα σημαίνει συνήθως τὴ γυναίκα ποὺ κάνει τὸ γιαιτρό.

347. *Θηλυκὰ μὲ διαφοροετικὴ λέξη.*—Μερικὰ οὐσιαστικά, ἰδίως συγγενικά, ἔχουν ξεχωριστὲς λέξεις γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ γιὰ τὸ θηλυκὸ: πατέρας — μητέρα, γιὸς — θυγατέρα, παππούς — γιαιγιά, γαιμπρός — νύφη, ἄντρας — γυναίκα, ἀγόρι — κορίτσι.

348. *Θηλυκὰ ζώων.*—Τὰ περισσότερα ὀνόματα τῶν ζώων ἔχουν μόνον ἓναν τύπο καὶ γιὰ τὰ δύο φυσικὰ γένη: ἡ ἄλεπού, ὁ ἐλέφας, ὁ παπαγάλος, ἡ ὄχια, τὸ λαβράκι, ἡ πεταλούδα. Τὰ ὀνόματα αὐτὰ ὀνομάζονται *ἐπίκοινα*.

Στὰ ἐπίκοινα οὐσιαστικά, ὅταν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὀριστῆ τὸ φυσικὸ γένος, προτιάσσεται τὸ ἐπίθετο ἀρσενικὸς ἢ θηλυκός: τὸ ἀρσενικὸ ζαοκάδι, ὁ θηλυκὸς σπίνος, ἡ ἀρσενικὴ καμήλα.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀρσενικὰ ἢ θηλυκὰ ὀνόματα ζώων ἔχουν καὶ οὐδέτερο τύπο (χωρὶς αὐτὸς νὰ ἔχη σχέση μὲ τὸ φύλο τῶν ζώων): σκύλος — σκυλί, γάτα — γαί, κότσυφας — κοτσούφι, πέρδικα — περδίκι.

349. Γιὰ μερικὰ ζῶα κατοικίδια ἢ μὲ μεγαλύτερη πάντοτε σημασία γιὰ τὸν ἄνθρωπο *ξεχωρίζεται τὸ φυσικὸ γένος*. Αὐτὸ γίνεται:

A) Μὲ διαφοροετικὴ λέξη: ἄλογο — φορᾶδα, βόδι — ἀγελάδα, κοριᾶρι — προβατίνα ἢ ἀμνάδα, τράγος — γίδα ἢ κασίκα, γουρούνι (καὶ ἀργιογούρουνο) — σκρόφα, πεινὸς — ὄριθα ἢ κότια.

B) Μὲ διαφοροετικὴ κατάληξη: α) γιὰ τὸ θηλυκὸ: -α, -ίνα καὶ σπανιότερα -αινα, -ισσα, -οπούλα, καὶ β) γιὰ τὸ ἀρσενικὸ: -ος.

σκύλος — σκύλα	λαγός — λαγίνα
κουνέλι — κουνέλα	κότσυφας — κοτσυφίνα
τρογόνι — τρογόνα	λύκος — λύκισσα και λύκαινα
περιστέρι — περιστέρα	γάλος — γάλισσα και γαλοπούλα
πρόβατο — προβατίνα	γάτα — γάτος
λάφι — λαφίνα	κουνέλα — κούνελος

Κάποτε συνηθίζεται για τὸ ἀρσενικὸ ζῶο ὁ οὐδέτερος τύπος σὲ -ι· *βουβάλι, ταυρί, τραγί, σκυλί.*

Ἄλλὰ καὶ σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ ὀνόματα ποὺ ξεχωρίζουν τὸ φυσικὸ γένος μὲ ἰδιαίτερες λέξεις ἢ καταλήξεις εἶναι ὁ ἕνας τύπος συγχρότερος καὶ μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῆ καὶ γιὰ τὰ δύο γένη: *γάτα, σκύλος, ἄλογο, λύκος, γεράκι.*

350. Καὶ τὰ νεογνά καὶ τὰ μικρὰ μερικῶν ζώων ξεχωρίζονται μὲ ἰδιαίτερες λέξεις ἢ καταλήξεις. Λέγεται: *πουλάρι* τὸ μικρὸ τοῦ ἀλόγου, τοῦ γαῖ-δουριοῦ *κουτάβι* τὸ μικρὸ τοῦ σκύλου, τοῦ λύκου, τῆς ἀλεπούς· *μοσχάρι, δαμάλι* τὸ μικρὸ τῆς ἀγελάδας· *γίδι* τὸ μικρὸ τῆς κασίικας *κλωσόπουλο, κοτόπουλο, που-λακίδα* τὸ μικρὸ τῆς κότας· *πισούνη* τὸ μικρὸ τοῦ περιστεριοῦ κτλ. Ἔτσι καὶ *γουρουνόπουλο, χηνόπουλο, γουρουνάκι, παλάκι, περιστεράκι* κτλ.

Γ.—Οὔσιαστικά με δύο γένη

351. Μερικὰ οὔσιαστικά συνηθίζονται μὲ δύο γένη, ποὺ ἔχουν δια-φορετικὴ κατάληξη καὶ κάποτε καὶ διαφορετικὸ τονισμό: ὁ *πλάτανος* καὶ τὸ *πλατάνι*. Τέτοια οὔσιαστικά εἶναι:

ὁ *μπάτσος* — ἡ *μπάτσα*, ὁ *νοτιάς* — ἡ *νοτιά*, ὁ *πήχης* — ἡ *πήχη*, ὁ *τίγρης* — ἡ *τίγρη*· ὁ *κρίνος* — τὸ *κρίνο*, ὁ *ἔλατος* — τὸ *ἔλατο*, ὁ *πεῦκος* — τὸ *πεῦκο*, ὁ *σκύλος* — τὸ *σκυλί*· ἡ *γέφυρα* — τὸ *γεφύρι*, ἡ *πεζούλα* — τὸ *πε-ζούλι*.

352. Ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις ποὺ τὸ ἓνα γένος εἶναι λιγότερο κοινό: ὁ *ἀρραβῶνας* (καὶ σπανιότερα:) ἡ *ἀρραβῶνα*, ὁ *φράχης* (ἢ *φράχη*), ἡ *συνήθεια* (τὸ *συνήθειο*), τὸ *γιαούρι* (ἢ *γιαούρη*), τὸ *μελάι* (ἢ *μελάνη*).

Τὸ γένος ἀλλάζει κατὰ τὴ σημασία

353. Πολλὲς λέξεις παρουσιάζουν δύο γένη, ἀλλὰ αὐτὰ δὲν ἔχουν πάντα τὴν ἴδια ἐντελῶς σημασία: *βροντή* εἶναι τὸ γνωστὸ φυσικὸ φαι-νόμενο — *βρόντος* εἶναι ἕνας δυνατὸς κρότος· *τραπέζι* εἶναι τὸ γνωστὸ ἔπιπλο — *τράπεζα* λέγεται γιὰ τὴν Ἁγία Τράπεζα τῆς ἐκκλησίας καὶ γιὰ τὸ πιστωτικὸ ἴδρυμα. Ἔτσι ξεχωρίζουν στὴ σημασία λέξεις καθὼς οἱ ἀκόλουθες:

ἀχνός — ἄχνα, κοπέλα — κοπέλι παραγίος, κουλούρι — κουλούρα, μάντρα — μαντρί στάνη, μαρτυρία — μαρτύριο, μέση — μέσα, περίβολος — περιβόλι, πλευρὸ — πλευρά (ὄρ. γεωμετρ.), ρετοίνα — ρετοῖνι, σάκος — σακί — σάκα, σχέδιο — σχεδιά, ψαλίδι — ψαλίδα, χῶρα — χῶρος.

354. Σὲ ἰδιαίτερη κατηγορία ἀνήκουν λέξεις φωνητικὰ ὅμοιες, ἀλλὰ μὲ ἐντελῶς διαφορετικὴ σημασία καὶ πολλὰς φορὰς χωρὶς σχέση ἐτυμολογική: ὁ ἄνεμος — ἡ ἀνέμη, ὁ αὐλός — ἡ αὐλή, ὁ κανόνας — τὸ κανόνι, ὁ μανταρίνος — τὸ μανταρίνι, ἡ ῥόδα — τὸ ῥόδι, τὸ ῥόδο, ὁ φακός — ἡ φακὴ κτλ.

355. Δέξεις ποὺ ὑπάρχει ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὸ γένος τους. — Ὑπάρχουν μερικὲς λέξεις ποὺ συχνὰ πολλοὶ ἀμφιβάλλουν γιὰ τὸ γένος τους ἢ καὶ τίς μεταχειρίζονται στραβά. Εἶναι καλύτερα νὰ λέγεται ὁ Πίνδος, ἡ Πάρορθα, τὸ Ρέθυμνο, τὰ Φάρορα. Ὁ Αὐλώνας λέγεται καὶ ἡ Αὐλώνα. Ὁ Ἀκροκόρινθος εἶναι γένους ἀρσενικοῦ.

356. Δὲν πρέπει νὰ μπερδεύονται: ὁ ἄθλος τὸ κατόρθωμα καὶ τὸ ἄθλο βραβεῖο, ἔπαθλο· ἡ σήλη (ἀναμνηστική, ἐπιτάφια, ἤλεκτρική) καὶ ὁ στύλος κολόνα ποὺ στηρίζει κάτι: οἱ Στύλοι τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Ο ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

Ἰδιαίτερη σημασία τοῦ ἐνικῶ καὶ τοῦ πληθυντικῶ

357. Πολλὰ ὀνόματα συνηθίζονται μόνο ἢ προπάντων στὸν ἕνα ἀριθμὸ. Μερικὰ ἀλλάζουν κατὰ τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴ σημασία τους.

Συνηθίζονται μόνο ἢ προπάντων στὸν ἐνικὸ ὀνόματα ἐννοιῶν μοναδικῶν. Τέτοια εἶναι:

α) Μερικὰ συγκεκριμένα, πολλὰ περιληπτικὰ καὶ πολλὰ ἀφηρημένα: ἀστροφεγγιά, οἰκουμένη, παράδεισος, χριστιανισμὸς — συγγενολόγι — βήχας, ξετιτιά, δικαιοσύνη. Συχνὰ ὅμως σχηματίζουν καὶ τ' ἀφηρημένα πληθυντικὸ, ἰδίως ὅταν εἶναι λόγος γιὰ τίς ἐκδηλώσεις τῆς ἰδιότητος ποὺ ἐκφράζει ὁ ἐνικός: κάνει πολλὰς χωρατιές, ἄς λείπουν αὐτὲς οἱ εὐγένειες.

Κάποτε ὁ πληθυντικὸς ἔχει μεγεθυντικὴ ἢ ἐπιτακτικὴ σημασία: τί καμώματα εἶναι αὐτά, ντροπές! ἔφτασαν οἱ ζέστες.

β) Ὄνόματα στοιχείων, μετάλλων, ὀρυκτῶν, προϊόντων: ἀσήμι, κοκκινόχωμα, ράδιο, ὕδρογόνο.

358. Ὁ πληθυντικὸς μερικῶν ὀνομάτων ποὺ σχηματίζουν μόνο ἐνικὸ ἀναπληρώνεται στὴν ἀνάγκη ἀπὸ τὸν πληθυντικὸ ἐνὸς συνωνύμου: ἡ ἡχῶ — οἱ ἀντίλαλοι, ἡ πείρα — οἱ ἐμπειρίες, νοῦς — κεφάλια, μυαλά, διάνοιες.

359. Τὰ κύρια ὀνόματα συνηθίζονται σὸν ἐνικό. Ἔτσι :

Α) Τὰ ὀνόματα μερικῶν γιορτῶν : *Λαμπρή, Τριῶδι.*

Β) Οἱ περισσότερες τοπωνυμίες : *Σπάρτη, Μακεδονία, Ἰλισός.* Σχηματίζουν καὶ οἱ τοπωνυμίες αὐτὲς τὸν πληθυντικό :

α) Ὅταν τυχαίη νὰ ὀνομάζωνται μὲ τὴν ἴδια λέξη περισσότεροι τόποι : ἢ *Ἑλλάδα ἔχει δυὸ Πηγειοὺς καὶ πέντε Ὀλύμπους.*

β) Ὅταν χρησιμοποιοῦνται μεταφορικά : *ἐξαντλήθησαν οἱ Πακτωλοί.*

γ) Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα :

Ἀπ' τῶν Ὀλύμπων τίς πλαγίης ὡς τίς κορφῆς τῶν Αἰῶνων. (Παλαμᾶς)

Γ) Τὰ ὀνόματα ἀνθρώπων. Αὐτὰ σχηματίζουν πληθυντικό ὅταν εἶναι ὁ λόγος γιὰ πολλὰ πρόσωπα μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα : σ' αὐτὸ τὸ σπῆι ἔχει τρεῖς Φρόσες, οἱ Τρικούπηδες — οἱ Κολοκοτρωναῖοι.

360. *Συνηθίζονται μόνο ἢ προπάντων σὸν πληθυντικό :*

Α) Πολλὰ κοινὰ ὀνόματα μὲ περιληπτικὴ συχνὰ σημασία : *ἄμφια, ἄρματα, βαπτίσια, γένια, γεράματα, ἐγκαίνια, ἔγκατα, ἑκατόχρονα, ἐννιάημερα, κάλαντα, λύτρα, μάγια, μεσάνυχτα, μετρητά, παλαμάκια, πεθερικά, περίχωρα, πολεμοφόδια, προικιά, προπούλαια, συλλυπητήρια, σωθικά, τρεχάματα, ὑπάρχοντα, χαιρετίσματα, χαράματα κτλ.*

Μερικὲς ἀπὸ τίς λέξεις τοῦ εἶδους αὐτοῦ σχηματίζουν καὶ ἐνικό, ὅταν ἡ ἔννοια πού παριστάνουν ἀντικρίζεται σὰν εἶδος, σὸ σύνολο τῆς : *γένι, κλάμα, σπλάχνο.*

361. Ἐδῶ ἀνήκουν ἀκόμη : α) Περιληπτικά κατ' ἐξοχὴν, καθὼς : *ἀσημικά, γυαλικά, ζυμαρικά, πουλερικά, χορταρικά.*—β) Λέξεις πού ἐκφράζουν ἀντικείμενα σύνθετα : *τὰ γυαλιά, τὰ κιάλια, ἢ σύνθετα παραταχτικά ζευγαρωτά (223) : ἀγκιναροκούμα, ἀμπλοχώραφα.*—γ) Μερικὰ οὐσιαστικοποιημένα ἐπίθετα, καθὼς : *λιανά, ρηχά, φράγκικα (ροῦχα),* καὶ ὅσα σημαίνουν ἀμοιβὴ γιὰ κάποια ἐργασία : *βαρκαδιάτικα, κόμιστρα, πλουτικά.*—δ) Ὅσα σημαίνουν μιὰ γλῶσσα, καθὼς : *ἀρβανίτικα, ἐλληνικά, κινέζικα.*

362. Β) Ἐπὶ τὰ κύρια ὀνόματα. α) Ὀνόματα γιορτῶν : *Χριστούγεννα, Φῶτα, Κούλουμα, Παναθήναια.*

β) Τοπωνυμίες : *Σέρρες, Σπέτσες, Δελφοί, Οὐράλια.*

Μερικῶν πόλεων τ' ὄνομα, πού συνηθίζεται σὸν ἐνικό, λέγεται κάποτε καὶ σὸν πληθυντικό : *Ἀθήνα - Ἀθῆνες, Θήβα - Θῆβες - Καλαμάτα - Καλάμες.*

363. *Διαφορὰ σημασίας κατὰ τὸν ἀριθμό.*— Κατὰ τὸν ἀριθμὸ ἔχουν διαφορετικὴν σημασία ἢ παίρνουν συνήθως διαφορετικὴν σημασία τ' ἀκόλουθα οὐσιαστικά : *γυαλί - γυαλιά, διακοπή - διακοπές, μαλλί - μαλλιά, μοῖρα - Μοῖρες, πασαμονή - παραμονές, σίδερο - σίδερα κτλ.*

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΚΛΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

364. Γενικά.—Τὸ οὐσιαστικὸ ἔχει *τρεῖς κλίσεις*, μία γιὰ κάθε γένος.

365. Τὰ οὐσιαστικά κάθε κλίσης διαιροῦνται σὲ *ἰσοσύλλαβα* καὶ σὲ *ἀνισοσύλλαβα*.

Τὰ *ἰσοσύλλαβα* ἔχουν στὸν πληθυντικὸ τὸν ἴδιο ἀριθμὸ συλλαβῆς μὲ τὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἑνικοῦ : *μήνας* — *μῆνες*, *χαρὰ* — *χαρές*, *παιδί* — *παιδιά*.

Τὸ *ἀνισοσύλλαβα* ἔχουν σὲ ὅλες τὶς πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ μὴ σύλλαβη περισσότερο παρὰ στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἑνικοῦ :

ὁ περιβολάρχης — *περιβολάρχηδες* — *περιβολάρχηδων*, *ἡ ὀκὰ* — *ὀκάδες* — *ὀκάδων*, *τὸ κύμα* — *κύματα* — *κυμάτων*.

366. Τὸ ἀνισοσύλλαβα οὐσιαστικά ἔχουν δύο θέματα, πὺν ἀντιστοιχοῦν στοὺς δύο διαφορετικούς τύπους, τοῦ ἑνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ.

Τὸ πρῶτο θέμα εἶναι ὅ,τι ἀπομένει ἀπὸ τὴ λέξη ἀφοῦ ἀφαιρεθῆ ἡ κατάληξη τῆς ἐνικῆς ὀνομαστικῆς *-ας*, *-ης*, *-ες*, *-ους* τῶν ἀρσενικῶν, *-α*, *-ου* τῶν θηλυκῶν, *-μα*, *-μο*, *-ας* τῶν οὐδετέρων : *ψωμ-άς*, *πεταλωτ-ής*, *καφ-ές*, *παππ-ούς*, *ὀκ-ά*, *ἀλεπ-ού*, *αἷμ-α*, *γραψιμ-ο*, *κρέ-ας*.

Τὸ δεῦτερο θέμα εἶναι ὅ,τι ἀπομένει ἀπὸ τὴ λέξη ἀφοῦ ἀφαιρεθῆ ἡ κατάληξη *-ες* τοῦ πληθυντικοῦ τῶν ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν καὶ *-α* τῶν οὐδετέρων : *ψωμάδ-ες*, *πεταλωτῆδ-ες*, *καφέδ-ες*, *παπποῦδ-ες*, *ὀκάδ-ες*, *ἀλεποῦδ-ες*, *αἷματ-α*, *γραψίματ-α*, *κρέατ-α*, *φῶτ-α*.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Γιὰ τὸν τόνο πὺν παίρνουν διάφορα ὀνόματα μὲ δίχρονο στὴ λήγουσα ἢ στὴν παραλήγουσα βλ. 89B.

367. Τὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ δὲν τὴ σχηματίζουν ὅλα τὰ οὐσιαστικά· τοὺς λείπει κάποτε ἢ σχηματίζεται δύσκολα. Αὐτὸ γίνεται : α) σὲ μερικά σχηματιστικά παραδείγματα, λ.χ. σὲ λέξεις τοῦ τύπου *ζάχαρη* (399), β) σὲ μερικὲς κατηγορίες λέξεων, καθὼς λ.χ. στὰ ὑποκοριστικά σὲ *-άκι*, *τὸ ἀρνάκι* (418), σὲ θηλυκά σὲ *-α* καθὼς *πάπια*, *σαπουνόφουσα* (294), καὶ γ) σὲ ὀρισμένες ἄλλες λέξεις : *λεβέντης* — *λεβέντες*, *μάνα* — *μάνες*, πὺν σχηματίζονται τότε ἀνισοσύλλαβα : *λεβέντηδων*, *μανάδων*.

ΚΛΙΣΗ ΑΡΣΕΝΙΚΩΝ

368. Διαίρεση.—Τὸ ἀρσενικά τελειώνουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἑνικοῦ σὲ *-ς* καὶ διαιροῦνται σὲ *δύο τάξεις*, τὴν *πρώτη* καὶ τὴ *δεύτερη* τάξη.

Στὴν *πρώτη τάξη* ἀνήκουν τ' ἄρσενικὰ ποὺ τελειώνουν σὲ -ας, -ης, -ες, -ους. Στὴ *δεύτερη τάξη* ὅσα τελειώνουν σὲ -ος.

Πρώτη τάξη

369. Διαίρεση.—Τ' ἄρσενικὰ τῆς πρώτης τάξης διαίρουνται σὲ *ἰσοσύλλαβα* καὶ σὲ *ἀνισοσύλλαβα*.

Τὰ *ἰσοσύλλαβα* σχηματίζουν τὴν ὀνομαστική, αἰτιατική καὶ κλητική τοῦ πληθυντικοῦ σὲ -ες : ὁ ναύτης — οἱ ναῦτες. Τ' *ἀνισοσύλλαβα* τὶς σχηματίζουν σὲ -δες : ὁ ἀράρης — οἱ ἀράρηδες.

Τ' ἄρσενικὰ τονίζονται κανονικὰ σὲ ὅλες τὶς πτώσεις ὅπου καὶ στὴν ὀνομαστική τοῦ ἐνικοῦ : ὁ πατέρας — τοῦ πατέρα — οἱ πατέρες — τῶν πατέρων κτλ. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ πολλὲς ἐξαιρέσεις.

1. Ἄρσενικὰ σὲ -ας ἰσοσύλλαβα.

ὁ πατέρας ὁ ταμίας ὁ φύλακας

370. Τὰ ἰσοσύλλαβα σὲ -ας εἶναι παροξύτονα καὶ προπαροξύτονα.

Ἐνικός

Ὄνομ.	ὁ πατέρας	ὁ ταμίας	ὁ φύλακας
Γεν.	τοῦ πατέρα	τοῦ ταμία	τοῦ φύλακα
Αἰτ.	τὸν πατέρα	τὸν ταμία	τὸ φύλακα
Κλητ.	πατέρα	ταμία	φύλακα

Πληθυντικός

Ὄνομ.	οἱ πατέρες	οἱ ταμίες	οἱ φύλακες
Γεν.	τῶν πατέρων	τῶν ταμιῶν	τῶν φυλάκων
Αἰτ.	τούς πατέρες	τούς ταμίες	τούς φύλακες
Κλητ.	πατέρες	ταμίες	φύλακες

Κατὰ τὸ πατέρα κλίνονται : ἀγκώνας, ἀγώνας, αἰώνας, ἐλαιώνας, ξενονας, χριμώνας, ἐνσωτίας, ἰδρώτας, αἰθέρας, στρατώνας, κανόνας, λιμένας, πυθμένας, σωλήνας, κλητήρας, λαμπτήρας, νιπιήρας, ὀδοστρωτήρας.—Οἱ τοπωνυμίες : Καφηρέας, Μαλέας, Ἐλικώνας, Κιθαιρώνας, Μαραθώνας κτλ.—Τ' ἀρχαῖα κύρια ὀνόματα : Ἀντίβας, Φειδίας.

Κατὰ τὸ ταμίας κλίνονται : ἄντρας, γύπας, λίβας, μήνας, εἰσοδηματίας, ἐπαγγελματίας, ἐπιχειρηματίας, λοχίας.

Κατὰ τὸ φύλακας κλίνονται : ἀγορφύλακας, ἄμβωνας, ἄρχοντας, γείτονας, ἥρωας, θώρακας, κήρωκας, κλήδονας, κόρακας, λάργγας, πίνακας, πράχτορας, πρίγκιπας, πρόσφυγας, ρήτορας, σίφωνακας.—Τὰ ἐθνικά : Λάκωνας, Τσάκωνας.—Οἱ τοπωνυμίες : Γέρακας, Πέλεκας, Πάργωνας κτλ.—Τ' ἀρχαῖα κύρια : Ἀγαμέμνονας, Μίνωας, Κύνκλωπας κτλ.

371. Τὰ δισύλλαβα σὲ -ας καὶ ὅσα τελειώνουν σὲ -ίας τονίζονται

στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ στή λήγουσα: τῶν ἀντρῶν, τῶν μηνῶν, τῶν ἐπαγγελματιῶν.

Τὰ προπαροξύτονα σέ -ας τονίζονται στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ στήν παραλήγουσα: τῶν φυλάκων, τῶν πινάκων.

Τὰ ὀνόματα ἀντρας, μήρας, Δίας σχηματίζουν τήν ἐνική γενική καί σέ εὐς: τὸ εἶπε τοῦ ἀντρός της, στίς δέκα τοῦ μηνός.

Τὸ πατέρας ἔχει καί τὸν ἄκλιτο προταχτικὸ τύπο πάτερ (596β), ποῦ μπαίνει ἐμπρός ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν κληρικῶν σάν τιμητικὸς τίτλος: ὁ πάτερ Σωφρόνιος, τοῦ πάτερ Λαυρέντιου.

2.— Ἄρσενικά σέ -ας ἀνισοσύλλαβα

ὁ ψωμάς ὁ ρήγας

372. Ἄνισοσύλλαβα ἄρσενικά σέ -ας εἶναι ὅλα τὰ δεξύτονα καί μερικὰ παροξύτονα καί προπαροξύτονα:

	Ἐνικός		Πληθυντικός		
Ἄνομ.	ὁ ψωμάς	ὁ ρήγας	οἱ ψωμάδες	οἱ ρηγάδες	
Γεν.	τοῦ ψωμά	τοῦ ρήγα	τῶν ψωμάδων	τῶν ρηγάδων	
Αἰτ.	τόν ψωμά	τό ρήγα	τούς ψωμάδες	τούς ρηγάδες	
Κλητ.	ψωμά	ρήγα	ψωμάδες	ρηγάδες	

Κατὰ τὸ ψ ω μ ᾶ ς κλίνονται: ἀρακάς, βοριάς, βραχιάς, παπάς, πενκιάς, σκαφτιάς, χαλκιάς κτλ.—Τὰ ἐπαιγελματικά: ἀμαξιάς, γαλατιάς, κασιανιάς, κοσκινιάς, μαρμαράς, σφουγγαράς, ψαράς κτλ.—Τὰ μεγενθυντικά: γλωσσάς, φαγάς κτλ.—Τὰ ξενικά: κουμπιράς, λαπάς, λουκουμάς, μαμμωνιάς, μασκαράς, μαστραπάς, μουσαμάς, πασάς, σατανιάς, σουγιάς, τραχανιάς, χαλβιάς, χαλκάς κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Κρεβασιάρης, Μαρμαράς, Μισιράς, Πειραιάς κτλ., Καναδάς, Λουκαῖδες, Καρουσάδες κτλ.—Τὰ βαφτιστικά: Θωμάς, Λουκάς, Μηνᾶς κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά: Βηλαράς, Καλλιγᾶς, Παλαμάς, Πολυλάς, Σκουφᾶς, Φωκάς κτλ.

Κατὰ τὸ ρ ἡ γ α ς κλίνονται: κάλφας, μπάροπας, χότζας κτλ., καθὼς καί τὰ προπαροξύτονα: τοῦλιγκας, πρωτόπαπας, φραγκόπαπας.

373. Ὁ πληθυντικὸς τῶν παροξύτων καί προπαροξύτων ἄρσενικῶν σέ -ας τονίζεται στήν παραλήγουσα: ὁ κάλφας—οἱ καλφάδες, ὁ φραγκόπαπας—οἱ φραγκοπαπάδες.

3.— Ἄρσενικά σέ -ης ἰσοσύλλαβα

ὁ ναύτης ὁ νικητής

374. Τὰ ἰσοσύλλαβα σέ -ης εἶναι παροξύτονα καί δεξύτονα.

	Ἐνικός		Πληθυντικός	
Ἄνομ.	ὁ ναύτης	ὁ νικητής	οἱ ναῦτες	οἱ νικητές
Γεν.	τοῦ ναύτη	τοῦ νικητῆ	τῶν ναυτῶν	τῶν νικητῶν
Αἰτ.	τό ναύτη	τό νικητῆ	τούς ναῦτες	τούς νικητές
Κλητ.	ναύτη	νικητῆ	ναῦτες	νικητές

Κατὰ τὸ ν α ὔ τ η ς κλίνονται: ἀγωγιάτης, ἀσβόσις, διαβάτης, δυναμίτης, ἐπιβάτης, ἐργάτης, καθρέφτης, κλέφτης, κοκκίτης, κυβερνήτης, μεσίτης, πολίτης, ράφτης, σύρης, φράχτης κτλ.—Τὰ σύνθετα: βιβλιοπώλης, γεωμέτρης, εἰδωλόλατρης, εἰρηνοδίκης, καλλιτέχνης, νομάρχης κτλ.—Τὰ ἔθνικα: Ἀνατολίτης, Μανιάτης, Σπαρτιάτης, Πειραιώτης, Πολίτης, Κεφαλλονίτης, Σπεισιώτης, Χιώτης κτλ.

Κατὰ τὸ ν ι κ η τ ῆ ς κλίνονται: ἀγοραστὴς, δανειστὴς, ἐδελιστὴς, ζυγιστὴς, θαναμιστὴς, θημελιωτὴς, μαθητὴς, πολεμιστὴς, νοικιστὴς, προσκυνητὴς κτλ.

375. Τὰ παροξύτονα σέ -ης στῆ γενικὴ πληθυντικὴ κατεβάξουν τὸν τόνο στῆ λήγουσα: τῶν ἐπιβατῶν.

4.—Ἄρσενικά σέ -τῆ ς μὲ διπλὸ πληθυντικὸ

δ πραγματευτῆ ς

376. Μερικὰ ἄρσενικά σέ -τῆ ς σχηματίζουν τὸν πληθυντικὸ καὶ ἀνισοσύλλαβα.

Ἔνικὸ ς

Πληθυντικὸ ς

Ἄνομ.	δ πραγματευτῆ ς	οἱ πραγματευτὰδες	καὶ	οἱ πραγματευτῆ ς
Γεν.	τοῦ πραγματευτῆ	τῶν πραγματευτῶν		τῶν πραγματευτῶν
Αἰτ.	τὸν πραγματευτῆ	τούς πραγματευτὰδες		τούς πραγματευτῆ ς
Κλητ.	πραγματευτῆ	πραγματευτὰδες		πραγματευτῆ ς

Ἄμοια κλίνονται: ἀλωνιστὴς, βουτηχίτης, διαλαλητὴς, δουλευτὴς, θεριστὴς, καλοθελητὴς, κλαδευτὴς, πωλητὴς, τραγουδιστὴς, τροχιστὴς, τρυγητὴς, ὑφαντὴς κ.ἄ.

Ἄμοια κλίνονται τὸ παροξύτονο ἀφέντης, πληθ. ἀφέντες—ἀφεντὰδες, ποὺ κατεβάξει καὶ τὸν τόνο στὸν πληθυντικὸ στῆν παραλήγουσά του καὶ μερικὰ ἄλλα. Γιὰ τὸ δεσπότης καὶ τὸ ἀράπης βλ. 617. Μερικὰ παροξύτονα σέ -της, καθὼς λεβέντης, κράχτης, σχηματίζουν τῆ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ ἀνισοσύλλαβα.

5.—Ἄρσενικά σέ -ης ἀνισοσύλλαβα

δ πεταλωτῆ ς

δ νοικοκύρης

δ φούρναρης

377. Τὸ ἀνισοσύλλαβα ἄρσενικά σέ -ης εἶναι ὀξύτονα, παροξύτονα καὶ προπαροξύτονα.

Ἔνικὸ ς

Ἄνομ.	δ πεταλωτῆ ς	δ νοικοκύρης	δ φούρναρης
Γεν.	τοῦ πεταλωτῆ	τοῦ νοικοκύρη	τοῦ φούρναρη
Αἰτ.	τὸν πεταλωτῆ	τὸ νοικοκύρη	τὸ φούρναρη
Κλητ.	πεταλωτῆ	νοικοκύρη	φούρναρη

Πληθυντικὸ ς

Ἄνομ.	οἱ πεταλωτῆδες	οἱ νοικοκύρηδες	οἱ φουρνάρηδες
Γεν.	τῶν πεταλωτῆδων	τῶν νοικοκύρηδων	τῶν φουρνάρηδων
Αἰτ.	τούς πεταλωτῆδες	τούς νοικοκύρηδες	τούς φουρνάρηδες
Κλητ.	πεταλωτῆδες	νοικοκύρηδες	φουρνάρηδες

Κατὰ τὸ πεταλωτῆ ς κλίνονται διάφορα ἐπαγγελματικὰ παράγωγα σέ -της, -τζῆ ς: γανωματῆ ς, μπαλωματῆ ς, καφειτζῆ ς, κουλουρτζῆ ς. Ἔτσι καὶ τὸ παπου-

τῆς, μερακλῆς, χαϊζῆς, χιμπαντζῆς κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες : Μισοισσιππῆς.—Τ' ἀρχαῖα κύρια ὀνόματα : Ἀπελλῆς, Ἡρακλῆς, Θεμιστοκλῆς, Περικλῆς κτλ.—Τὰ βαφτιστικά : Κωστής, Παναγῆς, Παντελῆς κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά : Κοραῆς, Παπανικολῆς, Ραγκαβῆς, Τσιτσικλῆς, Φραντζῆς κτλ.

Κατὰ τὸ νοικοκύρη κλίνονται : βεζίρης, γκιόνης, μανάβης, χαλίφης.—Τὰ ἐπαγγελματικά σὲ -άρης : βαρκάρης, περιβολάρης' -ιέρης : καμαριέρης, τιμογιέρης.—Τὰ ὑποκοριστικά σὲ -άκης : δρομάκης, Παυλάκης' σὲ -ούλης : παππούλης, πατερούλης.—Τὰ ἔθνικα : Ἀρμένης, Καραγκούνης.—Οἱ τοπωνυμίες : Γάγγης, Τίγρης κτλ.—Τὰ βαφτιστικά : Ἀλκιβιάδης, Βασίλης, Γιάννης, Μανόλης κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά : Βαλαωρίτης, Γύζης, Κανάρης, Καραϊσκάκης, Μιαούλης, Τρικουπῆς, Ὑψηλάντης κτλ.—Οἱ ὀνομασίες τῶν μηνῶν : Γενάρης, Φλεβάρης κτλ.

Κατὰ τὸ φύραρος κλίνεται τὸ κοτζάμπασσης καὶ μερικῆς τοπωνυμίες : Δούναβης, Τάμσης, Τίβερης κτλ. (χωρὶς πληθυντικό).

378. Τὰ παροξύτονα σὲ -ης κατεβάζουν τὸν τόνο κατὰ μία συλλαβὴ στὸν πληθυντικό.

379. 6.—Ἀρσενικά σὲ -ες
ὁ καφῆς

	Ἐνικός	Πληθυντικός
Ἄνωμ.	ὁ καφῆς	οἱ καφέδες
Γεν.	τοῦ καφέ	τῶν καφέδων
Αἰτ.	τὸν καφέ	τούς καφέδες
Κλητ.	καφέ	καφέδες

Ὅμοια κλίνονται διάφορες λέξεις ξένης καταγωγῆς : καναπές, κερτές, κουραμπιές, μεζές, μενεζές, μιναρές, πανοές, τενεκές, φιδές, χασές κτλ.—Τὰ κύρια ὀνόματα : Μεντροσές, Πελοπέης—Δελές, Μικές' Μαλακατιές, Τσελεμεντές.—Τὰ παροξύτονα : κόντες, φάντες, πὺ σχηματίζουν τὸν πληθυντικό σὲ -ηδες, καθὼς καὶ τὰ κύρια Δαπόντες, Θεβράντες κτλ.

380. 7.—Ἀρσενικά σὲ -ους
ὁ παπποῦς

	Ἐνικός	Πληθυντικός
Ἄνωμ.	ὁ παπποῦς	οἱ παπποῦδες*
Γεν.	τοῦ παπποῦ	τῶν παππούδων
Αἰτ.	τὸν παπποῦ	τούς παπποῦδες
Κλητ.	παπποῦ	παπποῦδες

Ὅμοια κλίνονται, χωρὶς πληθυντικό : Ἰησοῦς, νοῦς, ροῦς.

Δεύτερη τάξη

381. 8.—Ἀρσενικά σὲ -ος
ὁ οὐρανός ὁ δρόμος ὁ ἄγγελος
Ἐ ν ι κ ὸ ς

	ὁ οὐρανός	ὁ δρόμος	ὁ ἄγγελος
Ἄνωμ.	ὁ οὐρανός	ὁ δρόμος	ὁ ἄγγελος
Γεν.	τοῦ οὐρανοῦ	τοῦ δρόμου	τοῦ ἀγγέλου
Αἰτ.	τὸν οὐρανόν	τὸ δρόμον	τὸν ἄγγελο
Κλητ.	οὐρανόν	δρόμον	ἄγγελο

Π λ η θ υ ν τ ι κ ὸ ς

Ὄνομ.	οἱ οὐρανοὶ	οἱ δρόμοι	οἱ ἄγγελοι
Γεν.	τῶν οὐρανῶν	τῶν δρόμων	τῶν ἀγγέλων
Αἰτ.	τοὺς οὐρανοὺς	τοὺς δρόμους	τοὺς ἀγγέλους
Κλητ.	οὐρανοὶ	δρόμοι	ἄγγελοι

*Ὅμοια κλίνονται πάρα πολλὰ ὀνόματα.

Κατὰ τὸ ο ὕ ρ α ν ὸ ς κλίνονται τὰ δεξύτονα : ἀδερφός, γιατρός, γιός, θεός, καιρός, κυνηγός, λαγός, λαός, ποταμός, προσιτός, σανός, σκοπός κτλ. καὶ τὰ παράγωγα οὐσιαστικά σέ -μός : λογαριασμός, δρισμός, σεισμός, χαμός κτλ.—Τὰ ἔθνικα : Κρητικός, Συριανός, Τηνιακός, Ἑλβετός κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες : Ἀξιώδ, Δομοκόδ, Λυκαβητιός, Παρασσός, Δελφοί, Ὁρεοὶ κτλ.—Τὰ βαφτιστικά : Νικολός, Δημητρός, Μαθιός κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά : Βιζυνηρός, Ρωμανός, Σολωμός κτλ.

Κατὰ τὸ δ ρ ὸ μ ο ς κλίνονται τὰ παροξύτονα : ἄμμος, γέρος, διάκος, δράκος, ἥλιος, θόλος, θρόνος, κάμπος, καπετάνιος, λόγος, λύκος, πάγος, πύργος, στόλος, τάφος, ταχυδρόμος, τροῦλος, ὕπνος, φάρος, ὄμος κτλ.—Τὰ ὑποκοριστικά σέ -άκος, -ίσκος : ἀνθρωπάκος, φιλαράκος, δρομίσκος κτλ.—Τὰ ἔθνικα : Γάλλος, Σέρβος, Τούρκος, Φράγκος κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες : Βόλος, Πόρος, Νέστος, Νεῖλος, Γαργαλιάνοι κτλ.—Τὰ βαφτιστικά : Ἀλέκος, Γιῶργος, Λυκοῦργος, Μάρκος, Νίκος κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά : Ἀντροῦτσος, Κάλβος, Μανροκοδάτος, Πιπίνος.

Κατὰ τὸ ἄ γ γ ε λ ο ς κλίνονται τὰ προπαροξύτονα : ἄνεμος, ἀνήφορος, ἀπόστολος, δάσκαλος, δῆμαρχος, διάβολος, διάδρομος, ἔμπορος, ἐφηβος, θάνατος, θόρυβος, κάτοικος, πλάτανος, ρινόκερος κτλ.—Τὰ μεγεθυντικά σέ -αρος : μύταρος κτλ.—Τὰ ἔθνικα : Αἰγύπτιος, Βούλγαρος κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες : Ἀχλαδόκαμπος, Βόσπορος, Ἑλλήσποντος, Τύρναβος κτλ.—Τὰ βαφτιστικά : Ἀλέξανδρος, Γεράσιμος, Θερασύβουλος, Τηλέμαχος, Φίλιππος κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά : Μάντζαρκος, Χριστόπουλος κτλ.—Τὰ ὀνόματα μερικῶν μνηῶν : Ἰούλιος, Αἰγούστος κτλ.

382. Ἡ κλητική τοῦ ἐνικοῦ σχηματίζεται σέ -ε : γιατρέ, στρατηγέ. Τὴ σχηματίζουν σέ -ο ἀπὸ τὰ παροξύτονα : α) Τὰ βαφτιστικά : Ἀλέκο, Γιῶργο, Πέτρο, Σπύρο, Δημητράκο κτλ.· τὸ Παῦλος ἔχει κλητικὴ Παῦλε καὶ Παῦλο.—β) Μερικὰ κοινὰ οὐσιαστικά καθὼς γέρο, διάκο· τὸ καμαρότος καὶ τὸ καπετάνιος ἔχουν τὴν κλητικὴ καὶ σέ -ε.

Σχηματίζουν τὴν ἐνικὴ κλητικὴ σέ -ο καὶ μερικὰ δεξύτονα χαϊδευτικά βαφτιστικά : Γιαννακό, Δημητρώ, Μανολιό, Τοτό, καθὼς καὶ μερικὰ οἰκογενειακά ὀνόματα ποὺ τονίζονται στὴν παραλήγουσα : κύριε Δημητράκο.

*Ὁ τονισμὸς τῶν προπαροξυτόνων

383. Στὰ προπαροξύτονα ἄρσενικά σέ -ος κατεβάζομε συνήθως τὸν τόνο στὴ γενικὴ τοῦ ἐνικοῦ στὴν παραλήγουσα : ὁ ἄγγελος — τοῦ ἀγγέλου, τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἐφήβου, τοῦ ἐμπόρου.

Φυλάγουν τὸν τόνο στὴν προπαραλήγουσα οἱ πολυσύλλαβες καὶ οἱ νεώτερες (λαϊκῆς) λέξεις : τοῦ ἀντίλαλου, τοῦ ἀντίχτυπου, τοῦ ἀνήφορου, τοῦ ἐξάψαλμου, τοῦ καλόγερον· ἔτσι καὶ τοῦ ρινόκερου.

Τὸ ἴδιο κάνουν συνήθως καὶ τὰ κύρια ὀνόματα : τοῦ Ἀχλαδόκαμ-

που, τοῦ Ξεροπόταμου, τοῦ Θόδωρου, τοῦ Χαράλαμπος· τοῦ Φιλίππου, τοῦ Ἀδμήτου.

384. Τὰ οἰκογενειακὰ προπαροξύνονται συνήθως : τοῦ Μαντούβαλου, τοῦ Δομέστικου, τοῦ Μαστρογιαννόπουλου. Ὄταν προηγηθῆται τὸ κύριος, κυρία, τονίζεται συχνὰ ἢ γενικὴ στὴν παραλήγουσα.

385. Οἱ πλάγιες πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ τῶν προπαροξύτωνων κοινῶν ἀρσενικῶν παροξύνονται : τῶν ἀνθρώπων — τοὺς ἀνθρώπους, τῶν κυριῶν — τοὺς κυρίους.

386. Φυλάγουν τὸν τόνο στὴν προπαραλήγουσα τὰ σύνθετα, καθὼς καὶ τὰ κύρια ὀνόματα ἀνθρώπων : τῶν ἀντίλαλων — τοὺς ἀντίλαλους, τῶν μαντρόσκυλων — τοὺς μαντρόσκυλους, τῶν Χριστόφορων, τοὺς Χαράλαμπος, τοὺς Ξενοπούλους. Τὸ συμπέθερος σχηματίζει ὄλο τὸν πληθυντικὸ καὶ παροξύτονο : οἱ συμπέθεροι — τῶν συμπεθέρων — τοὺς συμπεθέρους· ἔτσι καὶ μερικὰ ἄλλα κοινὰ οὐσιαστικά.

387. Ἡ γενικὴ πληθυντικὴ τοῦ χρόνος τονίζεται στὴ λήγουσα, ὅταν εἶναι λόγος γιὰ ἡλικία, κάποτε καὶ σὲ ἄλλες περιστάσεις. Τότε χάνεται συνήθως τὸ τελικὸ ν (136) : πῶσων(ν) χρονῶ(ν) εἶναι ; εἶναι δέκα χρονῶ(ν)· εἶναι δουλειὰ δέκα χρονῶ(ν).

Ὁ πληθυντικὸς τῶν οἰκογενειακῶν ὀνομάτων

388. Τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα δὲ σχηματίζονται πάντοτε στὸν πληθυντικὸ ὅπως καὶ τ' ἀντίστοιχα κοινὰ ἀρσενικά οὐσιαστικά. Ὁ σχηματισμὸς τους φαίνεται ἀπὸ τὸν ἀκόλουθο πίνακα :

1. Σὲ -ᾶς, πληθ. -άδες (372) : Παλαμάδες, Σκουφάδες.
2. Σὲ -ας παροξύτονα, πληθ. -ηδες, ἀλλὰ καὶ -αῖοι : Καράβηδες, Λάπηδες — Λαπαῖοι, Δρίτσηδες, Γρίβηδες καὶ συχνότερα Γριβαῖοι, Δούκηδες — Δουκαῖοι.
3. Σὲ -ας προπαροξύτονα, συνήθως πληθ. -αῖοι : Ζουζουλαῖοι, Μπουκουραῖοι.
4. Σὲ -ης ὀξύτονα καὶ παροξύτονα, πληθ. -ηδες (377) : Ραγκαβῆδες, Φραντζῆδες, Μιαούληδες.
5. Σὲ -ης προπαροξύτονα, συνήθως πληθ. -αῖοι : Μποταραῖοι, Μπουμπουλαῖοι.
6. Σὲ -ές ὀξύτονα, πληθ. -έδες (379) : Τσιλεμεντέδες.
7. Σὲ -ες παροξύτονα, πληθ. -ηδες ἢ -αῖοι : Δαπόντηδες, Δεδαῖοι.
8. Σὲ -ου(ς) παροξύτονα καὶ προπαροξύτονα, πληθ. -αῖοι ἢ -οι : Καμπορογλαῖοι — Καμπούρογλοι, Μπουταντζόγλοι. Ἔτσι καὶ τὰ πατρωνυμικά ἀπὸ γενικὴ σὲ -ου : Σταύρου — Σταυραῖοι, Οἰκονόμου — Οἰκονομαῖοι.
9. Σὲ -ος, πληθ. -οι : Βραχνοί, Ἀντροῦτσοι, Παπαρηγόπουλοι. Κάποτε, λαϊκότερα, καὶ -αῖοι : Ἀγγελόπουλοι — Ἀγγελοπουλαῖοι.

389. Ἀνακεφαλαιωτικὸς πίνακας τῶν ἀρσενικῶν.

Οἱ καταλήξεις τῆς ἐνικῆς καὶ πληθυντικῆς ὀνομαστικῆς

Εἶδος ὀνόματος Ἐνικὸς Πληθυντικὸς

Π ρ ὶ τ ῆ τ ᾶ ξ ῆ

Σὲ -ᾶς ὀξύτονα ἀνισοσύλλαβα	ψωμάς	-άδες	ψωμάδες
-ας παροξύτονα ἰσοσύλλαβα	πατέρας	-ες	πατέρες
ἀνισοσύλ.	ρήγας	-άδες	ρηγάδες

Σὲ -ας προπαροξύτ. ἰσοσύλλαβα	φύλακας	-ες	φύλακες
> > ἀνισοσύλλ.	πρωτόπαπας	-άδες	πρωτοπαπάδες
-ης ὀξύτονα ἰσοσύλλαβα	νικητής	-ές	νικητές
> > ἀνισοσύλλ.σθ	πεταλωτής	-ῆδες	πεταλωτῆδες
> παροξύτονα ἰσοσύλλαβα	ναύτης	-ες	ναῦτες
> > ἀνισοσύλλ.	νοικοκύρης	-ηδες	νοικοκύρηδες
> μέ διπλό πληθυντικό	πραγματευτής	-άδες, -ές	πραγματευτάδες, -ες
> προπαροξύτ. ἀνισοσύλλ.	φούρναρης	-ηδες	φουρνάρηδες
-ες ὀξύτονα ἀνισοσύλλαβα	κεφτές	-έδες	κεφτέδες
-ους > >	παππὺς	-οῦδες	παπποῦδες

Δεύτερη τάξι

Σὲ -ος ἰσοσύλλαβα οὐρανός, ἄγγελος -οι οὐρανοί, ἄγγελοι.

Γενικὲς παρατηρήσεις

390. "Όλα τ' ἄρσενικά τῆς πρώτης τάξεως σχηματίζουν ὅμοια τὴν ἐνική γενική, αἰτιατική καὶ κλητική χωρὶς τὸ -s τῆς ὀνομαστικῆς:

ὁ πατέρας—τοῦ πατέρα, τὸν πατέρα, πατέρα

ὁ παππὺς—τοῦ παπποῦ, τὸν παππού, παππού.

391. "Όλα τ' ἄρσενικά τῆς πρώτης τάξεως ἔχουν τρεῖς πτώσεις ὅμοιες: στὸν ἐνικό τὴ γενική, τὴν αἰτιατική καὶ τὴν κλητική καὶ στὸν πληθυντικό τὴν ὀνομαστική, τὴν αἰτιατική καὶ τὴν κλητική:

τοῦ ναύτη, τὸ ναύτη, ναύτη· οἱ ναῦτες, τοὺς ναῦτες, ναῦτες.

Ἡ γενική πληθυντική ὅλων τῶν ἄρσενικῶν τελειώνει σὲ -ων: τῶν οὐρανῶν, τῶν νοικοκύρηδων, τῶν καφέδων.

ΚΛΙΣΗ ΘΗΛΥΚΩΝ

392. Διαίρεση.— Τὰ θηλυκὰ διαιροῦνται σὲ ἰσοσύλλαβα καὶ σὲ ἀνισοσύλλαβα.

Τὰ ἰσοσύλλαβα σχηματίζουν τὴν ὀνομαστική τοῦ πληθυντικοῦ σὲ -ες: ἡ μητέρα—οἱ μητέρες, τὶς μητέρες, μητέρες.

Τ' ἀνισοσύλλαβα τὴ σχηματίζουν σὲ -δες: ἡ ἄλεπου—οἱ ἄλεποῦδες, τὶς ἄλεποῦδες, ἄλεποῦδες.

393. Τὰ θηλυκὰ τονίζονται συνήθως σὲ ὅλες τὶς πτώσεις ὅπου καὶ στὴν ὀνομαστική τοῦ ἐνικοῦ: ἡ ἐλπίδα—τῆς ἐλπίδας—τὴν ἐλπίδα—ἐλπίδα—οἱ ἐλπίδες κτλ.

Δὲν ἀκολουθοῦν τοὺς παραπάνω γενικοὺς κανόνες τ' ἀρχαϊκόλιτα θηλυκὰ ποὺ τελειώνουν στὴν ἐνική ὀνομαστική σὲ -ος καὶ σὲ -η: ἡ ἐγκύκλιος—τῆς ἐγκυκλίου, ἡ δύναμη—οἱ δυνάμεις.

394.

1. — Θηλυκὰ σὲ -α

	ἡ καρδιά	ἡ ὥρα	ἡ θάλασσα	ἡ ἐλπίδα	ἡ σάλπιγγα
	Ἑ ν ι κ ὸ ς				
᾽Όνομ.	ἡ καρδιά	ἡ ὥρα	ἡ θάλασσα		
Γεν.	τῆς καρδιάς	τῆς ὥρας	τῆς θάλασσης		
Αἰτ.	τὴν καρδιά	τὴν ὥρα	τὴ θάλασσα		
Κλητ.	καρδιά	ὥρα	θάλασσα		

Π λ η θ υ ν τ ι κ ὸ ς

᾽Όνομ.	οἱ καρδιές	οἱ ὥρες	οἱ θάλασσες
Γεν.	τῶν καρδιῶν	τῶν ὥρῶν	τῶν θαλασσῶν
Αἰτ.	τις καρδιές	τις ὥρες	τις θάλασσες
Κλητ.	καρδιές	ὥρες	θάλασσες

Ἑνικὸς

Πληθυντικός

᾽Όνομ.	ἡ ἐλπίδα	ἡ σάλπιγγα	οἱ ἐλπίδες	οἱ σάλπιγγες
Γεν.	τῆς ἐλπίδας	τῆς σάλπιγγας	τῶν ἐλπίδων	τῶν σαλπιδων
Αἰτ.	τὴν ἐλπίδα	τὴ σάλπιγγα	τις ἐλπίδες	τις σάλπιγγες
Κλητ.	ἐλπίδα	σάλπιγγα	ἐλπίδες	σάλπιγγες

᾽Όμοια κλίνονται πάρα πολλὰ ὀνόματα:

Α) ᾽Όξύτονα: ἀντηλιά, ἀρχοντιά, ἀρχοντιά, ἀχλαδιά, δουλειά, δροσιά, καρδιά, καρδιά, κουταλιά, ματιά, μηλιά, δημοφιλιά, παλικαριά, παπαδιά, πρωτομαγιά, τριανταφυλλιά, φορά, φωλιά, φωτιά. — Τ' ἀριθμητικά: δεκαριά, εικοσαριά κτλ. — Τὰ ἔθνικα: Καλυμνιά, Σιφνιά, Σμυρνιά κτλ. — Οἱ τοπωνυμίες: Ζαγοριά, Κηφισιά, Κοκκινιά, Λιβαδειά κτλ. — Τὰ βαφτιστικά: Γαρουφαλιά, Δεμονιά ᾽Αθηνά κτλ.

Β) Παροξύτονα: γλώσσα, δίψα, δόξα, καλύβα, καμήλα, λύρα, μοίρα, νεραιδα, πάπια, πείνα, πλατεία, ρίζα, σπίθα, τρύπα, χελώνα, χώρα, ψάθα — ἀμαζόνα, γοργόνα, γυναικα, θυγατέρα, μητέρα, νύχτα, πλάκα, προίκα, ρόγα, σειρήνα, σφήκα, σφήνα, σφιγγα, τριχα, φλέβα, φλόγα, φτερούγα, χήνα — ἀσπίδα, γαρίδα, δεκατηεῖδα, ἐπισκεφαλίδα, ἐπιφυλλίδα, ἐφημερίδα, πατριδα, σταφίδα, λαμπάδα, κρασινάδα — βάρκα, βούλα, γάτα, καντήλα, κρέμα, σκάλα — ἀρμονία, εργασία, θεωρία, παιδεία, φιλία. — Τ' ἀφηρημένα σὲ -λία, -ούρα κτλ.: μαυρίλα, θολούρα. — Τὰ ὑποκοριστικά σὲ -ίτσα, -ούδα, -ούλα, -οπούλα: βαρκίτσα, κοπελούδα, μανούλα, ἀρχοντοπούλα. — Τὰ παράγωγα σὲ -τρα, -ίνα: πλύστρα, ράφτρα, σιδερώτρα, ἀραπίνα, λαπίνα κτλ. — Τὰ ἔθνικα: ᾽Αθηναία, Κερκυραία, Κινέζα, Γαλλίδα κτλ. — Οἱ τοπωνυμίες: ᾽Αστρα, Ἑλλάδα, Μακεδονία, Σαλαμίνα, Τραπεζούνα, ᾽Αγγλία, Γαλλία, Προύσα, ᾽Αζόρες, Φιλιππίνες κτλ. — Τὰ βαφτιστικά: ᾽Αγγέλια, ᾽Αναστασία, ᾽Ασπασία, Εὐδοκία, Κατίνα, Μαρία, Βροσιδίνα κτλ.

Γ) Προπαροξύτονα: ἀγκυρα, αἶθουσα, ἄμυνα, διαίτα, μέλισσα, τράπεζα, χίμαιρα, ὑποτείνουσα — διώρυγα, ὄρνιθα, πέδιλα — ἀνθρωπότητα, θερμοτήτα, ιδιότητα, κοινότητα, ποιότητα, ταυτότητα. — Τ' ἀφηρημένα σὲ -εια: διάρκεια, εἰλικρίνεια, εὐλάβεια, περιφέρεια, συμπάθεια, συνέχεια. — Τὰ παράγωγα σὲ -ισσα, -τρια, -αίνα: βασιλισσα, γειτόνισσα, μαγειρίσσα, Χρυσοσπηλιώτισσα, μαθητρια, φοιτήτρια, δράκαινα κτλ. — ἄμπάριζα, κάμαρα, κάνουλα, πέστοροφα, πιπίζα, φράουλα. — Τὰ σύνθετα: βασιλόπιτα, γομαλάστιχα, κουμπότροπα, κρεβατοκάμαρα, λεμονόκουπα, μυλόπετρα, σα-

πουνόφουσκα, ταβανόσκουπα, τυφλόμυγα κτλ. — Τὰ ἔθνικα: Γιαννιώτισσα, Μεσολογγίτισσα, Σαμιώτισσα κτλ. — Οἱ τοπωνυμίες: Ἄγκυρα, Ἀλεξάνδρεια, Ἀράχοβα, Βαράσοβα, Βόνουσα, Ἐρπτρια, Καρύταινα, Κέρκυρα, Λάρισα, Πρέβεζα, Νίκαια, Τύνιδα, Κουκουβάουνες κτλ.

Τονισμός

395. Στὴ γενική τοῦ πληθυντικοῦ πολλὰ θηλυκά σὲ -α κατεβάζουν τὸν τόνο παρακάτω ἀπὸ τὴ συλλαβὴ ποὺ τὸν ἔχουν στὴν ὀνομαστική τοῦ ἑνικοῦ. (Μερικὰ δὲν τὴ σχηματίζουν καθόλου).

Α) Κατεβάζουν λ.χ. τὸν τόνο στὴ λήγουσα οἱ γενικές: γλωσσῶν, λυρῶν, ἡμερῶν, μοιρῶν, μνηῶν, ριζῶν, σφαιρῶν, χωρῶν, ὥρῶν' νυχτῶν, πλακῶν, προικῶν, ρωγῶν, σπληνῶν, σφηκῶν, σφηνῶν, σφιγγῶν, τριχῶν, φλεβῶν, φλογῶν, ψηφῶν' βαρκῶν, γατῶν, λιρῶν' γυναικῶν, ἔταιρειῶν, καρκελῶν, καταρῶν, κυριῶν, πλατειῶν, τραχειῶν' ἀρητριῶν, δημοπρασιῶν, θεωριῶν, ἡλικιῶν κτλ. — ἀγκυρῶν, ἀληθειῶν, βασιλισσῶν, ἐρευνῶν, μαθητριῶν, μελισσῶν, περιφερειῶν, τραπεζῶν, ὑποτινουσῶν, φοιτητριῶν. — Β) Κατεβάζουν τὸν τόνο στὴν παραλήγουσα οἱ γενικές: δρῆνιθων, διωρῶγων, σηράγγων, φαλάγγων κτλ.' τὰ παράγωγα θηλυκά σὲ -ότητα, -ύτητα: κοινοίτητα — κοινοιτήτων, κοιλόιτητα — κοιλοιτήτων, ταχύτητα — ταχυτήτων.

396. Τὸ θηλυκὸ οὐσιαστικὸ *κυρία* σχηματίζει γενική πληθυντική *κυριῶν*, τὸ ἀρσενικὸ οὐσιαστικὸ *κύριος* τὴ σχηματίζει *κυρίων*. Τὸ ἐπίθετο *κύριος*, *κύρια*, *κύριο* τὴ σχηματίζει καὶ στὰ τρία γένη *κύριων*: τῶν *κύριων* σταθμῶν, τῶν *κύριων* γραμμῶν, τῶν *κύριων* σημείων.

ἌΟ πληθυντικὸς τοῦ *μάνα* εἶναι: *μάνες* — *μανάδων*.

397. Ἀπὸ τὰ θηλυκά σὲ -α κλίνονται μερικὰ ἀνισοσύλλαβα, ὅπως ἡ *ὀκά*:

	Ἐνικὸς		Πληθυντικὸς
ἌΟνομ.	ἡ	ὀκά	οἱ ὀκάδες
ἌΓεν.	τῆς	ὀκάς	τῶν ὀκάδων
ἌΑιτ.	τήν	ὀκά	τίς ὀκάδες
ἌΚλητ.		ὀκά	ὀκάδες

Κατὰ τὸ *ὀκά* κλίνονται: *γιαγιά*, *μαμά*, *νταντά*.

398. Τὸ *κυρά* σχηματίζει τὸν πληθυντικὸ *κυρῆς* καὶ *κυράδες*.

Σχηματίζουν συνήθως ἀνισοσύλλαβα τὴ γενική πληθυντική τὸ *θεία* — *θεία*, *πεθερά*.

399. 2.—Θηλυκά σὲ -η

ἡ *ψυχή* ἡ *νίκη* ἡ *ζάχαρη*

Ἐνικὸς

ἌΟνομ.	ἡ <i>ψυχή</i>	ἡ <i>νίκη</i>	ἡ <i>ζάχαρη</i>
ἌΓεν.	τῆς <i>ψυχῆς</i>	τῆς <i>νίκης</i>	τῆς <i>ζάχαρης</i>
ἌΑιτ.	τήν <i>ψυχή</i>	τὴν <i>νίκη</i>	τὴν <i>ζάχαρη</i>
ἌΚλητ.	<i>ψυχή</i>	<i>νίκη</i>	<i>ζάχαρη</i>

Πληθυντικός

Ὄνομ.	οἱ ψυχές	οἱ νίκες	οἱ ζάχαρες
Γεν.	τῶν ψυχῶν	τῶν νικῶν	—
Αἰτ.	τις ψυχές	τις νίκες	τις ζάχαρες
Κλητ.	ψυχές	νίκες	ζάχαρες

Κατὰ τὸ ψυχή κλίνονται: ἀδερφή, ἀλλαγή, ἀρχή, βοή, βοσκή, βροστιά, βροχή, γραμμή, διακοπή, ἑκατοστή, ἐπιγραφή, ζωή, κραυγή, δρομή, παραμονή, πηγή, προκοπή, προσταγή, σαρακοστή, σιωπή, συλλογή, τιμή, τροφή, ὑπομονή, φυγή, φωνή, χαραυγή, Κυριακή, Παρασκευή κτλ.—Τὰ ἔθνικα: Καλαματιανή, Συριακή κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Καισαριανή, Ἀμερική, Χιλὴ κτλ.—Τὰ βαφτιστικά: Ἀγγελική, Ἀγνή, Ἀνθή, Βασιλική, Φιφὴ κτλ.

Κατὰ τὸ νίκη κλίνονται: ἀγάπη, ἄκρη, ἀνάγκη, βλάβη, βράση, βρώση, γνώμη, δόση, δίκη, ἐξαδέσθη, ζέση, θέρη, κόρη, κόψη, λάμψη, λάσπη, λύπη, μέση, μύτη, νύμφη, νύφη, πήχη, πιάση, πλάτη, πλύση, πλώρη, ράχη, ρήχη, στάχη, τέχνη, τόλμη, τύχη, φήμη, χάρη κτλ.—Τ' ἀφηρημένα σὲ -οσύνη: δικαιοσύνη, εὐγνωμοσύνη, καλοσύνη κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Ἀνάφη, Γαστούνη, Θεσσαλονίκη, Ἰθάκη, Κρήτη, Παλαιστίνη, Πεντέλη, Πόλη, Σπάρτη, Βομβάκη κτλ.—Τὰ βαφτιστικά: Ἀφροδίτη Ἐλένη, Καλλιόπη, Πηνελόνη, Πολυξένη, Ρωξάνη, Πόπη, Φόφη κτλ.—Τὰ ὀνόματα τῶν ἡμερῶν Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη.

Κατὰ τὸ ζάχαρη κλίνονται: ἄνοιξη, ἀντάμωση, βάφτιση, γέμιση, θύμηση, ἔλση, καλοπέραση, καλυτέρευση, κάμαρη, κάππαρη, κλειδώση, κούραση, κουφόβραση, ξεφάντωση, πέραση, οἰκαλή, σταύρωση, τσάκιση, φάτιση, χώνευση κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Ἀγόριανη, Ἀμπλιανη, Λυκόβρωση κτλ.—Τ' ἀρχαία κύρια ὀνόματα: Ἀριεμη, Χάρυβδη, Χρυσόδεμη κτλ.

400. Ἀπὸ τὰ θηλυκὰ σὲ -η σχηματίζουν τὰ περισσότερα δευτοκάνονικα τὴ γενικὴ πληθυντικὴ: τῶν ἐπιγραφῶν, καὶ μερικὰ παροξύτονα, ποὺ κατεβάζουν καὶ τὸν τόνο στὴ λήγουσα: τῶν ἀναγκῶν, τῶν γνωμῶν, τῶν φημῶν. Τὰ προπαροξύτονα δὲν τὴ σχηματίζουν σχεδὸν ποτέ (367).

Τὸ νύφη τὴ σχηματίζει ἀνισοσύλλαβα: τῶν νυφάδων.

Ὅμοια καὶ τὸ ἀδερφή-ἀδερφάδων, ἐξαδέσθη-ἐξαδεσφάδων. Οἱ ἰσοσύλλαβοι τύποι ἀδερφῶν, ἐξαδέρφων συνηθίζονται περισσότερο γιὰ τὸ ἀρσενικά.

401.

3.—Θηλυκὰ σὲ -η ἀρχαιοκλίτα

	ἡ σκέψη	ἡ δύναμη		
	Ἔνικος		Πληθυντικός	
Ὄνομ.	ἡ σκέψη	ἡ δύναμη	οἱ σκέψεις	οἱ δυνάμεις
Γεν.	τῆς σκέψεως	τῆς δυνάμει	τῶν σκέψεων	τῶν δυνάμεων
Αἰτ.	τὴ σκέψη	τὴ δύναμη	τις σκέψεις	τις δυνάμεις
Κλητ.	σκέψη	δύναμη	σκέψεις	δυνάμεις

Κατὰ τὸ σκέψη κλίνονται: γνώση, δράση, δύση, ἔλξη, θέση, θλίψη, κλίση, κράση, κρίση, λέξη, λύση, νύξη, πίστη, πλήξη, πόλη, πράξη, στάση, στίξη, σχέση, τάξη, τάση, τύψη, φάση, φθίση, φράση, φύση, χρῆση, ψύξη Ἄλεις, Σάρδεις.

Κατὰ τὸ δύναμη κλίνονται: αἴσθησις, ἀνάκρισις, ἀνάστασις, ἀντίληψις, ἀπόφασις, ἀφροσύνη, γέννησις, διάθεσις, διαίρεσις, εἶδησις, εἰδοποίησις, εἰσπραξις, ἔκθεσις, ἐντύπωσις, ἔνωσις, ἐξαιρέσις, ἐξήγησις, ἔπαυσις, ἐπιλοκωσις, εὐχαρίστησις, θέλησις, κατάληξις, κατάνυξις, κατάστασις, κίνησις, κυβέρνησις, ὄρεξις, ὄσφρησις, παράδοσις, παραινέσις, παράστασις, παρεξήγησις, περίστασις, προφύλαξις, συγκίνησις, σύγκρισις, συνείδησις, συνεννόησις, σύνταξις, ὑπόθεσις, ὕφεσις.—Οἱ τοπωνυμίες: Ἀδριανούπολις, Ἐρμούπολις, Νεάπολις, Τριόπολις, Φιλιππούπολις.

402. Ἡ γενικὴ τοῦ ἐνικοῦ, ἰδίως τῶν ὑπερδισύλλαβων, σχηματίζεται καὶ σὲ -εως, κατεβάζοντας τὸν τόνο κατὰ μία συλλαβή: τῆς δυνάμεως, τῆς εἰδήσεως, τῆς συντάξεως.

403. Τὰ προπαροξύτονα ἀρχαϊκόκλιτα θηλυκά σὲ -η κατεβάζουν τὸν τόνο στὸν πληθυντικὸ κατὰ μία συλλαβή: ἡ δύναμις—οἱ δυνάμεις—τῶν δυνάμεων—τις δυνάμεις¹.

404.

4.—Θηλυκά σὲ -ω

	ἡ Ἀργυρῶ	ἡ Φρόσω
	Ἐνικός	
Ὄνομ.	ἡ Ἀργυρῶ	ἡ Φρόσω
Γεν.	τῆς Ἀργυρῶς	τῆς Φρόσως
Αἰτ.	τὴν Ἀργυρῶν	τὴν Φρόσων
Κλητ.	Ἀργυρῶ	Φρόσω

Κατὰ τὸ Ἀργυρῶ κλίνονται τὰ δεξύτονα: Βαγγελιώ, Ἐρατώ, Καλυψώ, Κλειώ, Κρινιώ, Λενιώ, Λητώ, Μαριγώ, Σμαρῶ, Χρυσῶ κτλ., ἡ τοπωνυμία Κῶ, τὸ κοινὸ οὐσιαστικὸ: ἡχώ. Κατὰ τὸ Φρόσω κλίνονται τὰ παροξύτονα: Βασίλω, Δόσω, Μέλπω, Χρυσῶ κτλ.

Ὅμοια κλίνονται καὶ τὰ λαϊκὰ καὶ ποιητικὰ: βάβω, θειάκω, καὶ λέξεις καθὼς ἄμμο, Τῆνο, Σκιάθο.

*405. Ὁ πληθυντικὸς τῶν θηλυκῶν σὲ -ω εἶναι σπάνιος, ἰδίως στὰ δεξύτονα. Ὅταν εἶναι ἀνάγκη νὰ σχηματιστῆ, σχηματίζεται ἔτσι: οἱ Φρόσως, τῶν Φρόσων, τὶς Φρόσως. Κάποτε, στὰ δεξύτονα ἰδίως, ἀναπληρώνεται μὲ ἄλλο τύπο: Μαριγῶ—Μαριγοῦδες ἢ Μαριγοῦλες.

406. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—1. Τὰ θηλυκὰ ὀνόματα γυναικῶν σὲ (ο) γράφονται μὲ ω: Φρόσω, Λενιώ (ἦ). Ἀλλὰ τὸ Λενιό, τὸ Κατερινιό.

2. Τὰ θηλυκὰ ὀνόματα τόπων σὲ (ο) γράφονται μὲ ο: Μύκονο, Σκιάθο. Γράφονται μὲ ω ἢ Ζαχάρω (στὴ Μεσογηνία) καὶ ἡ Κῶ.

1. Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα, κάποτε καὶ στὴν πεζογραφία, ἡ ὀνομαστικὴ, αἰτιατικὴ καὶ κλητικὴ τοῦ πληθυντικοῦ σχηματίζονται σὲ -ες: Εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ μεγάλου ποιητῆ ὀριμάζον καὶ τελειοποιοῦνται διες ἐκεῖνες οἱ πνευματικὲς δυνάμεις... (Τυπάλδος)

Δήσας καὶ θρηνοὶ καὶ ψαλμοὶ! τὸ ξόδι κατεβαίνει.
Πικρὸς ποῦν' οἱ ἐνθύμησες.

(Τυπάλδος)
(Βαλαωρίτης)

407. 5.—Θηλυκά σέ -ος ἀρχαιοκλίτα

ἢ ἐγκύκλιος

	Ἐνικός		Πληθυντικός
Ἄνομ.	ἡ ἐγκύκλιος	οἱ ἐγκύκλιες	καὶ οἱ ἐγκύκλιοι
Γεν.	τῆς ἐγκυκλίου	τῶν ἐγκυκλίων	
Αἰτ.	τήν ἐγκύκλιο	τίς ἐγκύκλιες	καὶ τίς ἐγκυκλίους
Κλητ.	(ἐγκύκλιο)	(ἐγκύκλιοι)	

Ἄμοια κλίνονται τὰ προπαροξύτονα : ἄβυσσος, διάμετρος, περίμετρος κτλ.
—Οἱ τοπωνυμίες : Ἀγχίαλος, Αἴγυπτος, Ἐπίδαυρος, Κάραθος, Κίμωλος, Κόρινθος, Πελοπόννησος κτλ.—Τὰ παροξύτονα : διχοτόμος, λεωφόρος.—Οἱ τοπωνυμίες : Ἀήλος, Θάσος, Κάσος, Κύθνος, Κύπρος, Ρόδος, Σκύρος κτλ.—Τὰ ὀξύτονα : θαλαμηγός, κιβωτός.—Οἱ τοπωνυμίες : Αἰθιψός, Ἰωλκός, Λεμεσός, Ὀδησός.

408. Τὰ προπαροξύτονα θηλυκά σέ -ος, στή γενική τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ καὶ στήν πληθ. αἰτιατική σέ -ους κατεβάζουν τὸν τόνο στήν παραλήγουσα : ἡ ἐγκύκλιος — τῆς ἐγκυκλίου — τῶν ἐγκυκλίων — τίς ἐγκυκλίους.

409. Ἡ ἐνική ὀνομαστική σχηματίζεται κάποτε καὶ σέ -ο : ἡ ἄβυσσο.

Ἡ κλητική εἶναι σπάνια καὶ τελειώνει συνήθως σέ -ο :

Παρθένο μου, Παρθένο μου, πάρε με. (Βαλαωρίτης)

410. 6.—Θηλυκά σέ -οῦ

ἢ ἀλεπού

	Ἐνικός		Πληθυντικός
Ἄνομ.	ἡ ἀλεπού	οἱ ἀλεπούδες	
Γεν.	τῆς ἀλεπούς	τῶν ἀλεπούδων	
Αἰτ.	τήν ἀλεπού	τίς ἀλεπούδες	
Κλητ.	ἀλεπού	ἀλεπούδες	

Ἄμοια κλίνονται μερικά κοινὰ ὀνόματα καθὼς μαῖμόν, φουβού, πολλὰ ἐπαγγελματικά (195), μεγεθυντικά (185) ἢ ἄλλα θηλυκά ἀπὸ ἀρσενικά σέ -ας, -ης : ἀγρολού, καπελού, μύλωνού, παραμυθού, γλωσσού, ὑπναρού, φωνακλού, κουρελού, καὶ σύνθετα καθὼς κοκκινομαλλού, ξανθομαλλού κτλ. (473). — Οἱ τοπωνυμίες : Ζαχλωρού, Κολοκυνθού, Σκριπού, Χελιδονού κτλ.—Τὰ βαφτιστικά : Δουλού, Ραλλού κτλ. καὶ μερικά λαϊκὰ ἀνθρωπικά : Γιαννού, Μιχαλού¹.

411. Ἄνακεφαλαιωτικὸς πίνακας τῶν θηλυκῶν.

Οἱ καταλήξεις τῆς ἐνικῆς καὶ πληθυντικῆς ὀνομαστικῆς

Εἶδος ὀνόματος	Ἐνικός	Πληθυντικός
Σέ -α ἰσοσύλλαβα	χαρά, ὦρα	-ες χαρές, ὦρες
> ἀνισοσύλλαβα	ὀκά	-άδες ὀκάδες
-η ἰσοσύλλαβα	νίκη, ζάχαρη	-ες νίκες, ζάχαρες

1. Ἀνάλογα μὲ τὰ θηλυκά σέ -οῦ σχηματίζονται καὶ ἐλάχιστα θηλυκά σέ -έ, γεν. -ές, πληθ. -έδες κτλ. Αὐτὰ εἶναι ξενικά, κοινὰ ἢ βαφτιστικά καὶ χαιδευτικά : γενέ, Βαλιδέ, Ἐσομέ, Φατιμέ, Λελέ.

Σέ -η ἀρχαϊόκλιτα	σκέψη, δύναμη	-εις	σκέψεις, δυνάμεις
-ω ἰσοσύλλαβα	Ἄργυρῶ, Φρόσω	-ες	(Φρόσες)
-ος ἀρχαϊόκλιτα	ἐγκύκλιος	-ες καὶ -οι	ἐγκύκλιες καὶ ἐγκύκλιοι
-οὐ ἀνισοσύλλαβα	ἄλεπού	-οὔδες	ἄλεπούδες

412. Τὰ θηλυκά τελειώνουν στήν ὀνομαστική τοῦ ἐνικοῦ σέ φωνῆεν καὶ σχηματίζουν τήν αἰτιατική καὶ τήν κλητική ὅμοια μέ τήν ὀνομαστική :

ἡ βρούση — τῆ βρούση — βρούση οἱ βρούσες — τῖς βρούσες — βρούσες.

Γενικές παρατηρήσεις

413. Ὅλα τὰ θηλυκά σχηματίζουν τήν ἐνική γενική ὅταν προστεθῇ ἔνα ς στήν ὀνομαστική :

ἡ μητέρα — τῆς μητέρας, ἡ χαρά — τῆς χαρᾶς, ἡ ἄλεπού — τῆς ἄλεπούς.

414. Ὅλα τὰ θηλυκά ἔχουν σέ κάθε ἀριθμὸ τρεῖς πτώσεις ὅμοιες, τήν ὀνομαστική, τήν αἰτιατική καὶ τήν κλητική :

ἡ γυναίκα, τῆ γυναίκα, γυναίκα — οἱ γυναῖκες, τῖς γυναῖκες, γυναῖκες — ἡ δικά, τῆν δικά, δικά — οἱ δικάδες, τῖς δικάδες, δικάδες.

Ἡ γενική ὅλων τῶν θηλυκῶν τελειώνει σέ -ων (ὅταν σχηματίζε-ται) : τῶν ὠρῶν, τῶν δικάδων, τῶν νικῶν, τῶν δυνάμεων, τῶν ἀβύσσω, τῶν μαϊμούδων.

Τ' ἀρχαϊόκλιτα σέ -ος δὲν ἀκολουθοῦν τοὺς παραπάνω κανόνες.

ΚΛΙΣΗ ΟΥΔΕΤΕΡΩΝ

415. Διαιρέση.—Τὰ οὐδέτερα διαιροῦνται σέ δύο τάξεις, σέ ἰσοσύλλαβα καὶ σέ ἀνισοσύλλαβα.

Α) Τὰ ἰσοσύλλαβα οὐδέτερα τελειώνουν στήν ἐνική ὀνομαστική σέ -ο, -ι, -ος.

Β) Τ' ἀνισοσύλλαβα τελειώνουν στήν ἐνική ὀνομαστική σέ -μα, -σιμο, -ας, -ως.

Πρώτη τάξη : Ἰσοσύλλαβα

416.

1.—Οὐδέτερα σέ -ο

Τὸ βουνό τὸ πεῦκο τὸ σίδερο τὸ πρόσωπο

*Ε ν ι κ ὸ ς

*Ονομ.	τὸ βουνό	τὸ πεῦκο	τὸ σίδερο	τὸ πρόσωπο
Γεν.	τοῦ βουνοῦ	τοῦ πεύκου	τοῦ σίδερου	τοῦ προσώπου
Αἰτ.	τὸ βουνό	τὸ πεῦκο	τὸ σίδερο	τὸ πρόσωπο
Κλητ.	βουνό	πεῦκο	σίδερο	πρόσωπο

Πληθυντικός

Όνομ.	τὰ βουῆ	τὰ πεῦκα	τὰ σίδερα	τὰ πρόσωπα
Γεν.	τῶν βουῶν	τῶν πεῦκων	τῶν σίδερον	τῶν προσώπων
Αἰτ.	τὰ βουῆ	τὰ πεῦκα	τὰ σίδερα	τὰ πρόσωπα
Κλητ.	βουῆ	πεῦκα	σίδερα	πρόσωπα

Κατὰ τὸ βουῆ κλίνονται: αὐγὸ, ἐμπορικὸ, λουτρό, νερό, ποίῶ, ποσὸ, ποσοστό, φρεσὸ, φρεσὸ, χριμαδιὸ, καμπαναριὸ, μαγειρεῖσθ, νοικοκυριὸ, πλυσταριὸ, προικεῖσθ, συμπεθεριὸ κτλ.—Οἱ τοπωνυμίαι: Ζευγολατιὸ, Σοφικὸ, Χορευτὸ, Φιλιατρὰ κτλ.—Τὰ ὑποκοριστικὰ κύρια: τὸ Βδοκιὸ, τὸ Μανολιὸ, τὸ Ρηγιὸ κτλ.

Κατὰ τὸ πεῦκα κλίνονται: γέλιο, δέντρο, ζῶω, καπέλο, κέντρο, ξύλο, μῆλο, ροῦχο, οὔκο, φύλλο, χόροτ' βιβλίο, θηρίο, θρανίο, κρανίο, πλοῖο, στοιχεῖο, σχολεῖο, ταμεῖο, φορεῖο ἀστεροσκοπεῖο, βιβλιοπωλεῖο, λιμεναρχεῖο, νοσοκομεῖο, ὑπουργεῖο, Πολιτεχεῖο κτλ.—Οἱ τοπωνυμίαι: Βελεστίνο, Ναβαρίνο, Ρίο, Βερολίνο, Λονδῖνο, Σιάγο, Κιοῦρκα, Σπάτα κτλ.

Κατὰ τὸ σίδερο, πού φυλάει τὸν τόνο τῆς ὀνομαστικῆς σὲ ὅλες τῆς πτώσεις, κλίνονται: ἀμύδαλο, βόταλο, βύσσινο, γούπατο, δάχτυλο, κάρβουνο, κάδμαο, κάστανο, κόκαλο, κόσκινο, κούμαρο, λάχανο, λείψανο, μάγουλο, μούσομυλο, παράπονο, πούπουλο, ροδάκινο, σέλινο, σέσκουλο, σύνεργο, σύννεφο, τριαντάφυλλο, φλάουτο, φρύγανο, ψίχουλο σιδεράδικο, ψωμάδικο, πεντάρικο, βασιλόπουλο.—Τὰ σύνθετα: ἀγροβότανο, ἀντρούγυνο, ἀπομυσημερο, ἀρχοντοσπίτο, ἀγυλιόμυνο, βατόμυρο, δισκοπέτηρο, μανιτόσκυλο, μερόνυχτο, ξινόμηλο, σιουπόχαρτο, τραπέζομάντιλο, τρίστρατο, φραγκόσκυλο, χαμόγελο, χαμόκλαδο, χιονόμυρο, χριστόψωμο, χρυσόψωμο κτλ.—Οἱ τοπωνυμίαι: Αἰτόχωρο, Σαραντάπηχο κτλ.

Κατὰ τὸ πρόσωπο, πού κατεβάζει στὴ γενική τὸν τόνο τῆς ὀνομαστικῆς, κλίνονται: ἄλογο, ἄτομο, ἔξοδο, ἔπιπλο, θέατρο, κύπελλο, μέτωπο, ὄργανο κτλ.—Οἱ τοπωνυμίαι: Ἄγραφα, Ἀπένινα, Καλάβρινα, Μέγαρο, Μέθανο κτλ.

417. Ὡς πρὸς τὸν τονισμό, μερικά προπαροξύτονα οὐδέτερα σχηματίζονται καὶ κατὰ τὸ σίδερο καὶ κατὰ τὸ πρόσωπο. Ἔτσι τὸ βούτυρο, γόνατο, πρόβατο, ἀιμόπλοιο. Οἱ τρισύλλαβες τοπωνυμίαι σχηματίζονται συνήθως κατὰ τὸ πρόσωπο: τοῦ Μετιόβου.

418. Τὸ ὄνειρο σχηματίζει στὴν ποιητικὴ προπάντων γλώσσα τὸν πληθυντικὸ σὲ -αια, -άτων: Ἐδῶ ὁ Χριστὸς στὰ ὄνειρατα σ' ἐόσα κατεβαίνει. (Σολωμὸν

419.

2.—Οὐδέτερα σὲ -ι

	τὸ παιδί		τὸ τραγοῦδι
	Ἔνικος		Πληθυντικός
Όνομ.	τὸ παιδί	τὸ τραγοῦδι	τὰ παιδιὰ
Γεν.	τοῦ παιδιοῦ	τοῦ τραγουδιοῦ	τῶν παιδιῶν
Αἰτ.	τὸ παιδί	τὸ τραγοῦδι	τὰ παιδιὰ
Κλητ.	παιδί	τραγοῦδι	παιδιὰ

Κατὰ τὸ παιδί κλίνονται: ἀρνί, αὐτί, γουδί, γυαλί, δαδί, ζουμί, καρφί, κελί, κερσί, κερσί, κλειδί, κλουβί, κουκί, κουμπί, κορμί, κουτί, κρασί, λουρί, μαλλί, νησί, πανί, παπί, πεσί, πουλί, σακί, σκουρί, σκυλί, σπυρί, σφυρί, τυρί, ὑνί, φαγί, φιλί, χαρτί, χωνί, ψωμί κτλ.—Οἱ τοπωνυμίαι: Δαφνί, Καστερί κτλ.

Κατὰ τὸ τ ρ α γ ο ῦ δ ι κλίνονται : ἀγκίστρι, ἀηδόνι, ἀλάτι, ἀλεύρι, βόδι, γεφύρι, δρεπάνι, ζύγι, θυμάρι, καλοκαίρι, καράβι, κατάρι, κεράσι, κουβάρι, λουλούδι, μάτι, μέλι, μισημέρι, νύχι, ξίδι, παιχίδι, παλάτι, παραμύθι, περιβόλι, ποτήρι, ρεῖκι, σαπούνη, σπίτι, τρυγόνι, φρούδι, χεῖλι, χέλι, χέρι, χιόνι, χτένι, φάρι, ψαλτήρι.— Τὰ παράγωγα σέ -άρι, -άδι, -ίδι : ἀσπράδι, βλαστάρι, βαρίδι κτλ.— Τὰ ὑποκοριστικά σέ -άκι, -ούλι : ἀρνάκι, μικρούλι κτλ.— Τὰ σύνθετα : ἐρημοκλήσι, μεροπούλι, νυχτοπούλι, πρωτοβόρι κτλ.— Οἱ τοπωνυμίες : Ἀλιβέρι, Γαλαξίδι, Καλαμάκι, Λουτράκι, Μεσολόγγι, Πικέρι, Σούλι, Ἀγέρι, Ἀμπελιάκια, Λιόσια κτλ.

Ὅμοια καὶ μερικά προπαροξύτονα καθὼς τὸ φιλνίτσι καὶ οἱ τοπωνυμίες : Ἰσαρι, Λιόπеси, Μπρίντζι, Σάλσι, Σκούταρι, Τρίκερι, Τοάγεζι.

420. Ὅλα τὰ οὐδέτερα σέ -ι τονίζονται στὴ γενική τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ στὴ λήγουσα : τοῦ ἀνλακιοῦ, τῶν φασουλίων.

Τὰ ὑποκοριστικά σέ -άκι, -ούλι δὲ σχηματίζουν συνήθως γενική (τοῦ γατακιοῦ, τῶν πακετακιῶν, τῶν μικρουλιῶν).

421. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — 1. Ἀπὸ τὰ οὐδέτερα σέ (ι) γράφονται μὲ ν στὴν ἐνική ὀνομαστική, αἰτιατική καὶ κλητική τὸ βράδν, δόρν, δῶν καὶ σέ ἄλλες τὶς πτώσεις τὸ δάκρν, δίχρν, στάχρν.

2. Τὰ οὐδέτερα μὲ φωνήεν πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληξιν -ι γράφονται μὲ γ πρὶν ἀπὸ τὸ ι σέ ἄλλες τὶς πτώσεις ποὺ δὲν τελειώνουν σέ -ι :

τὸ τσάι : τοῦ τσαγιοῦ — τὰ τσάγια — τῶν τσαγιῶν, τὸ φαί : τοῦ φαγιοῦ — τὰ φαγιά, τὸ ρολόι : τοῦ ρολοιοῦ, τὸ Τατόι : τοῦ Τατοιοῦ κτλ.

422. 3.—Οὐδέτερα σέ -ο ς

	τὸ μέρος		τὸ ἔδαφος	
	Ἐνικός		Πληθυντικός	
Ὄνομ.	τὸ μέρος	τὸ ἔδαφος	τὰ μέρη	τὰ ἔδαφη
Γεν.	τοῦ μέρους	τοῦ ἔδαφους	τῶν μερῶν	τῶν ἐδαφῶν
Αἰτ.	τὸ μέρος	τὸ ἔδαφος	τὰ μέρη	τὰ ἔδαφη
Κλητ.	μέρος	ἔδαφος	μέρη	ἔδαφη

Κατὰ τὸ μέρος κλίνονται : ἄλλος, βάρος, βέλος, βρέφος, γένος, δάσος, ἔθνος, εἶδος, θάρος, κέρος, κρατός, λάθος, μῆκος, μίσος, πάχος, πληθός, στήθος, τέλος, ὕψος, χρέος κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες : Ἄργος, Ἄστρος, Τέμμη κτλ.

Κατὰ τὸ ἔδαφος κλίνονται : ἔλεος, μέγεθος, ὄνειδος, στέλεχος κτλ.

423. Πολλὰ ἀπὸ τὰ οὐδέτερα σέ -ος δὲ συνηθίζονται σέ ἄλλες τὶς πτώσεις, μάλιστα τοῦ πληθυντικοῦ. Ἔτσι δὲ σχηματίζουν πληθυντικὸ μερικὰ ἀφηρημένα : θάρος, κόστος, κύρος, ὕψος κτλ.

424. Τὰ οὐδέτερα σέ -ος κατεβάζουν τὸν τόνο στὴ γενική πληθυντική στὴ λήγουσα : τῶν εἰδῶν, τῶν μεγεθῶν.

Τὰ προπαροξύτονα οὐδέτερα σέ -ος τονίζονται στὴν παραλήγουσα στὴν ἐν. γενική καὶ στὴν πληθ. ὀνομαστική, αἰτιατική καὶ κλητική : τὸ μέγεθος — τοῦ μεγέθους — τὰ μεγέθη.

425. Γιὰ τὸ πέλαιος συνηθίζεται καὶ ὁ τύπος τὸ πέλαιον - τοῦ πελάγου (καὶ τοῦ πέλαιου) - τὰ πέλαια.

Δεύτερη τάξη: Ἄνισοσύλλαβα

426. Τῶ ἀνισοσύλλαβα οὐδέτερα ἔχουν καὶ στὴ γενική τοῦ ἐνικοῦ, ὅπως καὶ στὸν πληθυντικό, μιὰ συλλαβὴ περισσότερη: τὸ κύμα - τοῦ κύματος - τὰ κύματα.

427. 4.—Οὐδέτερα σὲ -μα

	τὸ κύμα		τὸ ὄνομα	
	Ἐνικός		Πληθυντικός	
Ὄνομ.	τὸ κύμα	τὸ ὄνομα	τὰ κύματα	τὰ ὀνόματα
Γεν.	τοῦ κύματος	τοῦ ὀνόματος	τῶν κυμάτων	τῶν ὀνομάτων
Αἰτ.	τὸ κύμα	τὸ ὄνομα	τὰ κύματα	τὰ ὀνόματα
Κλητ.	κύμα	ὄνομα	κύματα	ὀνόματα

Κατὰ τὸ κύμα καὶ τὸ ὄνομα κλίνονται ὅλα τὰ οὐδέτερα σὲ -μα.

Κατὰ τὸ κύμα κλίνονται: αἷμα, ἄωμα, βῆμα, γράμμα, δέμα, δέσμα, δρόμα, κλάμα, μνήμα, νῆμα, στόμα, στρέμμα, στρώμα, σύσμα, σῶμα, τάγμα, τάμα, χροῖμα, χρῶμα, χῶμα, ψέμα κτλ. Ὅμοια κλίνεται καὶ τὸ γάλα.

Κατὰ τὸ ὄνομα κλίνονται: ἀγαλία, ἀθροισμα, ἀνοιγμα, ἀπλωμα, γύρισμα, διαλείμμα, ζήτημα, θέλημα, κάθισμα, κέντημα, μάθημα, μπάλωμα, νανοῦρισμα, πάλωμα, πῆδημα, ποίημα, πρόβλημα, σκέπασμα, σοιχίημα, ὕφασμα κτλ.

428. Ἀπὸ τ' ἀφηρεμένα σὲ -μα μερικά συνηθίζονται μόνο στὸν πληθ. ἀριθμό: γεράματα, τραχάματα, ἄλλα περισσότερο στὸν ἐνικό: κάμα.

429. 5.—Οὐδέτερα σὲ -σιμο (-ξιμο, -ψιμο)

	τὸ γράψιμο	
	Ἐνικός	Πληθυντικός
Ὄνομ.	τὸ δέσιμο	τὰ δεσίματα
Γεν.	τοῦ δεσίματος	τῶν δεσμάτων
Αἰτ.	τὸ δέσιμο	τὰ δεσίματα
Κλητ.	(δέσιμο)	(δεσίματα)

Ὅμοια κλίνονται πολλὰ ρηματικά ἀφηρεμένα σὲ -σιμο (-ξιμο, -ψιμο): βάνισμο, γνέσιμο, γράψισμο, κάψισμο, κλείσιμο, ντύσιμο, πλέξιμο, σκύψισμο, τάξιμο, τρέξιμο, φέρισμο, φταιξιμο.

430. Τὰ οὐδέτερα σὲ -σιμο τονίζονται στὴ γενική τοῦ πληθυντικῶ στὴν παραλήγουσα: τῶν δεσμάτων.

Τὰ οὐδέτερα σὲ -σιμο ἔχουν σπάνια καὶ γενική τοῦ ἐνικοῦ σὲ -σιμον: τοῦ κλύσιμον.

431.

6.—Ουδέτερα σέ -ας, -ως

	τὸ κρέας		τὸ φῶς	
	Ἐνικός		Πληθυντικός	
Ὄνομ.	τὸ κρέας	τὸ φῶς	τὰ κρέατα	τὰ φῶτα
Γεν.	τοῦ κρέατος	τοῦ φωτός	τῶν κρεάτων	τῶν φώτων
Αἰτ.	τὸ κρέας	τὸ φῶς	τὰ κρέατα	τὰ φῶτα
Κλητ.	κρέας	φῶς	κρέατα	φῶτα

Κατὰ τὸ κρέας σχηματίζονται τὸ πέρας καὶ τὸ τέρας.

Ὅμοια μὲ τὸ φῶς κλίνονται τὸ καθεστῶς καὶ τὸ γερονός, μὲ τὴ διαφορά πῶς αὐτὰ τονίζονται καὶ στὴν ἐνική γενική στὴν παραλήγουσα.

432. Ἐνακεφαλαιωτικὸς πίνακας τῶν ουδέτερων

Οἱ καταλήξεις τῆς ἐνικῆς καὶ τῆς πληθυντικῆς ὀνομαστικῆς

	Ἐνικός		Πληθυντικός	
A.—Ἴσοσύλλαβα				
	Σὲ -ο	βοννό, σίδερο	-α	βοννά, σίδερα
	-ι	παιδί, τραγούδι	-ια	παιδιά, τραγούδια
	-ος	μέρος, ἔδαφος	-η	μέρη, ἔδαφη
B.—Ἄνισοσύλλαβα				
	Σὲ -μα	κύμα, ὄνομα	-ματα	κύματα, ὀνόματα
	-σιμο	δέσιμο	-σίματα	δεσίματα
	-ας	κρέας	-ατα	κρέατα
	-ως	φῶς	-ωτα	φῶτα

Γενικὲς παρατηρήσεις

433. Ὅλα τὰ ουδέτερα ἔχουν στὸν κάθε ἀριθμὸ τρεῖς πτώσεις ὅμοιες, τὴν ὀνομαστική, τὴν αἰτιατική καὶ τὴν κλητική.

Ἡ γενική πληθυντικὴ ὄλων τῶν ουδέτερων τελειώνει σὲ -ων: τῶν ξύλων, τῶν θυμαριῶν, τῶν ἐθνῶν, τῶν κυμάτων.

Τῶν ἀνισοσύλλαβα ουδέτερα διαφέρουν μεταξύ τους μόνο στὴν ἐνική ὀνομαστική, αἰτιατική καὶ κλητική. Στὴ γενική πληθ. τονίζονται ὅλα στὴν παραλήγουσα τῶν κυμάτων, τῶν γραφισμάτων, τῶν κρεάτων.

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΝΩΜΑΛΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

434. Γενικά.—Πολλὰ οὐσιαστικά δὲ σχηματίζονται σύμφωνα μὲ τοὺς γενικοὺς κανόνες μιᾶς ἀπὸ τὶς τρεῖς κλίσεις. Τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ ὀνομάζονται **ἀνώμαλα οὐσιαστικά**.

Τῶ ἀνώμαλα οὐσιαστικά εἶναι *ἄκλιτα*, *ἔλλειπτικά*, *ιδιόκλιτα*, *διπλόκλιτα*, *διπλόμορφα*, *διπλοκατάληχτα*.

Α.—Ἄκλιτα

435. Ἄκλιτα λέγονται μερικὰ οὐσιαστικά πού φυλάγουν σέ ὄλες τῆς πτώσεις τήν ἴδια κατάληξη. Ἡ πτώση τους φαίνεται ἀπό τὸ ἄρθρο πού τὰ συνοδεύει. Ἄκλιτα εἶναι :

436. Α) Ἀπό τὰ κοινὰ οὐσιαστικά :

α) Πολλές λέξεις ξένης καταγωγῆς, πού ὅταν δὲν ἀναφέρονται σέ πρόσωπα εἶναι γένους οὐδετέρου : *γιάντες*, *ζενίθ*, *κονιάκ*, *μάννα* (τό), *τράμ*, *χερουβίμ*. Ἔτσι καί τὰ περισσότερα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου : *ἄλφα*, *δέλτα* κτλ. (ἀλλὰ κλίνονται τὰ : *ἔφιλο*, *ἄμικρο*, *ἔψιλο*).

β) Τὰ *προταχτικά* Ἄγια-, Ἄι-, γερο-, θεια-, καπετάν, κύρ, κυρα-, μαστρο-, μπαρμπα-, χατζη-. Εἶναι συγκομμένοι τύποι ἢ τύποι αἰτιατικῆς τῶν κοινῶν οὐσιαστικῶν καί ἐπιθέτων ἄγιος ἄγια, γέρος, θεία, καπετάνιος, κυρία, κύριος, μάστορης, μπάρμπα, χατζής, πού μπαίνουν πρὶν ἀπὸ τὰ κύρια (βαφτιστικά) ἢ κοινὰ ὀνόματα. Τὸ πάτερ ἦταν κλητικὴ τοῦ ἀρχαίου πατῆρ (πατέρας).

τῆς Ἄγια-Βαρθάρας, τὴν Ἄγια-Σωτήρα, ὁ Ἄι-Δημήτρης, ὁ γερο-λύκος, ἐνὸς γερο-λύκου, τὸν καπετάν Κωσταντή, ἡ κυρ-Ἄννα, τῆς κυρα-Ρήνης, τοῦ μπαρμπα-Γιῶργου, ὁ μαστρο-Πέτρος, ὁ πάτερ Ἰωσήφ.

Ὅμοια σχηματίζονται μερικά σύνθετα καθὼς Μάρκο-Μπότσαρης.

Στὰ προταχτικά καπετάν, κύρ, πάτερ σημειώσαμε τὸν τόνο ὄχι ὁμοῦ καί ἔνωτι ὀ (70).

Β) Ἀπὸ τὰ κύρια ὀνόματα :

α) Τὸ Πάσχα.

β) Πολλές τοπωνυμίες ξενικές : Πέτα, Κιλκίς, Καρραμπουρνό, Ἰερουσαλήμ, Σινά, Θαβώρ, Γιβραλτάρ.

γ) Πολλὰ ὀνόματα ἀνθρώπων ξενικά : Ἀδάμ, Δαβίδ, Μωάμεθ.

δ) Πολλὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα Ἑλλήνων, ξενικά καί πολλὰ ἑλληνικά πού ἔχουν τὸν τύπο τῆς γενικῆς : *Ρακιβάν*, *Παπαναστασίου*.

ε) Τὰ θηλυκὰ ἀνθρωπωνυμικά πού σχηματίζονται ἀπὸ τὴ γενικὴ τοῦ ἀρσενικοῦ καί μένουν μὲ τὸν τύπο αὐτὸ συνήθως ἄκλιτα : ἡ κυρία *Γεωργιάδη* — τῆς κυρίας *Γεωργιάδη* — οἱ δεσποινίδες *Γεωργιάδη* (198).

Β.—Ἐλλειπτικά

437. Μερικά οὐσιαστικά δὲν ἔχουν ὄλες τῆς πτώσεις καί τῶν δύο ἀριθμῶν. Συνηθίζονται μόνο σέ ὀρισμένες πτώσεις ἐνὸς ἀριθμοῦ, τὰ

περισσότερα στην ὀνομαστική καὶ τὴν αἰτιατική, συχνὰ σὲ ὀρισμένες μόνο φράσεις. Τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ λέγονται **ἔλλειπτικά**. Ἐλλειπτικά οὐσιαστικά εἶναι :

δεῖλι	οἱ ἐπίλοιπες πτώσεις ἀναπληρώνονται ἀπὸ τὸ δεῖλινὸ
ἐπίχειρα	τὰ ἐπίχειρά τῆς κακίας
ἥπατα	γὰρ τὶς σωματικὲς δυνάμεις, τὰ ἥπατά μου εἶναι κομμένα
ὄφελος	τί τὸ ὄφελος, δὲν ἔχει ὄφελος
προάλλες	οἱ προάλλες, τὶς προάλλες
πρωὶ	οἱ ἐπίλοιπες πτώσεις ἀναπληρώνονται ἀπὸ τὴ λέξη πρωῶν
σέλας	τὸ βόρειο σέλας
σέβας	ἔχει πληθυντικὸ τὰ σέβη καὶ τὰ σεβάσματα
σύγκαλα	ἔλα σὲ τὰ σύγκαλά σου
τάραχος	ἔπαθε τῶν παθῶν του τὸν τάραχο.

438. Στὴ γενική μόνον συνηθίζονται οἱ λέξεις: τοῦ κάκου— τοῦ θανατᾶ, εἶναι τοῦ θανατᾶ, ἔπεσε τοῦ θανατᾶ κτλ.— λογῆς, τί λογῆς, λογῶν, δυὸ λογῶν, πολλῶν λογῶν, λογῶ(ν) λογῶ(ν).

Στὰ ἔλλειπτικά ἀνήκουν καὶ τὰ οὐσιαστικά ποῦ ἔχουν μόνον ἓναν ἀριθμὸ (357α).

Γ.—Ἰδιόκλιτα

439. Ἰδιόκλιτα λέγονται τὰ οὐσιαστικά ποῦ δὲν κλίνονται κατὰ μία ἀπὸ τὶς τρεῖς κλίσεις παρὰ ἀκολουθοῦν δικό τους σχηματισμὸ. Ἰδιόκλιτα εἶναι :

440. α) Μερικὰ ἀρσενικά σὲ -έας. Αὐτὰ κλίνονται στὸν ἐνικὸ κατὰ τὸ ταμίας, στὸν πληθυντικὸ ὅμως ἀκολουθοῦν τὴν ἀρχαία κλίση καὶ σχηματίζονται σὲ -εῖς, -ῶν, -εῶν, -εῖς, -εῖς :

	Ἐνικὸς	Πληθυντικὸς
Ὄνομ.	ὁ δεκανέας	οἱ δεκανεῖς
Γεν.	τοῦ δεκανέα	τῶν δεκανέων
Αἰτ.	τὸ δεκανέα	τοὺς δεκανεῖς
Κλητ.	δεκανέα	δεκανεῖς

Ὅμοια κλίνονται: γραμματέας, γραφέας, διανομέας, εἰσαγγελεάς, κουρέας, σκαπανέας, συγγραφέας κ.ἄ.

β) Τὰ οὐσιαστικά εὐγενής (εὐπατριδής), συγγενής, ποῦ ἔχουν πληθυντικὸ σὲ -εῖς, -ῶν: οἱ εὐγενεῖς—τῶν εὐγενῶν—τοὺς εὐγενεῖς, οἱ συγγενεῖς—τῶν συγγενῶν—τοὺς συγγενεῖς.

441. γ) Μερικὰ οὐδέτερα ποῦ τελειώνουν σὲ -ον, -αν, -εν, -ν. Αὐτὰ εἶναι :

1) σὲ -ον: ὄν, παρόν, παρελθόν, προῖόν—καθῆκον, συμφέρον, ἐνδιαφέρον, μέλλον

2) σὲ -αν: πᾶν, σύμπαν

3) σὲ **-εν** : *μηδέν, φωνήεν*

4) σὲ **-υ** : *δξύ, δόρυ.*

Τὰ οὐδέτερα αὐτὰ κλίνονται ἔτσι :

Ἐνικός ἀριθμός.—²Ονομ., αἰτ., κλητ. : τὸ *ὄν, καθήκον, πᾶν, σύμπαν, μηδέν, φωνήεν, δξύ, δόρυ.*

Γεν. : τοῦ *ὄντος, καθήκοντος, παντός, σύμπαντος, μηδενός, φωνήεντος, δξέος, δόρατος.*

Πληθυντικός ἀριθμός.—²Ονομ., αἰτ., κλητ., τὰ *ὄντα, καθήκοντα, πάντα, σύμπαντα, φωνήεντα, δξέα, δόρατα.*

Γεν. : τῶν *ὄντων, καθηκόντων, πάντων, συμπτων, φωνήεντων, δξέων, δοράτων.*

442. Τὸ *μηδέν* δὲ σχηματίζει πληθυντικό. Ὅταν εἶναι ὁ λόγος γιὰ ἀριθμητικὸ ψηφίο ἢ γιὰ βαθμό, τὸν σχηματίζομε ἀπὸ τῆ λέξῃ *μηδενικό* : τὰ *μηδενικά*.

Δ.—Διπλόκλιτα

443. Διπλόκλιτα λέγονται μερικά οὐσιαστικά ποὺ ἀλλάζουν γένος στὸν πληθυντικὸ καὶ ἔτσι ἀκολουθοῦν κατὰ τὸν ἀριθμὸ ἄλλη κλίση.

Τὰ διπλόκλιτα εἶναι σχεδὸν ὅλα ἀρσενικά. Κλίνονται στὸν πληθυντικὸ σὰν οὐδέτερα, ἀκόμη καὶ ἂν σχηματίζουν παράλληλα καὶ τὸν κανονικὸ πληθυντικὸ. Διπλόκλιτα οὐσιαστικά εἶναι :

444. α) Μὲ διαφορετικὸ γένος στὸν πληθυντικὸ : ὁ *πλοῦτος* — τὰ *πλούτη*, ὁ *σανός* — τὰ *σανά*, ὁ *τάριαρος* — τὰ *τάριαρα*. Ἡ λέξῃ *νιότη* ἔχει γιὰ πληθυντικὸ τὰ *νιάτα* (ποὺ δὲ σχηματίζουν ἐνικό).

β) Μὲ διπλὸ γένος στὸν πληθυντικὸ. (Οἱ δύο τύποι τοῦ πληθυντικοῦ διαφέρουν κάποτε στὴ σημασία).

Ἐνικός	Πληθυντικός
ὁ βάτος	οἱ βάτοι — τὰ βάτα
ὁ βράχος	οἱ βράχοι — τὰ βράχια
ὁ δεσμός	οἱ δεσμοί, καὶ μὲ σημασία ἀφηρημένη : <i>δεσμοὶ φιλίας</i> — τὰ <i>δεσμὰ</i>
ὁ καπνός	οἱ καπνοί, λ.χ. τοῦ καπνοδόχου, τοῦ κανονιοῦ, τοῦ τσιγάρου — τὰ <i>καπνά</i> , γιὰ τὸ φυτικὸ προῖον
ὁ λαιμός	οἱ λαιμοὶ — τὰ <i>λαιμὰ</i> γιὰ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ λαιμοῦ, ἀρρώστια
ὁ λόγος	οἱ λόγοι — τὰ <i>λόγια</i> (γεν. τῶν <i>λόγων</i>) [λαιμοῦ]
ὁ ναῦλος	οἱ ναῦλοι (λ.χ. εἶναι ὑψωμένοι) — τὰ <i>ναῦλα</i> (δὲν <i>πλήρωσε</i> τὰ <i>ναῦλα</i>)
ὁ οὐρανός	οἱ οὐρανοὶ (ἄνοιξαν οἱ οὐρανοί, πῆγε στοὺς οὐρανοὺς) — τὰ <i>οὐράνια</i>
ὁ πηλός	οἱ πηλοὶ — τὰ <i>πηλὰ</i>
ὁ σκελετός	οἱ <i>σκελετοὶ</i> — τὰ <i>σκελετὰ</i> (θῆκες γιὰ ἐμπορεύματα, βιβλία κτλ.)
ὁ σταθμός	οἱ <i>σταθμοὶ</i> — τὰ <i>σταθμὰ</i> , ζύγια (ἔχει <i>δύο μέτρα</i> καὶ <i>δύο σταθμὰ</i>)
ὁ φάκελος	οἱ <i>φάκελοι</i> — τὰ <i>φάκελα</i>
ὁ χρόνος	οἱ <i>χρόνοι</i> (οἱ <i>χρόνοι τῶν ρημάτων</i>) — τὰ <i>χρόνια</i> .

445. Παρατήρηση.—Μερικά αρσενικά ονόματα ζώων σε -ας, -ος σχηματίζουν συνήθως τὸν πληθυντικὸ ἀπὸ τὸ οὐδέτερο γένος σὲ -ια, -α, ἀλλὰ κάποτε καὶ ἀπὸ τὸ ἀρσενικὸ, σὲ -οι παροξύτονα: *λέλεκας-λελέκια, κάβουρας-καβούρια, κότσουφας-κοτσούφια* καὶ *κοτσούφοι, σάλιαγκας-σαλιάγκια* καὶ *σαλιάγκοι, τζιτζικας-τζιτζίκια* καὶ *τζιτζίκιοι, φλώρος-φλώρια* καὶ *φλώροι*. Τὰ συγγενικά *ἀδερφός, ἀνιψιός, ἐξάδερφος, ἔγγονος*, ὅταν εἶναι λόγος γιὰ ἀγόρια καὶ κορίτσια μαζί, σχηματίζουν καὶ πληθυντικὸ, σὲ -ια, -ῶν: *ἀδέρφια, ἀνίψια* κτλ.

Ε.—Διπλόμορφα

446. Διπλόμορφα λέγονται μερικά οὐσιαστικά πού ἔχουν δύο τύπους, τὸν ἓνα μὲ μιὰ συλλαβὴ λιγότερη καὶ μὲ διαφορετικὴ συνήθως σημασία. Τὰ διπλόμορφα ξεχωρίζουν ἢ καὶ τοὺς δύο ἀριθμοὺς ἢ μόνον στὸν ἐνικό.

447. Διπλόμορφα καὶ στοὺς δύο ἀριθμοὺς εἶναι μερικά ἀρσενικά οὐσιαστικά: *γέροντας-γέρος, δράκοντας-δράκος*. Οἱ τύποι σὲ -ος εἶναι πῶς συχνοί. Τὸ *γέροντας* συνηθίζεται καὶ ὡς τιμητικὴ προσφώνηση.

448. Διπλόμορφα στὸν ἐνικὸ εἶναι: α) Τ' ἀρσενικά *γίγαντας-γίγας, ἐλέφαντας-ἐλέφας, Αἴαντας-Αἴας, Ἀτλαντας-Ἀτλας, Κάλχαντας-Κάλχανς, γόητας-γόης, κόμητας-κόμης, Οἰδίποδας-Οἰδίπους, χάρωντας-χάρως*. Ὁ πληθυντικὸς σχηματίζεται ἀπὸ τοὺς πολυσυλλαβότερους τύπους: *οἱ γίγαντες, οἱ Αἴαντες, οἱ γόητες, οἱ Οἰδίποδες*.

Ἔχουν κάποτε καὶ δεύτερο τύπο, στὴν ἐνικὴ ὀνομαστικὴ μόνον, τὸ *ἔρωτας-ἔρος, Μίνωας-Μίνως*.

β) Τὰ θηλυκά *Ἀρτέμιδα-Ἀρτεμη, Θέμιδα-Θέμη, Θέτιδα-Θέτη*.

Τὸ *δεσποινίδα* ὡς τίτλος ἔχει στὴν ἐνικὴ ὀνομαστικὴ καὶ κλητικὴ καὶ τὸν τύπο *δεσποινίς*: (ἡ) *δεσποινίς Ἑλλη*.

449. Φωνητικά διπλόμορφα.—Τῶν οὐσιαστικῶν (ἡ) *μέρα, πράγμα*, πού εἶναι φωνητικά διπλόμορφα (303), οἱ δύο φωνητικοὶ τύποι δὲ χρησιμοποιοῦνται στὴν κλίση πάντοτε ἀδιάφορα.

450. Στὸ (ἡ) μέρα λέγονται συνήθως οἱ τύποι χωρὶς τὸ ἀρχικὸ ἢ στὴν ὀνομαστικὴ, αἰτιατικὴ καὶ κλητικὴ καὶ τῶν δύο ἀριθμῶν, ἰδίως ὕστερ' ἀπὸ λέξη πού τελειώνει σὲ φωνήεν: *ἡ σημερινὴ μέρα, ὠραία μέρα! πέρασαν πολλὰς μέρας, τί μέρες!* Ἡ πληθυντικὴ γενικὴ λέγεται συνήθως μὲ τὸ ἀρχικὸ ἢ, ἐκτὸς ὅταν γίνεται λόγος γιὰ ἡλικία, χρονικὸ διάστημα: *διορία τριῶν ἡμερῶν, ἀνὴρ πέντε μερῶν*.

451. Τὸ πράγμα συνηθίζεται χωρὶς τὸ γ μόνον στὴν ὀνομαστικὴ, αἰτιατικὴ καὶ κλητικὴ, τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ, γιὰ ἔννοιες τῆς καθημερινῆς ζωῆς: *ἡ πράμα εἶναι αὐτό; αὐτὰ εἶναι διαφορετικὰ πράματα*.

Τὸ *πράγμα* συνηθίζεται σὲ ὅλες τὶς πτώσεις μὲ τὸ γ γιὰ κάπως ἀνώτερες ἔννοιες: *στὴ γραμματικὴ ξεχωρίζομε τὰ πράγματα ἀπὸ τὰ πρόσωπα*.

Τὸ *ρόδι* (*ρόδι*) ἔχει πληθυντικὸ *ρόδια* καὶ τὸ *χάδι* (*χάδι*): *χάδια*.

Ζ.—Διπλοκατάληχτα

452. Διπλοκατάληχτα λέγονται μερικά οὐσιαστικά πού σχηματίζονται στὸν ἐνικὸ ἢ στὸν πληθυντικὸ μὲ διαφορετικοὺς τύπους.

Διπλοκατάληχτα στὸν πληθυντικὸ εἶναι τ' ἀρσενικά *ὁ γονιός-οἱ*

γονιοὶ καὶ οἱ γονεῖς (κλίνεται κατὰ τὸ δεκανεῖς), ὁ καπετάνιος—οἱ καπετάνιοι καὶ οἱ καπεταναῖοι, ὁ φουρνάρης καὶ μερικά ἄλλα σὲ -ρης παροξύτονα, πὺν σχηματίζουν τὸν πληθυντικὸν σὲ -ρηδες ἄλλὰ καὶ σὲ -ραῖοι: φουρνάρηδες—φουρναραῖοι, οἱ νοικοκύρηδες—οἱ νοικοκυραῖοι. Τὸ οὐδέτερον σιῆθος ἔχει πληθυντικὸν σιήθη καὶ σιήθια.

453. Διπλοκατάληχτα ζευγάρια.—Μερικά οὐσιαστικά ἔχουν διπλοκατάληχτο πληθυντικὸν μὲ διαφορετικὰ σημασίαις. Τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ ἀπαρτίζουν τότε τὸν πληθυντικὸν διπλοκατάληχτα ζευγάρια. Τέτοια οὐσιαστικά εἶναι:

ἀράρης: ἀράρηδες πὺν ἔχουν μαῦρον χρῶμα—ἀραπάδες οἱ ντόπιοι κάτοικοι τῆς Αἰγύπτου

δεσποτής: δεσποτάδες ἀρχιερεῖς—δεσποτῆς οἱ ἄρχοντες, ἐκεῖνοι πὺν φέρνονται τυραννικά

κορφή: κορφές, οἱ κορυφές τῶν βουνῶν, τῶν δέντρων κτλ.—κορφάδες, γιὰ χορταρικά.

454. Πλάι στὸ χάρες, πληθ. τοῦ θηλυκοῦ ἡ χάρη—τῆς χάρης, ὑπάρχει καὶ ὁ πληθυντικὸς οἱ Χάριτες—τῶν Χαρίτων (ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον ἐνικὸν ἡ Χάρις), πὺν λέγεται γιὰ τίς τρεῖς Χάριτες τῆς ἀρχαίας μυθολογίας.

ΤΑ ΕΠΙΘΕΤΑ

ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Ἡ κλίση τῶν ἐπιθέτων

455. Γενικά.—Ἐπίθετα λέγονται οἱ λέξεις πὺν σημαίνουν τι λογῆς εἶναι ἢ ποιά ιδιότητα ἔχει τὸ οὐσιαστικόν: ξερὸ ψωμί, ὄμορφα λουλούδια.

Τὰ ἐπίθετα παίρνουν τὸ γένος τοῦ οὐσιαστικοῦ πὺν προσδιορίζουν γι' αὐτὸ ἔχουν τρία γένη, μὲ χωριστὴν κατάληξιν τὸ καθένα τους: ὁ καλὸς—ἡ καλή—τὸ καλόν, ὁ βαθύς—ἡ βαθιά—τὸ βαθύ.

456. Ἡ κλίση τῶν ἐπιθέτων εἶναι ἡ ἴδια μὲ τῶν οὐσιαστικῶν πὺν ἔχουν τίς ἴδιαις καταλήξεσι. Μόνο τὰ ἐπίθετα μὲ ἀρσενικὸν σὲ -ύς, -ής, ἀκολουθοῦν δικήν τους κλίσην καὶ σχηματίζουν τὴ γενικὴν τοῦ ἐνικοῦ καὶ τὸν πληθυντικὸν κατὰ τὰ ὀνόματα σὲ -ος, -ο: ὁ βαθύς—τοῦ βαθιοῦ—οἱ βαθιοὶ κτλ.

457. Στὰ ἐπίθετα ὁ τόνος μένει ἀμετακίνητος (50):

ἔτοιμος, ἔτοιμη, ἔτοιμο, ἔτοιμον, ἔτοιμης, ἔτοιμων, ἔτοιμοις κτλ.
κυριακάτικος, κυριακάτικον, κυριακάτικων, κυριακάτικης κτλ.
ἀνοιχτομάτης, ἀνοιχτομάτη, ἀνοιχτομάτηδες, ἀνοιχτομάτα κτλ.

Α.—Ἐπίθετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ σὲ -ος

458.

1.—Ἐπίθετα σὲ -ος, -η, -ο

	καλὸς	καλή	καλὸ	ἄμορφος	ἄμορφη	ἄμορφο
				Ἐνικὸς		
Ὄνομ.	ὁ	καλὸς	ἡ	καλή	τὸ	καλὸ
Γεν.	τοῦ	καλοῦ	τῆς	καλῆς	τοῦ	καλοῦ
Αἰτ.	τὸν	καλὸ	τὴν	καλή	τὸ	καλὸ
Κλητ.		καλὲ		καλή		καλὸ

Πληθυντικὸς

Ὄνομ.	οἱ	καλοὶ	οἱ	καλῆς	τὰ	καλὰ
Γεν.	τῶν	καλῶν	τῶν	καλῶν	τῶν	καλῶν
Αἰτ.	τούς	καλοὺς	τίς	καλῆς	τὰ	καλὰ
Κλητ.		καλοὶ		καλῆς		καλὰ

Ἐνικὸς

Ὄνομ.	ὁ	ἄμορφος	ἡ	ἄμορφη	τὸ	ἄμορφο
Γεν.	τοῦ	ἄμορφου	τῆς	ἄμορφης	τοῦ	ἄμορφου
Αἰτ.	τὸν	ἄμορφο	τὴν	ἄμορφη	τὸ	ἄμορφο
Κλητ.		ἄμορφε		ἄμορφη		ἄμορφο

Πληθυντικὸς

Ὄνομ.	οἱ	ἄμορφοι	οἱ	ἄμορφες	τὰ	ἄμορφα
Γεν.	τῶν	ἄμορφων	τῶν	ἄμορφων	τῶν	ἄμορφων
Αἰτ.	τούς	ἄμορφους	τίς	ἄμορφες	τὰ	ἄμορφα
Κλητ.		ἄμορφοι		ἄμορφες		ἄμορφα

Ὅμοια κλίνονται τὰ περισσότερα ἐπίθετα σὲ -ος, ὅσα ἔχουν σύμφωνο πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληξη, καθὼς καὶ τὰ ὀξύτονα ἢ προπαροξύτονα μὲ φωνῆεν —ὄχι ὁμως (ι)—πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληξη: ἀκριβός, ἄσπρος, γερός, δυνατός, μέγας¹, μικρός, μισός, πονηρός, σωστός, τυχερός², βραδινός, λιτός κτλ. — ἀφράτος, γεμάτος κτλ. — ἐτοιμος, ἡσυχος, δίεδρος, φρόνιμος³, ἀκούρατος κτλ. — ἀραιός, στερεός⁴, ἀκέραιος, βέβαιος, βίαιος, δίκαιος, μάταιος, ὄγδοος, παμπά-λαιος, στέρεος κτλ.

459.

2.—Ἐπίθετα σὲ -ος, -α, -ο

	ὄρατος	ὄραία	ὄρατο	πλούσιος	πλούσια	πλούσιο
				Ἐνικὸς		
Ὄνομ.	ὁ	ὄρατος	ἡ	ὄραία	τὸ	ὄρατον
Γεν.	τοῦ	ὄρατου	τῆς	ὄραίας	τοῦ	ὄραίου
Αἰτ.	τὸν	ὄρατο	τὴν	ὄραία	τὸ	ὄρατο
Κλητ.		ὄρατε		ὄραία		ὄρατο

1. Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα τὸ ἐπίθετο μέγας ἔχει στὸν ἐνικὸ καὶ τοὺς ἀπαραιωμένους τύπους μέγας—μέγα γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ μέγα γιὰ τὸ οὐδέτερο.

Πληθυντικός

Ὅνομ.	οἱ ὠραῖοι	οἱ ὠραῖες	τὰ ὠραῖα
Γεν.	τῶν ὠραίων	τῶν ὠραίων	τῶν ὠραίων
Αἰτ.	τούς ὠραίους	τις ὠραίες	τὰ ὠραῖα
Κλητ.	ὠραῖοι	ὠραῖες	ὠραῖα

Ἔνικος

Ὅνομ.	ὁ πλούσιος	ἡ πλούσια	τὸ πλούσιο
Γεν.	τοῦ πλούσιου	τῆς πλούσιας	τοῦ πλούσιου
Αἰτ.	τὸν πλούσιο	τὴν πλούσια	τὸ πλούσιο
Κλητ.	πλούσιε	πλούσια	πλούσιο

Πληθυντικός

Ὅνομ.	οἱ πλούσιοι	οἱ πλούσιες	τὰ πλούσια
Γεν.	τῶν πλούσιων	τῶν πλούσιων	τῶν πλούσιων
Αἰτ.	τούς πλούσιους	τις πλούσιες	τὰ πλούσια
Κλητ.	πλούσιοι	πλούσιες	πλούσια

Κατὰ τὸ ὠραῖος σχηματίζονται ὅλα τὰ ἐπίθετα μὲ χαρακτηριστὴρα φωνῆεν τονισμένο: ἀθῶος, ἀρχαῖος, ἀστέιος, γενναῖος, κρύος, λείος, νέος κλπ.—Ὁμοία καὶ μερικά ἐπίθετα τονισμένα στὴν παραλήγουσα μὲ χαρακτηριστὴρα σύμφωνο: γκριζός, παροῦργος, παρθένος, σκοῦρος, στεῖρος, στέρφος.

Κατὰ τὸ πλούσιος σχηματίζονται: ὅλα τὰ ἐπίθετα σὲ -ιος, -εῖος, -οῖος, -νος: ἄγριος, ἄδειος, ἀδέξιος, αἰώνιος, ἀλληλέγγυος, ἀντρίκειος, ἄξιος, γαλάζιος, γυγάντιος, γυναικίος, δεξιός, δίκιος, δόλιος, ἐνάντιος, ἐπιτήδειος, ἴσιος, κούφιος, κυκλώπειος, μέτριος, ὁμοῖος, ὀρθῖος, ὄσιος, οὐράνιος, παλιός, περιόσιος, ῥάπτιος· σπάνιος, τέλειος, τίμιος, τρύπιος.—Τὰ παράγωγα σὲ -ένιος, -ίσιος, καθὼς: ἀσημένιος, βελουδένιος, μαρμαρένιος, σιδερένιος κτλ., ἀρνίσιος, βουνίσιος, παιδιακίσιος κτλ.

460. Μερικὰ ἐπίθετα σὲ -ιος μὲ καταχρηστικὸ δίφθογγο λέγονται καὶ ἀσυρίζητα σὲ -αιος: δίκιος—δίκαιος, παλιός—παλαιός. Τότε τὸ θηλυκὸ σχηματίζεται σὲ -η ἀντὶ σὲ -α: δίκια ἀλλὰ δίκαιη, παλιά ἀλλὰ παμπάλαιη. Ἔτσι καὶ τὸ ποιητ. στέριος—στέρια· ἀλλὰ στερεός—στερεή.

461. Μερικὰ θηλυκὰ ποῦ ἔγιναν οὐσιαστικὰ τονίζονται σὲ ὄλες τις πτώσεις στὴν παραλήγουσα: δευτέρη—δευτέρα, τέταρτη—Τετάρτη, περισιωμένη, κυρία.

Κάποτε τονίζονται στὴν παραλήγουσα καὶ τὸ ἅγια, ὄσια (κάνει τὴ ζωὴ ἅγια), ἀκόμη καὶ ὅταν εἶναι ἐπίθετα.

Τὰ οὐσιαστικὰ: κυρία, τελεία, βαρεία, καμπύλη τονίζονται στὴ γενικὴ πληθυντικὴ στὴ λήγουσα, ἐνῶ τὰ ἐπίθετα κύρια, τέλεια φυλάγουν τὸν τονισμό τῆς ἐνικῆς ὀνομαστικῆς.

462. Τὰ προπαροξύτονα ἐπίθετα σὲ -ος ὅταν συνηθίζονται σὰν οὐσιαστικὰ ἀκολουθοῦν διαφοροτικὸν τονισμό. Ἐνῶ ὡς ἐπίθετα βαστοῦν τὸν ἴδιον τόνο σὲ ὄλες τις πτώσεις, ὡς οὐσιαστικὰ παροξύνονται στὴ γενικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ στὴ γενικὴ καὶ αἰτιατικὴ τοῦ πληθυντικοῦ (383α): τὸ κρεβάτι τοῦ ἄρρωστου παιδιοῦ, τοὺς ἄρρωστους στρατιῶτες ἀλλὰ ἡ καρδιὰ τοῦ ἄρρωστου, ὁ γαιατρὸς κοίταξε τοὺς ἄρρωστους· συνήθειες βάρβαρων λαῶν ἀλλὰ οἱ ἐπιδρομὲς τῶν βαρβάρων.

Ἀνάλογα σχηματίζονται καὶ οἱ μετοχικοὶ τύποι τοῦ παθητικοῦ ἔνεστότα : τῶν λεγόμενων φίλων ἀλλὰ τὸ νόημα τῶν λεγομένων του.

Τὰ οὐδέτερα οὐσιαστικά ἀκλιτο, αὐτοκίνητο, αὐτόματο, οὐδέτερο, πρωτότυπο καὶ τὰ ὅμοια ἀκολουθοῦν καὶ αὐτὰ τὸν τονισμό τῶν ἄλλων προπαροξύτωνων οὐδέτερον οὐσιαστικῶν σὲ -ο .

463. Ἡ ἐνική αἰτιατική τῶν ἀρσενικῶν ἐπιθέτων σὲ -ος παίρνει κάποτε ἔνα ἢ ἡ γιὰ εὐφωνία (137) ἢ ὅταν ἀλλιῶς ὑπάρχῃ φόβος νὰ συγχυστῇ μὲ τὸν οὐδέτερο τύπο ἢ ὅταν τὸ ἐπίθετο εἶναι στὸ τέλος τῆς φράσης : τὸν καλὸν ἀνθρώπο, τὸν παλιὸν καιρό, τὸν βρισκω καλόν.

464. 3.—Ἐπίθετα σὲ -ός, -ιά, -ὸ

	γλυκός	γλυκιά	γλυκὸ
		Ἐνικός	
Ὄνομ.	ὁ γλυκός	ἡ γλυκιά	τὸ γλυκὸ
Γεν.	τοῦ γλυκοῦ	τῆς γλυκιᾶς	τοῦ γλυκοῦ
Αἰτ.	τὸ γλυκὸ	τὴ γλυκιά	τὸ γλυκὸ
Κλητ.	γλυκὲ	γλυκιά	γλυκὸ

Πληθυντικός

Ὄνομ.	οἱ γλυκοὶ	οἱ γλυκῆς	τὰ γλυκὰ
Γεν.	τῶν γλυκῶν	τῶν γλυκῶν	τῶν γλυκῶν
Αἰτ.	τούς γλυκοὺς	τις γλυκῆς	τὰ γλυκὰ
Κλητ.	γλυκοὶ	γλυκῆς	γλυκὰ

Ὅμοια κλίνονται (σχηματίζουν ὅμοια συχνὰ τὸ θηλυκὸ καὶ σὲ -η) τὰ ὀξύτονα ξανθός, ἐλαφρός (καὶ ἐλαφρὸς) καὶ μερικά ἐπίθετα σὲ -κός, -γκός, -χος, -νός : γνωστικός, θηλυκός, κακός, κρητικός, μαλακός, νησιτικός, στριγκός, ταγκός, ρηχός, φτωχός, ζακυνθινός. Ἔτσι καὶ τὸ φρέσκος.

465. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**—Τὸ θηλυκὸ τῶν ἐπιθέτων σὲ -ός, -ιά, -ὸ γράφεται στὸν πληθυντικὸ χωρὶς τὸ ι : οἱ γλυκῆς - τῶν γλυκῶν, οἱ εὐγενικῆς, οἱ ρηχῆς κτλ.

B.—Ἐπίθετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ σὲ -ύς, -ῆς

466. 4.—Ἐπίθετα σὲ -ύς, -ιά, -ύ, -ῆς, -ιά, -ι

	βαθὺς	βαθιά	βαθὺ
		σταχτῆς	σταχτιά
		σταχτι	
		Ἐνικός	
Ὄνομ.	ὁ βαθὺς	ἡ βαθιά	τὸ βαθὺ
Γεν.	τοῦ βαθιοῦ	τῆς βαθιᾶς	τοῦ βαθιοῦ
Αἰτ.	τὸ βαθὺ	τὴ βαθιά	τὸ βαθὺ
Κλητ.	βαθὺ	βαθιά	βαθὺ

Πληθυντικός

Ὄνομ.	οἱ βαθιοὶ	οἱ βαθιῆς	τὰ βαθιά
Γεν.	τῶν βαθιῶν	τῶν βαθιῶν	τῶν βαθιῶν
Αἰτ.	τούς βαθιοὺς	τις βαθιῆς	τὰ βαθιά
Κλητ.	βαθιοὶ	βαθιῆς	βαθιά

		Ἑνικός		
᾽Όνομ.	ὁ σταχτής	ἡ σταχτιά	τὸ σταχτι	
Γεν.	τοῦ σταχτιοῦ	τῆς σταχτιάς	τοῦ σταχτιοῦ	
Αἰτ.	τὸ σταχτή	τῆ σταχτιά	τὸ σταχτι	
Κλητ.	σταχτή	σταχτιά	σταχτι	

		Πληθυντικός		
᾽Όνομ.	οἱ σταχτιοὶ	οἱ σταχτιᾶς	τὰ σταχτιά	
Γεν.	τῶν σταχτιῶν	τῶν σταχτιῶν	τῶν σταχτιῶν	
Αἰτ.	τούς σταχτιοὺς	τίς σταχτιᾶς	τὰ σταχτιά	
Κλητ.	σταχτιοὶ	σταχτιᾶς	σταχτιά	

Κατὰ τὸ β α θ ὤς κλίνονται διάφορα ἐπίθετα ποῦ φανερώουν γνώρισμα σχετικὸ μὲ τις διαστάσεις, τὸν ὄγκο, τὸ βάρος, τὸ ποιοῦ τῶν σωμάτων: ἄδρὺς, ἄρὺς, ἀψύς, βαρύς, δαοὺς, (ἐ)λαφρὺς, μακρὺς, παχύς, πλατύς, τραχύς, φαρδύς.

Κατὰ τὸ σταχτής κλίνονται ἐπίθετα ποῦ σημαίνουν χρῶμα, παράγωγα ἀπὸ οὐσιαστικά: βυσινής, θαλασσής, κανελής, καρφετής, κεραμιδής, μενεξεδής, οὐρανής, πορτοκαλής, τριανταφυλλής, φιστικής, χουσαφής κτλ. καὶ ἀκόμη τὰ ἐπίθετα ψαρός, δαμασκής, δεξής (ἀλλὰ συχνότερα δεξιός) καὶ μαβής.

467. Ἡ ἐνικὴ γενικὴ τοῦ ἄρσενικοῦ καὶ τοῦ οὐδετέρου εἶναι σπάνια.

468. Τὰ ἄδρὺς, ἄρὺς, (ἐ)λαφρὺς ἔχουν καὶ τὸν τύπο ἄδρὸς - ἄδρό, ἄραιος - ἄραιή - ἄραιό, ἐλαφρὸς - ἐλαφρό.

469. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.** — 1. Τὸ ν τῆς κατάληξης τῶν ἄρσενικῶν καὶ τῶν οὐδετέρων καὶ τὸ η τῶν ἄρσενικῶν γράφονται ἔτσι μόνο στὴν ἐνικὴ ὀνομαστικῇ, αἰτιατικῇ καὶ κλητικῇ. Στις ἄλλες πτώσεις γράφεται ι: βαθύς, βαθὺ - βαθιοῦ, βαθιά, βαθιῶν - βυσινής - βυσινιοῦ.

2. Ἡ κατάληξη (ιά) τῶν θηλυκῶν ἐπιθέτων γράφεται μὲ ι: μακρία, φαρδιά, βαθιά.

Γ. — Ἐπίθετα μὲ τὸ ἄρσενικὸ σὲ -ης (ἀνισοσύλλαβο)

470. 5. — Ἐπίθετα σὲ -ης, -α, -ικ ο

		Ἑνικός		
		ζηλιάρης	ζηλιάρα	ζηλιάρικο
᾽Όνομ.	ὁ ζηλιάρης	ἡ ζηλιάρα	τὸ ζηλιάρικο	
Γεν.	τοῦ ζηλιάρη	τῆς ζηλιάρας	τοῦ ζηλιάρικου	
Αἰτ.	τὸ ζηλιάρη	τῆ ζηλιάρα	τὸ ζηλιάρικο	

		Πληθυντικός		
᾽Όνομ.	οἱ ζηλιάρηδες	οἱ ζηλιάρες	τὰ ζηλιάρικα	
Γεν.	τῶν ζηλιάρηδων	—	τῶν ζηλιάρικων	
Αἰτ.	τούς ζηλιάρηδες	τίς ζηλιάρες	τὰ ζηλιάρικα	

᾽Όμοια κλίνονται: ἀκαμάτης, κατσούφης καὶ μερικὰ ξενικά καθὼς: τεμπέλης, τσακλήνης. — Τὰ παράγωγα σὲ -άρης, -ιάρης: πεισματάρης, τριαντάρης, ἄρρω-

σιάρης, γρινιάρης, κιτρινιάρης, μεροκαματιάρης· σὲ -ούρης: ἀνακατωσούρης, κον-
σκουσούρης.—Τὰ ὑποκοριστικά σὲ -ούλης ἀσπροούλης, νοστιμούλης.—Ἐπίθετα μὲ
δεύτερο συνθετικὸ τὸ λαίμος, μαλλί, μάτι, μύτη, πόδι, φρόδι, χεῖλι, χέρι: μακρο-
λαίμης, σγουρομάλλης, ἀνοιχτομάτης, γερακομύτης, στραβοπόδης.

471. Τὸ οὐδέτερο, ὅσο σχηματίζεται, ἀναπληρώνεται ἀπὸ τὸ οὐ-
δέτερο τῶν ἐπιθέτων σὲ -ικος.

Ἡ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τῶν θηλυκῶν λείπει καὶ ἀναπληρώνε-
ται μὲ τὰ παράγωγα σὲ -ικος: τῶν *ζηλιαρίκων*.

472. Τὰ ὑποκοριστικά σὲ -ούλης σχηματίζουν συχνὰ οὐδέτερο σὲ
-ούλι: *μικρούλι, φτωχούλι*.

473. Μερικὰ ἀπὸ τὰ θηλυκὰ τῶν ἐπιθέτων αὐτῶν ἔχουν διπλὸ
τύπο: *ἀκαμάτα καὶ ἀκαμάτρα*.

Κάποτε τὰ θηλυκὰ παίρνουν καὶ τὴν κατάληξη *-ούσα ἢ -οῦ*: *ξαν-
θομάλλα — ξανθομαλλούσα καὶ ξανθομαλλοῦ, κοκκινομύτα — κοκκινομυ-
τού, μαυρομάτα — μαυροματούσα καὶ μαυροματού*.

Μερικὰ ἀνισοσύλλαβα ἐπίθετα σχηματίζονται σὲ -άς, -οῦ, -άδικο: *φωνα-
κιάς, φωνακιοῦ, φωνακιάδικο*. Ἔτσι τὸ *λογάς, μυταράς, ὑπναράς, φαγάς, χελιάς*.

474. Μερικὰ ἄλλα ἐπίθετα σχηματίζονται σὲ -ης, -ισσα, -ικοῦ ἔτσι τὸ *λε-
βέντης, σακάτης*. Τὸ *χωριάτης*, ὅπως καὶ τὰ διάφορα ἔθνικα σὲ -της, *Μανιάτης,
Μεσολογγίτης, Ρουμελιώτης* κτλ., ἔχουν οὐδέτερο σὲ -άκι ἢ σὲ -όπουλο: *χωρια-
τάκι, χωριατόπουλο, Μεσολογγιτάκι*.

Ἀνώμαλα ἐπίθετα

475. Ἀνώμαλα ἐπίθετα εἶναι τὸ *πολύς*, ποὺ εἶναι ἰδιόκλιτο, καὶ
μερικὰ ἔλλειπτικά ἐπίθετα.

Τὸ ἀνώμαλο ἐπίθετο *πολύς* σχηματίζεται μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο:

		Ἐνικός		
Ἄνομ.	ὁ πολύς	ἡ πολλή	τὸ πολὺ	
Γεν.	—	τῆς πολλῆς	—	
Αἰτ.	τόν πολὺν	τὴν πολλήν	τὸ πολὺ	
Κλητ.	—	—	—	
		Πληθυντικός		
Ἄνομ.	οἱ πολλοί	οἱ πολλοί	τὰ πολλὰ	
Γεν.	τῶν πολλῶν	τῶν πολλῶν	τῶν πολλῶν	
Αἰτ.	τούς πολλοὺς	τίς πολλοί	τὰ πολλὰ	
Κλητ.	(πολλοί)	(πολλοί)	(πολλὰ)	

476. Ἐλλειπτικά ἐπίθετα.— Μερικὰ ἐπίθετα ἐκφράζουν ἰδιό-
τητα ποὺ ἀποδίνεται συνήθως σ' ἓνα γένος· ἔτσι δὲ συνηθίζονται στὰ
ἄλλα. Τὰ ἐπίθετα αὐτὰ λέγονται *ἔλλειπτικά* ἐπίθετα.

Ἐλλειπτικά ἐπίθετα εἶναι λ.χ. *κοκκινογένης, πρῖμος* (λ.χ. *καιρός,
ἀεράκι*)· *μανιλοῦσα, περδικόστηθη· βυζανιάρικο* κτλ.

ΟΓΔΟΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΑΡΑΘΕΤΙΚΑ

Οἱ βαθμοὶ τοῦ ἐπιθέτου

477. *Γενικά*.— Δύο ἢ περισσότερα οὐσιαστικά μπορεῖ νὰ ἔχουν μιὰ ιδιότητα ἢ ποιότητα σὲ διαφορετικὸ βαθμὸν. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἐπίθετα χρειάζονται ξεχωριστοὺς τύπους ἢ περίφραση, γιὰ νὰ φανερώσουν τὸ διαφορετικὸν τοὺς βαθμὸν. Τοὺς τύπους αὐτοὺς ἢ τὴν περίφραση τὰ ὀνομάζομε *βαθμοὺς τοῦ ἐπιθέτου*.

478. *Οἱ βαθμοὶ τοῦ ἐπιθέτου εἶναι τρεῖς :*

α) Ὄταν τὸ ἐπίθετο φανερώνη μονάχα πὼς ἓνα οὐσιαστικὸν ἔχει μιὰ ιδιότητα ἢ ποιότητα λέγεται *θετικῶν βαθμοῦ* ἢ *θετικό* : ὁ Ὀλυμπος εἶναι *ψηλός*.

β) Ὄταν τὸ ἐπίθετο φανερώνη πὼς ἓνα οὐσιαστικὸν ἔχει μιὰ ιδιότητα ἢ ποιότητα σὲ μεγαλύτερον βαθμὸν ἀπὸ ἄλλο, λέγεται *συγκριτικῶν βαθμοῦ* ἢ *συγκριτικό* : ὁ Ὀλυμπος εἶναι *ψηλότερος ἀπὸ τὸν Ὑμητὸν*.

γ) Ὄταν τὸ ἐπίθετο φανερώνη πὼς ἓνα οὐσιαστικὸν ἔχει μιὰ ιδιότητα ἢ ποιότητα σὲ πολὺν μεγάλον βαθμὸν ἢ σὲ βαθμὸν ἀνώτερον ἀπ' ὅλα τὰ ὅμοια, τότε λέγεται *ὑπερθετικῶν βαθμοῦ* ἢ *ὑπερθετικό*.

1) Τὸ ὑπερθετικὸν ἐπίθετο λέγεται *σχετικό*, ὅταν φανερώνη πὼς τὸ οὐσιαστικὸν, συγκρινόμενον μὲ ὅλα τ' ἄλλα τοῦ ἴδιου εἴδους, ἔχει στὸν πῶς μεγάλον βαθμὸν τὴν ιδιότητα πὸν ἐκφράζει τὸ ἐπίθετο : ὁ Ὀλυμπος εἶναι τὸ *ψηλότερον* (ἢ τὸ *πῶς ψηλὸν*) ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδας.

2) Τὸ ὑπερθετικὸν λέγεται *ἀπόλυτον*, ὅταν φανερώνη πὼς τὸ οὐσιαστικὸν ἔχει κάποιον γνώρισμα σὲ πολὺν μεγάλον βαθμὸν, ἀπόλυτον, χωρὶς νὰ γίνεται σύγκριση μὲ ἄλλα οὐσιαστικά : ὁ Ὀλυμπος εἶναι *πολὺν ψηλός, ψάρια φρεσκοτάτα*.

479. Τὸ συγκριτικὸν καὶ τὸ ὑπερθετικὸν ἐνὸς ἐπιθέτου μαζὶ λέγονται μ' ἓνα ὄνομα *παραθετικά* τοῦ ἐπιθέτου.

Ὁ σχηματισμὸς τῶν παραθετικῶν

480. Τὰ παραθετικά τῶν ἐπιθέτων σχηματίζονται ἀπὸ τὸ θετικὸν μὲ δύο τρόπους, *περιφραστικά* καὶ *μονολεχτικά*.

Α.—Ὁ σχηματισμὸς τοῦ συγκριτικῶν.

481. Α) Ὁ συγκριτικὸς βαθμὸς τῶν ἐπιθέτων σχηματίζεται *περιφραστικά* ἀπὸ τὸ θετικὸν μὲ τὸ ποσοτικὸν ἐπίρρημα *πῶς* : *πῶς ὁμορφῆ, πῶς φαρδύ, πῶς ζηλιάρης, πῶς γεμάτος*.

Β) Πολλά ἐπίθετα σχηματίζουν καὶ δευτέρο, μ ο ν ο λ ε χ τ ι κ ὸ συγκριτικό, ἀπὸ τὸ θετικό, μὲ τὴν κατάληξη : **-τερος, -τερη, -τερο.**

Ἔτσι σχηματίζουν τὸ μονολεχτικὸ συγκριτικὸ σέ :

α) **-ότερος, -ότερος** τὰ ἐπίθετα σὲ -ος : μικρὸς — μικρότερος, γερός — γερότερος.

β) **-ύτερος**, τὰ ἐπίθετα σὲ -ύς : βαρὺς — βαρύτερος, μακρὺς — μακρότερος, φαρδὺς — φαρδύτερος, καὶ ἀπὸ τὰ ἐπίθετα σὲ -ος τὸ καλός, μεγάλος, πρῶτος : καλύτερος, μεγαλύτερος, πρωτότερος.

482. Μερικὰ ἐπίθετα ἔχουν **διπλὸ συγκριτικό**, σὲ -ότερος καὶ σὲ -ύτερος : ἐλαφρότερος καὶ ἐλαφρύτερος, γλυκότερος καὶ γλυκύτερος, χοντρότερος καὶ χοντρύτερος.

Τὸ κοντότερος λέγεται γιὰ τὸ ἀνάστημα, τὸ ὕψος· τὸ κοντύτερος συνηθίζεται μόνον γιὰ ἀπόσταση καὶ μᾶκρος : κοντύτερος δρόμος, κοντύτερο φουστάνι.

483. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.** — Τὰ παραθετικά σὲ (ότερος), (ότατος) γράφονται μὲ ω στὴν προπαραλήγουσα ἔταν ἢ προηγούμενη συλλαβὴ ἔχη ε ἢ ο καὶ δὲν εἶναι θέσει μακρόχρονη (43β). Ἄλλωθς γράφονται μὲ ο :

νεώτερος, ξερωότερος, στενώτατος, σοφώτατος, συντομώτατος
ψηλότερος, ἀθωότερος, σκουρότερος, βεβαιοτάτος, ὁμοιότατος
σεμνότερος, ἀνοστότερος, ἐνδοξότατος, ὀρθότατος
σαχλότερος, ἀκριβότερος, λιγνότερος, παλιότερος, ἐγκυρότατος.

484. Ἄνώμαλα συγκριτικά. — Μερικὰ ἐπίθετα σχηματίζουν μονολεχτικὸ συγκριτικὸ ἀπὸ διαφορετικὴ ρίζα ἢ μὲ διαφορετικὸ τρόπο ἀπὸ τ' ἄλλα. Τὰ συγκριτικά αὐτὰ λέγονται **ἀνώμαλα**. Τέτοια εἶναι :

κακὸς — χειρότερος ἀπλὸς — ἀπλούστερος
γέρος — γεροντότερος καλὸς — καλύτερος (ποιητ. κάλλιος)
πολὺς — περισσότερος (σπαν. πιότερος).

Β. — Ὁ σχηματισμὸς τοῦ ὑπερθετικοῦ

485. Α) Τὸ **σχετικὸ ὑπερθετικὸ** σχηματίζεται ἀπὸ τὸ περιφραστικὸ ἢ μονολεχτικὸ συγκριτικὸ, ἀφοῦ πάρη μπροστά του τὸ ἄρθρο : ὁ πιδ καλὸς ἢ ὁ καλύτερος, ἡ πιδ καλή ἢ ἡ καλύτερη, τὸ πιδ καλὸ ἢ τὸ καλύτερο· τὸ πιδ σωστὸ ἢ τὸ σωστότερο.

486. Β) Τὸ **ἀπόλυτο ὑπερθετικὸ** σχηματίζεται ἀπὸ τὸ θετικὸ πού παίρνει στὸ θέμα του τὴν κατάληξη **-τατος (-ότατος, -ύτατος)** : πικνὸς — πικνότατος, σκοιάδι πικνότατο.

Ἔτσι μποροῦμε νὰ ποῦμε **μετριότατος, ἐντιμότατος, ταπεινότατος, σοφώτατος ἀνθρωπος, γλυκύτατο κρασί, ἀπλούστατη ἀπόδειξη.**

487. Τὸ ἀπόλυτο ὑπερθετικό μπορεί νά σχηματισθῆ ἀκόμη μέ τοὺς ἀκόλουθους τρόπους :

α) Περιφραστικά, μέ τὸ ἐπίρρημα *πολὸν ἢ πολὺ πολὺ* καὶ τὸ θετικό: *πολὺ πλούσιος, πολὺ πολὺ πλούσιος, αὐτὸ τὸ παιδί εἶναι πολὺ φρόνιμο.*

Τὸ ἀπόλυτο ὑπερθετικό μπορεί νά σχηματισθῆ περιφραστικά καὶ μέ τὸ θετικό, εἰπωμένο δυὸ φορές στῆ σειρά: *ἕνα ψηλὸ ψηλὸ βουνό.*

β) Μὲ σύνθετα ἀπὸ τὸ θετικό, μέ πρῶτο συνθετικό τὸ ἐπίθετο *δλος*, τὴν πρόθεση *κατὰ* ἢ τὸ οὐσιαστικό *θεός* (223): *δόλιμος, δολιχόντιος, δολιχάριος* - *κατακόκκινος, κατακάθαρος, κατάξερτος* - *θεόκουφος, θεοθήσιμος, θεοσκοτεινός.*

Μὲ τὴν πρόθεση *κατὰ* συνθέτονται καὶ πολλὲς παθητικὲς μέτοχές: *καταχαρούμενος, κατακουρασμένος.*

Σὰν ὑπερθετικά μπορούν νά λογαριαστοῦν καὶ μερικά σύνθετα μέ ἀριθμητικά: *τριακάτατος, τετραπάχος, τετράψηλος, πεντάρφανος, πεντάμορφη* κτλ.

*Υπερθετικό ἀπόλυτου σημασία ἔχουν καὶ μερικά ἐπίθετα σύνθετα, μέ πρῶτο συνθετικό τὸ *παν-* (*παγ-, παμ-*) (279): *πανάγιος, πανάρχαιος* κτλ., *πάγκοινος*.

488. *Ἀνώμαλα ὑπερθετικά.*—Μερικά ἐπίθετα σχηματίζουν τὸ ἀπόλυτο μονολεχτικό ὑπερθετικό ἀπὸ διαφορετικὴ ῥίζα ἢ διαφορετικά ἀπὸ τ' ἄλλα. Τὰ συγκριτικά αὐτὰ λέγονται *ἀνώμαλα*. Τέτοια εἶναι :

<i>ἀπλός</i> - ἀπλούστατος	<i>μεγάλος</i> - μέγιστος
<i>λίγος</i> - ἐλάχιστος	<i>καλός</i> - ἄριστος
<i>μικρός</i> - ἐλάχιστος	

489. Παράδειγμα σχηματισμοῦ παραθετικῶν

Θετικό	Συγκριτικό		*Υπερθετικό	
	περιφραστικό	μονολεχτικό	σχετικό	ἀπόλυτο
<i>ψηλός</i>	<i>πιο ψηλός</i>	<i>ψηλότερος</i>	<i>ὁ ψηλότερος</i>	<i>ψηλότατος</i>
			<i>ὁ πιο ψηλός</i>	<i>πολὺ ψηλός</i>
				<i>πολὺ πολὺ ψηλός.</i>

*Ἐλλειπτικά παραθετικά

490. *Παραθετικά χωρὶς θετικό* εἶναι μερικά ἐπίθετα γεννημένα ἀπὸ ἐπιρρήματα ἢ προθέσεις ἀρχαῖες :

κατώτερος - *κατώτατος* (κάτω) λ.χ. ἢ *κατώτατη βαθμίδα τῆς ἱεραρχίας*
ἀνώτερος - *ἀνώτατος* (ἄνω) *ἀνώτερος ὑπάλληλος*
ὑπέρτερος - *ὑπέρτατος* (ὑπὲρ) *ὑπέρτατη χαρά.*

491. *Συγκριτικά χωρὶς θετικό οὔτε ὑπερθετικό* εἶναι τὰ ἐπίθετα *προσιμότερος, προγενέστερος, μεταγενέστερος, πρωιύτερος.*

*Ἀπὸ τὸ ἀριθμητικό δεύτερος στῆ σημασία : πού εἶναι κακῆς ποιότητος ἢ ἀξίας, σχηματίζεται τὸ συγκριτικό *δευτερώτερος.*

492. Συνηθίζονται ἀκόμη μερικά (λόγια) ὑπερθετικά μονολεχτικά, καθὼς *φίλιτος, ὕπατος, *Υψιστος*, καὶ διάφοροι τιμητικοὶ τίτλοι καὶ προσφωνήσεις, καθὼς **Ἐκκλημρότατος, *Ἐξοχώτατος, Μεγαλειότατος, Παναγιότατος, Σεβασμιότατος*

κτλ. Μερικά ἀπὸ τὰ ὑπερθετικά αὐτὰ δὲν ἔχουν θετικό οὔτε συγκριτικό: *Ἐκλαμπρότατος, Αἰδοσιμώτατος, Μεγαλειώτατος.*

493. Δὲ σχηματίζουν παραθετικά οὔτε μονολεχτικά οὔτε περιφραστικά πολλὰ ἐπίθετα ποὺ σημαίνουν ἰδιότητα ἢ ποιότητα ποὺ δὲν παρουσιάζει βαθμούς. Τέτοια ἐπίθετα εἶναι ὅσα φανερῶνουν:

- α) ὕλη: *ἀσημένιος, ξύλινος, χρυσοῦς* κτλ.
 β) καταγωγή ἢ συγγένεια: *σμουραίνικος, φράγκικος, προγονικός* κτλ.
 γ) τόπο ἢ χρόνο: *γήινος, θαλασσινός—τωρινός, κυριακάτικος*
 δ) κατάστασις ἀμετάβλητη: *βυσοσινής, μισός, ἀθάνατος, πρωτότοκος.*

494. Τὰ παραθετικά τῶν μετοχῶν.—Σχηματίζουν παραθετικά καὶ πολλὰς μετοχὰς παθητικές, ποὺ ἐπιδέχονται σύγκριση. Τὰ παραθετικά αὐτὰ εἶναι περιφραστικά:

Θετικό	Συγκριτικό	Ἐπὶ ὑπερθετικό	
		ἀπόλυτο	σχετικό
<i>χαρούμενος</i>	<i>πιο χαρούμενος</i>	<i>πολύ χαρούμενος</i>	<i>ὁ πιο χαρούμενος</i>
<i>προκομμένος</i>	<i>πιο προκομμένος</i>	<i>πολύ προκομμένος</i>	<i>ὁ πιο προκομμένος</i>

495. Τὰ παραθετικά τῶν ἐπιρρημάτων.—Ἀπὸ τὰ περισσώτερα ἐπίθετα σὲ -ος καὶ σὲ -ύς σχηματίζονται ἐπιρρήματα σὲ -α, -ιά, ποὺ ἔχουν καὶ αὐτὰ συχνὰ παραθετικά, ὅπως τὰ ἐπίθετα, μονολεχτικά σὲ -τερα, -ιατα ἢ περιφραστικά:

Θετικό	Συγκριτικό	Ἐπὶ ὑπερθετικό
<i>ώρατα</i>	<i>ὀραιότερα, πιο ὀρατα</i>	<i>ὀραιότατα, πολύ ὀρατα</i>
<i>βαθιά</i>	<i>βαθύτερα, πιο βαθιά</i>	<i>βαθύτατα, πολύ βαθιά</i>
<i>κακά</i>	<i>χειρότερα, πιο κακά</i>	<i>κάκιστα, πολύ κακά.</i>

496. Ἀπὸ τὰ ἐπίθετα πολλὸς καὶ λίγος σχηματίζονται τὰ ἐπιρρήματα *πολύ* καὶ *λίγο*, ποὺ ἔχουν τ' ἀκόλουθα παραθετικά:

Θετικό	Συγκριτικό	Ἐπὶ ὑπερθετικό
<i>πολύ</i>	<i>περισσότερο (πιοτερο)</i>	<i>πάρα πολύ</i>
<i>λίγο</i>	<i>λιγότερο</i>	<i>πολύ λίγο (ελάχιστα).</i>

497. Τὰ ἐπιρρήματα *νωρίς*, (ἐ) *μπρός*, ὅστερα σχηματίζουν συγκριτικό *νωρίτερα, μπροσύτερα, ὕστερώτερα*. Τὸ *νωρίς* ἔχει σπάνια καὶ ὑπερθετικό *νωρίτατα*.

Τὸ συγκριτικό ἐπιρρημα *ἀρχύτερα* δὲν ἔχει οὔτε θετικό οὔτε ὑπερθετικό. Τὸ *γογγῶσα* σχηματίζει ὑπερθετικό τὸ *γογγωρώτερο*.

498. Σχηματίζουν παραθετικά περιφραστικά καὶ πολλὰ πρωτότυπα τοπικά ἐπιρρήματα: *πίσω—πιο πίσω—πολύ πίσω, ἔξω—πιο ἔξω—πολύ ἔξω.*

499. Καὶ τὰ ἐπιρρήματα σχηματίζουν συχνὰ τὸ ἀπόλυτο ὑπερθετικό ὅπως

καὶ τὰ ἐπίθετα, μὲ τὴν ἐπανάληψιν ἢ μὲ σύνθετα μὲ τὸ κατά, *δλος, θεός*: βράδν βράδν, κάτω κάτω, σιγά σιγά, κατακόκκινα, δλοκάθαρα, θεοσκότεινα.

500. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Τὰ παραθετικά ἐπίθετα καὶ ἐπιρρήματα σὲ (*ίτερος*) (*ίτατος*), (*ίτερα*) (*ίτατα*), γράφονται ὄλα μὲ *υ*: *μεγαλύτερος, γλυκύτερος, καλύτερα, πλατύτατα*. Ἐξαίρεται τὸ *νωρίτερα* (*νωρίτατα*).

ΕΝΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΕΠΙΘΕΤΑ

501. Ἀριθμητικά ἐπίθετα ὀνομάζομε τὶς λέξεις ποὺ φανερῶνουν ἕναν ἀριθμὸ ἢ τὴ σειρά: *ὁ χρόνος ἔχει δώδεκα μῆνες, ὁ Μαθιὸς ἔφτιασε πρῶτος*.

502. Ἐχωρίζομε πέντε εἰδῶν ἀριθμητικά ἐπίθετα: τὰ *ἀπόλυτα*, τὰ *ταχτικά*, τὰ *πολλαπλασιαστικά*, τ' *ἀναλογικά* καὶ τὰ *περιληπτικά*.

Α.—Ἀπόλυτα ἀριθμητικά

503. Τὰ *ἀπόλυτα ἀριθμητικά ἐπίθετα* φανερῶνουν ὀρισμένο πλῆθος ἀπὸ οὐσιαστικά, ἕναν ἀριθμὸ: *ἔχει τρεῖς κόρες, πέρασαν σαράντα μέρη*.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπόλυτων ἀριθμητικῶν εἶναι ἀπεριόριστος. Στὸ καθένα τοὺς ἀντιστοιχεῖ συνήθως ἀπὸ ἕνα ταχτικό ἀριθμητικό.

Στὸν ἀκόλουθο πίνακα παραθέτονται τ' ἀριθμητικά, ἀπόλυτα καὶ ταχτικά, μαζί μὲ τὰ ἑλληνικά σημεῖα γραφῆς τῶν ἀριθμῶν (551).

504. Πίνακας τῶν ἀπόλυτων καὶ τῶν ταχτικῶν ἀριθμητικῶν

Ἀραβικά ψηφία	Ἑλληνικά σημεῖα	Ἀπόλυτα ἀριθμητικά	Ταχτικά ἀριθμητικά
1	α'	ἕνας, μία-μιά, ἕνα	πρῶτος
2	β'	δύο, δυὸ	δεύτερος
3	γ'	τρεῖς, τρία	τρίτος
4	δ'	τέσσερεις, τέσσερα	τέταρτος
5	ε'	πέντε	πέμπτος
6	ς'	ἕξι	ἕκτος
7	ζ'	ἑπτὰ (ἐπτά)	ἕβδομος
8	η'	ὀχτώ	ὀγδοος
9	θ'	ἐννέα, ἐννια	ἐνατος
10	ι'	δέκα	δέκατος

11	ια'	έντεκα	ένδέκατος (έντέκατος)
12	ιβ'	δώδεκα	δωδέκατος
13	ιγ'	δεκατρία	δέκατος τρίτος
14	ιδ'	δεκατέσσερα	δέκατος τέταρτος
15	ιε'	δεκαπέντε	δέκατος πέμπτος
16	ις'	δεκαέξι (δεκάξι)	δέκατος έκτος
20	κ'	είκοσι	είκοστός
21	κα'	είκοσι ένας, είκοσι μία, είκοσι ένα	είκοστός πρώτος
22	κβ'	είκοσι δύο	είκοστός δεύτερος
30	λ'	τριάντα	τριακοστός
40	μ'	σαράντα	τεσσαρακοστός
50	ν'	πενήντα	πεντηκοστός
60	ξ'	εξήντα	εξηκοστός
70	ο'	εβδομήντα	εβδομηκοστός
80	π'	ογδόντα	ογδοηκοστός
90	η'	ενενήντα	ενενηκοστός
100	ρ'	έκατό	έκατοστός
101	ρα'	έκατόν ένας, εκατό μία, έκατόν ένα	έκατοστός πρώτος
102	ρβ'	έκατό δύο	έκατοστός δεύτερος
200	σ'	διακόσιοι, -ες, -α	διακοσιοστός
300	τ'	τρ(ι)ακόσιοι, -ες, -α	τριακοσιοστός
400	υ'	τετρακόσιοι, -ες, -α	τετρακοσιοστός
500	φ'	πεντακόσιοι, -ες, -α	πεντακοσιοστός
600	χ'	εξακόσιοι, -ες, -α	εξακοσιοστός
700	ψ'	εφτακόσιοι, -ες, -α	εφτακοσιοστός
800	ω'	όχτακόσιοι, -ες, -α	όχτακοσιοστός
900	Ϟ'	έννιακόσιοι, -ες, -α	έννιακοσιοστός
1000	,α	χίλιοι, χίλιες, χίλια	χιλιοστός
2000	,β	δύο χιλιάδες	δισχιλιοστός
10.000	,ι	δέκα χιλιάδες	δεκακιαχιλιοστός
100.000	,ρ	έκατό χιλιάδες	εκατονακισχιλιοστός
1.000.000		ένα εκατομμύριο	εκατομμυριοστός
1.000.000.000		ένα δισεκατομμύριο	δισεκατομμυριοστός.

505. Τά παροξύτονα ἀριθμητικά μία καί δύο συνηθίζονται ἰδίως ὅταν λέγωνται μέ κάποια ἔμφραση: δέν ἦταν οὔτε μία οὔτε δύο.

506. **Κλιση.**—Τῶ ἀπόλυτα ἀριθμητικά ἀπό τὸ πέντε ὡς τὸ ἑκατό ἔχουν ἓνα μόνο τύπο γιά ὅλα τὰ γένη καί ὅλες τῖς πτώσεις.

507. Τῶ ἀριθμητικά ἓνα, τρία καί τέσσερα ἔχουν τρία γένη καί κλίνονται μέ τὸν ἀκόλουθο τρόπο :

	Ἀρσενικά	Θηλυκά	Οὐδέτερα	
508.		ἕνα		
᾽Όνομ.	ἕνας	μία, μιὰ	ἕνα	
Γεν.	ἑνός	μιάς	ἑνός	
Αἰτ.	ἕνα(ν)	μία, μιὰ	ἕνα	
509.		τρία	τέσσερα	
᾽Όνομ.	τρεις	τέσσερις	τρία	τέσσερα
Γεν.	τριῶν	τεσσάρων	τριῶν	τεσσάρων
Αἰτ.	τρεις	τέσσερις	τρία	τέσσερα

510. Ἡ γενική τοῦ *μιά*, ἰδίως ὅταν λείπη τὸ οὐσιαστικό, σχηματίζεται σπανιότερα καὶ *μιαῆς*.

Τ' ἀριθμητικά ἀπὸ τὸ διακόσια καὶ ἀπάνω ἔχουν τρία γένη καὶ κλίνονται, μόνο στὸν πληθυντικό, κατὰ τὸ πλούσιος.

Τὸ χιλιάδα, πού χρησιμοποιεῖ νὰ σχηματιστοῦν οἱ ἀριθμοὶ ἀπὸ τὸ 2000 ὡς τὸ 999.000, κλίνεται κατὰ τὸ ἐλπίδα καὶ τὸ ἑκατομμύριο κατὰ τὸ πρόσωπο.

Ἡ αἰτιατική τοῦ *ἕνας* τελειώνει σὲ *ν* ὅταν ἀκολουθῆ ὄνομα ἀπὸ φωνῆν ἢ καὶ ἀπὸ σιγμιαῖο σύμφωνο: *ἕναν ἄνθρωπο, ἕναν καφέ*. Γιὰ τὸ *μὴν* βλ. 183.

511. Τὰ σύνθετα ἀριθμητικά ἀπὸ δύο ἢ περισσότερους ἀριθμούς κλίνονται ὅσο κλίνονται οἱ λέξεις πού τ' ἀπαρτίζουν. Ἐτσι στὸ διακόσιοι *εἴκοσι τρεῖς* κλίνονται τὸ *διακόσιοι* καὶ τὸ *τρεις*: *διακόσιων τριῶν, διακόσιους τρεῖς*, στὸ *χίλιοι ἑκατὸν τέσσερις*, τὸ *χίλιοι* καὶ τὸ *τέσσερις*.

Τὸ ἀριθμητικό *ἕνας, μιὰ, ἕνα* χρησιμοποιεῖ καὶ γιὰ ἀόριστο ἄρθρο (330).

512. Τ' ἀπόλυτα ἀριθμητικά σημαίνουν μοιρασιά, ὅταν λέγονται μὲ δίπλωση ἢ ὅταν συνοδεύονται ἀπὸ τὴν πρόθεσιν ἀπό: *περπατοῦσαν μιὰ μιὰ, μᾶς ἔδωσε ἀπὸ δυὸ λουλούδια*.

513. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — 1. Τ' ἀπόλυτα ἀριθμητικά ἀπὸ τὸ 13 ὡς τὸ 19 γράφονται σὲ μιὰ λέξη: *δεκατρία, δεκαέξι* (37α).

Τ' ἀπόλυτα ἀριθμητικά ἀπὸ τὸ 21 καὶ πέρα γράφονται σὲ χωριστὲς λέξεις: *εἴκοσι πέντε, ἐνενήντα ὀχτώ, διακόσια τριάντα πέντε*.

2. Γράφονται μὲ δύο *ν* τὸ *ἐννέα* καὶ τὸ *ἐννιακόσια*, μ' ἕνα *ν* τὸ *ἐνενήντα* καὶ τὸ *ἕνατος*.

3. Τ' ἀριθμητικά σὲ *-άντα, -ήντα* παίρνουν ὀξεῖα: *τριάντα, ἐξήντα*.

4. Τ' ἀριθμητικά *ἕνα, ἕξι, ἑφτά, ἕντεκα, ἑκατό*, ἀπλῶς καὶ τὰ παράγωγά τους παίρνουν δασεῖα.

514. Ἀριθμητικὲς πράξεις.—Γιὰ νὰ φανερώσωμε τὶς ἀριθμητικὲς πράξεις μεταχειρίζομαστε:

α) Γιὰ τὴν πρόσθεσιν τὸ *καὶ* ἢ τὸ *σύν*: *δύο σὺν τρία*.

β) Γιὰ τὴν ἀφαίρεση τὸ ἀπό, τὸ πλὴν ἢ τὸ μῆλον: ἔξι πλὴν πέντε.

γ) Γιὰ τὸν πολλαπλασιασμό τὸ ἄρθρο οἱ ἢ τὸ ἐπὶ ἢ τίποτε: ὀχτώ οἱ πέντε, Α ἐπὶ Β, τρεῖς ὀχτὼ εἰκοσιτέσσερα.

δ) Γιὰ τὴ διαίρεση τὸ στοῦ ἢ τὸ διὰ: τὸ τρία στοῦ εἴκοσι, εἴκοσι διὰ τρία.

515. Ὁ καθορισμὸς τοῦ χρόνου μὲ τοὺς ἀριθμούς.—Ὁ χρόνος ποὺ σ' αὐτὸν κάτι γίνεται, ἔγινε ἢ θὰ γίνῃ ὀρίζεται συνήθως ἔτσι:

α) Οἱ ὥρες: Μὲ τὴν πρόθεση σ(έ), τὴν αἰτιατικὴ τοῦ ἄρθρου καὶ τὸ ἀριθμητικὸ: σὴν μία (ἢ ὥρα), σὶς τρεῖς παρὰ τέταρτο.

β) Οἱ μέρες τοῦ μηνός: Γιὰ τὴν πρωτομηνιά, ἡ αἰτιατικὴ τοῦ ταχτικοῦ μὲ τὸ ἄρθρο, κάποτε καὶ μὲ τὴν πρόθεση σ(έ): (σ)τὴν πρώτη (τοῦ) Ἰουλίου. Γιὰ τὶς ἄλλες μέρες τ' ἀπόλυτα ἀριθμητικὰ μὲ τὸ ἄρθρο μόνο του ἢ συνήθως μὲ τὴν πρόθεση σέ: σὶς εἴκοσι (τοῦ) Ἰουλίου.

γ) Τὰ χρόνια: Μὲ τὸ οὐδέτερο τοῦ ἄρθρου, συνήθως στοῦν πληθυντικὸ καὶ μὲ τὴν πρόθεση σ(έ): σὰ 1831 ἔγινε ἡ Ἀθήνα πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδας, γεννήθηκε τὸ χίλια ἐννιακόσια δέκα.

516. Ὁ καθορισμὸς τοῦ τόκου.—Ὁ τόκος φανερώνεται μὲ τὸν πληθυντικὸ τῆς αἰτιατικῆς τοῦ οὐδετέρου τοῦ ἄρθρου καὶ συνήθως μὲ τὴν πρόθεση σ(έ), ἢ κάποτε μὲ τὴν ἀρχαία δοτικὴ τοῦ ἄρθρου τοῖς: πέντε σὰ ἑκατό, ἢ τοῖς ἑκατό, ἓνα σὰ χίλια.

517. Ἡ ἀριθμητικὴ προσέγγιση.—Ἡ ἀριθμητικὴ προσέγγιση, τὸ περιπὸν ἑνὸς πλήθους, ποσοῦ ἢ μεγέθους φανερώνεται:

α) Μὲ τὰ ἐπιρρήματα περίπου, ἀπάνω κάτω, κάπου, κοντά: γλίτωσαν περίπου δέκα, ἦταν ἀπάνω κάτω εἴκοσι, ἦρθαν κάπου δεκαπέντε.

β) Μὲ δυὸ γειτονικὰ ἀριθμητικὰ: δυὸ τρεῖς μέρες, ἔγραψε πέντε ἔξι φορές.

518. Γιὰ νὰ φανερώσωμε τὸ ἀμέτρητο πλῆθος μεταχειρίζομαστε ἀριθμητικὰ καθὼς τὸ χιλιάδες, ἑκατομύρια (μυλιούνια), μυριάδες, καὶ ἀκόμη τὸ μύρια, χίλια, χίλια δυό, ἔξῃντα δυό, σαράντα δυό: χάθηκαν χιλιάδες ἄνθρωποι, κάνει χίλια δυὸ πράματα, ἔχει χίλιες δυὸ δουλειές.

Β.—Ταχτικά ἀριθμητικά

519. Τὰ ταχτικά ἀριθμητικὰ ἐπίθετα φανερώνουν τὴν τάξιν, τὴν κατάταξιν, τὴν ἀριθμητικὴ σειρὰ: τὸ δεύτερο βραβεῖο, ὁ τρίτος σὴν τάξιν, τὸ πρῶτο τριαντάφυλλο.

520. Γιὰ νὰ δηλωθῇ ἡ σειρὰ τῶν ἱστορικῶν προσώπων, δυναστῶν, πατριαρχῶν κτλ. χρησιμοποιοῦμε πάντοτε τὸ ταχτικὸ ἀριθμητικὸ ἔναρθρα: ὁ Βασίλειος ὁ Δεύτερος, ὁ Γρηγόριος ὁ Πέμπτος.

521. Κλασματικὰ ἀριθμητικὰ.—Στὰ κλάσματα τῆς μονάδας χρησιμεύει τὸ ἀπόλυτο ἀριθμητικὸ γιὰ ἀριθμητῆς καὶ τὸ ταχτικὸ γιὰ

παρονομαστής: ἓνα δεύτερο, δύο τρίτα, (ἢ ὦρα εἶναι) πέντε καὶ τέταρτο.

522. Γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ ἑνὸς δευτέρου μεταχειριζόμεσθε συνήθως τὸ ἐπίθετο **μισός, μισή, μισό**: *μισή ὀκά*. Στὴ σύνθεση μὲ ἄλλα ἀριθμητικά (ποῦ μένουν πάντοτε ἄκλιτα) ὡς τὸ εἴκοσι περίπου, τὸ *μισός* παίρνει, καὶ γιὰ τὰ τρία γένη, τὸν ἄκλιτο τύπο *-ήμισι* ἔπειτα ἀπὸ σύμφωνο καὶ *-μισι* ὕστερα ἀπὸ φωνῆεν: *μιάμιση ὀκά, δυόμισι πεπόνια, τεσσερεισήμισι ὄρες, τεσσεράμισι ψωμιά*.

Τὸ ἀρσενικὸ ἓνας καὶ μισός λέγεται καὶ *ἐνάμιση*: *πέρασε ἐνάμισης χρόνος*.

523. **ΟΡΟΓΡΑΦΙΑ**. — Τὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ *μισός* γιὰ δευτέρο συνθετικὸ γράφονται στὴ λήγουσα μὲ *η* ἂν τὸ πρῶτο συνθετικὸ εἶναι τὸ ἀρσενικὸ ἓνας ἢ τὸ θηλυκὸ μία καὶ μὲ *ι* σὲ ὅλες τὶς ἄλλες περιπτώσεις: *ἐνάμιση μήνας, ἐνάμιση τόνο, μιάμιση ὀκά, μιάμιση μέρας, ἐνάμισι πεπόνι, ἐξίμισι ὀκάδες, τρεισήμισι ὄρες*.

✓ Τ' ἄλλα εἶδη τῶν ἀριθμητικῶν

524. Τὰ πολλαπλασιαστικά, τ' ἀναλογικά καὶ τὰ περιληπτικά ἀριθμητικά τὰ σχηματίζομε ἀπ' ὀνόματα ἀριθμῶν προσθέτοντας ὀρισμένες καταλήξεις.

Οἱ λέξεις ποῦ σχηματίζονται ἔτσι εἶναι οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα. Ἀντίθετα ὅμως ἀπὸ τ' ἀπόλυτα ἢ καὶ τὰ ταχτικά ἀριθμητικά, ποῦ εἶναι ἀπεριόριστα, τ' ἄλλα αὐτὰ ἀριθμητικά εἶναι λίγα καὶ δὲν ἀποτελοῦν συνήθως μεγάλες σειρές.

525. Γ. — Τὰ **πολλαπλασιαστικά ἀριθμητικά** φανερώουν ἀπὸ πόσα ἀπλὰ μέρη ἀπαρτίζεται κάτι καὶ τελειώνουν σὲ *-πλός, -πλή, -πλό*: *διπλό παράθυρο, διπλή μερίδα, τριπλή κλωστή*.

Πολλαπλασιαστικά ἀριθμητικά εἶναι: *ἀπλός, διπλός, τριπλός, τετραπλός, πενταπλός, εξαπλός, δεκαπλός, εἴκοσαπλός, ἑκατονταπλός, χιλιαπλός* κτλ., (*πολλαπλός, ποσαπλός*).

526. Κοντὰ σ' αὐτὰ συνηθίζονται, τὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ *διπλός*: *τριδιπλός* δηλ. *τριπλός, τετραδιπλός, ἐφτάδιπλός* κτλ., *ἐκατοντάδιπλός*. Ἀντὶ ἀπλός λέγεται καὶ *μονός*.

527. Δ. — Τ' **ἀναλογικά ἀριθμητικά** φανερώουν ποιά ἀναλογία ἔχει ἓνα ποσὸ πρὸς ἓνα ἄλλο, πόσες φορὲς δηλαδή μεγαλύτερο εἶναι ἓνα ποσὸ ἀπὸ ἓνα ἄλλο, καὶ τελειώνουν σὲ *-πλάσιος, -πλάσια, -πλάσιο*: *τὸ σπίτι μου εἶναι διπλάσιο ἀπὸ τὸ γειτονικό*.

Ἀναλογικά ἀριθμητικά εἶναι: *διπλάσιος, τριπλάσιος, τετραπλά-*

σιος, πενταπλάσιος, δεκαπλάσιος, εἰκοσαπλάσιος, τριανταπενταπλάσιος, ἑκατονταπλάσιος, χιλιαπλάσιος κτλ., (πολλαπλάσιος, ποσαπλάσιος).

528. Ἐντὶ διπλάσιος, τριπλάσιος κτλ. λέγεται καὶ δύο, τρεῖς κτλ. φερὲς μεγαλύτερος.

529. Ε. — Τὰ περιληπτικά ἀριθμητικά εἶναι οὐσιαστικά ἀφηρημένα. Σχηματίζονται ἀπὸ τ' ἀντίστοιχα ἀπόλυτα παίρνοντας ὀρισμένες καταλήξεις. Αὐτὲς εἶναι :

α) -αριά Φανερώνουν περίπου τὸ πλῆθος μονάδων ὀρισμένου εἶδους καὶ γι' αὐτὸ συνθίζονται μόνο σὲ μερικὸν στρογγυλὸν ἀριθμὸν : δεκαριά δέκα ἀπάνω κάτω, δωδεκαριά (ἢ ντουζίνα), δεκαπενταριά, εἰκοσαριά, ἐνενηνταριά, ἑκατονπεντηνταριά, τρακοσαριά.

Τὰ περιληπτικά σὲ -αριά συνοδεύονται σχεδὸν πάντοτε ἀπὸ τὸ καμιά : θὰ ἦταν καμιά εἰκοσαριά ἄνθρωποι.

Στὸ ἀπόλυτο ἀριθμητικὸ ἑκατὸ ἀντιστοιχεῖ τὸ ἑκατοστή.

β) -άδα. Φανερώνουν πλῆθος μονάδες πού συναπαρτίζουν κάτι : δυάδα, τριάδα, τετράδα, πεντάδα, ἐξάδα, δεκάδα, δωδεκάδα, εἰκοσάδα, ἑκατοντάδα (ἰδίως στὸν πληθυντικόν). Ἔτσι καὶ τὸ χιλιάδα, πού χρησιμεύει στὸν πληθυντικὸ γιὰ ἀπόλυτο ἀριθμητικόν, τὸ μυριάδα δέκα χιλιάδες, καὶ τὸ μονάδα, πού σημαίνει βάση γιὰ μέτρομα (λ.χ. μονάδα βάρους, μήκους κτλ.).

530. Ὀνόματα μέτρων ἐκφρασμένα μὲ παράγωγα ἀριθμητικῶν.—Συχνὰ χρησιμεύουν μερικὲς παραγωγικὲς καταλήξεις γιὰ νὰ δηλωθοῦν ἔννοιες μέτρων σχετικὲς μὲ χοῦμα, βάρος, χωρητικότητα, ἡλικία, ἀπόσταση, χρονικὴ διάρκεια κτλ. : -άρα : πεντάρα, δεκάρα -δύρα, τριάρα, ἐξάρα -πεντακοσάρα, χιλιάρα -άρι : πενηντάρι, ἑκατοστάρι· δεκάρι-πεντητάρι· -άρικο : ἑκατοστάρικο, χιλιάρικο· -άρης, θηλ. -άρα : σαραντάρης, ὀδοντάρης.

Σύνθετα μὲ ἀριθμητικά σὲ ἀνάλογη ἔννοια βλ. §§ 250, 279 (στὴ λέξη ἔτος).

Ἡ ἀπόδοση τῶν ἀριθμῶν μὲ τὸ ἀλφάβητο

531. Γιὰ ν' ἀποδώσωμε τοὺς ἀριθμοὺς χρησιμοποιοῦμε κάποτε καὶ τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου μας, συμπληρωμένου μὲ τρία ἀκόμη ψηφία, ὅπως συνήθιζαν οἱ ἄρχαιοι Ἕλληνες. Οἱ ἀπλῆς μονάδες (1-9) ἀποδίδονται τῶς μὲ τὰ πρῶτα 8 γράμματα, ἀπὸ τὸ α ὡς τὸ θ, ἐνῶ τὸ σίγμα (ς) ἢ σι παριστάνει τὸ 6. Οἱ δεκάδες (10-80), μὲ τὰ 8 γράμματα ι - π, πού σημειώνονται ἀριστερὰ ἀπὸ τὴς μονάδες, ἐνῶ τὸ κόππα (κ) παριστάνει τὸ 90. Οἱ ἑκατοντάδες (100-800) ἀποδίδονται μὲ τὰ γράμματα ρ - ω, ἐνῶ τὸ σαμπί (ς) παριστάνει τὸ 900.

532. Ἐνα σημαδάκι διακριτικόν, σάν ὀξεία, τοποθετημένο ψηλά, δεξιά ἀπὸ τὸ γράμμα ἢ τὰ γράμματα, δείχνει πὼς πρόκειται γιὰ μονάδες, δεκάδες ἢ ἑκατοντάδες, ἐνῶ τὸ ἴδιο σημαδάκι χαμηλά, ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ γράμμα ἢ τὰ γράμματα, σημαίνει πὼς πρόκειται γιὰ χιλιάδες. Ἔτσι „βωπς“ σημαίνει 2887. Γιὰ τὸ 0 δὲ χρειάζεται σημεῖο· τὸ 50 γράφεται ν' καὶ τὸ 404 νδ'.

533. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Ὅταν τὰ ταχτικά ἀριθμητικά γράφονται μὲ ἀραβικά ψηφία προσθέτεται στὸ τέλος δεξιά ἢ κατάληξη τοῦ ταχτικού -ος, -η, -ο : *3ος, 12η*.

Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ γράφεται, ὅπως διαβάζομε κάποτε, *Βος Γος* (τότε καὶ *Αος!*) ἀντὶ *Α', Β'* κτλ., οὔτε *Α! Β!* ἢ *α! β!* μὲ θαυμαστικό (84).

534. Στὴ θέση τοῦ *ος, η, ο* μπορεῖ νὰ γράφεται, γιὰ νὰ δηλωθῇ τὸ ταχτικὸ ἐπίθετο, καὶ μὰ τελεία μόνο: *1., 12.* κτλ.

ΔΕΚΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ἈΝΤΩΝΥΜΙΕΣ

535. Γενικά. — Ἄντωνυμίες λέγονται οἱ λέξεις ποὺ μεταχειριζόμαστε στὸ λόγο στὴ θέση ὀνομάτων, οὐσιαστικῶν ἢ ἐπιθέτων: αὐτὸς *μίλησε*, δηλ. ὁ *Νίκος*· σοῦ *τηλεφώνησα χτές*, δηλ. *τηλεφώνησα χτές* ὁ *ἑσένα τὸν Κώστα*.

536. Τὰ εἶδη τῶν ἀντωνυμιῶν. — Οἱ ἀντωνυμίες εἶναι ὀχτῶ εἰδῶν: *προσωπικῆς, κτητικῆς, ἰδιοπάθους, ὀριστικῆς, δειχτικῆς, ἀναφορικῆς, ἐρωτηματικῆς, ἀόριστης*.

1.— Προσωπικῆς ἀντωνυμίες

537. Προσωπικῆς ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες ποὺ φανεροῦν τὰ τρία πρόσωπα τοῦ λόγου, ἐκεῖνον δηλαδή ποὺ μιλεῖ (*πρῶτο πρόσωπο*), ἐκεῖνον ποὺ τοῦ μιλοῦμε (*δεύτερο πρόσωπο*) καὶ ἐκεῖνον ἢ ἐκεῖνο ποὺ γι' αὐτὸ γίνεται λόγος (*τρίτο πρόσωπο*).

538. Προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ πρώτου προσώπου εἶναι τὸ *ἐγώ*, τοῦ δευτέρου εἶναι τὸ *ἐσύ*, τοῦ τρίτου εἶναι τὸ *αὐτός*:

ἐγὼ μιλῶ, ἐσὺ ἀκοῦς, αὐτὸς δὲ φάνηκε.

Ἡ ἀντωνυμία αὐτὸς εἶναι κυρίως δειχτικὴ ἀντωνυμία (566) ποὺ χρησιμεύει καὶ γιὰ προσωπικὴ. Γιὰ προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ' προσώπου χρησιμεύουν καὶ οἱ ἄλλες δειχτικῆς ἀντωνυμίες.

539.

Σχηματισμοί

	Α' πρόσωπο τύποι		Β' πρόσωπο τύποι	
	δυνατοί	ἀδύνατοι	δυνατοί	ἀδύνατοι
	Ἐνικός ἀριθμὸς			
Ὄνομ.	<i>ἐγὼ</i>	—	<i>ἐσύ</i>	—
Γεν.	<i>ἐμένα</i>	<i>μοῦ</i>	<i>ἑσένα</i>	<i>σοῦ</i>
Αἰτ.	<i>ἐμένα</i>	<i>μὲ</i>	<i>ἑσένα</i>	<i>σὲ</i>
Κλητ.	—	—	<i>ἐσύ</i>	—

		Πληθυντικός ἀριθμὸς		
Ὄνομ.	ἐμεῖς	—	ἑσεῖς	—
Γεν.	ἐμᾶς	μᾶς	ἑσᾶς	σᾶς
Αἰτ.	ἐμᾶς	μᾶς	ἑσᾶς	σᾶς
Κλητ.	—	—	ἑσεῖς	—

		Γ' πρόσωπο				
τύποι :	δυνατοὶ	Ἐνικός ἀριθμὸς			ἀδύνατοι	
Ὄνομ.	αὐτός	αὐτή	αὐτό	τος	τη	το
Γεν.	αὐτοῦ	αὐτῆς	αὐτοῦ	τοῦ	τῆς	τοῦ
Αἰτ.	αὐτόν	αὐτήν(ν)	αὐτό	τόν	τήν(ν)	τό
		Πληθυντικός ἀριθμὸς				
Ὄνομ.	αὐτοὶ	αὐτές	αὐτά	τοι	τες	τα
Γεν.	αὐτῶν	αὐτῶν	αὐτῶν	τούς	τούς	τούς
Αἰτ.	αὐτούς	αὐτές	αὐτά	τούς	τίς(τες)	τά

540. Δυνατοὶ καὶ ἀδύνατοι τύποι.— Γιά κάθε πρόσωπο τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας συνηθίζονται δυὸ σειρὲς τύποι, οἱ δυνατοὶ καὶ οἱ ἀδύνατοι τύποι.

Οἱ **δυνατοὶ τύποι** συνηθίζονται ὅταν βρίσκονται μονωμένοι στὸ λόγο ἢ ὅταν θέλωμε νὰ ποῦμε κάτι μ' ἔμφαση ἢ ἀντιδιαστολή. Ἔχουν συνήθως περισσότερες συλλαβὲς ἀπὸ τοὺς ἀδύνατους τύπους καὶ προφέρονται τονισμένα, δηλ. πιδ ἔντονα : *Σὲ ποιόν τὸ ἔδωσε ; — Ἔσένα. Αὐτοὶ τῆ δουλειά τους.*

541. Οἱ **ἀδύνατοι τύποι** εἶναι συχνότεροι ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς καὶ συνηθίζονται ὅταν θέλωμε νὰ ποῦμε κάτι χωρὶς ἔμφαση ἢ ἀντιδιαστολή. Δὲν μποροῦν νὰ εἰπωθοῦν χωρὶς τὸ ρῆμα, ἐκτὸς ὅταν ἰσοδυναμοῦν μὲ κτητικὲς ἀντωνυμίες. Ἀνήκουν στὶς προκλιτικὲς ἢ ἐγκλιτικὲς λέξεις (63, 64) ἀκόμη καὶ ἂν ὀρθογραφοῦνται μὲ τονικὸ σημάδι : *μοῦ τὸ πῆρε, σοῦ τὸ ἔδωσε, φέρε το.*

542. Ἡ κλίση.— Οἱ προσωπικὲς ἀντωνυμίες τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου προσώπου ἀκολουθοῦν ξεχωριστῆ, ἀνώμαλη κλίση. Ἡ τριτοπρόσωπη ἀντωνυμία σχηματίζεται καθὼς τὸ ἐπίθετο καλός.

543. Ἡ Κλητικὴ ἔχει μόνο τὸ β' πρόσωπο : *ἐσύ, ἐσεῖς : ἐσύ, ἔλα πιδ κοντά : προχωρεῖτε, ἐσεῖς¹.*

544. Μόνο ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ' προσώπου ἔχει ξεχωριστοὺς τύπους γιὰ τὰ τρία γένη.

545. Ἡ ἀδύνατη τριτοπρόσωπη ἀντωνυμία ἔχει στὴν πληθυντικὴ

1. Καὶ τὸ αὐτὲ χρησιμεύει κάποτε γιὰ κλητικὴ τοῦ δευτέρου προσώπου. Τὸ μεταχειρίζομαστε στὴν ὁμιλία ὅταν ἀποτεινόμεστε σὲ κάποιον πού δὲν ἔχομε πρόχειρο τ' ὄνομά του : *ἄκου, αὐτὲ πρόσεξε, αὐτὲ, μὴν πάσης* (μὰ δὲν εἶναι δημοφῶς).

αἰτιατική τοῦ θηλυκοῦ δύο τύπους, τις καὶ τες. Τὸ τις μπαίνει πρὶν ἀπὸ τὸ ρῆμα, τὸ τες ὕστερ' ἀπὸ αὐτό: τις βλέπω πὺν περνοῦν ἐκεῖ κάτω, σταμάτησέ τες, ἂν τις δῆς χαιρετά τες.

546. Ἡ γενική καὶ ἡ αἰτιατική τῶν ἀδύνατων σχηματισμῶν τῶν δύο πρώτων προσώπων ἔχουν ξεχωριστοὺς τύπους μόνο στὸν ἐνικό μοῦ—μέ, σοῦ—σέ' ἀλλίως ἔχουν ἕναν τύπο κοινό: μοῦ τὸ εἶπε—μέ εἶδε ἀλλὰ μᾶς τὸ εἶπε—μᾶς εἶδε. Οἱ δυνατοὶ σχηματισμοὶ ἔχουν καὶ στοὺς δύο ἀριθμοὺς κοινούς τύπους: ἐμένα, ἐσένα, ἐμᾶς, ἐσᾶς.

547. Ἡ γενική τοῦ πληθυντικοῦ τοῦ γ' προσώπου εἶναι κοινή καὶ γιὰ τὰ τρία γένη: αὐτῶν, τούς.

Ἔτσι ὁ ἀρσενικός τύπος τοὺς χρησιμεύει στὴν περίπτωση τοῦ ἔμμεσου ἀντικειμένου καὶ γιὰ τὸ θηλυκὸ καὶ γιὰ τὸ οὐδέτερο γένος: δῶσε τοὺς το, τοὺς τὸ φρεο λέγεται καὶ γιὰ ἄντρες καὶ γιὰ γυναῖκες καὶ γιὰ παιδιά: φώναξα τις κοπέλες καὶ τοὺς μίλησα ἀποχαιρετήσας τες, εἶδα τὰ παιδιά καὶ τοὺς εἶπα.

548. Στὴν ποίηση, στὸ διάλογο τῆς πεζογραφίας καὶ σὲ φράσεις στερεότυπες συνηθίζονται, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τύπους μὲ ἀρχικὸ ε: ἐγώ, ἐμένα, ἐμεῖς ἐμᾶς: ἐσύ, ἐσένα, ἐσεῖς, ἐσᾶς, καὶ οἱ ἀντίστοιχοὶ τους χωρὶς τὸ ἀρχικὸ ε: γώ, μένα, μεῖς, μᾶς: σύ, σένα, σεῖς, σᾶς, ἰδίως ὅταν προηγήθηκε λέξη πὺν νὰ τελειώη σὲ δυνατότερο φωνῆεν: τρέχα σύ, φέρε το μένα, ἀπὸ μένα.

549. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Οἱ ἀντωνυμίες πὺν ἀρχίζουσι ἀπὸ ε μποροῦν νὰ πάθουν ἀφαίρεση μόνο ἂν προηγήται λέξη πὺν τελειώη νὲ (α), (ο) ἢ τονισμένο (έ). Στις ἀντωνυμίες πὺν ἔπαθον ἀφαίρεση δὲ σημειώνεται ἀπόστροφος (122): ἀπὸ μένα, καλὲ σύ, γιὰ σένα, κατὰ σᾶς' ἀλλὰ σ' ἐμένα, μ' ἐσένα, μ' ἐσᾶς, οὐτ' ἐγώ, δὲν εἶμ' ἐγώ, εἰς' ἐσύ, φύγει ἐσεῖς.

Ἐπειτα ἀπὸ τὸ καὶ οἱ ἀντωνυμίες αὐτὲς χάνουσι τὸ ε. Τὸ καὶ δμως μπορεῖ νὰ γραφτῆ καὶ κε (116): κε ἐγώ, κε ἐμένα, κε ἐσεῖς.

550. Συχνὰ μεταχειρίζομαστε τοὺς δυνατοὺς τύπους μαζί μὲ τοὺς ἀδύνατους καὶ αὐτὸ δείχνει μεγαλύτερη ἔμφαση παρὰ ὅταν οἱ ἀδύνατοι τύποι εἶναι μόνοι: αἰτιατική: ἐμένα δὲ μὲ ρωτοῦν, αὐτὸν τὸν ἀκοῦνε σὲ δλα—γενική: ἐσένα δ πατέρας σου θὰ ζοῦσε τότε, τὰ παιδιά μας ἐμᾶς πάνν ταξίδι—γενική ἀντίστοιχη σ' ἐμπρόσθετη αἰτιατική: δὲ σοῦ τὸ λέω ἐσένα.

551. Στὸ τρίτο πρόσωπο ἡ ὀνομαστική, ἐνικὸ καὶ πληθυντικὸ, τῶν αἰτων τύπων τ ος, τ η, τ ο συνηθίζεται μόνο μαζί μὲ μερικές λέξεις, ἰδίως τὸ νά: νά τος, νά σου τες, πὺν εἶναι τος

552. Ἡ ἐνική αἰτιατική τοῦ ἀρσενικοῦ τὸ ν φυλάγει πάντοτε τὸ τελικὸ ν (135): τὸν βλέπω, φέρε μᾶς τὸν λοιπὸν, νά τὸν.

Ἡ αἰτιατική τοῦ θηλυκοῦ τ ἡ ν, ὅταν εἶναι προκλητική, φυλάγει τὸ τελικὸ ν, ἂν ἀκολουθῆ λέξη ἀπὸ φωνῆεν ἢ στιγμιαῖο σύμφωνο (135): τὴν ἔχω ἰδωμένη, νά τὴν προσέξετε: θὰ μᾶς τὴ δώσουν.

Ἐπὶ εἶναι ἐγκλιτική ἡ αἰτιατική τὴν συνήθως δὲν παίρνει ν,

ἔκτος ὅταν ἀκολουθῇ φωνῆεν : *πάρε την ὅταν μπορέσης, πάρε(ε) τη(ν) και φέρε την ἐδῶ, φέρε^ο τη μέσα.*

553. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Στὸς ἀδύνατους τύπους τῶν ἀντωνυμιῶν σημειώνεται ὁ τόνος ὅταν αὐτὲς εἶναι προκλιτικές :

νά τὰ φέρης ἀλλὰ φέρε τα, νὰ μοῦ τὰ φέρης ἀλλὰ φέρε μοῦ τα (ἢ ὀξεία στὸ μου ἔρχεται ἀπὸ τὸν τόνο τοῦ ἀκόλουθου τὰ).

Γιὰ τὸν τονισμό τῶν προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν βλ. § 54).

554. Χρήση καὶ σημασίες.— Ὅταν παραθέτῶνται ἀντωνυμίες διάφορων προσώπων ἢ καὶ ὀνόματα, εἶναι πιὸ εὐγενικό νὰ μιλοῦμε γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας τελευταῖο καὶ ὄχι ν' ἀρχίζωμε ἀπὸ τὸ ἐγώ, ὅπως κάνουν πολλοί : Ὅχι λοιπὸν ἐγὼ καὶ ἐσύ, ἐγὼ καὶ ὁ Γιάννης παρὰ ἐσύ καὶ ἐγώ, ὁ Γιάννης καὶ ἐγώ.

555. Ὅταν ἀποτεινόμεσθε σ' ἓνα πρόσωπο μεταχειρίζομασθε τὴν προσωπικὴ ἀντωνυμία :

α) Στὸν ἐ ν ι κ ὸ ἀ ρ ι θ μ ὸ.—Γιὰ πρόσωπα ποῦ συγγενεῖομε ἢ συνδεόμεσθε μαζί τους, ποῦ ἔχομε οἰκειότητα ἢ ἐγκαρδιότητα, ἐπίσης ὅταν μινοῦμε σὲ πρόσωπα κατώτερα στὴν ἡλικία ἢ στὴν κοινωνικὴ ἱεραρχία. Τὸ ἴδιο καὶ ὅταν ἀποτεινόμεσθε στὸ Θεό, σὲ πρόσωπα ποῦ βρεῖσονται πολὺ ψηλά, ἢ στὸν ἑαυτὸ μας : *Κύριε, σὰν ἦρθεν ἡ βραδιά σοῦ λέω τὴν προσευχή μου* (Παπαντωνίου).

β) Στὸν π λ η θ υ ν τ ι κ ὸ ἀ ρ ι θ μ ὸ.—Γιὰ πρόσωπα ἄγνωστα ἢ ποῦ δὲ συνδεόμεσθε μαζί τους στενωτέρω ἢ ποῦ θέλομε ν' ἀποφύγωμε τὴν οἰκειότητα, ἢ γιὰ νὰ δεῖξωμε φιλοφροσύνῃ ἢ σεβασμό.

556. Προσωπικὲς ἀντωνυμίες περιφραστικῆς. Στὴ λαϊκότερη γλῶσσα συνηθίζονται γιὰ περισσότερη εὐγένεια καὶ μερικὲς ἄλλες προσωπικὲς ἀντωνυμίες περιφραστικῆς, ἀπαρχαιωμένους σήμερα. Αὐτὲς εἶναι οἱ ἀκόλουθες :

557. α) *τοῦ λόγου μου* (τοῦ λόγου σου, τοῦ λόγου του, τοῦ λόγου της, τοῦ λόγου μας κτλ.) : *Τί γίνεσαι, Κώστα ; — Καλά, τοῦ λόγου σου ;* β) *ἡ ἀφεντιά μου* (της ἀφεντιάς μου, τὴν ἀφεντιά μου, ἡ ἀφεντιά σου, ἡ ἀφεντιά του (της), ἡ ἀφεντιά μας κτλ.) γ) *ἡ εὐγενεία μου* (της εὐγενείας μου κτλ., ἡ εὐγενεία σου κτλ.).

558. Ἐπαναληπτικὴ καὶ προληπτικὴ προσωπικὴ ἀντωνυμία.—Πολλὲς φορὲς ἓνα ὄνομα ποῦ εἰπωθῆκε ξαναλέγεται μὲ τὸν ἀντίστοιχο ἀδύνατο τύπο τῆς τριτοπρόσωπης προσωπικῆς ἀντωνυμίας : *ὅσο γιὰ τὸ Γιάννη, δὲν τὸν εἶδα καθόλου.* Σὲ ἄλλες περιστάσεις, ἢ τριτοπρόσωπῃ προσωπικῇ ἀντωνυμίᾳ προαγγέλλει ὄνομα ποῦ θὰ εἰπωθῆ παρακάτω : *νά την ἢ Ἐλένη—Τὸν εἶδες μὲ τὰ μάτια σου, γιὰγιά, τὸ βασιλέα ;* (Βιζυηνός)

Στὴν πρώτη περίπτωσις ἡ ἀντωνυμία λέγεται *ἐπαναληπτικὴ*, στὴ δευτέρῃ *προληπτικὴ*.

2.—Κτητικὲς ἀντωνυμίες

559. Κτητικὲς ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες ποῦ φανερώνουν σὲ ποιὸν ἀνήκει κάτι, τὸν *κτήτορα*.

560. Α.—Όταν δὲν ὑπάρχη ἔμφαση χρησιμεύει γιὰ κτητικὴ ἀντωνυμία ἢ γενικὴ τῶν ἀδύνατων τύπων τῆς προσωπικῆς μου, σου, του, της, του, μας, σας, τους: ὁ πατέρας μου, ἡ κόρη του, τὸ βραχιόλι της.

561. Στὴ θέση τοῦ ἐγκλιτικῆς τοὺς λέγεται συχνὰ τὸ των, ὅταν προηγηταὶ ὄνομα σὲ -τους ἢ -ους, ἰδίως δέξυτονα: τοὺς νόμους τους, τοὺς ὁδοὺς τους.

562. Β.—Όταν ὑπάρχη ἔμφαση ἢ ἀντιδιαστολὴ ἢ στὴν ἀπόλυτη χρῆση μεταχειριζόμαστε τὶς ἀκόλουθες κτητικὲς ἀντωνυμίες:

Α' προσώπου.—Γιὰ ἕναν κτήτορα: δικός μου, δική μου, δικό μου. Γιὰ πολλοὺς κτήτορες: δικός μας, δική μας, δικό μας.

Β' προσώπου.—Γιὰ ἕναν κτήτορα: δικός σου, δική σου, δικό σου. Γιὰ πολλοὺς κτήτορες: δικός σας, δική σας, δικό σας.

Γ' προσώπου.—Γιὰ ἕναν κτήτορα: δικός του (της), δική του (της), δικό του (της). Γιὰ πολλοὺς κτήτορες: δικός τους, δική τους, δικό τους.

ὁ δικός μου πατέρας, τῶν δικῶν μου φίλων, τὰ θέλει ὅλα δικά του.

Τὸ δικός κλίνεται καθῶς τὸ καλός.

3.—Ἰδιόπαθες ἀντωνυμίες

563. Ἰδιόπαθες ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες ποὺ φανερώνουν πὼς τὸ ἴδιο πρόσωπο ἐνεργεῖ καὶ τὸ ἴδιο παθαίνει.

Οἱ ἰδιόπαθες ἀντωνυμίες σχηματίζονται περιφραστικὰ ἀπὸ τὴν ἀντωνυμία *ἑαυτοῦ* - *ἑαυτὸ* μὲ τὸ ἄρθρο καὶ μὲ τὴ γενικὴ τῆς ἀδύνατης προσωπικῆς ἀντωνυμίας: βλέπω τὸν *ἑαυτό* μου στὸν καθρέφτη, *λέει* στὸν *ἑαυτό* της.

Οἱ ἰδιόπαθες ἀντωνυμίες δὲν ἔχουν ὀνομαστικὴ. Τὸ *ἑαυτοῦ* κλίνεται κατὰ τὸ καλός.

564. Ἰδιόπαθες ἀντωνυμίες εἶναι:

	Ἐνικός	Πληθυντικός
Τοῦ α' προσώπου:	τοῦ <i>ἑαυτοῦ</i> μου	τοῦ <i>ἑαυτοῦ</i> μας ἢ τῶν <i>ἑαυτῶν</i> μας
Τοῦ β' προσώπου:	τοῦ <i>ἑαυτοῦ</i> σου	τοῦ <i>ἑαυτοῦ</i> σας ἢ τῶν <i>ἑαυτῶν</i> σας
Τοῦ γ' προσώπου:	τοῦ <i>ἑαυτοῦ</i> του (της)	τοῦ <i>ἑαυτοῦ</i> τους (των) ἢ τῶν <i>ἑαυτῶν</i> τους

Ἡ καθεμιά ἀπὸ τὶς ἀντωνυμίες αὐτὲς κλίνεται στὶς πλάγιες πτώσεις: τοῦ *ἑαυτοῦ* μου, τὸν *ἑαυτό* μου, τῶν *ἑαυτῶν* μας κτλ.

4.—Ὅριστικὲς ἀντωνυμίες

565. Ὅριστικὲς ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες ποὺ ὀρίζουν καὶ ξεχωρίζουν κάτι ἀπὸ ἄλλα ἀντικείμενα τοῦ ἴδιου εἴδους. Γιὰ ὀριστικὲς ἀντωνυμίες χρησιμεύουν:

- α) Τὸ ἐπίθετο *ὁ ἴδιος, ἡ ἴδια, τὸ ἴδιο* μὲ τὸ ἄρθρο: *ἐγὼ ὁ ἴδιος*.
 β) Τὸ ἐπίθετο *μόνος, μόνη, μόνο* χωρὶς τὸ ἄρθρο, μὲ τὴ γενικὴ τῶν ἀπλῶν προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν *μου, σου, του* κτλ.: *μόνη της τὸ συλλογίστηκε*. Κάποτε συνοδεύεται τὸ *μόνος* ἀπὸ τὴν πρόθεση *ἀπὸ*: *τὸ ἔκαμαν ἀπὸ μόνοι τους*.

5.—Δειχτικὲς ἀντωνυμίες.

566. *Δειχτικὲς ἀντωνυμίες* λέγονται ἐκεῖνες πού τις χρησιμοποιοῦμε ὅταν δείχνωμε: *αὐτὸ τὸ παιδί, ἐκεῖνες οἱ ἀγράμπελες*.

Δειχτικὲς ἀντωνυμίες εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

α) *αὐτός, αὐτή, αὐτό*.—Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνωμε ἓνα πρόσωπο ἢ πράμα πού εἶναι κοντά μας τοπικὰ ἢ χρονικὰ, ἢ πού τὸ ἀναφέραμε λίγο πρὶν, ἢ γενικὰ σὲ νοητὸ δεῖξιμο: *πρόσεχε αὐτὴ τὴν πέτρα, αὐτὲς οἱ λέξεις εἶναι πολὺ παλιές*.

β) *τοῦτος, τούτη, τοῦτο*.—Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνωμε κάτι πού εἶναι πολὺ κοντά: *πάρε τοῦτο*.

Τὸ *τοῦτος* ἔχει σπανιότερα καὶ τὸν τύπο *ἐτοῦτος*.

γ) *ἐκεῖνος, ἐκεῖνη, ἐκεῖνο*.—Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνωμε ἓνα πρόσωπο ἢ πράμα πού εἶναι μακριά, τοπικὰ ἢ χρονικὰ, ἢ πού τὸ ἀναφέραμε πρὶν ἀπὸ κάποιο ἄλλο: *τί προτιμᾷς, αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο· ἐκεῖνα τὰ χρόνια*;

Γιὰ τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ *κεῖνος* στὴ συμπεροφορὰ βλ. §§ 122, 549.

Οἱ δειχτικὲς ἀντωνυμίες *αὐτός, τοῦτος, ἐκεῖνος* κλίνονται καθὼς τὰ ἐπίθετα *καλός, μαῦρος*. (Γιὰ τὸ τελικὸ *ν* τῆς ἑν. αἰτιατικῆς βλ. § 137).

δ) *τέτοιος, τέτοια, τέτοιο*.—Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνωμε τὴν ποιότητα τοῦ οὐσιαστικοῦ: *δὲν εἶναι τέτοιος πού νομίζεις*.

ε) *τόσος, τόση, τόσο*.—Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνωμε τὴν ποσότητα τοῦ οὐσιαστικοῦ: *εἶδες ποτέ σου τόσον κόσμο*;

6.—Ἀναφορικὲς ἀντωνυμίες

567. Ἀναφορικὲς ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες μὲ τις ὁποῖες δλόκληρη πρόταση ἀναφέρεται, δηλ. ἀποδίνεται, σὲ μιὰ ἄλλη λέξη.

Ἐπάρχουν οἱ ἀκόλουθες ἀναφορικὲς ἀντωνυμίες:

568. α) Τὸ συχνότατο, ἄκλιτο *πού*.—Ἀναφέρεται σὲ ὀνόματα κάθε γένους, ἀριθμοῦ καὶ πτώσης: *ὁ διαβάτης πού περνοῦσε, τὰ κορίτσια πού κεντοῦσαν*.

569. Τὸ *πού* μπορεῖ νὰ εἶναι ὑποκείμενο, ἀντικείμενο ἄμεσο ἢ ἔμμεσο, ἢ νὰ ἰσοδυναμῇ μ' ἐμπρόθετο διορισμό:

ὑποκείμενο : ἡ γυναίκα πὸν φώναξε τὸ παιδί πὸν ἔφερε τὸ γράμμα
 ἄμεσο ἀντικείμενο : ἡ γυναίκα πὸν εἶπα τὸ παιδί πὸν εἶδα νὰ φέρῃ τὸ γράμμα
 ἔμμεσο ἀντικείμενο : ἡ γυναίκα πὸν τῆς εἶπα τὸ παιδί πὸν τοῦ ἔφεραν τὸ γράμμα
 ἰσοδύναμο μ' ἐμπρόθετο : ποῦ εἶναι ὁ φωμᾶς πὸν (ἀπὸ τὸν ὅποιο) φωνίζεις ;

570. Ὅταν τὸ πὸν ἀντιστοιχῇ σὲ πλάγια πτώση, γιὰ περισσότερη σαφήνεια συνοδεύεται ἀπὸ τὴν κατάλληλη προσωπικὴ ἢ δειχτικὴ ἀντωνυμία, πὸν συμφωνεῖ μὲ τὴ λέξη τῆς ἀναφορᾶς στὸ γένος καὶ τὸν ἀριθμὸ : Ὁ Γιάννης, πὸν τὸν εἶδα χιτῆς, μού φάνηκε παχύτερος.— Ποιὰ εἶσο' εἶσύ, πὸν ἡ φωνή σου μὲ ταράζει ; (Χατζόπουλος).— Μιὰ παιδούλα, λίγο μικρότερή μου, πὸν γιατρὸς τοῦ σπειτιῦ μας ἦταν ὁ πατέρας της (Δροσίνης).

571. β) ὁ ὁποῖος, ἡ ὁποία, τὸ ὁποῖο, (σπάνιο). Ἔχει τρία γένη καὶ κλίνεται μὲ τὸ ἄρθρο καὶ στοὺς δυὸ ἀριθμοὺς κατὰ τὸ ἐπίθετο ὠραῖος.

Λόγια ἀθάνατα τοῦ λέει | μὲ τὰ ὁποῖα σὰ σωθικὰ
 τὸ θυμὸ του ξανακαίει | ἐναντίον στὴν ἀδικιά. (Σολωμὸς)

572. Μεταχειριζόμεστε τὸ ἀναφορικὸ ὁ ὁποῖος στὴ θέση τοῦ πὸν ὅταν ἔτσι ἀποφεύγωμε τὴν ἀσάφεια ἢ ὅταν ὑπάρχουν στὴν ἴδια περίοδο πολλὰ πὸν.

573. γ) Τὸ ἀοριστολογικὸ ὁποῖος, ὁποία, ὁποῖο, καθὼς καὶ τὸ ἄκλιτο ὁ,τι.—Τὸ ὁποῖος, ὁποία, ὁποῖο κλίνεται κατὰ τὸ ἐπίθετο πλούσιος. Τὸ ὁ,τι εἶναι στὴν ἀπόλυτη χρῆση οὐδέτερου γένους.

ὁποῖος μπορεῖ ἄς δοκιμάσῃ, βάλε ὁποία ροῦχα θέλεις πὲς ὁ,τι θυμᾶσαι, ὁ,τι μέρα ἐρῆς θὰ μᾶς βρῆς, ἔφαγαν ὁ,τι φαγιὰ βρέθηκαν.

574. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ : — Τὸ ὁ,τι, ἀναφορικὴ ἀντωνυμία καὶ ἄκλιτο χρονικόν, γράφεται μὲ ὑποδιαστολή : πάρε ὁ,τι βρῆς, φτάσαμε ὁ,τι βγῆκε.

Τὸ δι, σύνδεσμος εἰδικός, γράφεται χωρὶς ὑποδιαστολή : νομίζω δι βγῆκε.

575. δ) Τὸ ποσοτικὸ ἀναφορικὸ ὅσος, ὅση, ὅσο, πὸν κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετο μαῦρος : μίλησαν ὅσοι εἶχαν κάτι νὰ ποῦν.

576. Οἱ ἀοριστολογικὲς ἀναφορικὲς ἀντωνυμίες ὁποῖος, ὁ,τι παίρνουν μεγαλύτερη ἀοριστία ὅταν :

α) συνοδεύονται ἀπὸ τὸ ἀοριστολογικὸ *κι ἂν* (καὶ ἂν) ἢ σπανιότερα τὸ *καὶ νὰ* : ὁποῖος *κι ἂν* ἔρῃ ἄς μπῆ μέσα, ὁ,τι *καὶ νὰ* πῆς θὰ ἔχῃς δίκιο.

β) συνθέτονται μὲ τὸ ἀοριστολογικὸ -*δήποτε* γιὰ β' συνθετικόν, ἐνῶ οἱ ἴδιες ἀντωνυμίες ἐξακολουθοῦν νὰ κλίνωνται τὸ *ὁ,τι* μένει ἄκλιτο : ὁποιαδήποτε αἰτία, *οἰοδήποτε* δυσκολίες *νὰ* βρῆς. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ γίνεται ἀοριστολογικὴ καὶ ἡ ἀντωνυμία ὅσος : *ὅσες* *κι ἂν* μού ζητήσουν θὰ τοὺς τὰ δώσω· *ὁσοδήποτε* εἰκόνας *καὶ νὰ* εἶδα.

7.—Ἑρωτηματικὲς ἀντωνυμίες

577. Ἑρωτηματικὲς ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες πού τις μεταχειρίζομαστε ὅταν ρωτοῦμε: *τί εἶπες; πόσα πλήρωσες;*

Ἑρωτηματικὲς ἀντωνυμίες εἶναι οἱ ἀκόλουθες τρεῖς:

α) Τὸ ἀκλιτο *τί*: *τί μάθατε; τί ὥρα εἶναι; τί ἀπόγιναν;*

Τὸ *τί* ἐκφράζει ποιότητα ὅταν συνοδεύη ὄνομα ἢ τὶς λέξεις *εἶδος, εἵδους, λογῆς*: *νά δοῦμε τί εἶδος φαγῆ θὰ μᾶς φέρῃς! τί λογῆς ἀνθρώπος εἶναι; τί χαρτί θ' ἀγοράσετε;*

578. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Δὲν πρέπει νὰ μπερδεύονται τὸ *γιατί* καὶ τὸ ἐρωτηματικὸ αἰτιολογικὸ ἐπίρρημα *γιατί*.

579. β) Τὸ *ποιός; ποιά; ποιο;* πού κλίνονται κατὰ τὸ *καλός*: *ποιός ἔρχεται; ποιὲς εἶναι ἐκεῖνες οἱ γυναῖκες δὲν ξέρω.*

Γιὰ γενικὴ τοῦ *ποιός*, ὅταν πρόκειται νὰ δηλωθῇ ἡ καταγωγή ἢ ἡ ιδιοχρησία, χρησιμεύει καὶ ἡ γενικὴ *τίνος* γιὰ τὸν ἐνικό καὶ (σπανιότερα) *τίνων* γιὰ τὸν πληθυντικό: *τίνος εἶναι τὸ χωράφι; τίνων παιδι εἶναι ὁ μικρός;*

580. γ) Τὸ *πόσος; πόση; πόσο;*—Κλίνονται κατὰ τὸ *μαῦρος*. Τὰ μεταχειρίζομαστε ὅταν θέλωμε νὰ μάθωμε τὴν ποσότητα: *πόση ὥρα περιμένε; πόσες τοῦ μηνὸς ἔχομε;*

8.—Ἀόριστες ἀντωνυμίες

581. Οἱ *ἀόριστες ἀντωνυμίες* λέγονται γιὰ ἓνα πρόσωπο ἢ πρᾶμα ἀόριστα, χωρὶς νὰ τ' ὀνομάζουσι: *εἶδα μερικὲς κοπέλες, κάθε παιδί.*

Ἀόριστες ἀντωνυμίες εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

582. *ἓνας, μιὰ (μία), ἓνα.*—Εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀριθμητικό, πού χρησιμεύει καὶ γιὰ ἀόριστο ἄρθρο. Ἔτσι λ.χ. ὅταν λέμε: *μοῦ ἔλεγε ἓνας, ἦρθε μιανῆς τὸ παιδί.*

583. *κανένας (κανεῖς), καμιὰ (καμία), κανένα.*—Κλίνεται σὰν τὸ *ἓνας, μιὰ, ἓνα* καὶ δὲν ἔχει οὔτε αὐτὸ πληθυντικό.

Ὁ τύπος *κανεῖς* τῆς ὀνομαστικῆς τοῦ ἀρσενικοῦ συνηθίζεται μόνον ἀπόλυτα, σὰν οὐσιαστικό: *ἦρθε κανεῖς;—κανεῖς, ἢ δὲν ἦταν κανεῖς.*

584. Τὸ *κανεῖς* ἔχει δυὸ σημασίες: *κάποιος* καὶ *οὔτε ἓνας*.

α) Ὅταν ἡ φράση εἶναι θετικὴ ἔχει σημασίαν ἀόριστη καὶ σημαίνει *κάποιος*: *ἂν κανεῖς ἀπὸ τῆ συντροφιά μπόρῃς νὰ τὸ βρῇ, ἂν δῆς κανένα παιδί στὸ δρόμο, μὲ ζήτησε κανεῖς;*

β) Ὅταν ἡ φράση εἶναι ἀρνητικὴ μπόρῃ νὰ ἔχη καὶ τὶς δυὸ σημασίες: ἀρνητικὴ, *οὐ τὲ ἓνας*, καὶ ἀόριστη, *κάποιος*. Ἀπὸ τὸν τόνο τῆς φωνῆς καταλαβαίνει κανεῖς τὴ σωστὴν σημασίαν: *ἂν δὲν τὸ βρῇ κανεῖς, δὲν τὸ φαντάστηκε κανεῖς, νὰ μὴν ἀκουστῇ καμιὰ φωνή.*

γ) Ὃταν ἔρχεται σὺν ἀπάντησι σ' ἐρώτησι, τὸ *κανείς* ἔχει ἀρνητικὴν σημασίαν: *φάνηκε κανένας*; — *κανένας*.

585. *κάποιος, κάποια, κάποιο*.—Κλίνεται κατὰ τὸ πλούσιος: *κάποιος* ὡς *ζητοῦσε, κάποια παροιμία λέει*.

586. *μερικοί, μερικές, μερικά*.—Κλίνεται σὺν τῷ *καλοί*: *μερικοί παλιοί λένε, εἶδα στὸ δρόμο μερικές σημαίες, μερικοί μερικοί*.

587. *κάτι, κατιτί*.—Εἶναι καὶ τὰ δύο ἄκλιτα οὐδέτερα στὴν ἀπόλυτη χρῆσι: *κάτι θὰ ἔτρεξε, ξέρω κι ἐγὼ κατιτί, εἶναι κατιτί ὠρατό*.

Τὸ *κάτι* συντάσσεται καὶ μὲ ὀνόματα τῶν τριῶν γενῶν στὸν πληθυντικόν, ὅταν λέγεται σὺν ἐπίθετο: *ἦταν ἐκεῖ κάτι ἀστυνομικοί καὶ κάτι γυναῖκες, ἄκουσα τὰ ὀνόματα κάτι παιδιῶν*.

588. *τίποτε (τίποτα)*.—Εἶναι ἄκλιτο καὶ ἔχει δύο σημασίας, ἀόριστη καὶ ἀρνητικὴ, ὅπως καὶ τὸ *κανένας*.

α) Εἶναι ἀόριστο στὴ θετικὴ φράσι: *πές μας τίποτε, ἔμαθες τίποτε νέα*; ἂν βρῆς *τίποτε κάστανα φέρνεις καὶ γιὰ μένα*. β) Μπορεῖ νὰ ἔχη καὶ τὴν δύο σημασίας ὅταν βρίσκεται σὲ ἀρνητικὴν φράσι ἢ ὡς ἀπάντησι σ' ἐρωτηματικὴν: *δὲν ξέρω τίποτε τί θέλεις*; — *τίποτε*.

589. *κάμποσος, κάμποση, κάμποσο*.—Φανερώνει ἀόριστη ποσότητα καὶ κλίνεται κατὰ τὸ ὁμορφος: *πέρασε κάμποσος καιρός, κάμποση ὥρα, ἔχει κάμποσα βιβλία*.

590. Τὸ *κάμποσος* ἔχει στὸν πληθυντικόν καὶ τὴν σημασίαν τοῦ *πολλοί, ἀρκετοί*: *ἦταν κάμποσοι μαζεμένοι*; *ἦταν πολλά*; *κάμποσα*.

Ὃταν λέγεται ἀπόλυτα μπορεῖ καὶ νὰ παροξύνεται: *ἦταν καμπόσοι*.

Μὲ ποιοτικὴν σημασίαν λέγεται στὴ φράσι: *κάνει τὸν καμπόσο*.

591. *κάθε, καθένας, καθεμιά (καθεμιά), καθένα*.—Τὸ *κάθε* εἶναι ἄκλιτο καὶ συνηθίζεται σὺν ἐπίθετο, μὲ ἄρθρο ἢ χωρὶς ἄρθρο, μὲ ὀνόματα κάθε πτώσις: (*τὴν*) *κάθε ἐβδομάδα, (τοῦ) κάθε παιδιοῦ, κάθε δωδεκάχρονο, κάθε δύο ὥρες*.

Τὸ *καθένας* κλίνεται μόνο στὸν ἐνικό, κατὰ τὸ *ἕνας* καὶ τὸ *κανένας*: *ὁ καθένας μὲ τὴν σειρά του, τὰ σκουλαρίκια τῆς καθεμιάς*.

592. *καθετί*.—Εἶναι ἄκλιτο οὐδέτερον καὶ συνηθίζεται μὲ τὸ ἄρθρο ἢ χωρὶς αὐτὸ στὴν ὀνομαστικὴν καὶ τὴν αἰτιατικὴν τοῦ ἐνικοῦ: *θ' ἀκούσω (τὸ) καθετί ποῦ θὰ πῆς*.

593. *ὁ δεῖνα, ὁ τάδε*.—Καὶ τὰ δύο λέγονται στὸν ἐνικό, γιὰ τὰ τρία γένη, χωρὶς νὰ κλίνωνται. Ἡ ἐνικὴ ὀνομαστικὴ τοῦ ἀρσενικοῦ μπορεῖ νὰ τελειῶνῃ καὶ σὲ *ς*: *ὁ τάδες, (σπανιότ.) ὁ δείνας*: *Χάθηκε,*

λέει, τὸ σκυλὶ τοῦ δεῖνα· τοῦ περιέγραψε τὸ μέρος, τὰδε ἀπόσταση, τὰδε χιλιόμετρο (Μυριβήλης).

595. ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο.—Κλίνεται κατὰ τὸ μαῦρος: δῶσε μου τὸ ἄλλο, γέμισε τώρα τὸ ἄλλο σακί.

595. Γενικὲς παρατηρήσεις.—Οἱ ἀντωνυμίες σὲ -ος, αὐτός, ἐκεῖνος, τοῦ-τος, ποιός, ὅποιος, κάποιος, ἄλλος ἔχουν, ἰδίως ὅταν βρισκῶνται στὸ λόγο ἀπόλυτα, καὶ δευτέρο τύπο στὴ γενική, κάποτε καὶ στὴν πληθυντική αἰτιατική, κατὰ μιὰ συλλαβὴ συνήθως μεγαλύτερο, τονισμένο στὴ λήγουσα: αὐτοῦ, ἐκεινοῦ, τουτοῦ, ποιοῦ, κανένοῦ, ὅποιον, κάποιον, ἄλλον.

596. Οἱ ποσοτικὲς ἀντωνυμίες πόσος, τόσος, ὅσος χάνουν συνήθως, ὅπως καὶ τὰ οὐσιαστικά (136), στὴ γενική πληθυντική τὸ τελικὸ τους ν ὅταν εἶναι ὁ λόγος γιὰ ἡλικία: ὅταν ἤμουν δεκαοχτῶ χρονῶ παλιάρη κι ἐκείνη ἄλλο τόσο (Ξενόπουλος).

Συσχετικές ἀντωνυμίες

597. Σὲ κάθε ἐρώτηση ποὺ κάνομε μὲ μιὰ ἐρωτηματικὴ ἀντωνυμία μπορεῖ νὰ δοθῇ ἀντίστοιχα ἀπάντηση μὲ ὀρισμένες κάθε φορὰ ἀντωνυμίες ἀόριστες, δειχτικές καὶ ἀναφορικές. Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀντωνυμίες, οἱ ἐρωτηματικὲς, οἱ ἀόριστες, οἱ δειχτικὲς καὶ οἱ ἀναφορικές, ἔχουν μεταξύ τους κάποια σχέση. Γι' αὐτὸ λέγονται *συσχετικὲς ἀντωνυμίες*.

598. Πίνακας συσχετικῶν ἀντωνυμιῶν

Ἐρωτηματικὲς	Ἀόριστες	Δειχτικὲς	Ἀναφορικὲς
ποιός :	ἕνας, κάποιος κανένας, μερικοὶ ἄλλος ὁ δεῖνα, ὁ τὰδε καθένας (κάθε)	αὐτός τοῦτος ἐκεῖνος	(ἐκεῖνος) ποῦ ὅποιος
τί :	κάτι, κατιτὶ κάθε, καθεὶ τίποτε	αὐτό, τοῦτο ἐκεῖνο	ὅ,τι
{ τί (λογῆς) ; { τί (εἶδος) ;		τέτοιος , τόσος	ὅποιοσδήποτε ὀτιδήποτε ὅσος
πόσος ;	κάμποσος		

ΤΑ ΡΗΜΑΤΑ

599. Ρήματα λέγονται οἱ λέξεις ποὺ σημαίνουν πὼς τὸ ὑποκείμενο ἐνεργεῖ ἢ παθαίνει κάτι ἢ βρίσκεται σὲ μιὰ κατάσταση.

Ὅταν ἀκούσωμε νὰ λένε ἡ μητέρα, ἕνα δέντρο, ἡ γάτα καταλαβαίνομε πὼς γίνεται λόγος γιὰ ἀνθρώπους, ζῶα καὶ πράγματα ἀλλὰ δὲν ξέρομε τί κάνουν ἢ τί συμβαίνει μὲ αὐτά.

Ἄν ὅμως ἀκούσωμε νὰ λένε πὼς ἡ μητέρα κεντᾷ, ἡ γάτα κοιμᾷ-

ται, ἔνα δέντρο ξεριζώθηκε, τότε ξέρομε ἀπὸ τὴ λέξη *κεντᾶ* πὼς ἡ μητέρα κάνει μιὰ ἐνέργεια, ἀπὸ τὴ λέξη *ξεριζώθηκε* πὼς τὸ δέντρο ἔπαθε κάτι, ἀπὸ τὴ λέξη *κοιμᾶται* πὼς ἡ γάτα βρίσκεται σὲ μιὰ κατάσταση. Οἱ λέξεις *κεντᾶ*, *ξεριζώθηκε*, *κοιμᾶται* λέγονται *ρήματα*.

ΕΝΔΕΚΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΔΙΑΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΦΩΝΕΣ

Διαθέσεις

✓ **600.** Ἡ ἐνέργεια, τὸ πάθημα ἢ ἡ κατάσταση, ἡ ἔννοια δηλαδὴ ποὺ ἔχει τὸ ρῆμα λέγεται *διάθεση τοῦ ρήματος*.

Ἡ διάθεση τοῦ ρήματος εἶναι τεσσάρων εἰδῶν : *ἐνεργητικῆ*, *παθητικῆ*, *μέση* καὶ *οὐδέτερη*.

601. Ρήματα μὲ *διάθεση ἐνεργητικῆ* ἢ *ἐνεργητικὰ* λέγονται τὰ ρήματα ποὺ σημαίνουν πὼς τὸ ὑποκείμενο ἐνεργεῖ : *τρέχω*, *λύνω ἔναν κόμπο*, *μοίρασα λουλούδια*.

Ρήματα μὲ *διάθεση παθητικῆ* ἢ *παθητικὰ* λέγονται τὰ ρήματα ποὺ σημαίνουν πὼς τὸ ὑποκείμενο παθαίνει, δηλαδὴ δέχεται μιὰ ἐνέργεια ἀπὸ ἄλλον : *λύθηκε ὁ κόμπος*, *τὰ λουλούδια μοιράστηκαν*.

Ρήματα μὲ *διάθεση μέση* ἢ *μέσα* λέγονται τὰ ρήματα ποὺ σημαίνουν πὼς τὸ ὑποκείμενο ἐνεργεῖ καὶ ἡ ἐνέργεια γυρίζει σ' αὐτό : *ντύνομαι*, δηλ. ντύνω τὸν ἑαυτό μου, *ετοιμάζομαι*, *προμηθεύομαι*.

Ρήματα μὲ *διάθεση οὐδέτερη* ἢ *οὐδέτερα* λέγονται τὰ ρήματα ποὺ σημαίνουν πὼς τὸ ὑποκείμενο βρίσκεται σὲ μιὰ κατάσταση : *πεινώ*.

602. Τὰ ἐνεργητικὰ ρήματα εἶναι δυὸ εἰδῶν : *μεταβατικά* καὶ *ἀμετάβατα*.

Μεταβατικά εἶναι τὰ ρήματα ποὺ ἡ ἐνέργειά τους πηγαίνει σὲ κάποιον πρόσωπο ἢ πράμα. Τὰ ρήματα αὐτὰ συνοδεύονται πάντοτε ἀπὸ ἓνα ἀντικείμενο : *ὁ περιβολάρχης ποτίζει τὰ λουλούδια*, *ἔσπασα τὸ ποτήρι*.

**Ἀμετάβατα* λέγονται τὰ ρήματα ποὺ ἡ ἐνέργειά τους δὲν πηγαίνει σὲ πρόσωπο ἢ πράμα. Τὰ ρήματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους δὲ συνοδεύονται ἀπὸ ἀντικείμενο : *τρέχω*, *χαμογελῶ*, *περπατῶ*.

603. Τὰ μεταβατικὰ καὶ τ' ἀμετάβατα ρήματα δὲ χωρίζονται μὲ αὐστηρὰ ὄρια. Πολλὰ μεταβατικὰ ρήματα συνηθίζονται καὶ ἀμετάβατα, καὶ πολλὰ ἄλλα πάλι, ἀμετάβατα, συνηθίζονται καὶ μεταβατικὰ : *ἀνοίγω τὸ παράθυρο* καὶ τὸ *παράθυρο ἀνοίγει*, *ἀνεβαίνω* καὶ *ἀνεβαίνω τὴ σκάλα*.

Μεταβατικά ρήματα πού συνηθίζονται και ἀμετάβατα εἶναι : ἀλάζω, ἀνάβω, ἀσπρίζω, βόσκω, γεμίζω, γυρίζω, περνῶ, πιάνω κ.ἄ.

Ἀμετάβατα ρήματα πού συνηθίζονται και μεταβατικά εἶναι : ἀκουμπῶ, μεθῶ, ξυπνῶ, παίζω, περνῶ, πετῶ, πηδῶ, χορεύω κ.ἄ. ✓

Φωνές

604. Ἐνα ρῆμα δὲν ἔχει μόνο τὴ σημασία του· ἔχει και τὴ μορφὴ του, τὸν τύπο του.

Ἄν ἐξετάσωμε τὰ ρήματα ὡς πρὸς τὴ μορφὴ τους, ξεχωρίζομε σ' αὐτὰ δύο σύνολα ἀπὸ τύπους, πού λέγονται **φωνές**.

Γιὰ διακριτικὸ γνώρισμα τῆς φωνῆς παίρνομε τὴν κατάληξη τοῦ πρώτου ἐνικῆ προσώπου τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς, πού τελειώνει ἢ σὲ -ω (-ῶ) : γράφω, ἀγαπῶ, ἢ σὲ -μαι : γράφομαι, ἀγαπιέμαι.

605. Τὸ σύνολο τῶν ρηματικῶν τύπων πού ἔχουν στὸ ἀ' ἐνικὸ πρόσωπο τῆς ὀριστικῆς τοῦ ἐνεστώτα τὴν κατάληξη -ω ὀνομάζεται **ἐνεργητικὴ φωνή**. Τὸ σύνολο τῶν ρηματικῶν τύπων πού ἔχουν τὴν κατάληξη -μαι ὀνομάζεται **παθητικὴ φωνή**.

Ἀκολουθοῦν συνηθῶς τὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ τὰ ρήματα μὲ διάθεση ἐνεργητικὴ, και τὴν παθητικὴ φωνὴ τὰ ρήματα μὲ διάθεση παθητικὴ ἢ μέση : γράφω, γνύνομαι — γράφομαι, γνύνομαι.

Τὰ οὐδέτερα ρήματα ἄλλοτε ἀκολουθοῦν τὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ και ἄλλοτε τὴν παθητικὴ : ζῶ, ὑπάρχω — κοιμοῦμαι, χαίρομαι.

606. Πολλὰ ρήματα ἔχουν και τὶς δύο φωνές : δένω — δένομαι.

Ἐπάρχουν ὅμως και πολλὰ ρήματα πού σχηματίζονται μόνο στὴ μιὰ φωνή. Ἀ.χ. ζῶ, ξυπνῶ, γερνῶ, τρέχω ἔχουν μόνο ἐνεργητικὴ φωνή : φαίνομαι, χρειάζομαι ἔχουν μόνο παθητικὴ φωνή.

Τὰ ρήματα πού ἔχουν μόνο παθητικὴ φωνὴ λέγονται **ἀποθετικά**.

Ἀποθετικά ρήματα εἶναι : αἰσθάνομαι, ἀναρωτιέμαι, ἀφοσιώνομαι, βαριέμαι, γίνομαι, δέχομαι, ἐμπιστεύομαι, ἐναντιώνομαι, ἐργάζομαι, ἐρχομαι, εὐχομαι, θνυμοῦμαι, κάθομαι, κοιμοῦμαι, μάχομαι, μεγαλοπιάνομαι, μεταχειρίζομαι, δνειρσομαι, ὀσμίζομαι, παραπονιέμαι, σέβομαι, στανροκοπιέμαι, συλλογιζομαι, συννεριζομαι, ὑποψιάζομαι, φοβοῦμαι, φτεοριζομαι, χρειάζομαι κ.ἄ.

607. Τὰ ἐνεργητικὰ μεταβατικὰ ρήματα ἔχουν συχνὰ και παθητικὴ φωνή : φωτίζω — φωτίζομαι, κρατῶ — κρατιέμαι.

ὁ ἥλιος φώτισε τὸν κάμπο — ὁ κάμπος φωτίστηκε ἀπὸ τὸν ἥλιο.

608. Ἐπάρχουν μεταβατικὰ ρήματα πού βρισκονται σπανιότερα στὸν παθητικὸ τύπο : Ἡ πατριδα πάντα πατριδα εἶναι, πονιέται (Καρκαβίτσας). — Ἡ προσοια στὸν οὐρανὸ δὲ συμπαθιέται (Βλαχογιάννης).

Σὲ μερικὲς περιστάσεις ὁ παθητικὸς τύπος εἶναι σπάνιος ἢ λείπει. Στῆ

θέση του μεταχειριζόμεστε τότε τὸν τύπο τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς, γυρίζοντας διαφορετικὰ τὴ φράση, ἢ μιὰ περίφραση :

βοηθῶ - βρίσκω, βοηθα βοηθία ἀντὶ βοηθίεμαι, βοηθήθηκα.

609. Μερικὰ ἀποθετικὰ ρήματα ἔχουν σπανιότερα καὶ τὸν ἐνεργητικὸν τύπο: *στέκομαι - στέκω, παραστέκομαι - παραστέκω, ξαναμωραίνομαι - ξαναμωραίνω*

610. Διαφορετικὴ σημασία κατὰ τὴ φωνή. — Κάποτε ὁ παθητικὸς τύπος ἔχει καὶ ἐνεργητικὴν σημασία, διαφορετικὴ ὅμως ἀπὸ τὴν σημασίαν τοῦ ἐνεργητικοῦ: *μυρίζω - μυρίζομαι* (ὑποψιάζομαι), *ξανοίγω - ξανοίγομαι, παθαίνω - παθαίνομαι, πετῶ - πετιέμαι, φαντάζω - φαντάζομαι* κτλ.

611. Τυχαίνει κάποτε νὰ μᾶς χρειάζεται εἷς παθητικὸς τύπος ἀπὸ ρῆμα ἀποθετικὸν μὲ ἔννοια ἐνεργητικὴ. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ καταφεύγομε :

α) Σὲ ρ ἢ μ α σ υ ν ὶ ν υ μ ο, πού νὰ ἔχη παθητικὸν τύπον: λ.χ. τὸ *χρησιμοποῦμαι* γιὰ παθητικὸν τοῦ *μεταχειρίζομαι* : τὰ ἐπιχειρήματα πού χρησιμοποιήθησαν (ὄχι *μεταχειρίστηκαν*, πού ἔχει ἐνεργητικὴν σημασίαν).

β) Σὲ π ε ρ ἰ φ ρ α σ η ἀπὸ τὸ ρῆμα *εἶμαι* ἢ *γίνομαι* καὶ ρηματικὸν ἐπίθετον ἢ οὐσιαστικόν : *σέβομαι τὴ γνώμη σου - μοῦ εἶναι σεβαστὴ ἡ γνώμη σου, ἐπεξεργάστηκαν κατὰ - ἐγινε ἐπεξεργασία καπνῶν, δεχόμεστε - γίνεται δεχτὸν.*

612. Ἡ μετοχὴ τοῦ παρακειμένου τῶν ἀποθετικῶν ρημάτων μπορεῖ νὰ ἔχη ὄχι μόνον ἐνεργητικὴν σημασίαν (*παρAPONEMÉNOS, συλλογισμένOS*) ἀλλὰ καὶ παθητικὴν (*ὀνειρομένOS, ἱστορίOS διηγημένES*).

ΔΩΔΕΚΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΙ—ΑΡΙΘΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΑ

Ἑγκλίσεις

613. Τὴν ἔννοια πού ἐκφράζει τὸ ρῆμα μπορεῖ νὰ τὴν παρουσιάσῃ ἐκεῖνος πού μιλεῖ :

ὡς πραγματικότητα : *ἐσὺ ἔγραψες,*

ὡς ἐπιθυμητό, προσδοκώμενον : *γράφης δὲ γράψης, θὰ τὸ μάθω,*

ὡς προσταγὴ : *γράψε.*

Οἱ διάφορες μορφές πού παίρνει τὸ ρῆμα γιὰ νὰ φανερώσῃ τὴν ψυχικὴν διάθεσιν ἐκείνου πού μιλεῖ λέγονται *ἐγκλίσεις*.

Οἱ ἐγκλίσεις εἶναι τρεῖς : Ἡ *ὀριστικὴ*, ἡ *ὑποταχτικὴ* καὶ ἡ *προσταχτικὴ*.

614. Ἡ *ὀριστικὴ* λέγεται ἡ ἐγκλισίη πού παριστάνει τὸ σημαίνον ἀπὸ τὸ ρῆμα σὰ βέβαιον καὶ πραγματικόν, εἴτε εἶναι κατάφασις εἴτε ἄρνησις εἴτε ἐρώτησις : *πέφτει χιόνι, δὲν πέφτει χιόνι, πέφτει χιόνι ;*

Ἡ *ὑποταχτικὴ* λέγεται ἡ ἐγκλισίη πού παριστάνει τὸ σημαίνον ἀπὸ τὸ ρῆμα σὰν κάτι πού θέλομε ἢ πού περιμένομε νὰ γίνῃ : *διανέσθη χιόνι, σὲ περιμένω· θέλω νὰ μοῦ γράψης.*

Προσταχτική λέγεται ἡ ἔγκλιση πού παριστάνει τὸ σημαίνόμενο ἀπὸ τὸ ρῆμα σὰν προσταγή, ἐπιθυμία, εὐχή: *φύγε, ἀκουσέ με.*

615. Ἡ ὀριστική, ἡ ὑποταχτική καὶ ἡ προσταχτική ἔχουν πάντοτε ξεχωριστοὺς τύπους γιὰ τὰ διάφορα πρόσωπα κάθε ἀριθμοῦ καὶ ὀνομαζονται γι' αὐτὸ **προσωπικὲς ἔγκλίσεις.**

616. Πλὴν σ' αὐτὲς μποροῦμε νὰ λογαριάσωμε γιὰ ἔγκλίσεις καὶ δυὸ ἄλλες ἀκόμη, τὸ **ἀπαρέμφατο** καὶ τὴ **μετοχή.**

Οἱ δυὸ αὐτὲς ἔγκλίσεις ὀνομαζονται **ἀπρόσωπες ἔγκλίσεις**, ἐπειδὴ δὲν ξεχωρίζουν μὲ ἰδιαιτέρους τύπους τὰ πρόσωπα.

617. Τὸ **ἀπαρέμφατο** εἶναι ρηματικὸς τύπος ἄκλιτος. Δὲ συνθίξεται μόνο του καὶ χρησιμεύει γιὰ νὰ σχηματίζονται οἱ συντελεσμένοι (627) ρηματικοὶ χρόνοι: *ἔχει δέσει, εἶχε δεθῆ, θὰ ἔχει πιῆ.*

Ἐνα ρῆμα μπορεῖ νὰ ἔχη δύο ἀπαρέμφατα. Τὸ ἓνα εἶναι τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου καὶ τελειώνει συνήθως σὲ -σει ἢ σὲ -ει (-εῖ): *δέσει, πάρει, πιεῖ.*

Τὸ ἄλλο εἶναι τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου καὶ τελειώνει σὲ -θῆ ἢ σὲ -ῆ: *δεθῆ, βραχῆ.*

618. Ἡ **μετοχή** εἶναι ρηματικὸς τύπος ἐπιθετικὸς, πὺν φανερώ-νει διάθεση καὶ χρόνο. Ἡ μετοχή εἶναι ἄλλοτε ἄκλιτη, **δένοντας**, καὶ ἄλλοτε κλιτή, μὲ τρία γένη, **δεμένος, δεμένη, δεμένο.**

Χρόνοι

619. Ἡ ἔννοια πὺν ἐκφράζει τὸ ρῆμα μπορεῖ νὰ γίνεται ἢ τώρα πὺν μιλοῦμε, στὸ παρόν: *δένω*, ἢ στὰ περασμένα: *ἔδεσα*, ἢ στὸ μέλλον: *θὰ δέσω*. Γιὰ νὰ διακρίνωμε τίς ξεχωριστὲς αὐτὲς βαθμίδες χρησιμοποιοῦμε ξεχωριστοὺς ρηματικοὺς τύπους πὺν ὀνομαζονται **χρόνοι.**

620. Τὰ εἶδη τῶν χρόνων.—Οἱ χρόνοι εἶναι τριῶν εἰδῶν: α) **παροντικοί**, β) **περασμένοι** καὶ γ) **μελλοντικοί.**

Ἡ σημασία τῶν χρόνων τοῦ ρήματος παρουσιάζεται στὴν ὀριστικὴ ἔγκλιση.

621. Ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ ρήματος ἄλλοι σχηματίζονται μὲ μιὰ μόνο λέξη καὶ λέγονται **μονολεχτικοί** καὶ ἄλλοι σὲ ὄλους τοὺς τύπους μὲ δυὸ ἢ τρεῖς λέξεις καὶ λέγονται **περιφραστικοί.**

Μονολεχτικοὶ χρόνοι εἶναι τρεῖς: ὁ **ἐνεστώτας**: *δένω*, ὁ **παρ-ατικὸς**: *ἔδενα*, καὶ ὁ **ἀόριστος**: *ἔδεσα.*

Περιφραστικοὶ χρόνοι εἶναι τέσσερες:

α) ὁ **ἀπλὸς μέλλοντας**, πὺν σχηματίζεται μὲ τὸ μόριο *θὰ* καὶ τὴν ὑποταχτικὴ τοῦ ἐνεστώτα ἢ τοῦ ἀορίστου: *θὰ δένω, θὰ δέσω.*

β) ὁ παρακείμενος, ὁ ὑπερσυντέλικος καὶ ὁ συντελεσμένος μέλ-
λοντας.

622. Ὁ παρακείμενος, ὁ ὑπερσυντέλικος καὶ ὁ συντελεσμένος μέλ-
λοντας ἔχουν δύο τύπους.

Ὁ πρῶτος τύπος σχηματίζεται μετὰ τὸ ρῆμα *ἔχω* (εἶχα, θὰ ἔχω) καὶ τὸ ἀπαρέμφατο τοῦ ἀόριστου (δέσει, δεθῆ): *ἔχω δέσει, εἶχα δέσει, θὰ ἔχω δέσει*—παθητικὸ *ἔχω δεθῆ, εἶχα δεθῆ, θὰ ἔχω δεθῆ*.

Ὁ δεῦτερος τύπος σχηματίζεται:

α) Στὴν ἐνεργητικῇ φωνῇ, μετὰ τὸ ρῆμα *ἔχω* καὶ τὴ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου στὸ γένος πού ἔχει καὶ τὸ ἀντικείμενο: *ἔχω δεμένο, εἶχα δεμένη, θὰ ἔχω δεμένες*.

β) Στὴν παθητικῇ φωνῇ, μετὰ τὸ ρῆμα *εἶμαι* (ἦμουν, θὰ εἶμαι) καὶ τὴ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου μετὰ τὸ γένος πού ἔχει καὶ τὸ ὑποκείμενο: *εἶμαι δεμένος, ἦμουν δεμένη, θὰ εἶναι δεμένο*.

623. Τὰ δύο ρήματα *ἔχω* καὶ *εἶμαι*, ὅταν βοηθοῦν νὰ σχηματιστοῦν οἱ σύνθετοι χρόνοι, λέγονται *βοηθητικὰ ρήματα*.

Ἀπὸ τοὺς μονολεχτικούς χρόνους ὁ ἐνεστώτας καὶ ὁ ἀόριστος λέγονται *ἀρχικοὶ χρόνοι* τοῦ ρήματος, ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ θέμα τοὺς σχηματίζονται ὅλοι οἱ ἄλλοι χρόνοι.

Ἡ σημασία τῶν χρόνων στὴν ὀριστικὴ

A.—Παροντικοὶ χρόνοι

624. 1. Ὁ ἐνεστώτας.—Φανερώνει κάτι πού γίνεται τώρα, ἐξαπολουθητικά: *βγαίνει ὁ ἥλιος, τρέχω νὰ τὸν πιάσω, ἦ, μ' ἐπανάληψη: ξυπνῶ στὶς ἔξι καὶ σηκώνομαι ἀμέσως*.

2. Ὁ παρακείμενος.—Φανερώνει πὼς ἐκεῖνο πού σημαίνει τὸ ρῆμα ἔγινε στὰ περασμένα καὶ εἶναι πιά ἀποτελειωμένο, *συντελεσμένο* τὴν ὥρα πού μιλοῦμε. Ἔτσι ὁ παρακείμενος ἀνήκει καὶ στοὺς περασμένους χρόνους: *ἔχω τελειώσει τὸ γράψιμό μου*.

B.—Περασμένοι χρόνοι

625. 3. Ὁ παρατατικός.—Φανερώνει πὼς ἐκεῖνο πού σημαίνει τὸ ρῆμα γινόταν στὰ περασμένα ἐξακολουθητικά: *ἔτρεχα νὰ τὸν πιάσω ἦ μ' ἐπανάληψη: ὄλο τὸ καλοκαίρι ξυπνοῦσα στὶς ἔξι*.

4. Ὁ ἀόριστος.—Φανερώνει πὼς ἐκεῖνο πού σημαίνει τὸ ρῆμα ἔγινε στὰ περασμένα: *ἄνοιξε τὰ μάτια, πὼς περάσατε στὸ ταξίδι;*

5. Ὁ ὑπερσυντέλικος.—Φανερώνει πὼς ἐκεῖνο πού σημαίνει τὸ ρῆμα ἦταν τελειωμένο στὰ περασμένα πρὶν γίνῃ κάτι ἄλλο: *ὅταν ἔφτανες, ἐγὼ εἶχα φύγει*.

Γ.—Μελλοντικοὶ χρόνοι

626. 6. Ὁ μέλλοντας.—Εἶναι δύο εἰδῶν, ἅπλως καὶ συντελεσμέ-
νος. Ὅταν λέμε μόνο μέλλοντα ἔννοοῦμε τὸν ἅπλό.

α) Ὁ ἅπλως μέλλοντας φανερώνει κάτι ποῦ θὰ γίνη στὸ μέλλον,
ἕστερ' ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ μιλοῦμε, καὶ εἶναι καὶ αὐτὸς δύο εἰδῶν: ἐξα-
κολουθητικός καὶ στιγμιαίος.

1. Ὁ ἐξακολουθητικός μέλλοντας ἀντιστοιχεῖ στὸν ἐνεστώτα καὶ
στὸν παρατατικό καὶ φανερώνει κάτι ποῦ θὰ γίνεται μὲ ἀδιάκοπη συνέ-
χεια: αὔριο θὰ βρέχη, ἢ μ' ἐπανάληψη: ἀπὸ αὔριο θὰ σηκώνωμαι στὶς ἔξι.

2. Ὁ στιγμιαίος μέλλοντας ἀντιστοιχεῖ στὸν ἀόριστο καὶ φανε-
ρώνει κάτι ποῦ θὰ γίνη: θὰ ξυπνήσω ὅσο μπορῶ πῶ πρωί, αὔριο θὰ
ξεκουρασῶ ὅλην τὴ μέρα.

β) Ὁ συντελεσμένος μέλλοντας φανερώνει κάτι ποῦ θὰ εἶναι
συντελεσμένο στὸ μέλλον ἕστερ' ἀπὸ ὀρισμένο καιρὸ: ὅταν θὰ βραδιάση
θὰ ἔχω τελειώσει τίς δουλειές μου.

627. Ξεχωρίζομε συνήθως τρεῖς εἶδη χρόνους: τοὺς ἐξακολουθητικούς,
τοὺς στιγμιαίους καὶ τοὺς συντελεσμένους.

Οἱ ἐξακολουθητικοὶ χρόνοι φανερώνουν τὴν ἐξακολούθηση, τὴ διάρχεια
μὲ συνέχεια ἢ μ' ἐπανάληψη. Ἐξακολουθητικοὶ χρόνοι εἶναι ὁ ἐνεστώτας, ὁ πα-
ρατατικός καὶ ὁ ἐξακολουθητικός μέλλοντας.

Οἱ στιγμιαῖοι (ἢ συνοπτικοὶ) χρόνοι φανερώνουν συνοπτικὰ ὅτι ἔγινε,
συνολικὰ ἰδωμένο, ἐκεῖνο ποῦ βάσταξε (ἢ ποῦ θὰ βαστάξη) ἢ ποῦ τὸ παίρνομε
σὰ νὰ βάσταξε (ἢ σὰ νὰ πρόκειται νὰ βαστάξη) μία φορά. Στιγμιαῖοι χρόνοι εἶναι
ὁ ἀόριστος καὶ ὁ στιγμιαίος μέλλοντας (σὲ μερικές περιστάσεις καὶ ὁ ἐνεστώτας).

Οἱ συντελεσμένοι χρόνοι φανερώνουν τὸ ἀποτελειωμένο, τὸ συντελε-
σμένο. Συντελεσμένοι χρόνοι εἶναι ὁ παρακείμενος, ὁ ὑπερσυντέλικος καὶ ὁ
συντελεσμένος μέλλοντας.

628. Πίνακας συσχετικὸς τῶν χρόνων τῆς ὀριστικῆς

Οἱ χρόνοι	Παροντικοὶ	Περασμένοι	Μελλοντικοὶ
Ἐξακολουθητικοὶ	Ἐνεστώτας γράφω	Παρατατικός ἔγραφα	Ἐξακολουθ. μέλλοντας θὰ γράφω
Στιγμιαῖοι (συνοπτικοὶ)	—	Ἀόριστος ἔγραφα	Στιγμιαίος μέλλοντας θὰ γράψω
Συντελεσμένοι	Παρακείμενος ἔχω γράψει	Ἐπερσυντέλικος εἶχα γράψει	Συντελεσμ. μέλλοντας θὰ ἔχω γράψει

Ἡ σημασία τῶν χρόνων στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις

629. Ἐξω ἀπὸ τὴν ὀριστικὴ οἱ ἄλλες ἐγκλίσεις δὲν ἔχουν καθὼς αὐτὴ ὄλους τοὺς χρόνους, καὶ δὲν ὀρίζουν, καθὼς γίνεται μὲ τὴν ὀριστικὴ, τὸ χρόνο ποῦ γίνεται κάτι. Ὁ ἐνεστώτας ἐκφράζει στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις τὸ ἐξακολουθητικόν, ὁ ἀόριστος τὸ στιγμιαῖο, ὁ παρακείμενος τὸ συντελεσμένο. Ἔτσι λ.χ. οἱ τύποι τῶν χρόνων τῆς προσταχτικῆς: *φέρε μου (κάθε μέρα) μιὰ δὲκὰ γάλα—φέρε μου ἀπὸ τὸ τραπέζι τὸ ποτήρι—ἔχε τὸ φερόμενο ὡς αὔριο.*

630. Ὅσο γιὰ τὸ χρόνο ποῦ φανερώνουν, οἱ ρηματικοὶ χρόνοι παίρνουν συνήθως τὴ σημασίαν τους ἀπὸ τὸ νόημα τοῦ λόγου. Λ.χ. ἡ ὑποταχτικὴ *νὰ γράψω*, στὴ φράση: *θέλω νὰ γράψω ἀναφέρεται στὸ μέλλον, ἐνῶ στὶς φράσεις τοῦ ὑποσθέντα *νὰ γράψω, παρὰ λίγο νὰ γράψω* τὸ ἀντίθετο μπορεῖ ν' ἀναφέρεται καὶ στὰ περασμένα.*

Ὁ σχηματισμὸς τῆς ὑποταχτικῆς καὶ τῆς προσταχτικῆς

631. Ἡ ὑποταχτικὴ ἔχει ἐνεστώτα, ἀόριστο καὶ παρακείμενο, ἀλλὰ μόνο στὸν ἀόριστο, ἐνεργητικὸ καὶ παθητικόν, ἔχει τύπους ξεχωριστοὺς ἀπὸ τὴν ὀριστικὴ (*νὰ γράψης—νὰ γραφῆς*). Στους ἄλλους χρόνους παρουσιάζει μόνο μερικὲς ὀρθογραφικὰς διαφορὰς ἀπὸ αὐτὴ: *γράφει—νὰ γράφη, γράφονται—νὰ γραφῶνται, ἔχει γράψει—νὰ ἔχη γράψει.*

632. Ἡ ὑποταχτικὴ σχηματίζεται κανονικὰ παίρνοντας ἓνα ἀπὸ τὰ μόρια ἢ τοὺς συνδέσμους *νὰ* (ἄς), *γιὰ νὰ* ἢ ἄλλους συνδέσμους (στὸν ἀόριστο καὶ τὸ ἄμα, ἀφοῦ, ἴσως, μόλις, μήπως, ὅποτε, ὅποιος, ὅπου, ὅτι, πρὶν, προτοῦ, ὥσπου, ὥσπου): *νὰ μοῦ γράψης.* Κάποτε βρίσκεται καὶ μόνη τῆς: *ἔρθης δὲν ἔρθης, ἐγὼ θὰ ξεκινήσω.*

633. Ἡ προσταχτικὴ ἔχει ἐνεστώτα (*γράφε*), ἀόριστο (*γράψε*) καὶ πολὺ σπάνια παρακείμενο (*ἔχε γραμμένο*). Στὴν παθητικὴ φωνὴ ἔχει ἢ προσταχτικὴ σπανιότερα ξεχωριστοὺς τύπους, μονολεχτικούς.

Οἱ τύποι ποὺ λείπουν ἀναπληρώνονται ἀπὸ τὴν ὑποταχτικὴ, ποὺ παίρνει τότε τὸ μόριο *ἄς* (ἢ *νά*): *θὰ γράφη, νὰ εἶναι γραμμένο.* Ἡ ὑποταχτικὴ μὲ τὸ *ἄς* (*νά*) μπορεῖ νὰ μῆ καὶ στὴ θέση τῶν μονολεχτικῶν τύπων τῆς προσταχτικῆς: *νὰ γράψης (γράφε), νὰ καθίσης καλὰ (κάθου καλά).*

634. Ἡ προσταχτικὴ ἔχει μόνο δύο πρόσωπα, τὸ β' καὶ τὸ γ'. Τὸ γ' πρόσωπο δὲν ἔχει ξεχωριστὸ τύπο καὶ συμπληρώνεται ἀπὸ τὴν ὑποταχτικὴ: *ἄς γράφη ἢ νὰ γράφη.*

Κάποτε σχηματίζεται καὶ πρῶτο πληθυντικὸ πρόσωπο: *ἄς κοιμηθοῦμε.*

Μερικὰ ῥήματα σχηματίζουν μονολεχτικὰ τὸ α' πληθυντικὸ πρόσωπο τῆς ἐνεργητικῆς προσταχτικῆς: *πᾶμε, φεύγωμε.*

Ἄριθμοι

635. Ἄριθμὸς τοῦ ρήματος λέγεται ὁ τύπος τοῦ ρήματος ποῦ φανερώνει ἂν τὸ ὑποκείμενό του εἶναι ἓνα ἢ περισσότερα πρόσωπα ἢ πράγματα.

Ὅταν λέμε *τρέχω, τρέχεις* πρόκειται κάθε φορά για ἓνα πρόσωπο.

Ὅταν λέμε *τρέχομε, τρέχετε* πρόκειται κάθε φορά για πολλά πρόσωπα.

636. Οἱ ἀριθμοὶ εἶναι στὸ ρῆμα, ὅπως καὶ στ' ὄνομα, δύο : ὁ *ἐνικός* καὶ ὁ *πληθυντικός*.

Τὸ ἀπαρέμφατο καθὼς καὶ ἡ ἐνεργητικὴ μετοχὴ δὲ φανερώνουν τὸν ἀριθμὸ : (*ἔχει, ἔχουν*) *τρέξει, (ἦρθε, ἦρθαν) τρέχοντας*.

Πρόσωπα

637. *Πρόσωπο* τοῦ ρήματος λέγεται ὁ τύπος τοῦ ρήματος ποῦ φανερώνει τίνος προσώπου εἶναι τὸ ὑποκείμενό του, ἂν δηλαδὴ τὸ ὑποκείμενο εἶναι *πρώτου προσώπου ἢ δεύτερου ἢ τρίτου* (537) : *τραγουδῶ, τραγουδεῖς, τραγουδοῦν*.

638. Καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὰ παραδείγματα αὐτά, τὸ πρόσωπο καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ ρήματος φανερώνονται μὲ ξεχωριστὲς *καταλήξεις*, ποῦ προσθέτονται στὸ θέμα τοῦ ρήματος (643).

639. Μὲ τίς καταλήξεις ἐκφράζει τὸ ρῆμα τὰ τρία πρόσωπα. Ἡ προσταχτικὴ δὲν ἔχει πρῶτο καὶ (μὲ δικό του τύπο) τρίτο πρόσωπο. Οἱ δύο ἀπρόσωπες ἐγκλίσεις, τὸ ἀπαρέμφατο καὶ ἡ μετοχὴ, δὲν ἐκφράζουν πρόσωπα.

640. Μεταχειριζόμαστε ἀπὸ εὐγένεια τὸν πληθυντικὸ τοῦ β' προσώπου καὶ ὅταν ἀποτεινόμαστε σ' ἓνα μόνο πρόσωπο, σεβαστό, ἀνώτερο στὴν ἡλικίαν ἢ στὴν κοινωνικὴ ἱεραρχία, ἔξένο ἢ ὅπως καὶ νὰ εἶναι ὄχι οἰκεῖο. Ὁ πληθυντικὸς αὐτὸς τοῦ β' προσώπου λέγεται *πληθυντικός τῆς εὐγένειας* : *ὅπως ἀγαπάτε, ὡς παρακαλῶ νὰ μοῦ πῆτε*.

641. *Συνακόλουθα τοῦ ρήματος*.—Ἡ διάθεση καὶ ἡ φωνή, ἡ ἐγκλίση καὶ ὁ χρόνος, ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ πρόσωπο παρουσιάζονται πάντοτε στοὺς τύπους ποῦ σχηματίζει ἓνα ρῆμα καὶ λέγονται *συνακόλουθα τοῦ ρήματος*.

ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

642. Στὸ σχηματισμὸ τῶν ρημάτων ξεχωρίζομε διάφορα στοιχεῖα. Αὐτὰ εἶναι ἡ *κατάληξη*, τὸ *θέμα* καὶ ὁ *χαρακτήρας*, ἡ *αὔξηση* καὶ τὰ *βοηθητικὰ ρήματα*.

Σὲ κάθε τύπο ρήματος ξεχωρίζομε, ὅπως καὶ στοὺς ὀνομαστικούς τύπους (322), **κατάληξη** καὶ **θέμα** : δέν-ω, δέν-εις, δέν-ουν, δέν-αμε.

Κατάληξη

643. Κατάληξη εἶναι τὸ τέλος τοῦ ρήματος ποὺ ἀλλάζει γιὰ νὰ ἐκφραστῆ ἢ διάθεση, ἢ ἔγκλιση, ὁ χρόνος τὸ πρόσωπο καὶ ὁ ἀριθμὸς.

Ἐπάρχουν ξεχωριστὲς καταλήξεις γιὰ τὴν ἐνεργητικὴ καὶ γιὰ τὴν παθητικὴ φωνὴ (λ.χ. -ω, -εις, -ει κτλ., παθητ. -ομαι, -εσαι, -εται κτλ.), καὶ πάλι διαφορετικὲς γιὰ τὸν ἐνεστώτα καὶ γιὰ τοὺς περασμένους χρόνους, παρατατικὸ καὶ ἀόριστο (λ.χ. -α, -ες, -ε κτλ., παθητ. -όμουν, -όσουν, -όταν κτλ.). Ἡ ὑποταχτικὴ παρουσιάζει μερικὲς διαφορῆς.

Ἡ προσταχτικὴ ἔχει καταλήξεις δικῆς τῆς : -ε (-α), -ετε (-ᾶτε) γιὰ τὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ καὶ -ον, -ῆτε γιὰ τὴν παθητικὴ φωνή.

644. Στοὺς συντελεσμένους χρόνους τὸ πρόσωπο καὶ ὁ ἀριθμὸς ἐκφράζονται μὲ τὸ βοηθητικὸ ρῆμα : ἔχω γράφει, ἔχετε γράφει, ἔχει γραφῆ, ἢ (στὸ β' τύπο τῆς παθητικῆς φωνῆς) καὶ μὲ τὴν παθητικὴ μετοχή : εἶμαι δεμένος, εἰστε δεμένοι.

Θέμα

645. Κάθε ρῆμα ἔχει γιὰ κάθε φωνὴ **δύο θέματα**, ἀπὸ τὰ ὁποῖα σχηματίζονται οἱ διάφοροι χρόνοι τοῦ. Τὰ θέματα αὐτὰ εἶναι τὸ ἐνεστωτικὸ καὶ τὸ ἀοριστικὸ.

646. Ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα σχηματίζονται οἱ ἐξακολουθητικοὶ χρόνοι καὶ τῶν δύο φωνῶν, δηλ. οἱ τύποι γιὰ τὸν ἐνεστώτα, τὸν παρατατικὸ καὶ τὸν ἐξακολουθητικὸ μέλλοντα :

δέν-ω, ἔδεν-α, θὰ δέν-ης, νὰ δέν-ης, δέν-ε, δέν-οντας

Ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου σχηματίζονται οἱ στιγμιαῖοι χρόνοι τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς, δηλαδή οἱ τύποι γιὰ τὸν ἀόριστο καὶ τὸ στιγμιαῖο μέλλοντα, καθὼς καὶ τὸ ἀπαρέμφατο τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς¹ :

ἔδασ-α, θὰ δέσ-ω, δέσ-ε, (ἔχω, εἶχα, θὰ ἔχω) δέσ-ει

Ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου σχηματίζονται οἱ στιγμιαῖοι χρόνοι τῆς παθητικῆς φωνῆς (ἐκτός ἀπὸ τὸ β' ἐν. πρόσωπο τῆς προσταχτικῆς τοῦ ἀορίστου), τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο καὶ οἱ συντελεσμένοι χρόνοι στὸ ἄκλιτό τους μέρος :

δέθ-ηκα, θὰ δεθ-ῶ, νὰ δεθ-ῆτε, ἔχουν δεθ-ῆ.

1. Ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου σχηματίζεται καὶ τὸ β' ἐν. πρόσωπο τῆς παθητικῆς προσταχτικῆς τοῦ ἀορίστου : δέσ-ον, κρούσ-ον.

647. Ὁ τελευταῖος φθόγγος τοῦ ἑνεστωτικοῦ ἢ τοῦ ἀοριστικοῦ θέματος λέγεται *ἐνεστωτικὸς ἢ ἀοριστικὸς χαρακτήρας*.

648. Τὸ φωνῆεν (ἢ τὸ δίψηφο) ποὺ βρίσκεται στὴ συλλαβὴ τὴν πρῶν ἀπὸ τὴν κατάληξη λέγεται *θεματικὸ φωνῆεν*.

Τοῦ γράφω ἑνεστωτικὸς χαρακτήρας εἶναι τὸ φ καὶ θεματικὸ φωνῆεν τὸ α' τοῦ *λείπω* ἑνεστωτικὸς χαρακτήρας εἶναι τὸ π καὶ θεματικὸ φωνῆεν τὸ ει.

Αύξηση

649. Ὅσα ρήματα ἀρχίζουν ἀπὸ σύμφωνο παίρνουν ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ θέμα, στὸν παρατατικὸ καὶ στὸν ἀόριστο τῆς ὀριστικῆς, ἓνα ε-.

Τὸ ε- αὐτὸ λέγεται *αὐξηση* καὶ οἱ ρηματικοὶ τύποι ποὺ τὸ παίρνουν λέγονται *αὐξημένοι τύποι*.

Ἡ αὐξηση αὐτὴ ἄλλοτε μένει καὶ ἄλλοτε παραλείπεται.

650. Ἡ *αὐξηση μένει πάντοτε διὰν τονίζεται* : *ἔγραφα, ἔγραφες* ἀλλὰ (*ἐ*)*γράψαμε, (ἐ)γράφηκε*.

651. Ἡ *ἄτονη συλλαβικὴ αὐξηση φυλάγεται* σὲ μερικὲς περιστάσεις, ἰδίως διὰν θέλωμε ν' ἀποφύγωμε κάποια ἀσάφεια ἢ γιὰ λόγους ρυθμοῦ ἢ εὐφωνίας, καθὼς λ.χ. διὰν τὸ ρῆμα ἀρχίζῃ ἀπὸ σύμφωνο, τὸ ἴδιο ἢ συγγενικὸ μὲ σύμφωνο ποὺ βρίσκεται στὴν τελευταία συλλαβὴ τῆς προηγούμενης λέξης : *τοὺς ἐστρώσαμε* ἀντὶ *τοὺς στρώσαμε* (ποὺ θὰ μπορούσε ν' ἀκουστῇ : *τοῦ στρώσαμε*), *δὲν διδαχτήκαμε* ἀντὶ *δὲ διδαχτήκαμε*.

652. Μερικὰ ρήματα ἀντὶ ε- παίρνουν *αὐξηση η-*. Τέτοια εἶναι : *πίνω (ἔπινα) — ἤπια, βρίζω (ἔβρισκα) — ἤβρα*.

653. Ὅσα ρήματα ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆεν (ἢ δίψηφο), τὸ φυλάγουν σὲ ὅλους τοὺς χρόνους :

ἀνάβω, ἄναβα, ἄναψα, ἀνάφηκε,

ὀρίζω, ὀρίζα, ὀρισα, ὀρίζομαι, ὀρίστηκε,

εὐχαριστῶ, εὐχαριστοῦσα, εὐχαριστιόμουν κτλ.

Ἐξαιροῦνται : *ἔχω — εἶχα, ἔρχομαι — ἤρθα, εἶμαι — ἤμουν*.

654. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ—Η ΑΥΞΗΣΗ

1. *Γράφονται μὲ η* τὸ ἤρθα, ἤβρα, ἤπια, ἤμουν, ἤξερα, ἤθελα.

2. *Γράφονται μὲ ει* τὸ εἶδα, εἶπα, εἶχα.

3. Ἐπειτα ἀπὸ λέξη ποὺ τελειώνει σὲ (ε) ἢ ἄτονη αὐξηση παραλείπεται : *μὲ δείξατε, σὲ βλέπαμε, καὶ τραγούδησε, οὔτε θέλαμε*.

Ἡ τονισμένη συλλαβικὴ αὐξηση χάνεται στὴν ἀφαίρεση : *τό'δεις* (119).

4. Ὅταν ἡ προηγούμενη λέξη εἶναι ὁ σύνδεσμος καί, γράφεται αὐτὸς ὀλόκληρος καὶ τὸ ρῆμα ποὺ ἀκολουθεῖ γράφεται χωρὶς τὴν ἄτονη αὐξηση : *καὶ γράψαμε, ὄχι καὶ ἐγράψαμε*.

655. Έσωτερική αύξηση.—Μερικά σύνθετα ρήματα, με πρώτο συνθετικό επίρρημα, καθώς πολύ, πάρα, καλά, κακά, κοντά κτλ., δὲν παίρνουν τὴν τονισμένη αύξηση παρὰ στὴν ἀρχὴ τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ. Ἡ αύξηση αὐτὴ λέγεται **έσωτερικὴ αύξηση**:

δὲν τὸν πολυέβλεπα (ἀλλὰ δὲν πολυβλέπονταν), παραήπιε, δὲν τὸ παραήελε, (ἀλλὰ καὶ συναιρεμένα: παράπιε, παράθελε).

656. Έσωτερικὴ αύξηση παίρνουν ἀνώμαλα καὶ μερικοὶ περασμένοι τύποι ρημάτων, σύνθετων μὲ πρόθεση (νέα ἢ ἀρχαία), ποὺ ἀκολουθοῦν τὸν ἀρχαῖο σχηματισμό. Ἡ αύξηση αὐτὴ λέγεται **ἀρχαϊκὴ έσωτερικὴ αύξηση**.

Τὰ πιὸ συνηθισμένα ἀπὸ τὰ ρήματα ποὺ παίρνουν τὴν ἀρχαϊκὴ έσωτερικὴ αύξηση εἶναι: ἐγκρίνω - ἐνέκρινα, ἐκφράζω - ἐξέφραξα, ἐνδιαφέρω - ἐνδιέφερα, ἐμπνέω - ἐνέπνεα, συμβαίνω - συνέβηκα. Στους περασμένους χρόνους τοῦ ρήματος ὑπάρχω τρέπεται τὸ α σὲ η: ὑπῆρχα, ὑπῆρξε.

Ἡ έσωτερικὴ αύξηση παρουσιάζεται στους ἀρχαϊκοὺς αὐτοὺς σχηματισμοὺς μόνο στὰ τρία πρόσωπα τοῦ ἐνικοῦ (ἢ καὶ στὸ τρίτο πληθυντικὸ) τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς, ὅπου εἶναι τονισμένη. Σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους τύπους δὲν ὑπάρχει: ἐξέφραξα, ἐξέφρασε, (ἐξέφραξαν), ἀλλὰ ἐκφράζαμ, ἐκφράζαν(ε), ἐκφράζονταν, ἐκφράστηκα κτλ.

Βοηθητικὰ στοιχεῖα σχηματισμοῦ

657. Γιὰ τὰ σχηματιστοῦν οἱ περιφραστικοὶ χρόνοι τῶν ρημάτων χρησιμοποιοῦν:

α) τὸ μελλοντικὸ μόριο θὰ γιὰ τὸ μέλλοντα,

β) τὰ βοηθητικὰ ρήματα ἔχω καὶ εἶμαι γιὰ τοὺς συντελεσμένους χρόνους (627).

Σχηματισμὸς βοηθητικῶν ρημάτων

658. Τὸ ρῆμα ἔχω συνηθίζεται μόνο στους παρακάτω τύπους:

Μονολεχτικοὶ χρόνοι				Παρατακτικὸς
'Ενεστώτας				
'Οριστικὴ	'Υποταχτικὴ	Προσταχτικὴ	Μετοχή	
ἔχω	ἔχω			εἶχα
ἔχεις	ἔχεις	ἔχε		εἶχες
ἔχει	ἔχει		ἔχοντας	εἶχε
ἔχομε, ἔχομε	ἔχομε, ἔχομε			εἶχαμε
ἔχετε	ἔχετε	ἔχετε		εἶχατε
ἔχουν	ἔχουν			εἶχαν

Περιφραστικοὶ χρόνοι. Μέλλοντας: θὰ ἔχω

659. Τὸ ρῆμα εἶμαι συνηθίζεται μόνο στοὺς παρακάτω τύπους :

Μονολεχτικοὶ χρόνοι		
Ἑνεστώτας		Παρατατικός
Ὅριστικὴ καὶ Ὑποταχτικὴ	Μετοχὴ	
εἶμαι εἶσαι εἶναι εἶμαστε εἶστε εἶναι	(ὄντας)	ἦμον ἦσον ἦταν ἦμασθε ἦσασθε ἦταν
Περιφραστικοὶ χρόνοι. Μίλλοντας : θὰ εἶμαι		

ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ΣΥΖΥΓΙΕΣ

660. Τὰ ρήματα δὲν κλίνονται ὅλα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Στὸν ἑνεστώτα καὶ στὸν παρατατικὸ παρουσιάζουν πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ διαφορῆς ἀπὸ τὰ ἐπίλοιπα καὶ σχηματίζονται διαφορετικὰ.

Ὁ τρόπος ποὺ κλίνεται τὸ ρῆμα λέγεται *συζυγία*.

661. Ἐχομε δυὸ μεγάλες ομάδες μὲ διαφορετικὸ ἓν μῆρει σχηματισμό, ποὺ ἀποτελοῦν τὶς *δύο συζυγίες* τοῦ ρήματος.

Στὴν *πρώτη συζυγία* ἀνήκουν τὰ ρήματα ποὺ τονίζονται στὴν παραλήγουσα στὸ πρῶτο πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἑνεστώτα (καὶ στὴν προπαραλήγουσα στὸ πρῶτο πρόσωπο τοῦ παθητικοῦ ἑνεστώτα).

Τὰ ρήματα αὐτὰ τελειώνουν σὲ -ω στὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ καὶ σὲ -ομαι στὴν παθητικὴ: *δένω* — *δένομαι*, *γράφω* — *γράφομαι*.

Στὴν πρώτη συζυγία ἀνήκουν τὰ περισσότερα ρήματα.

Στὴ *δεύτερη συζυγία* ἀνήκουν τὰ ρήματα ποὺ τονίζονται στὴ λήγουσα στὸ πρῶτο πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἑνεστώτα (καὶ στὴν παραλήγουσα στὸ πρῶτο πρόσωπο τοῦ παθητικοῦ ἑνεστώτα).

Τὰ ρήματα αὐτὰ τελειώνουν σὲ -ῶ στὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ καὶ σὲ -ιέμαι ἢ -οῦμαι στὴν παθητικὴ: *ἀγαπῶ* — *ἀγαπιέμαι*, *λυπῶ* — *λυποῦμαι*.

Ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας
Ἑνεργητικῆ φωνῆ
δένω

662.

ΧΡΟΝΟΙ	Ὅριστικὴ	Ἑποταχτικὴ	Προσταχτικὴ	Ἀπαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Ὅριστικὴ
Ἑνεστώτας	ἀναστέλλω ἀναστήλω ἀναστήλωμαι ἀναστήλωμαι ἀναστήλωμαι ἀναστήλωμαι ἀναστήλωμαι	ἀναστέλλομαι ἀναστήλωμαι ἀναστήλωμαι ἀναστήλωμαι ἀναστήλωμαι ἀναστήλωμαι ἀναστήλωμαι	ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε		ἀναστέλλων ἀναστήλων ἀναστήλων ἀναστήλων ἀναστήλων ἀναστήλων ἀναστήλων	Παρατακτικός	ἀναστήλω ἀναστήλω ἀναστήλω ἀναστήλω ἀναστήλω ἀναστήλω ἀναστήλω
	ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε	ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε	ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε		ἀναστέλλων ἀναστήλων ἀναστήλων ἀναστήλων ἀναστήλων ἀναστήλων ἀναστήλων		ἀναστήλω ἀναστήλω ἀναστήλω ἀναστήλω ἀναστήλω ἀναστήλω ἀναστήλω
Ἀόριστος	ἀνάστημι ἀνάστημι ἀνάστημι ἀνάστημι ἀνάστημι ἀνάστημι ἀνάστημι	ἀνάστημι ἀνάστημι ἀνάστημι ἀνάστημι ἀνάστημι ἀνάστημι ἀνάστημι	ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε ἀνάστητε		ἀναστέλλων ἀναστήλων ἀναστήλων ἀναστήλων ἀναστήλων ἀναστήλων ἀναστήλων		ἀναστήλω ἀναστήλω ἀναστήλω ἀναστήλω ἀναστήλω ἀναστήλω ἀναστήλω
Περίφραστικοί	ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον	ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον	ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον		ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον		ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον
							ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον ἔλαβον

666.

Ένεργητική φωνή

π λ έ κ ω

ΧΡΟΝΟΙ	Όριστική	Υποταχτική	Προσταχτική	Απαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Όριστική	
Ένεστώτας	πλέκω πλέκεις πλέκει πλέκωμε, -οιμε πλέκετε πλέκουν	πλέκω πλέκεις πλέκει πλέκωμε, -οιμε πλέκετε πλέκουν	πλέκε πλέκετε		πλέκοντας	Παρεστώσις	πλέκω πλέκεις πλέκει πλέκωμε πλέκατε πλέκων	
	πλέκω πλέκεις πλέκει πλέκωμε, -οιμε πλέκετε πλέκουν	πλέκω πλέκεις πλέκει πλέκωμε, -οιμε πλέκετε πλέκουν	πλέξε πλέξετε	πλέξει				
Αόριστος	έπλεξα έπλεξες έπλεξε πλέξαμε πλέξατε έπλεξαν	πλέξω πλέξεις πλέξει πλέξωμε, -οιμε πλέξετε πλέξουν	πλέξε πλέξετε					
Περσπαστικός	<p>Ό ρ ι σ τ ι κ ή</p> <p>Έξακολουθητικός μέλλοντας : θά πλέκω Στιγμιαίος μέλλοντας : θά πλέξω Παρακείμενος : έχω πλέξει (ή έχω πλεγμένο) Υπερσυντέλικος : είχα πλέξει (ή είχα πλεγμένο) Συντελεσμένος μέλλοντας : θά έχω πλέξει (ή θά έχω πλεγμένο)</p>						<p>Υ π ο τ α χ τ ι κ ή</p> <p>Παρακείμενος :νά έχω πλέξει (ή νά έχω πλεγμένο)</p>	

Παθητική φωνή
π λ έ κ ο μ α ι

ΧΡΟΝΟΙ	'Οριστική	'Υποταχτική	Προσταχτική	'Απαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	'Οριστική
΄Ενεστώτας	πλέκομαι πλέκεσαι πλέκεται πλέκόμεσθε πλέκεστε πλέκονται	πλέκομαι πλέκεσαι πλέκεται πλέκόμεσθε πλέκεστε πλέκονται	(πλέκου) (πλέκεστε)			Παρεστώσας	πλέκω πλέκεσαι πλέκεται πλέκόμεσθε πλέκεστε πλέκονται
΄Αόριστος	πλέχηκα πλέχηκας πλέχηκε πλέχηκαμε πλέχηκατε πλέχηκαν	πλέχθω πλέχθης πλέχθη πλέχθουμε πλέχθητε πλέχθησαν	πλέξου πλέχθητε	πλέχτη			
Παρακείμενος					πλεγμένος		
Περσφραστικοί χρόνοι						΄Υποταχτική	
							Παρακείμενος : ἔχω πλεγτῆ (ἢ) ἔμει πλεγμένος)

Ένεργητική φωνή
δροσίζω

ΧΡΟΝΟΙ	Όριστική	Υποταχτική	Προσταχτική	Απαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Όριστική	
Ένεστώτας	δροσίζω δροσίσεις δροσίσει δροσίσει δροσίσομε,-ουμε δροσίσετε δροσίσουν	δροσίζω δροσίσης δροσίξη δροσίξωμε,-ουμε δροσίξετε δροσίξουν	δροσίξε δροσίξετε		δροσίζοντας	Παρεστώτας	δροσίξα δροσίξες δροσίξε δροσίξαμε δροσίξατε δροσίξαν	
Αόριστος	δρόσα δρόσαις δρόσαις δρόσαις δρόσαιμε δρόσαιτε δρόσαισαν	δρόσαις δρόσαις δρόσαις δρόσαιμε,-ουμε δρόσαιτε δρόσαισαν	δρόσαις δρόσαιτε	δρόσαις				
Περίφραστικοί χρόνοι	<p>Έξακλονθητικός μέλλοντας : θά δροσίξω Στιγμιαίος μέλλοντας : θά δροσίσω Παρακείμενος : έχω δροσίσει (ή έχω δροοισμένο) Υπερσυντέλικος : είχα δροσίσει (ή είχα δροοισμένο) Συντέλεσι. μέλλοντ. : θά έχω δροοίσει (ή θά έχω δροοισμένο)</p>							
Όριστική							Υποταχτική	

Παθητική φωνή
δὲ σ λ ζ ο μα ι

ΧΡΟΝΟΙ	Ὅριστική	Ἑξατοχική	Ἑπτατοχική	Προσταχτική	Ἀπαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Ὅριστική
Ἐνεστώτας	δρροῖζομαι δρροῖζεσαι δρροῖζεται δρροῖζόμαστε δρροῖζεστε δρροῖζονται	δρροῖζομαι δρροῖζεσαι δρροῖζεται δρροῖζόμαστε δρροῖζεστε δρροῖζονται	δρροῖζομαι δρροῖζεσαι δρροῖζεται δρροῖζόμαστε δρροῖζεστε δρροῖζονται	(δρροῖζου) (δρροῖξεστε)			Πατατατικός	δρροῖζόμενον δρροῖζόσθην δρροῖζόταν δρροῖζόμασθε δρροῖζάσατε δρροῖζόνταν
Ἀόριστος	δρροῖσα δρροῖσασθε δρροῖσάμεθα δρροῖσατε δρροῖσασθε δρροῖσάμεθα	δρροῖσα δρροῖσασθε δρροῖσάμεθα δρροῖσατε δρροῖσασθε δρροῖσάμεθα	δρροῖσά δρροῖσα δρροῖσα δρροῖσα δρροῖσα δρροῖσα	δρροῖσα δρροῖσατε	δρροῖσα	δρροῖσα		
Παρεκείμενος	δρροῖσάμενος δρροῖσάμενη δρροῖσάμενον	δρροῖσάμενος δρροῖσάμενη δρροῖσάμενον	δρροῖσά δρροῖσα δρροῖσα δρροῖσα δρροῖσα δρροῖσα	δρροῖσα δρροῖσατε		δρροῖσα	δρροῖσόμενος δρροῖσόμενη δρροῖσόμενον	
Παραθετικός	Χρόνοι	Ἐξακολουθητικός μέλλοντας : θὰ δρροῖζομαι Στηναισιός μέλλοντας : θὰ δρροῖσάω Παρεκείμενος : εἶχω δρροῖσάστη (ἢ) εἶμαι δρροῖσάμενος Ἑπεσυντηγμένος : εἶχα δρροῖσάστη (ἢ) ἤμουν δρροῖσάμενος Συντελεσμ. μέλλοντ. : θὰ εἶχω δρροῖσάστη (ἢ) θὰ εἶμαι δρροῖσάμενος	Ὅριστική	Ποικιλία			Υποκλιτικός	Παρεκείμενος : θὰ εἶμαι δρροῖσάστη (ἢ) θὰ εἶμαι δρροῖσάμενος

670. Κατὰ τὸ δένω κλίνονται: χάνω, ψήνω, γθύνω, λύνω, ἀπλώνω, βεβαιώνω, διορθώνω, διπλώνω, δυναμώνω, ἐνώνω, ζυμώνω, θαμπώνω, θολώνω, κακιώνω, καρφώνω, κλειδώνω, λιώνω, ξεμερώνω, δργώνω, πληρῶνω, σηκώνω, φιλιώνω, φορτώνω - ἰδρύνω κ.ἄ.

Κατὰ τὸ κρύβω κλίνονται: ἀλείβω, ἀνάβω, θλίβομαι, προκόβω, ράβω, σκάβω, σκύβω - λείπω - βάφω, γράφω (καὶ μὲ τὴν παθητ. μετοχὴ σὲ -μένος μ' ἔνα μ): γειτονεύω, καρβαλικεύω, κουρσεύω, λιγοστεύω, μαγεύω, μαζεύω, δνειρεύομαι, περισσεύω, σαλεύω, συντροφεύω, ταξιδεύω, φντεύω, χορσεύω, ψαρσεύω κ.ἄ.

Κατὰ τὸ πλέκω κλίνονται: μπλέκω - ἀνοίγω, ἀρμέγω, διαλέγω, λήγω, τυλίγω, φυλάγομαι - δέχομαι, τρέχω - ἀδράχνω, δαίχνω, διώχνω, ρίχνω, σπρώχνω - ἀναπτύσσω, ἐξελλίσσω - παίζω, πήςζω, ἀλλάζω, ἀράζω, ἀρπάζω, βουλιάζω, κοιτάζω, ταιριάζω, φωνάζω κ.ἄ.

Κατὰ τὸ δροσίζω κλίνονται: ἀγωνίζομαι, ἀλατίζω, ἀλωνίζω, ἀνθίζω, ἀχνίζω, ἐλπίζω, ζαλλίζω, θεορίζω, κερδίζω, μεταχειρίζομαι, προφασίζομαι, στολίζω, συλλογίζομαι, συνεχίζω - ἀθροίζω, δακρῶζω, δανείζω, λούζω - δοξάζω, ἐξετάζω, σκεπάζω, ὠριμάζω - ἀγκαλιάζω, θημωνιάζω, λογαριάζω, μουδιάζω, πλαγιάζω - ἀλέθω, γνέθω, πείθω, σβήνω, ζώνω, πιάνω - ἐλκύνω, ἀκούω, κρούω κ.ἄ.

Γενικὲς παρατηρήσεις γιὰ τὸ σχηματισμὸ τῶν ρημάτων

671. Οἱ διάφοροι τριτοπρόσωποι ρηματικοὶ τύποι σὲ -ν συνηθίζονται ἰδίως ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ, καὶ μ' ἔνα πρόσθετο ε στὸ τέλος:

δένον - δέουνε, (ἔ)δεναν - ἐδένανε, (ἔ)δεσαν - (ἔ)δέσανε, δέουαν - δέουανε,
δενόαν - δενόανε, δέονταν - δένοντανε, δεθούαν - δεθούανε,
ἀγαποῦν(ε) - ἀγαποῦσαν(ε), ἀγαπήσαν(ε) - ἀγαπήσαν(ε) - ἀγαπιόταν - ε.

672. Στὸν παθητικὸ παρατατικὸ συνηθίζονται γιὰ τὸ α' καὶ β' πληθ. πρόσωπο, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κανονικοὺς τύπους σὲ -μάστε; -σαστε, καὶ οἱ τύποι σὲ -μασαν, σασαν: δεδόμασαν - δεδόσασαν, ἀγαπιόμασαν - ἀγαπιόσασαν κτλ.

Παρατηρήσεις γιὰ τὰ ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας

673. Ἐνεργητικὴ φωνή. Προσταχτικὴ. — Τὸ β' ἐνικὸ πρόσωπο τῆς προσταχτικῆς τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου χάνει συχνὰ τὸ τελικὸ του ε ἐν τῇ συμπροφορᾷ, ὅταν ἀκολουθῇ ἡ τριτοπρόσωπη προσωπικὴ ἀντωνυμία τόν, τή(ν), τό (133), κάποτε καὶ οἱ τύποι τοῦ ἄρθρου πού ἀρχίζουν ἀπὸ τ: φέρ' το, βάλ' τα, κρύψ' το, πάρ' τα βιβλία ἀπὸ ἐδῶ.

Στὴν προσταχτικὴ δῶσε χάνεται συνήθως τὸ ε καὶ πρὶν ἀπ' ὅλες τὶς ἀδύνατες προσωπικῆς ἀντωνυμίας: δῶσ' μου, δῶσ' μας τὸ κουτί.

Ὁ χαρακτήρας ξ, ψ τρέπεται συχνὰ σὲ φ, χ στὸ β' πληθ. πρόσωπο τῆς προσταχτικῆς τοῦ ἀορίστου: ρίξτε καὶ ρίχτε, ἀλείψτε καὶ ἀλείψτε.

674. Τὸ β' πληθυντικὸ πρόσωπο τῆς προσταχτικῆς τοῦ ἀορίστου, πού τελειώνει κανονικὰ σὲ σύμφωνο καὶ -τε, τελειώνει κάποτε στὸν ἐπισημότερο λόγο σὲ σύμφωνο καὶ -στε: ἐπιτρέψτε μου, ἀναφέρετέ μου, παραβλέψτε (132).

675. Οἱ προσταχτικὲς μερικῶν πολυσυνήθιστων ρημάτων τῆς πρώτης συζυγίας παρουσιάζουν ἀνώμαλους σχηματισμούς:

α) Σχηματίζουν τὸ β' πρόσωπο τῆς ἐνεστωτικῆς προσταχτικῆς σὲ **-α, -ατε**, διατηρώντας κάποτε καὶ τοὺς ὁμαλοὺς τύπους, τὰ ρήματα **στέκομαι, στέκω: στέκα, στεκᾶτε** (συχνότερα **στάσσω - σταθήτε**)· **τρέχω: τρέχα - τρεχᾶτε**· **φεύγω: φεύγα - φευγάτε**.

β) Σχηματίζουν τὸ β' ἐν. πρόσωπο τῆς ἀοριστικῆς προσταχτικῆς σὲ **-α** (κάποτε καὶ τὸ β' πληθυντικὸ σὲ **-ατε**) τὰ ρήματα **ἀνεβαίνω: ἀνέβα (ἀνεβήτε)**· **κατεβαίνω: κατέβα (κατεβήτε)**· **ἔρχομαι: ἔλα, ἐλάτε**.

γ) Σχηματίζουν τὸ β' πρόσωπο τῆς ἀοριστικῆς προσταχτικῆς σὲ **-ες** τὰ ρήματα **βλέπω: δές (ἀλλὰ καὶ γιά ἰδέ), λέ(γ)ω: πές, βροῦκο: βρές, πίνω: πιές (καὶ πιέ)**.

Τὸ β' πληθυντικὸ πρόσωπο εἶναι: **δῆτε (καὶ δέστε), πῆτε (καὶ πέστε), βρῆτε, πιῆτε (καὶ πιέ(σ)τε)**.

δ) Τὸ **μπαίνω** καὶ τὸ **βγαίνω** σχηματίζουν τὸ β' ἀόριστο σὲ **-α** καὶ σπανιότερα σὲ **-ές: ἔβγα (καὶ βγές) - βγῆτε, ἔμπα (καὶ μπές) - μπῆτε**.

ε) Τὸ **πηγαίνω (πάω)** σχηματίζει τὴν προσταχτικὴ τοῦ ἐνεστώτα: **πῆγαινε - πηγαίνετε** καὶ τοῦ ἀόριστου: **ἄμε - ἀμέτε**.

676. Λέμε **ματιάζω: μάτιασα** τονίζοντας τὴ συλλαβὴ πρὶν ἀπὸ τὸ **ια**, καὶ πάλι **πλησιάζω: πλησίασα** τονίζοντας τὸ **ι** τοῦ **ία**. Ὁ λόγος εἶναι πὼς στὸ **ματιάζω** ἔχομε καταχρηστικὸ δίφθογγο **ια**, ποὺ ἀποτελεῖ μία συλλαβή, ἐνῶ τὸ ἀσυνήθιστο **ια** τοῦ **πλησιάζω** εἶναι δισύλλαβο.

*Ὁμοια μὲ τὸ **ματιάζω** σχηματίζεται τὸ **αγιαζώ, ἀγατριχιάζω, κακιώνω, κουρνιάζω, λιώνω** κτλ. Ὁμοια μὲ τὸ **πλησιάζω** σχηματίζεται τὸ **ἀηδιάζω, θυσιάζω, κρυώνω, σημειώνω** κτλ.

677. Παθητικὴ φωνή.—Ἡ μονολεχτικὴ προσταχτικὴ τοῦ ἐνεστώτα εἶναι σπάνια. Λέγεται μόνο σὲ μερικὰ ρήματα, ἰδιόπαθα ἢ ἀποθετικά: **γίνου, κάθου (κάθου καλά), γύνου, πλύνου, προφασίζου, ετοιμάζετε, σηκώνετε** κτλ.

Τοῦ **σηκώνομαι** ὁ παθητ. ἀόριστος ἔχει β' ἐν. πρόσωπο **σηκώσου** καὶ **σῆκω**.

Ρήματα τῆς δευτέρας συζυγίας

678. Τὰ ρήματα τῆς δευτέρας συζυγίας διαιροῦνται σὲ **δύο τάξεις** γιὰ κάθε φωνή, κατὰ τὶς καταλήξεις ποὺ παίρνουν αὐτὲς στὸν ἐνικὸ τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς. Ἔτσι τελειώνουν:

*Ἐνεργητικὰ ρήματα

*Ἡ **πρώτη τάξη** σὲ **-ῶ, -ᾶς, -ᾶ: ἀγαπῶ, ἀγαπᾶς, ἀγαπᾶ**.

*Ἡ **δεύτερη τάξη** σὲ **-ῶ, -εῖς, -εῖ: λαλῶ, λαλεῖς, λαλεῖ**.

Παθητικὰ ρήματα

*Ἡ **πρώτη τάξη** σὲ **-ιέμαι, -ιέσαι, -ιέται: ἀγαπιέμαι, -έσαι, -ιέται**.

*Ἡ **δεύτερη τάξη** σὲ **-οῦμαι, -ᾶσαι, -ᾶται: θυμούμαι, -ᾶσαι, -ᾶται**.

ἀ γ α π ῶ

ΧΡΟΝΟΙ	'Οριστική και 'Υποταχτική	Προσεταιχτική	'Απαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	'Οριστική
'Ενεστώτας	ἀγαπῶ ἀγαπᾷς ἀγαπᾷ ¹ ἀγαπῶμε ² ἀγαπᾶτε ἀγαπῶν ³	ἀγάπα ἀγαπᾶτε		ἀγαπώντας	Παράτακτικός	ἀγαποῦσα ⁴ ἀγαποῦσες ἀγαποῦσε ἀγαποῦσαμε ἀγαποῦσατε ἀγαποῦσαν
'Αόριστος	ἀγάπησα ἀγάπησες ἀγάπησε ἀγάπησαμε ἀγάπησατε ἀγάπησαν	ἀγάπησε ἀγάπηστε	ἀγαπήσει			
Πεδηφαστικός		'Ο ρ ι σ τ ι κ ῆ				'Υ π ο τ α χ τ ι κ ῆ
κέρνοι		'Εξακολουθητικός μέλλοντας : *δ' ἀγαπῶ Στιγματικός μέλλοντας : θ' ἀγαπήσω Παρακείμενος : ἔχω ἀγαπήσει (ἢ ἔχω ἀγαπημένο) 'Υπερσυντέλικος : εἶχα ἀγαπήσει (ἢ εἶχα ἀγαπημένο) Συντελ. μέλλοντας : θὰ ἔχω ἀγαπήσει (ἢ θὰ ἔχω ἀγαπημένο)				Παρακείμενος : νὰ ἔχω ἀγαπήσει (ἢ) νὰ ἔχω ἀγαπημένο)

1. Καὶ ἀγαπάει (-άη), προπάντων στὴν ποιητικὴ γλώσσα.

2. Καὶ ἀγαπάμε στὴ λογοτεχνία.

3. Καὶ ἀγαπᾶν στὴ λογοτεχνία.

4. Καὶ ἀγάπαγα, ἀγάπα(γ)ες, ἀγάπα(γ)ε κτλ. στὴ λογοτεχνία.

ΧΡΟΝΟΙ	Ὅριστική και Ὑποταχτική	Προσαχτική	Ἀπαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Ὅριστική
Ἐνεστώτας	ἀγαπιέμαι ¹ ἀγαπιέσαι ἀγαπιέται ἀγαπιούμαστε ἀγαπιέστε ἀγαπιούνται				Παράτακτος	ἀγαπιόμουν ἀγαπιόσουν ἀγαπιόταν ἀγαπιόμαστε ἀγαπιόσατε ἀγαπιόταν ²
	ἀγαπήθηκα ἀγαπήθηκες ἀγαπήθηκε ἀγαπήθήκαμε ἀγαπήθήκατε ἀγαπήθηκαν	ἀγαθήσου ἀγαθήθῃτε	ἀγαπηθῆ			
Παρακείμενος						ἀγαπημένος
Περίφραστικοί χρόνοι	Ὅριστική					Ἐπακολουθητικός μέλλοντας : θ' ἀγαπιέμαι Στιγματικός μέλλοντας : θ' ἀγαπήθῶ Παρακείμενος : ἔχω ἀγαπηθῆ (ἢ εἶμαι ἀγαπημένος) Ὑπερσυντέλικος : εἶχα ἀγαπηθῆ (ἢ ἤμουν ἀγαπημένος) Συντελ. μέλλοντας : θὰ ἔχω ἀγαπηθῆ (ἢ θὰ εἶμαι ἀγαπημένος)

1. Καὶ ἀγαπιόμην.

2. Καὶ ἀγαπιόσταν.

681. Δεύτερη συζυγία—Δεύτερη τάξη—'Ενεργητική φωνή

'Ενεστώτας			
'Οριστική	'Υποταχτική	Προσταχτική	Μετοχή
λαλῶ	λαλῶ		
λαλεῖς	λαλής	λάλει	
λαλεῖ	λαλή		λαλώντας
λαλοῦμε	λαλοῦμε		
λαλεῖτε	λαλήτε	λαλεῖτε	
λαλοῦν	λαλοῦν		

Οἱ ἄλλοι χρόνοι σχηματίζονται ὅπως καὶ στὴν πρώτη τάξη.

682. Ἡ προσταχτική τελειώνει καὶ σὲ -εις, *λάλει, κράτει*, καὶ σὲ -α, *τηλεφῶνα*, ὅπως καὶ σὰ ρήματα τῆς πρώτης τάξης (πρβ. καὶ § 685).

683. Δεύτερη συζυγία—Δεύτερη τάξη—Παθητική φωνή

'Ενεστώτας	Παρατατικός
'Οριστική καὶ 'Υποταχτική	'Οριστική
θυμοῦμαι ¹	θυμόμουν
θυμᾶσαι	θυμόσουν
θυμᾶται	θυμότιαν
θυμούμαστε	θυμόμαστε
θυμάστε	θυμόσαστε
θυμοῦνται	θυμόνταν ²

Οἱ ἄλλοι χρόνοι καὶ ἐγκλίσεις σχηματίζονται ὅπως καὶ στὴν πρώτη τάξη.

684. Κατὰ τὸ ἀ γ α π ῶ κλίνονται: ἀπαντῶ, βουτῶ, κεντῶ, κολλῶ, κυβεργῶ, κυλῶ, κυνηγῶ, νικῶ, ξενοχτῶ, πηδῶ, προσδοκῶ, ρωτῶ, σταματῶ, τιμῶ, τρυπῶ, φνυσῶ, χαιροῦμαι, χτυπῶ κτλ., καὶ μὲ κάποια διαφορὰ στὸν ἀόριστο: βασιτῶ, γελῶ, διψῶ, δρῶ, κρεμῶ, ξεχνῶ, περνῶ, πειῶ, ρουφῶ, σκουντῶ, σπῶ, τραβῶ, χαλῶ κ.ἄ.

Κατὰ τὸ λ α λ ῶ κλίνονται: ἀγνοῶ, ἀδιαφορῶ, ἀδικῶ, ἀπειλῶ, ἀπορῶ, ἀργῶ, δημιουργῶ, ἐνεργῶ, ἐξαντλῶ, ἐπιθυμῶ, ἐπιχειρῶ, εὖνυχῶ, ζῶ, (ζῆς, ζῆ),

1. Καὶ θυμᾶμαι στὴν λογοτεχνία.—2. Καὶ θυμόνταν.

θεωρῶ, θρηγῶ, καλλιερῶ, κατοικῶ, κινῶ, ναγαῶ, νομοθετῶ, ποθῶ, προσπαθῶ, προχωρῶ, συγκινῶ, συμμαχῶ, τηλεγραφῶ, ὑμνῶ, ὑπηρετῶ, φιλῶ, φρονῶ, φρουρῶ, ὠφελῶ κτλ., καὶ μὲ κάποια διαφορὰ στὸν ἀόριστο : ἀποτελῶ, ἀφαιρῶ, θαρρῶ, καλῶ, μπορῶ, συναιρῶ κ.ἄ.

Κατὰ τὸ ἄ γ α π ι ἔ μ α ι κλίνονται : ἀναρωτιέμαι, ζητιέμαι, κρατιέμαι, μετριέμαι, παρηγοριέμαι, πατιέμαι, πουλιέμαι, τρυπιέμαι, χασμουριέμαι κτλ., καὶ μὲ κάποια διαφορὰ στὸν παθητ. ἀόριστο καὶ τὴν παθητ. μετοχή : βαριέμαι, γελιέμαι, καταριέμαι, κρεμιέμαι, κυλιέμαι, ξεχνιέμαι, παραπονιέμαι, πετιέμαι, ρουφιέμαι, στενοχωριέμαι, τραβιέμαι, τυρανιέμαι, φοριέμαι κ.ἄ.

Κατὰ τὸ θ υ μ ο ὄ μ α ι κλίνονται : κοιμοῦμαι, λυποῦμαι, φοβοῦμαι.

685. Πολλὰ ρήματα τῆς δεύτερης συζυγίας κλίνονται στὴν ἐνεργητική φωνή καὶ κατὰ τὴν πρώτη τάξη καὶ κατὰ τὴ δεύτερη : μιλεῖς καὶ μιλᾷς, πατεῖ καὶ πατᾷ, τραγουδεῖτε καὶ τραγουδᾶτε.

Ὅμοια σχηματίζονται : βαρῶ, βοηθῶ, ζητῶ, καρτερῶ, καταφρονῶ, κεληθῶ, κληρονομῶ, κουβαλῶ, κουνῶ, κρατῶ, λαχταρῶ, παρηγορῶ, περπατῶ, πονῶ, πουλῶ, συγχωρῶ, συζητῶ, τηλεφωνῶ, φορῶ κ.ἄ.

686. Ἀρχαϊκὴ κλίση παθητικῆς φωνῆς.—Μερικὰ ρήματα σὲ -οῦμαι ἀκολουθώντας ἀρχαϊκὴ κλίση σχηματίζονται στὸν ἐνεστώτα καὶ στὸν παρατατικὸ κατὰ τὸ ἀκόλουθο παράδειγμα :

Ἐνεστώτας : στεροῦμαι, στερεῖσαι, στερεῖται, στερούμαστε, στερεῖστε, -οῦνται.

Παρατατικός : στερούμουν, στερούσουν, στερούνταν, στερούμαστε, στερούσαστε, στερούσταν.

Ὅμοια σχηματίζονται τ' ἀποθετικά ρήματα : ἐπικαλοῦμαι, μιμοῦμαι, προηγούμαι, συνεννοοῦμαι κτλ., καὶ μερικὰ παθητικά ἀπὸ ρήματα ποῦ σχηματίζονται κατὰ τὸ λαλῶ, καθὼς ἀποτελοῦμαι, ἀφαιροῦμαι, ξηαιροῦμαι.

Συναιρεμένα ρήματα

687. Μερικὰ φωνηεντόληχτα ρήματα συναιροῦν συχνά, στὸν ἐνεργητικὸ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς, τῆς ὑποταχτικῆς καὶ τῆς προσταχτικῆς, τὸ θεματικὸ τους φωνῆεν μὲ τὸ φωνῆεν τῆς κατάληξης. Ἔτσι παρουσιάζουν μερικὸς τύπους συναιρεμένους. Διατηροῦν ὁμως κάποτε καὶ τοὺς ἀσυναίρετους. Τὰ ρήματα αὐτὰ λέγονται **συναιρεμένα ρήματα**.

Ὅριστικὴ τοῦ ἐνεστώτα : ἀκοῦσῶ, ἀκοῦς, ἀκούει, ἀκούμε, ἀκούτε, ἀκοῦν(ε). Προσταχτικὴ : ἀκου, ἀκούτε.

688. Ἀνάλογα κλίνονται :

καίω, καῖς, καίει, καῖμε, καῖτε, καῖνε. Προσταχτ. : καῖ(γ)ε, καῖτε κλαίω, κλαῖς, κλαίει, κλαῖμε, κλαῖτε, κλαῖνε—κλαῖ(γ)ε, κλαῖτε. φταίω, φταῖς, φταίει, φταῖμε, φταῖτε, φταῖνε.

Ὅμοια κλίνονται καὶ μερικὰ ρήματα μὲ χαρακτηριστὴ γ, ὅταν τὸν χάσουν καὶ τὸ θέμα τους μείνη μὲ φωνῆεν στὸ τέλος :

λέ(γ)ω, λές, λέει, λέμε, λέτε, λένε. Προσταχτ. : λέγε, λέ(γ)ετε.

τρώ(γ)ω, τρώς, τρώ(γ)ει, τρώμε, τρώτε, τρώνε (σπάν. τρώγουν).

Προσταχτ. : τρώ(γ)ε, τρώτε.

φυλά(γ)ω, φυλάς, φυλάει, φυλάμε, φυλάτε, φυλάν(ε) (καὶ φυλάγουν). Προσταχτ. : φύλαγε, φυλάτε.

πάω, πᾶς, πάει, πᾶμε, πᾶτε, πᾶνε. Προσταχτ. : πήγαινε, πηγαίνετε.

Ὅμοια καὶ ὁ μέλλοντας τοῦ τρώγω : θά φάω, θά φᾶς, θά φά(γ)η, θά φᾶμε, θά φᾶτε, θά φᾶνε (σπάν. θά φάγουν). Προσταχτ. : φά(γ)ε, φᾶτε. Ἐπαρρέμφατο : φά(γ)ει.

Ἀνάλογα σχηματίζεται καὶ τὸ θέλω, θέλεις καὶ θές, θέλει, θέλομε, θέλουμε καὶ θέμε, θέλετε καὶ θέτε, θέλουν καὶ θένε.

Οἱ τύποι τῆς ὑποταχτικῆς, οἱ ἴδιοι μὲ τοὺς τύπους τῆς ὀριστικῆς, ὅταν λέγονται ἀσυναίρετοι λήγουν κανονικὰ σέ -ης, -η, -ωμε : θέλης, θέλη, θέλωμε κτλ.

Τὸ καίω, κλαίω, φταίω παίρνουν συνήθως ἓνα γ, ὅταν ἀκολουθῆ στὸ αἰ ἓνα ε (134). Προσταχτικῆ ἔνεστώτα : καίγε, κλαίγε. Παρατατ. : ἔκαιγε, ἔφταιγε. Παθητικὸς ἔνεστώτας : καίγεται, κλαίγεται.

689. Πολλὰ σύνθετα ἀπὸ τὰ παραπάνω ρήματα ἔχουν μόνον ἀσυναίρετους τύπους : παρακοῦς, στραβακοῦς, δὲν καλακοῦμε, τὰ παραλές, ξαναλέτε, ἀλλὰ κατακαίεις, προλέγεις, ἀντιλέγωμε, προφυλάγετε κτλ.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ—ΟΙ ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ

*Η ὑποταχτικῆ

690. — 1. Συντάσσονται μὲ ὑποταχτικῆ τὰ μόρια **θά, νά, γιὰ νά, ὅταν, ἄν, ἄς** καὶ τὸ ἀπαγορευτικὸ **μὴ** :

θά μένη, νά γράφη, ὅταν φύγωμε, ἄν κάθωνται, μὴν τρέχης.

2. Τὸ **τελικὸ (ι)** στὸ ἐνεργητικὸ ἀπαρρέμφατο γράφεται μὲ **ει** καὶ στὸ παθητικὸ μὲ **η** : ἔχω φέρει, εἶχατε γελάσει, εἶχα φερθῆ.

Γράφεται μὲ **η** καὶ τὸ ἐνεργητικὸ ἀπαρρέμφατο τῶν ρημάτων μπαίνω, βγαίνω, ἀνεβαίνω, κατεβαίνω, διαβαίνω : μπῆ, βγῆ, ἀνεβῆ, κατεβῆ, διαβῆ.

*Η ἐνεργητικῆ μετοχή

3. Ἡ κατάληξις τῆς ἐνεργητικῆς μετοχῆς (**οντας**) γράφεται, **ὅταν δὲν τονίζεται, μὲ ο** καὶ **ὅταν τονίζεται, μὲ ω** καὶ **ὀξεῖα** : τρέχοντας, βλέποντας — πηδώντας, γελώντας.

Γιὰ τὸν τόνο ποὺ παίρνουν διάφορες καταλήξεις μὲ δίχρονο στὴ λήγουσα ἢ στὴν παραλήγουσα βλ. § 55.

ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ

Α.—Τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα

691. Τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα τὸ βρίσκομε ἂν ἀφαιρέσωμε ἀπὸ τὸ α' ἐνικὸ πρόσωπο τῆς ἐνεστωτικῆς ὀριστικῆς τὴν κατάληξη -ω (ἢ -ομαι, -ιέμαι, -οῦμαι) :

δέν-ω, γελ-ῶ, δέν-ομαι, γελ-ιέμαι, θυμ-οῦμαι.

Οἱ ἕξι κατηγορίες τῶν ἐνεστωτικῶν θεμάτων

692. Κατὰ τὸ ἐνεστωτικὸ τους θέμα διαιροῦνται τὰ ρήματα τῶν δύο συζυγιῶν στὶς παρακάτω ἕξι κατηγορίες :

Α.—Ρήματα πρώτης συζυγίας

1. **Φωνηεντόληχτα**, μὲ χαρακτήρα φωνηεν :

ἐλκύνω, ἰδρύνω, ἀποκλείω, πλέω, καίω, κλαίω, ἀκούω, κρούω

2. **Χειλικόληχτα**, μὲ χαρακτήρα π, β, φ :

π βλέπω, λείπω, ντρέπομαι, πρόπει, τρέπω, λάμπω

β ἀλείβω, ἀμείβω, ἀνάβω, θάβω, θλίβομαι, θρύβω, κλέβω, κόβω, κρύβω, νίβω, πασαλείβω, προκόβω, ράβω, σκάβω, σκονιάβω, σκύβω, σιγίβω, τριβω, σέβομαι

φ βάφω, γράφω, γλείφω, γλύφω, γνέφω, θρέφω (τρέφω), στρέφω.

Εἶναι χειλικόληχτα καὶ τὰ ρήματα σὲ -αύω -εύω -φτω, -πιτω : αυ, ευ ἀπολαύω, παύω, βασιλεύω, γειτονεύω, δουλεύω, καβαλικεύω, μαγεύω, μουσκεύω, γεύομαι, ὄνειρεύομαι κτλ.

φτι, πι ἀστράφτω, πέφτω· ἀνακαλύπτω, ἀπορρίπτω, προκύνπτω.

3. **Λαρυγγικόληχτα**, μὲ χαρακτήρα κ, γ, χ :

κ ἀνήκω· -διώκω, πλέκω, μπλέκω, στέκομαι -σκ βόσκω, διδάσκω, χάσκω

γ ἀνοίγω, ἀρμέγω, διαλέγω, λήγω, μπήγω, πνίγω, σμίγω, τυλίγω, φεύγω, φυλάγω -γγ σφίγγω, φέγγω

χ βήγω, βρέχω, ἐλέγχω, ἔχω, τρέχω, ὑπάρχω, ἀνέχομαι, δέχομαι, ἔρχομαι, εὐχομαι, μάχομαι, ὑπόσχομαι.

Εἶναι λαρυγγικόληχτα καὶ τὰ ρήματα σὲ -χνω : ἀδράχνω, δειχνω, διώχνω, ρίχνω, σπρώχνω, ψάχνω.

4. **Ὀδοντικόληχτα καὶ συριστικόληχτα ρήματα**, μὲ χαρακτήρα

τ (ττ), θ, σ (σσ), ξ :

τ θέτω κείτομαι -πλήττω, -πράττω (ἀντι-, εἰσ-, συμ-), φρίττω

θ ἀλέθω, γνέθω, κλώθω, νιώθω, πείθω, πλάθω

σ ἀρέσω, ἄναπιύσσω, ἐξελίσσω, κηρύσσω, -τάσσω, ὑπαινίσσομαι.

ζ πιέζω, πήζω, λούζω, τσούζω, παίζω· ἀλλάζω, ἀράζω, ἀρπάζω, κτλ.· ἀγκυλιάζω, ἀνατριχιάζω, βουλιάζω, δειλιάζω, λαχανιάζω, ταιριάζω· ἀρμενίζω, ἀσπρίζω, μυρίζω, δακρύζω, δανείζω, ἀθροίζω κτλ.

5. **Υγρόληχτα και ρινικόληχτα** ρήματα με χαρακτήρα λ (λλ), ρ, μ, ν. Στὰ ὑγρόληχτα λογαριάζονται καὶ ὅσα ρήματα τελειώνουν σὲ -λνω, -ρνω.

λ θέλω, μέλει - ἀναβάλλω, ἀναγγέλλω, ἀνατέλλω, πάλλω, προβάλλω, σφάλλω, μέλλω, ποικίλλω

λν παραγγέλλω, ψέλλω

ρ διαφέρω, ξέρω, οἰκίζω, διαμαρτύρομαι, χαίρομαι - κουμαντάρω, μαϊνάρω, σαλπάρω

ρν γδέρνω, γέρνω, δέρνω, σπέρνω, τρατέρνω, φέρνω

μ ἀπονέμω, τρέμω - κρέμομαι

ν κάνω, μένω, πλένω - κλίνω, κρίνω, ἀποκρίνομαι - τείνω - μπαίνω, βγαίνω, ἀνεβαίνω, κατεβαίνω, διαβαίνω

εὐκολύνω, μολύνω, ξεδιαλύνω, δξύνω, ταχύνω, ἀμύνομαι κτλ.

ἀκριβαίνω, βαραίνω, κονταίνω, δημοφαίνω κτλ., ἀνασαινω· βαθουλαίνω, γλυκαίνω, ζεσταίνω, μαραίνω, συμπεραίνω κτλ. - αἰσθάνομαι καταλαβαίνω, λαχαίνω, μαθαίνω, παθαίνω, πετυχαίνω, πηγαίνω, τυχαίνω

δαγκάνω, πιάνω, φτάνω, φτιάνω, χάνω κτλ., δένω, ἀφήνω, σβήνω - δίνω, πίνω

γδύνω, ντύνω, λύνω κτλ., - ἀπλώνω, ζώνω, καμαρώνω, ξεριζώνω, χώνω κτλ., παρασταίνω, συσταίνω - ἀποσταίνω, σωπαίνω, χορταίνω.

B.—Ρήματα δεύτερης συζυγίας

6. Ἀγαπῶ, γελῶ, ἀργῶ, σταυροκοπιέμαι, κοιμοῦμαι κτλ. (684).

693. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ—ΟΙ ΕΝΕΣΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ

1. Τὰ ρήματα σὲ (άβω) γράφονται με β: ἀνάβω, ράβω, σκάβω.

Γράφονται με υ τὸ ἀπολαύω, παύω, ἀναπαύω.

2. Τὰ ρήματα σὲ (έβω) γράφονται με ευ: κλαδεύω, ὄνειρεῖομαι:

Γράφονται με β τὸ κλέβω καὶ τὸ σέβομαι.

3. Τὰ ρήματα σὲ (ένω) γράφονται με -αι: ζεσταίνω, φαίνομαι.

Γράφονται με ε τὸ δένω, μένω, πλένω¹.

1. Τὸ ἀρέσω ἔχει παρατατικὸ ἀρεσα καὶ ἀρεξα.

2. Ὅμοια καὶ τὸ κρένω, ψένω, γένομαι, πένομαι.

4. Τὰ ρήματα σὲ (έρονο) γράφονται μὲ ε: γέρονω, φέρονω.

Γράφεται μὲ αι τὸ παίρονω.

5. Τὰ ρήματα σὲ (ιάξω) γράφονται μὲ ι: ἀγκαλιάζω, βιάζομαι.

Ἐξαιροῦνται τὸ ἀδειάζω, χρειάζομαι· μοιάζω, μοιοιάζω, ροιάζομαι¹.

6. Τὰ ρήματα σὲ (ίξω) γράφονται μὲ ι: ἀντικρίζω, φτερνίζομαι.

Ἐξαιροῦνται τὸ μπήζω, πήζω, προήζω· — ἀναβλύζω, ἀναβρούζω, γογγύζω, δακρύζω, κατακλύζω, κελαρούζω, ὀλολύζω, συγχύζω, σφύζω²· — δανείζω, ἀθροίζω.

7. Τὰ ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας σὲ (λο) γράφονται μὲ δύο λ: ἀναβάλλω, ἀναγγέλλω, ἀνατέλλω, μέλλω, ποικίλλω.

Γράφονται μὲ ἓνα λ τὸ θέλω, μέλει, ὀφείλω.

8. Τὰ ρήματα σὲ (όνο) γράφονται μὲ ω σὲ ὄλους τοὺς χρόνους: κλειδώνω, κλειδῶνα, κλείδωσα, κλειδώθηκα, κλειδωμένος.

9. Τὰ ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας σὲ (σο) γράφονται μὲ δύο σ: ἀναπύσσω, ἀπαλλάσσω, ἐξελίσσω, ἐξορύσσω, ὑπαινίσσομαι.

Γράφεται μὲ ἓνα σ τὸ ἀρέσω.

10. Τὰ ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας σὲ (τω) γράφονται μὲ δύο τ: πλῆττω, φροίττω, εἰσπράττω, συμπράττω.

Γράφονται μὲ ἓνα τ τὸ θέτω καὶ τὸ κείμεται.

11. Τὰ ρήματα σὲ (ίνο) δὲν ἀκολουθοῦν κανόνα.

Γράφονται μὲ ι: δίνω, κλίνω, πίνω

μὲ η: ἀφῆνω, σῆνω, σιῆνω, ψῆνω

μὲ υ: γδύνω, λύνω, ντύνω, ξύνω, φτύνω, χύνω καὶ μερικὰ ὑπερ-επισύλλαβα ρήματα μὲ ἀόριστο ἄσιγμο (708.1): εὐκόλυνω, διευθύνω, ἀμύνομαι κτλ.

Γράφονται μὲ ει τὸ κλείνω καὶ τὸ τείνω.

Παράλληλα ρήματα

694. Συχνὰ παράγονται ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα μιᾶς ἀρχικῆς λέξης, μὲ δύο διαφορετικὲς παραγωγικὲς καταλήξεις δύο διαφορετικὰ ρήματα. Τὰ ρήματα αὐτὰ παρουσιάζονται ἔτσι σὲ ὀλόκληρη τὴν κλίση τοὺς μὲ παράλληλα θέματα καὶ λέγονται **παράλληλα ρήματα**.

Ἔτσι ἔχομε λ.χ. ἀπὸ τὴ ρίζα ἀνακατ- (ἄνω-κάτω) δύο ρήματα, τὸ ἀνακατεύω, μὲ ἐνεστωτικὸ θέμα ἀνακατεν-, καὶ τὸ ἀνακατώνω, μὲ ἐνεστωτικὸ θέμα ἀνακατιων-.

Ἔχομε τότε τοὺς δύο παράλληλους ρηματικούς σχηματισμούς:

1. Καὶ τὸ δμπνάζω, ρνάζομαι, φρνάζω.

2. Καὶ τὸ τανύζω.

ἀνακατεύω	ἀνακαίενα, προστ.	ἀνακάτενε	ἀνακατεύοντας	καὶ
ἀνακατώνω	ἀνακάτωνα	ἀνακάτωνα	ἀνακατώνοντας,	
ἀνακάτεπα	ἀνακατέψω	ἀνακατέψτε	ἔχω ἀνακατέψει	καὶ
ἀνακάτωσα	ἀνακατώσω	ἀνακατώστε	ἔχω ἀνακατώσει.	

Στὰ παράλληλα ἀνήκουν ρήματα καθὼς τ' ἀκόλουθα :

-**ίζω, -ιάζω** : ζυγίζω — ζυγιαζώ, ξαφνίζω — ξαφνιαζώ

-**ιάζω, -(ι)ώνω** : ισιάζω — ισιώνω, μαραζιάζω — μαραζώνω

-**ιάζω, -(ι)αίνω** : κλουβιάζω — κλουβιαίνω, χλωμιάζω — χλωμιαίνω.

695. *Απὸ τοὺς παρακάτω παραλλήλους τύπους εἶναι προτιμότερος αὐτὸς ποὺ σημειώνεται ἔξω ἀπὸ τὴν παρένθεση : δαγκάνω (δαγκώνω), μαζεύω (μαζώνω), κιτρινίζω (κιτρινιαζώ), ξοδεύω (ξοδιαζώ), τελειώνω (τελεύω), φυλακίζω (φυλακώνω) — ἀρχίζω (ἀρχινίζω, ἀρχινῶ), βουλιάζω (βουλῶ).

696. **Παράλληλα ρήματα με διαφορετικὴ σημασία.**— Τὰ παράλληλα ρήματα ἔχουν κάποτε διαφορετικὴς σημασίες. Μποροῦν νὰ λογαριαστοῦν τότε γιὰ ἐντελῶς διαφορετικὴς λέξεις : *κονταίνω* κάνω κάτι πιὸ κοντό, γίνομαι πιὸ κοντὸς — *κοντεύω*, *κοντεύω* νὰ φτάσω κάπου, εἶμαι *κοντὰ* νὰ φτάσω, *πλησιάζω*.

*Ὁμοια ρήματα εἶναι : *βαρῶ* — *βαραίνω*, *γυρεύω* — *γυρίζω*, *δουλεύω* — *δουλώνω* (ὑποδουλώνω), *ισιάζω*, *ισιώνω* — *σιάχνω*, *καρπίζω* — *καρπώνομαι*, *κουφαίνω* — *ομαι* — *κουφίζω*, *μεγαλώνω* — *μεγαλύνω*, *μοιράζω* — *μοιραίνω*, *μυρίζω* — *μυρώνω*, *πασκίζω* — *πάσχω*, *προξενεύω* — *προξενῶ*, *τσακώνω* — *τσακίζω*, *φιλιώνω* — *φιλεύω*, *χρυσώνω* — *χρυσίζω*.

697. Σὲ μερικά παραδείγματα ἐκφράζεται συχνὰ μὲ τοὺς παραλλήλους τύπους ἡ διαφορετικὴ διάθεση τοῦ ρήματος :

πικρίζει, λ.χ. τὸ *γιατρικὸ* — *πικραίνω*, λ.χ. *κάποιον* μὲ τὰ *λόγια* μου.

Τὸ *κάθομαι* καὶ τὸ *κρέμομαι* εἶναι οὐδέτερα, ἐνῶ τὸ *καθίζω* — *κάθισα* καὶ τὸ *κρεμῶ* εἶναι ἐνεργητικά.

Διπλοσηματίστα ρήματα

698. Ὑπάρχουν πολλὰ ρήματα ποὺ τὸ καθένα τους, ἐνῶ ἔχει σταθερὸ ἀόριστικὸ θέμα, διχάζεται ὡς πρὸς τὸ ἐνεστωτικὸ, καὶ ἔχει ἔτσι διπλὸ (κάποτε καὶ τριπλὸ) ἐνεστώτα. Τὰ ρήματα αὐτὰ ὀνομάζονται **διπλοσηματίστα ρήματα**.

Στὸν ἀόριστο λ.χ. *ἔσπασα* — *σπάσω* — *σπάσε* — *σπάσει* ἀντιστοιχοῦν οἱ ἐνεστώτες *σπάζω* — *σπάζε* — *σπάζοντας* — (παρατ.) *ἔσπαζα* ἀλλὰ καὶ *σπάνω* — *σπάνε* — *σπάνοντας* — *ἔσπανα* καὶ *σπῶ* — *σπώντας* — *σποῦσα*.

*Ὁμοια ρήματα εἶναι : *βαραίνω* — *βαρύνω* (ἐπιβαρύνω), *πηγαίνω* — *πάω*, *στριμώνω* — *στριμώνω*, *φτιάνω* — *φτιάχνω*, *χάφτω* — *χάβω*.

*Ἀφθονώτερα εἶναι τὰ ρήματα ποὺ σχηματίζονται καὶ κατὰ τὴς δύο συζυγίαις : *ἀνθίζω* — *ἀνθῶ*, *ἀρρωσταίνω* — *ἀρρωστῶ*, *λυγίζω* — *λυγῶ*,

ξεφτιζῶ — ξεφτιῶ, ξεφρωνίζω — ξεφρωνῶ, ξεχειλίζω — ξεχειλῶ, περεχύνω — περεχῶ, πλημμυρίζω — πλημμυρῶ, σφαλίζω — σφαλῶ, χιμίζω — χιμῶ· γυρίζω — γυρνῶ, τριγυρίζω — τριγυρῶ, (ἐγ)κατασταίω — (ἐγ)καθιστῶ.

699. *Από τούς παρακάτω διπλοὺς ἑνεστώτες εἶναι προτιμότερος αὐτὸς ποὺ σημειώνεται ἔξω ἀπὸ τὴν παρένθεση: ἀλείβω (ἀλείφω), βάζω (βάνω), βγάζω (βγάνω), βυζαίνω (βυζάνω), ζεύω (ζεύγω), ξεχνῶ (ξεχνῶ), πασαλείβω (πασαλείφω), ρίχνω (ρίχτω), σιάχνω (σιάζω), σκάβω (σκάφτω), σκύβω (σκύφτω), σκοντάβω (σκοντάφτω), ψήνω (ψένω)· κολλῶ (κολνῶ), κρεμῶ (κρεμνῶ), σφαλῶ (σφαλνῶ), χαλῶ (χαλνῶ).

*Ἐδῶ ἀνήκουν καὶ ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας ποὺ σχηματίζονται καὶ κατὰ τὴ δευτέρη: ἀπολύω (ἀπολνῶ), ἀρπάζω (ἀρπῶ), κοιτάζω (κοιτῶ), κοιμίζω (κοιμῶ), κοπανίζω (κοπανῶ), σκορπίζω (σκορπῶ), στοιχηματίζω (στοιχηματῶ), συλλογίζομαι (συλλογιέμαι)· καὶ ἀντίθετα: λαχισαῶ (λαχισαρίζω), ξενυχῶ (ξενυχίζω), ξεψυχῶ (ξεψυχίζω), παραστρατῶ (παραστρατίζω).

700. Διπλοσχημάτιστα ρήματα μὲ διαφορετικὴ σημασία.—

*Ὅπως τὰ παράλληλα ρήματα, ἔχουν καὶ μερικὰ διπλοσχημάτιστα κατὰ τὸ ἑνεστωτικὸ τὸς θέμα διαφορετικὴ σημασία:

συνάζω λουλούδια στὸν κῆπο ἄλλὰ συνάγω ἓνα συμπέρασμα.

Τέτοια ρήματα εἶναι: μῆνῶ (παραγγέλλω) — μῆνέω (καταγγέλλω), μπῆγω (φωνή, καρφιά κτλ.) — μπῆζω (μόνο γιὰ φωνή), σόνω (φτάνω, ἀρκῶ) (ἀπο-) — σώζω (γλιτώνω, διατηρῶ) (δια-)

B.— Τὸ θέμα τοῦ ἑνεργητικοῦ ἀορίστου

701. Τὸ ἀοριστικὸ θέμα τὸ βρίσκουμε ἂν ἀφαιρέσουμε ἀπὸ τὸ ἀ' ἐνικὸ πρόσωπο τῆς ὀριστικῆς τοῦ ἀορίστου τὴν κατάληξη -α (καὶ τὴν αὐξηση, ἂν ὑπάρχη): ἔ-δεσ-α, γέλασ-α, ἔ-πλυν-α, παράγγειλ-α.

702. Ὁ ἐνεργητικὸς ἀόριστος τελειώνει στὸ ἀ' ἐνικὸ πρόσωπο σὲ -σα καὶ σπανιότερα σὲ -α, χωρὶς σ: ἔδεσα, ἄκουσα, ἔπλυνα, ἔφυγα.

Ὁ ἀόριστος σὲ -σα λέγεται **σιγματικὸς ἀόριστος**.

Ὁ ἀόριστος σὲ -α λέγεται **ἄσιγμος ἀόριστος**.

*Ὁ σιγματικὸς ἀόριστος

703. Ὅταν τὸ ἑνεστωτικὸ θέμα ἔχη χαρακτῆρα χ ε ι κ ῶ σ ὡ μ φ ω ν ο σχηματίζεται ὁ ἀόριστος σὲ -σα:

λείπω — ἔλειψα

ἀστράφτω — ἄστραψα

κρύβω — ἔκρυψα

βασιλεύω (προφ. βασιλέβο) — βασιλέψα

Ὅταν τὸ ἑνεστωτικὸ θέμα ἔχη χαρακτῆρα λ α ρ υ γ γ ι κ ῶ σ ὡ μ φ ω ν ο σχηματίζεται ὁ ἀόριστος σὲ -ξα:

πλέκω — ἔπλεξα

προσέχω — πρόσεξα

πνίγω — ἔπνιξα

διώχνω — ἔδιωξα

Ὄταν τὸ ἐνεστωρικὸ θέμα ἔχη χαρακτῆρα ὀδοντικὸ ἢ συριστικὸ σύμφωνα σχηματίζεται ὁ ἀόριστος σὲ **-σα** ἢ σὲ **-ξα** :

θέτω — ἔθεσα	πλήττω — ἐπλήξα
ἀρέσω — ἄρεσα	ἀπαλλάσσω — ἀπάλλαξα
ἀγκαλιάζω — ἀγκάλιασα	βουλιάζω — βούλιαξα

Τὰ ρήματα τῆς δεύτερης συζυγίας σχηματίζουν τὸν ἀόριστο σὲ **-ησα** : τραγουδῶ — τραγούδησα, λαλῶ — λάλησα.

Τὰ **ὕγρόληχτα** καὶ τὰ **ρινικόληχτα** ρήματα ἔχουν ἀόριστο ἄσιγμο σὲ **-α** (ἐκτὸς ἀπὸ πολλὰ ρήματα σὲ **-νω**).

704. Διπλοὶ ἀόριστοι.—Σὲ μερικά ρήματα ἀντιστοιχοῦν στὸν ἴδιο ἐνεστώτα δύο ἀόριστοι σιγματικοὶ σὲ **-σα** καὶ σὲ **-ξα** : *πηδῶ — πήδησα* καὶ *πήδηξα*.

Ὅμοια σχηματίζονται : *ἀγγίζω, βονίζω, ταιριάζω, σφάλλω, φνυσῶ*.

705. Ρήματα μὲ διπλὸ ἀόριστο εἶναι πολλὰ, ὅταν ἰδίως λογαριαστοῦν τύποι λιγότερο κοινοί. Στὰ παρακάτω παραδείγματα ἀναγράφονται οἱ κοινότεροι τύποι : *δίτασα, ζήτησα, κράτησα, μάτιασα, ρώτησα, σκάλισα, σκούνησα, σπούδασα, στέγνωσα, στράγγισα, στραμπούλιξα, σφουγγίσα, ξφτασα, βόγκηξα, ζούληξα*· *βάσταξα (βάστηξα)*.

Ἀνωμαλίες στὸ σχηματισμὸ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀόριστου

706. Ὁ ἐνεργητικὸς ἀόριστος σχηματίζεται σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω ὑπάρχουν ὅμως ρήματα ποὺ δὲν ἀκολουθοῦν τὸν κανόνα.

α) Ἔχουν **ξ ἀντι** σ τὰ ρήματα *βογκῶ, ζουλῶ, ρουφῶ, τραβῶ, στραμπουλῶ*· *ρούφηξα, τραβήξα* κτλ.

β) Παρουσιάζουν **ἄλλες ἀνωμαλίες** τ' ἀκόλουθα ρήματα :

1. Φωνηεντόληχτα : *καίω — ἔκαψα, κλαίω — ἔκλαψα, φταίω — ἔφταιξα, πλέω — ἔπλευσα, πνέω — ἔπνευσα*.

2. Χειλικόληχτα : Τὸ *πέφτω* ἔχει ἀόριστο *ἔπεσα*.

Μερικά ρήματα σὲ **-ύω** ἔχουν ἀόριστο σὲ **-ευσα** : *ἐπιρόπευσα*.

3. Ρινικόληχτα : *δίνω — ἔδωσα*.

4. Ρήματα δεύτερης συζυγίας. Τελειώνουν σὲ **-εσα** **ἀντι** **-ησα** οἱ ἀόριστοι ἀπὸ τὰ ρήματα *ἀρκῶ, βαρῶ, βολεῖ, διαρκῶ, ἐπαινῶ, καλῶ, καταφρονῶ, μπορῶ, πλανῶ, στενοχωρῶ, συγχωρῶ, τειῶ, φορῶ, χωρῶ* καὶ τὰ σύνθετα (ἀπὸ τὸ *αἰρῶ*) *ἀφαιρῶ, διαιρῶ, ἐξαιρῶ, συναιρῶ* κτλ. : *στενοχώρεσα, ἐξάιρεσα*. Μερικά σύνθετα ἀπὸ τὸ *χωρῶ* σχηματίζονται σὲ **-ησα** : *ἀποχώρεσα, παραχώρεσα*.

Τελειώνουν σὲ **-ασα** **ἀντι** **-ησα** τὰ ρήματα : *γελῶ, διψῶ, κρεμῶ, πεινῶ, χαλῶ*· *ἀνακλῶ, διαθλῶ, δρω, σπῶ*, καθὼς καὶ μερικά ρήματα σὲ **-νῶ** : *γερνῶ — γέρασα, κερνῶ, ξεχνῶ, περνῶ, σκολνῶ*. Τὸ *βαστῶ* καὶ

τὸ πετῶ ἔχουν ὀριστο σὲ **-αξα**: *βάσαξα* (σπανιότ. *βάσιηξα*), *πέταξα*.

γ) Σχηματίζονται ἄνωμαλα στὸν ὀριστο καὶ μερικά ἄλλα ρήματα: *διδάσκω*—*δίδαξα*, *συνωμοιῶ*—*συνωμότησα* καὶ *συνώμωσα*.

Τὸ *βόσκω* καὶ τὸ *θέλω* σχηματίζονται στὸν ὀριστο, σὰ νὰ ἦταν τῆς δευτέρας συζυγίας, σὲ *-ησα*: *βόσκησα*, *θέλησα*. Ἀντίθετα, τὸ *θαροῶ* (νομίζω) ἔχει ὀριστο *θάρρησα*, σὰ νὰ ἦταν τῆς πρώτης συζυγίας.

Ἄσιγμος ὀριστος

707. Τὰ κυριότερα ρήματα ποὺ σχηματίζουν ἄσιγμο ὀριστο εἶναι:

α) Μερικά ἄνωμαλα ρήματα ποὺ σχηματίζουν τὸν ὀριστο ἀπὸ διαφορετικὴ ρίζα. Αὐτὰ εἶναι:

βλέπω—*εἶδα*, *ἔρχομαι*—*ἤρθα*, *λέγω*—*εἶπα*, *τρώγω*—*ἔφαγα*.

β) Τὸ *φεύγω*—*ἔφυγα*, *βάζω*—*ἔβαλα*, *βγάζω*—*ἔβγαλα*, *πίνω*—*ἤπια*.

Τὸ *κάνω* ἔχει διπλὸ ὀριστο, *ἔκαμα* καὶ *ἔκανα*.¹

γ) Μερικά ρήματα ποὺ σχηματίζουν τὸν ὀριστο σὲ *-ηκα*:

ἀνεβαίνω—*ἀνέβηκα* *βρίσκω*—*βρήκα*—(σπανιότ. *ἤβρα*)

κατεβαίνω—*κατέβηκα* *μπαίνω*—*μπήκα*

διαβαίνω—*διάβηκα* *βγαίνω*—*βγήκα*.

Σπανιότερα, ἰδίως στὴ λογοτεχνία, ἔχουν τοὺς σχηματισμοὺς σὲ *-κα* καὶ τὰ ρήματα *δίνω*, *ἀρῆνω*: *ἔδωσα* καὶ *ἔδωκα*, *ἄφησα* καὶ *ἄφηκα*.

708. δ) Τὰ ὑ γ ρ ὀ λ η χ τ α καὶ πολλὰ ρι ν ι κ ὀ λ η χ τ α ρήματα.

Τὸ ὀριστικὸ θέμα τῶν ρημάτων αὐτῶν, ἅμα τὸ συγκρίνομε μὲ τὸ ἐνεστωτικό, παρουσιάζει τὶς ἀκόλουθες ἰδιορρυθμίες:

1. Εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἐνεστωτικό: *οἰκίρω*—*οἰκίρα*, *κλίνω*—*ἔκλινα*, *κρίνω*—*ἔκρινα*, *γίνομαι*—*ἔγινα*, *εὐκόλυνω*—*εὐκόλυνα*, *ξεδιαλύω*—*ξεδιάλυνα*.

2. Ἔχει ἀπλὸ σύμφωνο στὴ θέσῃ τῶν δύο ὁμοίων: *προβάλλω*—*πρόβαλα*, *σφάλλω*—*ἔσφαλα*.

3. Ἔχει ἄλλο θεματικὸ φωνῆεν: *μένω*—*ἔμεινα*, *ἀπονέμω*—*ἀπόνημα*.

4. Τοῦ λέειπει τὸ ν τοῦ ἐνεστωτ. θέματος καὶ συχνὰ ἔχει ἄλλο τικὸ φωνῆεν: *φέρνω*—*ἔφερα*, *σέρνω*—*ἔσυρα*, *γδέρνω*—*ἔγδαρα*, *σπέρνω*—*ἔσπαρα*.

5. Τοῦ λέειπει ἡ συλλαβὴ *-αιν-* ποὺ ἔχει τὸ ἐνεστωτικό θέμα: *καταλαβαίνω*—*κατάλαβα*. Ὅμοια σχηματίζονται τὸ *μαθαίνω*, *παχαίνω*, *πετυχαίνω*, *πηγαίνω*, *τυχαίνω* κ.ἄ.

Τὰ περισσότερα ρήματα σὲ *-αίνω* ἔχουν τὸν ὀριστο σὲ *-ανα* ἢ σὲ *-υνα*: *ἀνασαίνω*—*ἀνάσανα*. Ἔτσι καὶ τὸ *ἀπολυμαίνω*, *βασκαίνω*, *γλυκαίνω*, *μαραίνω*, *ξαίνω*, *ξαναμωραίνω*, *πεθαίνω* κ.ἄ.

ἀκριβαίνω—*ἀκριβήνα*. Ἔτσι καὶ *βαραίνω*, *κοιταίνω*, *μακραίνω*, *ὁμορφαίνω*, *παχαίνω*, *φτωχαίνω* κ.ἄ.

1. Ὁ ὀριστος *ἔκανα* εἶναι πῶς συχνὸς ἀπὸ τὸν *ἔκαμα*, εἶναι ὅμως προτιμότερος ὁ τύπος μὲ τὸ *μ*, ἐπεὶδὴ ἔτσι ξεχωρίζομε μὲ τὸ διαφορετικὸν θέμα τὸ ἑξακολουθητικὸ ἀπὸ τὸ στιγμιαῖο: *ἔκανα*—*θὰ κάνω*—*νὰ κάνω*—*κάνε* καὶ *ἔκαμα*—*θὰ κάμω*—*νὰ κάμω*—*κάμω*.

709. Ἀπὸ τὰ ρήματα σὲ -αίνω ἔχουν σιγματικὸ ἀόριστο:

α) σὲ -ασα, τὸ ἀποστáινω, σωμαίνω, χορταίνω,

β) σὲ -αξα, τὸ βυζαίνω,

γ) σὲ -ησα, τὸ ἀναστáινω, (ἐγ)καταστáινω, παραστáινω, συστáινω. Τὸ ἀρταίνω ἔχει ἀόριστο σὲ -υσα: ἄρτυσα.

Σὲ -ησα σχηματίζουν τὸν ἀόριστο καὶ ἀπὸ τὰ ρήματα σὲ -άνω τὸ ἀμαρτάνω-ἀμάρτησα καὶ τὸ αὐξάνω-αὔξησα.

710. Διαφορὲς στὸ θεματικὸ φωνῆεν κατὰ τὴν ἔγκλιση

α) Μερικὰ ρήματα ἔχουν στὴν ὑποταχτικὴ ἢ καὶ στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις τοῦ ἄσιγμου ἐνεργητ. ἀορίστου διαφορετικὸ θεματικὸ φωνῆεν παρὰ στὴν ὀριστικὴ:

παίρων-πῆρα, ἀορ. θέμα πηρ- ἀλλὰ νὰ πάρω, πάρε, πάρει

πηγαίνω-πῆγα, ἀορ. θέμα πηγ- νὰ πάω, πᾶμε, πάει

β) Ἄλλα ρήματα σχηματίζουν τὶς ἄλλες ἐγκλίσεις χωρὶς τὸ θεματικὸ φωνῆεν:

μπαίνω-μπῆκα, ἀορ. θέμα μπηκ- ἀλλὰ μπῶ, ἔμπα, μπῆ.

βρίσκω-βρῆκα, ἀορ. θέμα βρηκ- βρῶ, βρές, βρεῖ.

*Ανάλογα σχηματίζονται: βγαίνω, ἀνεβαίνω, κατεβαίνω, διαβαίνω.

γ) Οἱ ἀόριστοι εἶδα, εἶπα, ἦπια σχηματίζονται στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις χωρὶς τὸ ἀρχικό (ι):

ὅταν δῆς, ἴσως πῆτε, ἔχουν πεῖ, ἂν πιῆτε, πιές.

Στὴν ὑποταχτικὴ καὶ στὸ ἀπαρέμφατο, ὅταν ἡ προηγούμενη λέξη τελειώνη σὲ φωνῆεν, λέγονται καὶ οἱ τύποι μὲ τὸ ἀρχικό (ι) τοῦ, εἶδα, εἶπα: θὰ ἰδῶ, νὰ εἰπῆς.

711. Μετακίνηση τοῦ τόνου στὴν ὑποταχτικὴ.—Μερικοὶ δισύλλαβοι ἄσιγμοι ἀόριστοι τονίζονται στὴν ὑποταχτικὴ τοῦ ἀορίστου καὶ στὴ λήγουσα:

ν' ἀνέβῶ - ν' ἀνεβῶ, νὰ κατέβῶ-νὰ κατεβῶ, νὰ ἔρθῶ - (νὰ ἐρθῶ) νὰ *ρθῶ, θὰ *ρθῶ, νὰ *βρῶ - νὰ βρῶ, νὰ μπῶ (σπάν. νὰ *μπω), θὰ βγῶ - θὰ *βγω: νὰ γίνω (σπαν. νὰ γενῶ), νὰ διαβῶ. Τὸ ἀπαρέμφατο τονίζεται: ἀνέβη-ἀνεβῆ, κατέβη-κατεβῆ καὶ συνήθως ἔρθει, βρεῖ, μπῆ, γίνει (σπάν. γενῆ) (μόνο) διαβῆ.

*Ο ἀόριστος ἦπια ἔχει ὑποταχτικὴ πιῶ.

712. Μερικὰ ρήματα τῆς παθητικῆς φωνῆς σχηματίζονται στὸν ἀόριστο κατὰ τὴν ἐνεργητικὴ: γίνομαι-ἐγίνα (γίνηκα), ἐρχομαι-ἦρθα, κάθομαι-κάθισα.

713. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ—ΟΙ ΑΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ

Α) Τὸ (ι) τῆς παραλήγουσας.—1. Ὅσα ρήματα ἔχουν (ι) στὸν ἐνεστώτα, ἀκόμη καὶ ὅταν εἶναι διπλοσχημάτιστα (698), γράφονται στὸν ἀόριστο μὲ τὸ ἴδιο (ι) ποὺ ἔχουν καὶ στὸν ἐνεστώτα. Ἔτσι γράφονται:

Μὲ ι: ἐγίνα, ἐνίπα, ἐπνίξα, ὀρίγισα κτλ., καὶ τὰ διπλοσχημάτι-

στα (ἀνθίζω καὶ ἀνθῶ) ἀνθισα, γύρισα, ξέφτισα, ξεχείλισα, σκόρπισα, σφάλισα καὶ σφάλισα κτλ.

υ : ἔχυσα, δάκρυσσα, εὐκόλυνσα, σύγχυσσα κ.ἄ.

Μὲ η : ἄφησα, ἔσβησα, ἐπροηξα, ἐμπηξα

οι : ἄθροισα, ἄνοιξα

ει : ἔκλεισα, ἔτεινα, ἄλειψα, ἔσεισα.

Γράφονται ἀκόμη :

Μὲ υ : τὸ ἔπλυνσα καὶ τὸ (ινα) τῶν ρημάτων σὲ -αίνω : ἀκρίβυνσα.

η : οἱ ἀόριστοι βροῆκα, βγῆκα, μπῆκα, ἀνέβηκα, κατέβηκα, διάβηκα, πῆρα, αὔξησα, βόσκησα κτλ.

ει : οἱ ἀόριστοι ἔγειρα, ἔδειρα, ἔσπειρα, ἀνάγγειλα, ἀνάτειλα, ἔστειλα, ἔμεινα, ἀπόνειμα.

2. Τὰ ρήματα τῆς δεύτερης συζυγίας γράφονται μὲ η : ἀγάπησα, λάλησα, κύλησα, ρούφηξα, τραβήξα.

Γράφονται μὲ υ τὸ μέθυσσα καὶ τὸ μήνυσσα.

3. Χρειάζεται προσοχὴ στὴν ὀρθογραφία μερικῶν διπλοσημάτιστων ἢ ἄλλων ρημάτων σὲ (-ίζω) καὶ σὲ (ό), ποὺ ἀμφιβάλλεται τὸ ἐνσωματωτικὸ τους θέμα ἢ ποὺ μπερδεύεται μὲ ἄλλων ρημάτων :

Γράφομε μὲ ι : ἄλλὰ γράφομε μὲ η :

βουίζω - βούισα

διαφημιζώ - διαφήμισα, διαφήμιση

ἐγχειρίζω - ἐγχειρίσασα

θυμιζώ -θύμισα, θύμισέ μου

καταριζώ -κατάρισα, κατάρισση

καταχωρίζω - καταχώρισα, καταχώριση

ξεφωνίζω - ξεφωνίσασα

ψηφίζω - ψήφισα, ψήφισση

βοῶ - βόησα

ἐπευφημῶ - ἐπευφήμιση

ἐπιχειρῶ - ἐπιχείρησα, ἐπιχείρηση

θυμοῦμαι - θυμήθηκα, θύμισση

ἐξαρτῶ - ἐξάρτησα, ἐξάρτηση

παραχωρῶ - παραχώρησα, παραχώρηση

συμφωνῶ - συμφώνησα (διαφώνησα)

ψηφῶ - ψήφησα, ἀψήφησα.

Β) Τὸ (ο) τῆς παραλήγουσας.— Τὸ (ο) τῶν ἀοριστῶν σὲ (οσα) γράφεται μὲ ω : κλείδωσα, ἔσωσα, ἔνωσα, ἔδωσα.

Γράφεται μὲ ο τὸ δέσποσα, συνώμοσα, ἄρμωσα καὶ τὰ σύνθετά του.

Γ) Ἡ ρίζα (δο) τοῦ δίνω γράφεται μὲ ω στὸν ἐνεργητικὸ ἀόριστο καὶ στοὺς χρόνους ποὺ γίνονται ἀπὸ τὸ θέμα του : ἔδωσα, δώσω, δῶσε, δῶσ'το, ἔχω δώσει, παραδώσω.

Γράφεται μὲ ο στὸν παθητικὸ ἀόριστο καὶ παρακείμενο καὶ σὲ ἄλλα τὰ παράγωγα :

δόθηκα, δοθῶ, ἔχει ἐκδοθῆ, παραδοθῆτε, δοσμένος (-δομένος) δόση, ἐκδότης, παραδοτέος, ἀποδοτικός, δοσοληψία¹.

1. Ἐξαιροῦνται τὸ δωσίδικος καὶ δωσίλογος.

Δ) *Μ'* ἓνα ἢ μὲ δύο λ; —Τὰ ρήματα μὲ δύο λ στὸ ἐνεστώτικὸ θέμα, στὸ ἄοριστικὸ ἔχουν μόνον ἓνα :

ἀνατέλλω — ἀνάτελα, καταγγέλλω — κατάγγεila
προβάλλω — πρόβαλα, σφάλλω — ἔσφαλα, ποικίλλω — ποίκιλα.

Θὰ γράψωμε: Ποιὲ μὴν ἀναβάλλωμε, δι,τι πρόπει νὰ γίνῃ ἀμέσως — πρόπει νὰ τὸ ἀναβάλωμε γιὰ αὔριο. *Ο ἥλιος ἄρχιζε νὰ προβάλλῃ ἀπὸ τὸ βουνὸ — νὰ μοῦ πῆς πότε θὰ προβάλλῃ ὁ ἥλιος. *Ἐὐὸ προσβάλλεις ὄλο τὸν κόσμω — δὲν ἔκαμες καλά νὰ τὸν προσβάλῃς. Γιὰ τέτοια ζητήματα ν' ἀμφιβάλλῃς — ἂν καμιὰ φορὰ ἀμφιβάλλῃς.

Γ.—Θέμα παθητικοῦ ἄοριστου καὶ παθητ. μετοχῆς

714. *Ο σχηματισμὸς ἀπὸ τὸ σιγματικὸ ἄοριστο. — *Ἀλλάζον-
τας τὴν κατὰλξη τοῦ σιγματικοῦ ἄοριστου -σα σὲ -θηκα ἢ -στηκα
ἔχομε τὸν παθητικὸ ἄοριστο, καὶ σ' αὐτὸν ἀντιστοιχεῖ ἡ παθητικὴ με-
τοχὴ σὲ -μένος ἢ σὲ -σμένος.

<i>Ἐνεργητικὴ φωνή</i>		<i>Παθητικὴ φωνή</i>	
<i>*Ἐνεστώτας</i>	<i>*Ἄοριστος</i>	<i>*Ἄοριστος</i>	<i>Μετοχὴ</i>
δένω	ἔδεσα	δέθηκα	δεμένος
πιάνω	ἔπιασα	πίαστηκα	πιασμένος
ἀγαπῶ	ἀγάπησα	ἀγαπήθηκα	ἀγαπημένος
ἐπαινῶ	ἐπαίνεσα	ἐπαινέθηκα	(ἐ)παινεμένος
γελῶ	γέλασα	γελάστηκα	γελασμένος
στενοχωρῶ	στενοχώρησα	στενοχωρέθηκα	στενοχωρεμένος
παραχωρῶ	παραχώρησα	παραχωρήθηκα	παραχωρημένος

715. *Όταν ὁ ἐνεργητικὸς ἄοριστος τελειώνῃ σὲ -σα, ὁ παθητικὸς
τελειώνει σὲ -φθηκα καὶ ἡ παθητικὴ μετοχὴ σὲ -μένος :

κρύβω	ἔκρυψα	κρύφθηκα	κρυμμένος
ἐγκαταλείπω	ἐγκατάλειψα	ἐγκαταλείφθηκα	ἐγκαταλειμμένος
ἀνακαλύπτω	ἀνακάλυψα	ἀνακαλύφθηκα	ἀνακαλυμμένος.

Στὰ ρήματα σὲ -αῦω, -εῦω τελειώνουν σὲ -αῦτηκα, -εῦτηκα,
-αυμένος, -εμένος :

παύω	ἔπαψα	παύτηκα	παυμένος
μαγεύω	μάγεψα	μαγεύτηκα	μαγεμένος.

Σ' ἐνεργητικὸ ἄοριστο σὲ -ξα ἀντιστοιχεῖ παθητικὸς ἄοριστος σὲ
-χτηκα καὶ παθητικὴ μετοχὴ σὲ -γμένος :

πλέκω	ἔπλεξα	πλέχτηκα	πλεγμένος
ἀνοίγω	ἄνοιξα	ἀνοίχτηκα	ἀνοιγμένος
διώχνω	ἔδιωξα	διώχτηκα	διωγμένος.

Σ' ἐνεργητικὸ ἄοριστο σὲ -σα, -ξα ρημάτων μὲ χαρακτῆρα σύμ-

φωνο άδοντικό ή. συριστικό άντιστοιχεί παθ. άόριστος σε **-στηκα** ή **-χτηκα** και παθ. μετοχή σε **-σμένος** ή **-γμένος** :

άλέθω	άλεσα	άλέστηκα	άλεσμένος
άλλάζω	άλλαξα	άλλάχτηκα	άλλαγμένος

Σε **-άστηκα** σχηματίζεται και ο άόριστος του **έβρομαι** : **σεβάστηκα**.

716. Ο σχηματισμός από τον άσσυμο άόριστο.— Άλλάζοντας την κατάληξη **-α** του άσσυμου άορίστου των ύγρόληχτων και των ρινικόληχτων ρημάτων α) σε **-θηκα**, έχομε τον παθητικό άόριστο, και β) σε **-μένος**, έχομε την παθητική μετοχή :

βάζω	έβαλα	βάλθηκα	βαλμένος
φέρνω	έφερα	φέρθηκα	φερομένος
γδέρνω	έγδαρα	γδάρθηκα	γδαρμένος

Τα ρινικόληχτα ρήματα σε **-νω** σχηματίζουν τον παθητικό άόριστο σε **-θηκα** και την παθητική μετοχή σε **-μένος** :

κρίνω	έκρινα	κρίθηκα	κριμένος
πλένω	έπλυνα	πλύθηκα	πλυμένος.

Το **αισθάνομαι** και τα ύπερδισύλλαβα ρήματα σε **-ύνω** : **διευθύνω**, **έπιβαρύνω**, **εύκολύνω**, **μολύνω** κτλ. σχηματίζουν τον παθητικό άόριστο σε **-νθηκα** : **αισθάνθηκα**, **άμύνθηκα**, **διευθύνθηκα** κτλ. Το **ξεδιαιώνω** έχει άόριστο **ξεδιαιούθηκα** και παθητική μετοχή **ξεδιαιωμένος**.

717. Από τα ρινικόληχτα ρήματα σε **-αίνω** μ' ένεργητικό άόριστο **-ανα** :

* Α. "Άλλα φυλάγουν το χαρακτήρα **ν** και έχουν τον παθ. άόριστο σε **-νθηκα** και την παθ. μετοχή σε **-σμένος** : **άπολύμανα** - **άπολυμάνθηκα** - **άπολυμασμένος**.

"Έτσι και το **λιπαίνω**, **μιαίνω**, **σημαίνω**.

Β. "Άλλα χάνουν το χαρακτήρα **ν** του ένεργητικού άορίστου και σχηματίζουν τον παθητικό άόριστο σε **-θηκα** και

α) την παθητική μετοχή σε **-μένος** : **ζέστανα** - **ζεστάθηκα** - **ζεσταμένος**.

"Όμοια σχηματίζονται το **βουβαίνω**, **γλυκαίνω**, **μαραίνω**, **εστρελαίνω**, **ξεραίνω**, **πικραίνω**, **ψυχαίνω**.

β) την παθητ. μετοχή σε **-σμένος** : **ύφαίνω** - **ύφανα** - **ύφάθηκα** - **ύφασμένος**.

"Έτσι και το **λευκαίνω**, **ξεθυμαίνω** (χωρίς παθ. άόριστο).

718. Μερικά ύγρόληχτα και ρινικόληχτα ρήματα **άλλάζουν** το θεματικό τους φωνήεν στον παθητικό άόριστο και στην παθητική μετοχή :

έδειρα	- δάρθηκα	- δαρμένος,	έσπειρα	- σπάρθηκα	- σπαρμένος,
πήρα	- πάρθηκα	- παρμένος,	έστειλα	- στάλθηκα	- σταλμένος.

*** Άνωμαλίες στο σχηματισμό του παθητικού άορίστου και της παθητικής μετοχής**

719. Σύμφωνα με τα παραπάνω κλίνονται τα περισσότερα παθητικά ρήματα. Μερικά όμως σχηματίζονται διαφορετικά :

1. Τὸ ρῆμα *δίνω* — *ἔδωσα* ἔχει παθητικὸ ἀόριστο *δόθηκα*, τὸ στέκομαι : *στάθηκα*, τὸ *τείνω* — *ἔτεινα* : *-τάθηκα* (*ἐν-, προ- κ.ἀ.*).

2. Σὲ *-έθηκα*, *-εμένος* σχηματίζονται τὰ ρήματα *βρίσκω* — *βρέθηκα* (χωρὶς παθ. μετοχή) καὶ *ὑπόσχομαι* — *ὑποσχέθηκα* — *ὑποσχεμένος*.

3. Σὲ *-ήθηκα* σχηματίζονται τὰ ρήματα *ἀπονέμω* — *ἀπονεμήθηκα*, *δέομαι* — *δεήθηκα*, *διαμαρτύρομαι* — *διαμαρτυρήθηκα*, *εὐχομαι* — *εὐχήθηκα*, *προσεύχομαι* — *προσευχήθηκα*.

4. Τὸ *μαθαίνω* ἔχει παθ. ἀόριστο *μαθεύθηκα* καὶ μετοχὴ *μαθημένος*.

720. Μερικὰ ρήματα μὲ διαφορετικὴ ρίζα στὸν ἄσιγμο ἐνεργητικὸ ἀόριστο (707), καὶ μερικὰ ἄλλα μὲ ἄσιγμο ἀόριστο καὶ αὐτὰ, τελειώνουν στὸν παθητικὸ ἀόριστο σὲ *-ώθηκα* καὶ στὴν παθητικὴ μετοχὴ σὲ *-ωμένος*, χωρὶς ἀντίστοιχο ἐνεργητικὸ ἀόριστο σὲ *-ωσα* :

<i>βλέπω</i>	<i>εἶδα</i>	<i>εἰδώθηκα</i>	<i>ιδωμένος</i>
<i>λέγω</i>	<i>εἶπα</i>	<i>εἰπώθηκα</i>	<i>εἰπωμένος</i>
<i>γίνομαι</i>	<i>ἔγινα</i>		<i>γινωμένος</i>
<i>κάνω</i>	<i>ἔκαμα</i>		<i>καμωμένος</i>
<i>πίνω</i>	<i>ἔπια</i>	<i>πιώθηκα</i>	<i>πιωμένος</i>
<i>τρῶγω</i>	<i>ἔφαγα</i>	<i>φαγώθηκα</i>	<i>φαγωμένος</i>

Μερικὰ ἀπὸ τὰ σύνθετα τοῦ *βλέπω* ἔχουν καὶ τοὺς ὁμαλοὺς τύπους : *εἶδα-ξανάειδα*, *ἀπόειδα*, *παραιδώθηκαμε* ἄλλα καὶ *πρόβλεπα* (*προεἶδα*) — *προβλέφτηκες*, *ἀνάβλεπα*, *παράβλεπα*.

721. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ** :—Τὸ *εἶδα*, *εἰδώθηκα* γράφεται μὲ *ει* μόνο στὴν ὀριστικὴ. Στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις γράφεται μὲ *ι* : *νά (ἰ)δῆ, εὐὰ ἰδωθοῦμε, ἔχομε ἰδωθῆ, ἰδωμένος*.

Δεύτερος παθητικὸς ἀόριστος

722. Μερικὰ ρήματα ἀπὸ διάφορες κατηγορίες σχηματίζουν τὸν παθητικὸ ἀόριστο σὲ *-ηκα* ἀντὶ σὲ *-θηκα* ἢ *-τηκα* : *κόβω-κόπηκα*. Ὁ ἀόριστος αὐτὸς λέγεται **δεύτερος παθητικὸς ἀόριστος**.

Στὸ δεῦτερο παθητικὸ ἀόριστο, κάποτε καὶ στὴν παθητικὴ-μετοχὴ, ὅταν ὑπάρχη, **ἀλλάζει** συνήθως **καὶ τὸ θεματικὸ φωνῆεν**.

Μερικὰ ρήματα σχηματίζουν κοντὰ στὸ δεῦτερο ἀόριστο καὶ τὸν κανονικὸ σὲ *-θηκα*, (*-τηκα*), συχνὰ τότε μὲ παθητικὴ μόνο σημασία :

A) Μὲ **τὸ ἴδιο θεματικὸ φωνῆεν** : *ἔκοψα-κόπηκα*, *ἔπνιξα-πνίγηκα*, *ἔγραψα-γράφηκα* (μὰ καὶ *γράφτηκα*) *προογράφηκα*, *διαγράφηκα*.

B) Μὲ **διαφορετικὸ θεματικὸ φωνῆεν** : *ἔβροξα-βράχηκα* (μὰ καὶ *καταβρέχηκα*), *ἔστρεψα-στράφηκα* (*στραμμένος* ἄλλα καὶ *διαστρεμμένος*), *νιρέπομαι-νιράπηκα*, *ἔτρεψα-τράπηκα*, *φαίνομαι-φάνηκα*, *χαίρομαι-χάθηκα*.

723. Διπλοὶ παθητικοὶ ἄοριστοί.—'Απὸ μερικὰ ρήματα σχηματίζονται δύο παθητικοὶ ἄοριστοί: ξύθηκα—ξύσηκα, σφαλίσηκα—σφαλίχηκα, ἀποκαταστάθηκα—ἀποκαταστήθηκα.

'Ανώμαλες παθητικὲς μετοχές

724. Μερικὲς παθητικὲς μετοχὲς σχηματίζονται ἀνώμαλα. Ἔτσι:

α) Ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας ἔχουν μετοχὲς σὲ **-ημένος**: αὐξήμένος, διαμαρτυρημένος, μαθημένος, πετυχημένος.

β) Ρήματα τῆς δευτέρας συζυγίας ἔχουν μετοχὲς σὲ **-ισμένος**: ἀγρυνισμένος, διστυχισμένος, κοιμισμένος.

γ) Μερικὰ ρήματα σὲ **-αίνω**, βαραίνω, μακραίνω, πηγαίνω κτλ., ἔχουν μετοχὴ σὲ **-εμένος**: βαρεμένος, πηγεμένος.

δ) Ἐπὶ τὰ ρήματα σὲ **-ύνω** ἔχουν μετοχὴ σὲ **-σμένος** τὸ ἀπομακρύνω—ἀπομακρυσμένος, λεπτύνω—(ἐκ)λεπτυσμένος, μολύνω—μολυσμένος, καὶ σὲ **-ημένος** τὸ ἀποθαρούνω—ἀποθαρορημένος, ἐπιβαρύνω—ἐπιβαρημένος.

ε) Μερικὰ ρήματα σὲ **-εύω** ἔχουν μετοχὴ σὲ **-εμένος**: δεσμευμένος, ἐπιστρατευμένος κ.ἄ.

725. Κάποτε ἡ παθητικὴ μετοχὴ ἀναπληρώνεται ἀπὸ τὴ μετοχὴ παράλληλου ρήματος: ἔτσι λέγεται: ἀρχίζω—ἀρχισμένος καὶ συνήθως (ἀρχινῶ) ἀρχινισμένος (ἢ ἀρχινημένος).

726. Μερικὲς ἀρχαῖες μετοχὲς λέγονται ὡς οὐσιαστικά ἢ ὡς ἐπίθετα καὶ τότε κρατοῦν τὸν ἀρχαῖο ἀναδιπλασιασμό: ἐκτεταμένος, ἐπιτειραμένος, συγκροτημένος, ἔστανθωμένος, τεθλασμένη' ἀφρημένος, ἐπανελημένος, προκατειλημένος.

(Ἄλλωὶς λέγεται κανονικὰ: εἶμαι πεισμένος, ἀποσπασμένος, ἀποσταλμένος, ἀποχημένα δικαιώματα, πολύγωνο περιγραμμένο, ἐξαρτημένος κτλ.).

727. Διπλὲς παθητικὲς μετοχές.—Μερικὰ ρήματα ἔχουν διπλὸ τύπο γιὰ τὴν παθητικὴν τους μετοχὴν, ἀντίστοιχα συχνὰ μὲ τὸ διπλὸ παθητικὸ ἄοριστο ποῦ σχηματίζουν (704): βουτη(γ)μένος, βρε(γ)μένος, πετα(γ)μένος· ξυ(σ)μένος, σβη(σ)μένος· χω(σ)μένος· σφαλισμένος σφαλισμένος, φτιασμένος φτιαγμένος· στραμμένος·στρεμμένος (722 Β).

728. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλες παθητικὲς μετοχὲς μὲ δεῦτερο τύπο, σ' αὐτὲς ὅμως μπορεῖ νὰ προτιμηθῇ ὁ πρῶτος κοινός. Αὐτοὶ εἶναι: ἀγγιγμένος, ἀφημένος, βασταγμένος, βυζαγμένος, ζουλημένος, καμένος, κερδισμένος, κλαμένος, ξεφτισμένος, σαπισμένος, σπουδασμένος, στραγγισμένος, φουσημένος κτλ.

729. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ—Η ΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΠΑΘΗΤΙΚΟΥ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΥ

1. Ἡ κατάληξις (-μένος) τῆς μετοχῆς τοῦ παρακειμένου γράφεται μ' ἓνα μ: δεμένος, ἀγαπημένος.

Γράφεται μὲ δύο μ στα ρήματα μὲ χαρακτηριστῆρα π, β, φ (πι, φι): ἐγκαταλείπω—ἐγκαταλειμμένος, σκάβω—σκαμμένος, στροβίβω—στριμμένος, θρέφω—θρεμμένος, ἀπορροίπω—ἀπορριμμένος¹.

2. Ἡ κατάληξις (-εμένος) τῆς παθητικῆς μετοχῆς γράφεται καὶ στὴν προπαρλήγουσα μὲ ε :

βασιλεμένος, μαγεμένος, πηγμένος, βαρεμένος, ὑποσχεμένος.

3. Τὸ (ι) τῆς παθητικῆς μετοχῆς σὲ (-ισμένος) γράφεται πάντοτε μὲ ι Ἐξαιρεῖται τὸ μεθυσμένος καὶ τὰ ρήματα τῆς πρώτης σὺζυγίας πού ἔχουν ἄλλο (ι) στὴν παραλήγουσα :

Ἔτσι γράφομε (κάθισα) καθισμένος, (ἔχισα) χτισμένος, μὰ καὶ (ἀγρυπνῶ) ἀγρυπνισμένος, (κυλῶ) κυλισμένος, (τυραννῶ) τυραννισμένος· (ἔσθησα) σθημένος, (ἔπηξα) πηγμένος, (ἔμπηξα) μπηγμένος· (ἔξυσα) ξυσμένος, (ἴδρυσα) ἰδρυμένος· (ἔκλεισα) κλεισμένος, (δάνεισα) δανεισμένος· (ἄθροισα) ἀθροισμένος.

4. Γράφονται μὲ η οἱ παθητικὲς μετοχὲς ἀποθαρρημένος, ἐπιβαρημένος.

Γράφονται μ' ἓνα μ οἱ μετοχὲς τῶν ρημάτων σὲ -αίω, -εύω καὶ σὲ -νω, -αίνω : καμένος, φνιγμένος, πλυμένος, μαθημένος, μαραμένος, πικραμένος, πεθαμένος (ἀλλὰ θαμμένος).

Τὸ ἴδιο καὶ οἱ παλιῆς μετοχὲς πού ἔγιναν ὀνόματα, διακεκριμένος καὶ συγκεκριμένος (ἀλλὰ ἐπιτετραμμένος).

ΔΕΚΑΤΟ ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΡΗΜΑΤΑ ΕΛΛΕΙΠΤΙΚΑ, ΑΠΡΟΣΩΠΑ, ΑΝΩΜΑΛΑ

Ἐλλειπτικά ρήματα

730. Μερικὰ ρήματα συνηθίζονται μόνο στοὺς χρόνους καὶ στοὺς τύπους πού σχηματίζονται ἀπὸ τὸ ἓνα χρονικὸ θέμα, συνήθως τὸ ἐνεστωτικό. Τὰ ρήματα αὐτὰ λέγονται *ἔλλειπτικά ρήματα*.

Ρήματα πού συνηθίζονται μόνο σὲ μερικὸς τύπους τῶν ἑξακολουθητικῶν χρόνων εἶναι λ. χ.: ἀνήκω, βαίνω (λ. χ. γιὰ μιὰ εὐθεία), εἶμαι, ἐπιίγει, ἔχω, κείτομαι, μάχομαι, μέλει, μέλλω, ξέρω, ὀφείλω, παθαίνομαι, πρέπει, πρόκειται, (ἔγκεται), χρωστῶ.

1. Ἔτσι καὶ οἱ μετοχὲς ἀποσκληρυσμένος, ἀπαμβλυμένος, ἐκθλιμμένος. Μὲ δύο μ γράφονταν στὴν ἀρχαία γλῶσσα καὶ οἱ παθητ. μετοχὲς ὠξυμμένος, ἔξηραμένος, μεμαραμένος.

Μόνο στοὺς στιγμιαίους χρόνους λέγονται τὰ ρήματα: ἔδραμα — δράμε, χρημάτισα κ.ἄ.

Στῆ θέσῃ τῶν χρόνων ποὺ λείπουν μεταχειρίζομαστε συνώνυμο ρῆμα ἢ περιφραση. Γιὰ τὸ μάχομαι λ.χ. θὰ ποῦμε στὸν ἀόριστο: πολέμησα· γιὰ τὸ πρέπει: ἐδέησε, χρειάστηκε· γιὰ τὸ τρέμω: τρεμούλιασα· γιὰ τὸ εἶμαι: ἔγινε (μοῦ ἔγινε ἐμπόδιο) ἢ στάθηκε (μοῦ στάθηκε βοηθός).

Ἐπρόσωπα ρήματα

731. Μερικὰ ρήματα συνηθίζονται στὸ γ' ἐνικὸ πρόσωπο χωρὶς ὑποκείμενο ἕνα πρόσωπο ἢ ἕνα πράμα. Τὰ ρήματα αὐτὰ λέγονται **ἀπρόσωπα ρήματα**: δὲ μὲ μέλει.

732. Ἐπρόσωπα ρήματα εἶναι:

Α) Ρήματα ποὺ φανερώνουν φυσικὰ φαινόμενα: βραδιάζει, βρέχει, βροντᾶ, γλυκοχαράζει, ξαστερώνει, ξημερώνει, φέγγει, φυσᾶ, χαράζει, χειμωνιάζει, χιονίζει κ.ἄ.

Ἔσα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ρήματα συνηθίζονται καὶ σὲ πλατύτερη ἢ σὲ ἄλλη σημασίᾳ σχηματίζουν καὶ ἄλλα πρόσωπα: φέξε μου, θὰ σοῦ τίς βρέξω.

Κάποτε γίνονται ἀπρόσωπα καὶ ρήματα συνηθισμένα, ὅταν φανερώνουν φυσικὸ φαινόμενο: *ρίχνει χαλάζι· κάνει ὥρατο καιρὸ, κρύο.*

Β) Μερικὰ ἄλλα ρήματα: *βολεῖ, μέλει, πρέπει, πρόκειται, συμφέρει.*

Γ) Χρησιμεύουν γιὰ ἀπρόσωπα καὶ ἄλλα ρήματα, τότε ὅμως παίρνουν εἰδικὴ σημασίᾳ ἢ αὐτὸ γίνεται μόνο σὲ ὀρισμένες φράσεις: *ἀξίζει (ἀξίζει καὶ παραξίζει), γίνεται (δὲ γίνεται νὰ μᾶς ἀφήσης μόνους), κοιτεῖ (νὰ ξημερώση), πειράζει, ταιριάζει, τυχαίνει.*

Ἐνώμαλα ρήματα

733. Πολλὰ ρήματα δὲν ἀκολουθοῦν στὸ σχηματισμὸ τους τοὺς κανόνες τῶν ἄλλων ρημάτων. Παρουσιάζουν ἀνωμαλίᾳ ἢ στῆ σχέση τῶν θεμάτων τους (*βλέπω — ἀόρ. εἶδα, μαθαίνω — ἀόρ. ἔ-μαθ-α*), ἢ στὴν κλίση τους (*εἶδα — ὑποταχτ. δῶ, προσταχτ. δές, δῆτε*). Τὰ ρήματα αὐτὰ ὀνομαζόνται **ἀνώμαλα ρήματα**. Παραθέτονται ἐδῶ τὰ συχνότερα.

Ἐνεστώτας	Ἐνεργητικὸς ἀόριστος	Παθ. ἀόριστος	Παθ. μετοχὴ
<i>ἀνεβαίνω</i>	<i>ἀνέβηκα — ἀνέβω — ἀνεβῶ — ἀνέβα, -ῆτε — ἀνέβη — ἀνεβῆ</i>		<i>ἀνεβασμένος</i>
<i>ἄρῃσω, ἄρῃσα-ἄρῃξα (692)</i>	<i>ἄρῃσα</i>		
<i>ἄρταίνω</i>	<i>ἄρτυσα</i>	<i>ἄρτύθηκα</i>	<i>ἄρτυμένος</i>

αὐξάνω	αὐξῆσα	αὐξήθηκα	αὐξημένος
ἀφῆνω	ἄφησα (ἀφῆκα 707) - ἄφησε (ἀφήθηκα) (ἀφέθηκα)		ἀφημένος
βάζω	ἔβαλα	βάλθηκα	βαλμένος
-βάλλω (προ-, προσ-, ἀνα- κ.ἄ.)	-βαλα	-βλήθηκα	-βλημένος
βγάζω	ἔβγαλα	βγάλθηκα	βγαλμένος
βγαίνω	βγήκα - βγῶ, ἔβγα (βγές), βγήτε (675)		βγαλμένος
βλέπω	εἶδα - δῶ, δές (ιδέ), δῆτε- δέστε (675) - δεῖ· μὰ καὶ ἀνάβλεψα, πρόβλεψα	εἰδώθηκα-ιδωθῶ φητικῆς κτλ.	ιδωμένος
βόσκω	βόσκησα	βοσκήθηκα	βοσκημένος
βρέχω	ἔβρεξα	βράχθηκα (κατα-βρέχθηκα) (722)	βρε(γ)μένος
βρίσκω	βροῖκα (ἤβρα) - βρῶ, βρῆς - βρεῖ	βροέθηκα	
γίνομαι	ἔγινα (712)	(γίνθηκα, γενῶ)	γινωμένος
γδέρνω	ἔγδαρα	γδάρθθηκα	γδαρμένος
γέρνω	ἔγειρα		γερωμένος
δέρνω	ἔδειρα	δάρθθηκα	δαρμένος
διαβαίνω	διάβηκα, διαβῶ, διάβει, -ῆτε		
διαμαρτύρομαι		διαμαρτυρήθηκα	διαμαρτυρημένος
διδάσκω	δίδαξα	διδάχθηκα	διδαγμένος
δίνω	ἔδωσα (ἔδωκα 707), δῶσε	δόθηκα	δοσμένος-δομένος
ἐγκατασταίνω (ἐγκαθιστῶ)	ἐγκατάστησα	ἐγκαταστάθηκα	ἐγκαταστημένος
ἐρχομαι, ἐρχόμουν	ἤρθα - ἔρθω ('ρθῶ), ἔλα ἔλατε - ἔρθει ('ρθεῖ)		
εὔχομαι		εὔχθηκα	
θέλω	θῆλῃσα		
θέτω	ἔθεσα	(τέθηκα)	-θεμένος (ἀπο-, κατα-, ἀποσυν- κ.ἄ.)
κάθομαι	κάθισα (712)		καθισμένος
καίω (688)	ἔκαψα	κάηκα	καμμένος
κάνω	ἔκανα - ἔκανα (707β)		καμωμένος
καταλαβαίνω	κατάλαβα		
κατεβαίνω (710β)	κατέβηκα - κατέβω - κατεβῶ, κατέβει, -ῆτε - κατέβη - -βῆ		κατεβασμένος
κλαίω (688)	ἔκλαψα	κλαύθηκα	κλαμένος
λαβαίνω	ἔλαβα		
λαχαίνω	ἔλαχα		
λέ(γ)ω (688)	εἶπα - πῶ (688), πές, πῆτε- πέστε (675) - πεῖ	εἰπώθηκα	εἰπωμένος
μαθαίνω	ἔμαθα	μαθεύθηκα	μαθημένος

μακραίνω	μάκρυνα	μακραινέμενος	
		ἀπομακρύνθηκα	ἀπομακρυσμένος
μένω	ἔμεινα		
μπαίνω	μπήκα - μπῶ, ἔμπα (675), μπήτε - μπῆ		μπασμένος
ντροπόμαι		ντροπήκα (722B)	
παθαίνω	ἔπαθα		(-παθημένος)
παραγγέλλω, ἀγγέλλω	παράγγειλα	παραγγέλθηκα	παραγγελλόμενος
πάω βλ. πηγαίνω			
πετυχαίνω	πέτυχα		πετυχημένος
πέφτω	ἔπεσα		πεσμένος
πηγαίνω, πάω (688)	πήγα - πάω, ἄμε - ἄμετε (675) - πάει		πηγεμένος
πίνω	ἤπια - πιῶ, πίες, πιῆτε - πιέ(σ)τε	πιώθηκα	πιωμένος
πλένω	ἔπλυνα	πλύθηκα	πλυμένος
σέβομαι		σεβάσθηκα	
σέρνω	ἔσυρα	σύρθηκα	συρμένος
σπέρνω	ἔσπειρα	σπάρθηκα	σπαρμένος
στέκομαι, στέκω, στέκα - ἄτε		στάθηκα, στάσου, (ἔνεστ. στεκάμενος)	
στέλνω	ἔστειλα	στάλθηκα	σταλμένος
στρέφω	ἔστρεψα	στράφηκα (722)	στραμμένος -στρεμμένος
σωπαίνω	σώπασα	σιωπήθηκα	σωπασμένος -σιωπημένος
σ(ι)-ωπῶ	(ἀπο-, παρα-) -σιώπησα		
τείνω	ἔτεινα	-τάθηκα	
τρέπω	ἔτριψα	τράπηκα (722)	τραμμένος
τρώ(γ)ω (688)	ἔφαγα - φά(γ)ω (688)	φαγώθηκα	φαγωμένος (ἀποτυχημένος)
τυχαίνω	ἔτυχα		τύσχεμένος
ὑπόσχομαι		ὑποσχέθηκα	
φαίνομαι		φάνθηκα (722)	(κακοφανισμένος)
φεύγω, φεῦγε, -γα	ἔφυγα		
φταίω (688)	ἔφταιξα		
χαίρομαι		χάρηκα (722)	(ἔνεστ. χαρούμενος)
χορταίνω	χόρτασα		χορτασμένος
ψέλλω	ἔψαλα	(ψάλλθηκα)	ψαλμένος

ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ΜΕΤΟΧΕΣ

734. Μετοχή ἔχουν στήν ἔνεργητική φωνή ὁ ἔνεστώτας καί στήν παθητική φωνή ὁ παρακείμενος. Ἔτσι ἔχει συνήθως ἓνα ρῆμα δύο με-

τοχές, πού λέγονται *ἐνεστωτική* ἢ *ἐνεργητική μετοχή* καί *μετοχή τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου* ἢ *παθητική μετοχή*.

Ἡ *ἐνεργητική μετοχή* τελειώνει σέ (-*οντας*): *λέγοντας, πηδών-τας*. Ἡ *παθητική μετοχή* τελειώνει σέ -*μένος*: *δεμένος, θλιμμένος*.

735. Ἡ *ἐνεργητική μετοχή* φανερώνει πράξη πού γίνεται ἑξακο-λουθητικά—ἀδιάκοπα ἢ μ' ἐπανάληψη—σύμφωνα μέ τὸ σημαινόμενο ἀπὸ τὸ ρῆμα τῆς προσωπικῆς ἔγκλισης: ὁ Πάυλος *ἔφυγε τρέχοντας*.

736. Ἡ *παθητική μετοχή* φανερώνει πράξη πού εἶχε συντελε-στῆ τὸν καιρὸ πού φανερώνει τὸ ρῆμα τῆς προσωπικῆς ἔγκλισης: τὸν *βρήκαμε λυπημένο*.

Ἡ παθητικὴ μετοχὴ ἰσοδυναμεῖ συχνὰ μ' ἐπίθετο: *ἔτρεχε φοβι-σμένη, τραγοῦδι θλιβερό καὶ παραπονεμένο* (παραπονιάριχο).

737. Ἡ παθητικὴ μετοχὴ σχηματίζεται καὶ ἀπὸ ρήματα τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς, πού δὲν ἔχουν ἄλλους τύπους τῆς παθητικῆς: *ἀκουμπῶ—ἀκουμπισμένος, βασιλεύω—βασιλεμένος, ταξιθεύω—ταξι-δεμένος*.

738. Κάποτε ἡ ἴδια παθητικὴ μετοχὴ μπορεῖ νὰ ἔχη κατὰ τὴν περίσταση καὶ ἐνεργητικὴ καὶ παθητικὴ σημασία: *βγήκα κερδισμένος—κερδισμένα λεπτά, ἔφυγε φαγωμένος—πίτα φαγωμένη*.

739. Γ.—Ἡ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ ἐνεστώτα. Σὲ μερικὰ ρή-ματα σχηματίζεται, σπάνια, ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ τους θέμα καὶ μετοχὴ παθητικοῦ ἐνεστώτα. Ἡ μετοχὴ αὐτὴ τελειώνει σὲ -*άμενος, -οόμενος, -όμενος* καὶ εἶναι συνήθως ἐπίθετο ρηματικό, πού συχνὰ ἔχει καταντή-σει οὐσιαστικό: *τὸν εἶδα τρεμάμενο, τρεμάμενα χεῖλη, γλυκολυπούμενη χαμογελάει* (Σολωμός), *οἱ ἐργαζόμενες γυναῖκες, τὸ ἐξαγόμενο*. Τέτοιες ἐνεστωτικὲς μετοχὲς εἶναι:

πουλὶ πειάμενο, στεκάμενα νερά· τὰ βρεχάμενα τοῦ карабиоῦ· θεοφοβούμενος, τρεχούμενο νερό, χαρούμενος· τὰ βρισκόμενα, τὰ κρατούμενα, τὰ μελλούμενα, τὰ λαλούμενα, τὸ πλεούμενο, τὸ προηγού-μενο, τρεχούμενος (λογαριασμός)

οἱ ἐρχόμενες γενεές, κυμαινόμενος πληθυσμός· ἐμπορευόμενος, ἐν-διαφερόμενος, τὰ λεγόμενα, μαθητευόμενος, περιοχόμενο, προστατευό-μενος.

740. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. Τὸ (ο) στὶς μετοχές σὲ (*ομενος*) γράφεται μὲ ο *διαν τονίζεται* καὶ μὲ ω *διαν δὲν τονίζεται*:

ἐμπορευόμενος, λεγόμενος—εἰπωμένος, φαγωμένος, ξηλωμένος.

Γιὰ τὴν ὀρθογραφία τῆς ἐνεργητικῆς καὶ παθητικῆς μετοχῆς βλ. ἀκόμη §§ 690.3, 729.

II. ΑΚΛΙΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

741. Ἐπιρρήματα λέγονται οἱ ἀκλίτες λέξεις πού προσδιορίζουν ἰδίως τὸ ρῆμα φανερώνοντας τόπο, χρόνο, τρόπο, ποσὸ κ.ά. :
ἔπεσα κάτω, φεύγω αὐριο, δὲ βλέπω καλά, μοῦ ἀρέσει πολὺ.

Τὰ ἐπιρρήματα μπορεῖ νὰ προσδιορίζουν καὶ ἐπίθετα, οὐσιαστικά ἢ ἄλλα ἐπιρρήματα : πολὺ μεγάλος, σὴν κάτω συνοικία, κάπως καλύτερα.

742. Κατὰ τὴ σημασίαν τους εἶναι τὰ ἐπιρρήματα πέντε εἰδῶν : α) τοπικά, β) χρονικά, γ) τροπικά, δ) ποσοτικά καὶ ε) βεβαιωτικά, δισταχτικά ἢ ἀρνητικά, πού χρησιμεύουν νὰ δώσουν στὸ λόγο μορφὴ βεβαιωτική, δισταχτική ἢ ἀρνητική.

743. Α. Τοπικά.—Τὰ κυριότερα τοπικά ἐπιρρήματα εἶναι τ' ἀκόλουθα :

α) Ἐρωτηματικά : πού ; (ποῦθε ;).

β) Ἀναφορικά : πού, ὅπου, ὅπουδῆποτε.

γ) Θετικά : ἐδῶ, ἐκεῖ, παρακεῖ (καὶ παρέκει, πάρα κεῖ), αὐτοῦ, ἄλλοῦ, παντοῦ, κάπου, πουθενά.

δ) ἄπάνω (ἐπάνω), κάτω, χάμω, καταγῆς, μέσα (μέσ), ἔξω, (ἐμπρὸ (μπροστά), πίσω, δεξιά, ἀριστερά

ψηλά, χαμηλά, κοντά, (σπανιότ.) σιμά, πλάι, δίπλα, παράπλευρα, παράμερα, ἀπόμερα, μακριά, ἀνίκρου καὶ ἀνικρύ, κατάνικρου, ἀνανι, γύρω, τριγύρω, δλόγυρα, (περίγυρα, γύρωθε),

μεταξύ, ἀναμεταξύ, ἀνάμεσα, πέρα, ἀντίπερα,

βόρεια, νότια, ἀνατολικί, δυτικά, βορειοανατολικά κτλ.

744. Β. Χρονικά.—Τὰ κυριότερα χρονικά ἐπιρρήματα εἶναι :

α) Ἐρωτηματικά : πότε ;

β) Ἀναφορικά : πού, ὅποτε, ὅποτεδῆποτε.

γ) Θετικά : ποτέ, πότε ποτέ, κάποτε, ἐνίοτε, κάπου κάπου, πάντα, πάντοτε, ἄλλοτε, ὀλοένα, τότε, τώρα, ἀμέσως, εὐθύς, κιόλας (κιόλα), ἤδη, πιά, μόλις, ἀκόμη (ἀκόμα), πάλι, ξανά, συχνά, συνήθως,

ἔστερα, ἔπειτα, κατόπι, πρώτα, πρῶν, πρωτίτερα, ἐξαρχῆς, ἀπαρχῆς, νωρίς, ἀργά, γρηγορα, σὴν ὥρα, ἐγκαίρως, μαζί, ἀδιάκοπα,

χτές, προχτές, σήμερα, (ἐ)ψές, ἀπόψε, ἀνήμερα, αὐριο, μεθαύριο—πέρι, πρόπερι, φέτος, τοῦ χρόνου, πρῶν (τέως).

Μερικὰ χρονικὰ ἐπιρρήματα λέγονται ἀπὸ δυὸ φορές, σὲ δύο ἀντίστοιχα μέλη μιᾶς πρότασης σύνθετης : *πότε . . . πότε, ἄλλοτε . . . ἄλλοτε.*

745. Γ. Τροπικά.—Τὰ κυριότερα τροπικά ἐπιρρήματα εἶναι :

α) Ἐρωτηματικά : *πῶς ;*

β) Ἀναφορικά : *καθώς, ὅπως.*

γ) Θετικά : *ἔτσι, μαζί, κάπως, ἀλλιῶς, ὁποῦδήποτε, καλὰ, κακά, σιγά* (σπανιότ. ἀγάγια), *ἔξαφνα* (ἄξαφνα, ξαφνικά), *ἴσια, ὠραῖα, χωριστά, συνεχιστά, μόλις, ἀκουστά, (ἐ)πίστομα, μπρούμυτα—μόνο καὶ μονάχα* (μοναχά), *καθ'αυτὸ* (καθ'αυτοῦ), *ἴσια ἴσια, διαμιᾶς, μεμιᾶς, μονομιᾶς, ἐπίσης, ἐπικεφαλῆς, ἰδίως, κυρίως, προπάντων, εἰδεμῆ, τοῦ κάκου, τυχόν, χάρισμα, παμνηφεί, σταυροπόδι· καλῶς* (καλῶς νὰ ὀρίση, καλῶς τη), *ἀκριβῶς, ἐντελῶς, καταλεπτῶς, συνεπῶς, εὐτυχῶς, ἐξῆς, καθ'ἑξῆς*

(γιὰ γλῶσσες) *ἑλληνικά, ἀρβανίτικα, γαλλικά* κτλ.

(γιὰ ντύσιμο) *φράγκικα, βλάχικα, χωριάτικα* κτλ.

746. Ἐπιρρήματα σὲ -α.—Ἐχωριστὰ πολυάριθμα εἶναι τὰ ἐπιρρήματα σὲ **-α**, τροπικά τὰ περισσότερα, ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὸν πληθυντικὸ τοῦ οὐδετέρου τῶν ἀντίστοιχων ἐπιθέτων : *ὠραῖος—(περᾶσαμε) ὠραῖα, βαθῦς—(ἀνάσανε) βαθιά, κυριακάτικος—(ἔφυγε) κυριακάτικα.*

Συχνὰ σχηματίζονται ἐπιρρήματα τροπικά σὲ **-α** καὶ ἀπὸ τὸ οὐδέτερο ρηματικῶν ἐπιθέτων σὲ **-τος** : *κουφωτὸς—ἔκλεισε τὰ παράθυρα κουφωτά, ξυστὸς—πέρασε πλάι μου ξυστά.*

747. Ἐπιρρήματα σὲ -ως.—Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐπιρρήματα σὲ **-α** (**-ά**) μποροῦν νὰ σχηματιστοῦν καὶ σὲ **-ως** (**-ῶς**) : *ἄσχετα—ἀσχέτως, βέβαια—βεβαίως, σπάνια—σπανίως, χοντρικά—χοντρικῶς.*

748. Μερικὰ ἐπιρρήματα σὲ **-ως** ἔχουν διὰ φ ο ρ ε τ ι κ ῆ σ η μ α σ ί α ἀπὸ τὰ ὁμοιά τους σὲ **-α** :

*τὸ ἀγόρασε ἀκριβὰ
περᾶσαμε σὶ τὸ ταξίδι ἔκτακτα
περᾶσαμε εὐχάριστα*

*ἀκριβῶς αὐτὸ ἐνοσοῦσα καὶ ἐγὼ
εἶχαν ἐκτάκτως μεγάλα κέρδη
δέχομαι εὐχαρίστως ὅσα λές.*

749. Ὁμοιωματικά μόρια.—Στὰ τροπικά ἐπιρρήματα μποροῦμε νὰ περιλάβωμε καὶ τὰ ὁμοιωματικά μόρια **σάν** καὶ **ὡς**.

Τὸ ὁμοιωματικὸ μόριο **σά(ν)** (135) συνοδεύει ὀνόματα ἢ ἀντωνυμίες : *χυτὴ σὰ λαμπάδα, ἔμοιαζε σὰ μαῦρος, εἶναι σάν ἐσένα.*

750. Ἀνάλογη εἶναι ἡ σημασία τοῦ **ὡς** : *τὸν δέχτηκαν ὡς σωτήρα.*

751. Δ. Ποσοτικά.—Τὰ κυριότερα ποσοτικά ἐπιρρήματα εἶναι.

α) Ἐρωτηματικά : *πόσο ;*

β) Ἐναφορικά: *ὄσο, ὁσοῦ ποιε.*

γ) Θετικά: *τόσο, μόνο, πολύ, περισσότερο, πῶς, λίγο, λιγάνι, λιγότερο, κομμάτι, ἀρκετά, κάμποσο, σχεδόν, τουλάχιστο(ν), ἀπάνω κάτω, περίπου, ὡς, ἐξίσου, μόλις, καθόλου, διόλου, ὀλωςδιόλου, ὀλότεια, μᾶλλον (εἶναι μᾶλλον κοντός), μέρος . . . μέρος, μισό . . . μισό, ἐν μέρει . . . ἐν μέρει.*

752. Στὰ ποσοτικά επιρρήματα ἀνήκει καὶ τὸ ἐπιτατικὸ *πάρα*, πὸν προτάσσεται σ' ἐπιρρήματα καὶ ἄλλες λέξεις γιὰ νὰ δυναμώσῃ τὴν ἔννοιάν τους: *κατοικεῖ πάρα πάνω, ὁ πάρα προσπαπούλης, τὴν πάρα ἄλλη ἐβδομάδα.*

Τὸ ἐπιτατικὸ ἐπιρρημα *πάρα*, πὸν βρίσκεται συχὰ καὶ σὲ σύνθετα (μὲ τὸ *παράπανω, παραπανισὸς* δὲν πρέπει νὰ μετερθεύεται μὲ τὴν πρόθεση *παρά*).

753. Ε.—Βεβαιωτικά, δισταχτικά, ἀρνητικά.—Τὰ κυριότερα ἐπιρρήματα τῆς κατηγορίας αὐτῆς εἶναι:

α) Βεβαιωτικά: *ναί, μάλιστα, βέβαια, βεβαιότατα, ὀρισμένως, ἀλήθεια (ἀληθινά), ὀσωτά, τῶντι.*

β) Δισταχτικά: *ἴσως, τάχα (τάχατε), (σπανιότ.) ἄραγε, δῆθεν, πιθανό(ν).*

γ) Ἐρνητικά: *ὄχι, δὲ(ν) (135), μή(ν) (135), ὄχι βέβαια, πιά.*

754. Γιὰ καταφατικὴ ἀπάντησι χρησιμεύει καὶ τὸ *πῶς ὄχι!* Ἀπαντώντας μὲ τὸ *πῶς ὄχι* σὲ ἀρνητικὴ ἐρώτησι ἀποφεύγομε τὴν ἀβεβαιότητα πὸν θ' ἀφῆνε ἡ ἀπάντησι μὲ τὸ *ναί*: *Δὲν ἔρχομαι;—Πῶς ὄχι! ὄχι. ἔρχομαι. Δὲ θὰ πληροῦς;—Πῶς ὄχι, ὄχι. θὰ πληρώσω.*

755. Γενικὲς παρατηρήσεις γιὰ τὰ ἐπιρρήματα.—Πολλὰ ἐπιρρήματα λέγονται δύο φορὲς καὶ τότε δυναμώνει τὸ νόημά τους: *ἀπάνω ἀπάνω, ψηλὰ ψηλά, πλάι πλάι, πρῶτα πρῶτα, ἀγάλια ἀγάλια, ἴσως ἴσως.*

Ἄλλοι συνδυασμοὶ ἐπιρρημάτων εἶναι: *ποῦ καὶ ποῦ, ἔτσι κι ἔτσι, ἀραὶ καὶ ποῦ, ἀπάνω κάτω, λίγο πολύ, γύρω τριγύρω, ἐδῶ πέρα. κτλ.*

756. Ἐπιρρηματικὴ χρῆσι τῶν οὐσιαστικῶν.—Συχὰ ἔχουν ἐπιρρηματικὴ σημασία καὶ οὐσιαστικά (σ' αἰτιατικῇ): *πηγαῖνω σχολεῖο, καθότιαν σπῆτι, πῆσο τὸ παιδί ἀγκαλιά, πάω περίπατο, ταξίδι, ἔφυγε τρεχάλα, ἔφυγε χαράματα, ταξιδεύει χειμῶνα καλοκαίρι κτλ. Γενικὴ ὀνόματος ἔχομε στίς ἐπιρρηματικὲς φράσεις: τοῦ κάκου, καλοῦ κακοῦ, στεριάς.*

757. Ἐπιρρηματικὲς ἐκφράσεις.—Συχὰ χρησιμεύουν γιὰ ἐπιρρήματα καὶ ἔχουν τὴν ἴδια σημασία ἐκφράσεις ἀπὸ ὀρισμένους λέξεις: σ' *ἀλήθεια ἀλήθεια, καμιά φορὰ κάποτε. Τέτοιες ἐκφράσεις εἶναι: κάθε μέρα, μέρα μὲ τὴν ἡμέρα, τίς προάλλες, ἀπὸ ὄω κι ἐμπρός, ἐδῶ καὶ τόσα χρόνια, μιά γιὰ πάντα, μιά καὶ καλή, σὸ βρόντο, σὸ τυφλά, σὸ πεταχτά, σὸ χαμένα, γιὰ καλή (μας) τύχη κτλ.*

Συσχετικά ἐπιρρήματα

758. Σὲ κάθε ἐρώτηση πού κάνομε μ' ἓνα ἐρωτηματικό ἐπιρρημα μπορεῖ νὰ δοθῆ ἀνίστοιχα ἀπάντηση μὲ ὀρισμένα κάθε φορά ἐπιρρήματα ἀόριστα, δειχτικά καὶ ἀναφορικά. Ὅλα αὐτὰ τ' ἀνίστοιχα ἐπιρρήματα ὀνομάζονται *συσχετικά ἐπιρρήματα*.

759. Πίνακας συσχετικῶν ἐπιρρημάτων

Ἐρωτηματικά	Ἀόριστα	Δειχτικά	Ἀναφορικά
πού ;	κάπου, ἄλλου	ἐδῶ, αὐτοῦ, ἐκεῖ, πουθενά	πού, ὅπου, ὅπου- δήποτε
πότε ;	κάποτε, ἄλλοτε	τότε, τώρα, ποτέ	πού, ὅποτε, ὅποτε- δήποτε
πῶς ;	κάπως, ἄλλιωῶς	ἔτσι	ὅπως, καθῶς, ὁ- πωςδήποτε
πόσο ;	κάμποσο	τόσο, καθόλου	ὅσο

760.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ—ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

Α.—Οἱ καταλήξεις

1. Τὸ (ο) στὸ τέλος τῶν τοπικῶν ἐπιρρημάτων γράφεται μὲ ω : κάτω, ἐδῶ, γύρω.

2. Τὸ (ος) στὸ τέλος τῶν ἐπιρρημάτων τὸ γράφομε μὲ ω : πῶς, ἄλλιωῶς, ἀκριβῶς, ἀμέσως, ἀπολύτως.

Ἐξαιροῦνται : ἐμπρός, ἐντός, ἐκτός, τέλος, (ἐ)φέτος.

3. Τὸ (ια) στὸ τέλος τῶν ἐπιρρημάτων τὸ γράφομε μὲ ι : κατοικεῖ μακριά, ξαπλώθηκε φαρδιά πλατιά.

4. Τὸ (ις) στὸ τέλος τῶν ἐπιρρημάτων τὸ γράφομε μὲ ι : νωρίς, μόλις, ἀποβραδὺς, ὄλονυχτις, κοντολογίς.

Γράφονται μὲ η μερικά σύνθετα ἀπὸ γενική : ἐπίσης, ἀπαρχῆς, ἐξαρχῆς, καταγῆς, καταμεσῆς, ἐπικεφαλῆς.

5. Ἀπὸ τὰ ἐπιρρήματα σὲ (ι) γράφομε :

Μὲ ι τὸ ἔτσι, μαζί, πάλι, πῆρσι, τῶντι, κομμάτι, ὄχι, σταυροπόδι, μονορούφι. Μὲ η τὸ ἀκόμη, πεζῆ, εἰδεμῆ, μή. Μὲ υ τὸ ἀντικρύ, μεταξὺ, πολὺ. Μὲ ει τὸ ἐνεῖ, παμνηφεί.

Β.—Τονισμός

6. Ἡ μακρόχρονη λήγουσα τῶν ἐπιρρημάτων παίρνει περισπωμένη : πού, παντοῦ, ἐδῶ, ἐκεῖ, πεζῆ, πῶς, ἄλλιωῶς, εὐτυχῶς, καταγῆς.

Ἐξαιροῦνται τ' ἀναφορικά πού, πῶς, καθῶς καὶ τὸ μή, εἰδεμῆ, παμνηφεί, πού παίρνουν στὴ σειρά τοῦ λόγου βαρεία.

Εἶναι μακρόχρονη καὶ ἡ λήγουσα τῶν ἐπιρρημάτων σὲ -ας : μεμιᾶς.

7. Τὸ -α στὸ τέλος τῶν παροξύτωνων ἐπιρρημάτων λογαριάζεται γιὰ τὸν τονισμό βραχύχρονο : πρῶτα, σπονδαῖα.

τὴν εἶδα τελευταία ἀλλὰ ἔφρασε σὸ τέρμα τελευταία.
Γιὰ τὸν τονισμὸ τοῦ νὰ καὶ τοῦ μά, βλ. § 56.3, 777.

Γ.—*Ἐκθλιψη*

8. Τὰ ἐπιρρήματα ἐδῶ, ἐκεῖ μπορεῖ νὰ πάθουν ἀφαίρεση μόνο ἂν ἀκολουθοῦν λέξη πού τελειώνει σὲ (α), (ο), (ου) ἢ τονισμένο (ε). Στὰ ἐπιρρήματα αὐτά, πού ἔπαθαν ἀφαίρεση, δὲ σημειώνεται ἀπόστροφος (122):

ἔλα δῶ, ἀπὸ κεῖ, φέρ' το δῶ ἀλλὰ ἦρθ' ἐδῶ, πᾶμ' ἐκεῖ, κοίταξ' ἐκεῖ.

*Ἐπειτα ἀπὸ τὸ καὶ τὰ ἐπιρρήματα αὐτά δὲ χάνουν τὸ ε. Τὸ καὶ ἔμως μπορεῖ νὰ γραφῆ κι (116): κι ἐδῶ (ἔχι καὶ δῶ).

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ

761. Προθέσεις ὀνομάζονται ἄκλιτα πού μπαίνουν ἔμπρὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα ἢ τὰ ἐπιρρήματα γιὰ νὰ φανερώσουν μαζί τους τόπο, χρόνο, τρόπο, ποσό, αἰτία κτλ.: ἔκοψε ὡς τώρα μὲ τὸ μαχαίρι τρία κλωνάρια ἀπὸ τὴν τριανταφυλλιά. Οἱ προθέσεις εἶναι:

Πέντε μονοσύλλαβες: *μέ, σέ, γιά, ὡς, πρὸς.*

*Ἐφτά δισύλλαβες: *κατά, μετὰ, παρὰ, ἀντί (ἀντίς), ἀπό, χωρὶς, δίχως.*

*Ἡ τρισύλλαβη *ἴσαμε.*

762. *Ἀπὸ τίς προθέσεις μερικὲς συνηθίζονται μόνο στὴ σύνταξη. Τέτοιες εἶναι οἱ *μέ, σέ, γιά, ὡς, χωρὶς, δίχως, ἴσαμε.*

Συνηθίζονται καὶ στὴ σύνθεσις, ὡς πρῶτα συνθετικά, οἱ προθέσεις *πρὸς, μετὰ, κατά, παρὰ, ἀντί, ἀπὸ.*

763. Στὴ σύνταξη οἱ προθέσεις μπαίνουν κανονικὰ μ' αἰτιατικὴ τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ἄντωνυμιῶν.

Μόνο οἱ προθέσεις γιὰ καὶ ἀπὸ συντάσσονται σὲ μερικὲς περιπτώσεις καὶ μὲ ὀνομαστική: ἀπὸ *δήμαρχος κλητήρας, γυρεύει θέση γιὰ ἐπιστάτης.*

Μερικὲς προθέσεις βρίσκονται συναγμένες καὶ μὲ γενική. Αὐτὸ γίνεται προπάντων σὲ στερεότυπες ἐκφράσεις καὶ φράσεις: *πρὸς πάππου, πρὸς Θεοῦ, μετὰ χαρᾶς, ἀπὸ χρόνου, ἀπὸ Θεοῦ.* Τὴ σύνταξη αὐτὴ τὴ βρίσκομε καὶ σὲ μερικὲς λέξεις σύνθετες ἀπὸ προθέσεις, πού διατήρησαν ἔτσι τὴν παλιὰ σύνταξη: *καταγῆς* (κάτω στὴ γῆ), *ἀπενθίας, ἀπαρχῆς.*

764. Οἱ προθέσεις *μέ, σέ, γιά, κατά, παρὰ, ἀπὸ* παρουσιάζονται καὶ *χωρὶς τὸ τελικὸ τους φωνῆεν:*

α) *Ἡ πρόθεσις *σέ* χάνει τὸ *ε* ἔμπρὸς ἀπὸ τὸ *τ* τοῦ ἄρθρου καὶ γράφεται μαζί μὲ αὐτὸ σὲ μιὰ λέξη: *στὰ φύλλα* (375).

β) Ἡ πρόθεση ἀπό συχνά παθαίνει ἀποκοπή τοῦ ο ἐμπρός ἀπὸ τοὺς τύπους τοῦ ἄρθρου πὺν ἀρχίζουσαν ἀπὸ τ (133). Αὐτὸ γίνεται προπάντων στὸ διάλογο καὶ στὴν ποιητικὴ γλῶσσα.

γ) Οἱ προθέσεις σέ, ἀπὸ χάνουν συχνά τὸ τελικὸ τους φωνῆεν ἐμπρός στὸ ἀρχικὸ φωνῆεν τῆς ἀκόλουθης λέξης ὅταν αὐτὸ εἶναι πιὸ δυνατὸ ἀπὸ τὸ δικό τους, ἰδίως ὅταν αὐτὸ εἶναι ὅμοιο μὲ τὸ δικό τους (113, 115).

Οἱ προθέσεις γιά, κατά, παρὰ μπορεῖ νὰ χάσουν τὸ τελικὸ τους φωνῆεν ἐμπρός ἀπὸ ἀπὸ ἄλλο α: γι' αὐτό, κατ' αὐτά.

765. Τὸ εἰς, παλιότερος τύπος τοῦ σέ, βρίσκεται σπάνια, σὲ μερικὲς στερεότυπες ἢ ἱστορικὲς φράσεις, σὲ δημοτικὰ τραγοῦδια κτλ.: εἰς εἶη πολλά, εἰς ὑγίαν, εἰς ἀνώτερα, εἰς βάρος σου.—Κοιμάται, κοιμάται εἰς ὕπνο βαθύ (Σολωμός).

766. Ἡ πρόθεση ὡς δὲν πρέπει νὰ μπερδεύεται μὲ τὸ ὁμοιοπατικὸ μόριο ὡς καὶ μὲ τὸ σύνδεσμο ὡς.

767. Ἡ πρόθεση ἀντί συντάσσεται καὶ μ' ἐμπρόθετα ἀπὸ τὶς προθέσεις μέ, σέ, ἀπο: ἀντί μ' ἔσένα, ἀντί ἀπὸ καί.

768. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.** Τὸ συγκομμένο σ(ἐ) ὕστερ' ἀπὸ τὸ ὡς δὲ γράφεται: ὡς τὶς πέντε, ὡς τὸ σπίτι, ὡς ἐμᾶς, ὡς ἐκεῖνο τὸ μέρος.

769. **Ἀπαρχαιωμένες προθέσεις σ' ἐκφράσεις στερεότυπες.**— Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς παραπάνω προθέσεις λέγονται καὶ μερικὲς ἄλλες, ἀρχαῖες, ἢ τύποι ἀρχαῖοι ἀπὸ προθέσεις σημερινές, σὲ μερικὲς ἰδίως ἐκφράσεις στερεότυπες ἢ ἄλλες φράσεις, ἱστορικὲς κτλ. Οἱ προθέσεις αὐτὲς συχνά συντάσσονται μὲ γενικὴ καὶ εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

διὰ (στὴ σημερινὴ γλῶσσα: γιά): διὰ πυρός καὶ σιδήρου. ("Ἔτσι καὶ τὸ σύνθετο διαμιάς).

ἐκ - ἐξ (σήμερα ξε-, 216): ἐκ Θεοῦ, ἐξ οὐρανοῦ. ("Ἔτσι καὶ τὰ σύνθετα ἐξαιτίας, ἐξαρχῆς κτλ.).

ἐν: ἐν γνώσει, ἐν μέρει, ἐν τάξει.

ἐπὶ: ἐπὶ Φραγκοκρατίας, ἐπὶ Καποδίστρια. ("Ἔτσι καὶ τὰ σύνθετα ἐπικεφαλῆς, ἐπιτέλους).

πρὸ: πρὸ Χριστοῦ, πρὸ (δ)λίγου. ("Ἔτσι καὶ προπάντων).

ὑπέρ: ὑπὲρ τὸ μέτρο, καὶ ἐπιρρηματικά: ἔχει πολλὰ τὰ ὑπέρ.

Κάποτε παίρνονται προθετικὰ τὰ ἐπιρρήματα ἐναντίον, ἐξαιτίας, τὸ πλὴν καὶ τὸ μέσον, ἔπειτα τὸ γράμμα μέσο Θεσσαλονίκης.

770. Χρησιμοποιεῖται ὡς μαθηματικοὶ ὄροι συνταγμένες μὲ ὀνομαστικὴ οἱ ἀρχαῖες προθέσεις σύν, ἐπὶ, διὰ, τὸ πλὴν καὶ τὸ μείον.

σύν	καὶ	διακόσις σύν τέσσερις
ἐπὶ	φορῆς	δύο ἐπὶ χίλια
διὰ	μοιρασμένο μὲ	ἐκατὸ διὰ δεκατρία
πλὴν	ἀπὸ	δῶδεκα πλὴν τέσσερα
μείον	ἀπὸ	ΑΒ μείον ΒΓ

771. Ἴσοδυναμοῦν μὲ προθέσεις καὶ πολλὰ ἐπιρρήματα ποῦ παίρνουν στὸ τέλος τους μιὰ ἀπὸ τὶς προθέσεις *μέ, σέ, ἀπό: πῖσω ἀπὸ τὶς γλάστρες, σὺ μ-φωνα μὲ τὴ γνώμη σου, μέσα στὴ δεξαμενὴ.*

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ

772. *Σύνδεσμοι* λέγονται οἱ ἀκλιτες λέξεις ποῦ χρησιμεύουν γιὰ νὰ συνδέουν λέξεις ἢ προτάσεις μεταξύ τους:

ἢ μέρα καὶ ἢ νύχτα, κάθομαι καὶ περιμένω

773. Κατὰ τὴ σημασίαν ποῦ ἔχουν οἱ σύνδεσμοι εἶναι:

1. *Συμπλεκτικοί*: *καί, οὔτε, μήτε, οὐδέ, μηδέ.*

Τὸ *καί* ἔχει ἔμπρὸς ἀπὸ φωνῆεν καὶ τὸν τύπο *κι* (116, 549, 760.8).

Τὸ *οὐδέ, μηδέ* λέγονται σπάνια, προπάντων στὸν ποιητικὸ λόγον. Τὸ *οὔτε* εἶναι πῶς συχρὸ ἀπὸ τὸ *μήτε*, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει διαφορὰ σημασίας μεταξύ τους.

2. *Διαχωριστικοί*: *ἢ, εἴτε.*

3. *Ἀντιθετικοί*: *μά, ἀλλά, παρὰ, ὅμως, ὥστόσο, ἐνῶ, ἄν καί, μολοντί, μόνο.*

4. *Συμπερασματικοί*: *λοιπόν, ὥστε, ἄρα, ἐπομένως, πού.*

5. *Ἐπεξηγηματικοί*: *δηλαδή.*

6. *Εἰδικοί*: *πὼς, πού, ὅτι.*

Μεταχειριζόμεστε τὸ *ὅτι* στὴ θέση τοῦ *πὼς*: α) ὅταν ἀλλιῶς σωρεύονται πολλὰ *πὼς*, καὶ μάλιστα ἀλυσοδεμένα τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, β) στὴν ἀρχὴ τῆς περιόδου, γ) γιὰ λόγους εὐφωνίας, ὅταν ἀλλιῶς θὰ εἶχαμε πολλὰ *π*: *μοῦ εἶπε πὼς πρέπει.*

7. *Χρονικοί*: *ὅταν, σάν, ἐνῶ, καθὼς, ἀφοῦ, ἀφότου, πρὶν (πρὶν νά), μόλις, προτοῦ, ὥσπου, ὥσόντου, ὅσο πού, ὅποτε.*

8. *Αἰτιολογικοί*: *γιατί, ἐπειδὴ, ἀφοῦ, τί (ποιητικό).*

9. *Ἐπιθετικοί*: *ἄν, σάν, ἄμα.*

10. *Τελικοί*: *νά, γιὰ νά (δυνατότερον ἀπὸ τὸ νά).*

11. *Ἀποτελεσματικοί*: *ὥστε (νά), πού.*

12. *Δισταχτικοί*: *μή(ν) (135), μήπως.*

13. *Συγκριτικοί*: *παρὰ.* Χρησιμεύει νὰ ξεχωρίσῃ στὴ σύγκριση τὸ δεύτερον ὄρον.

774. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.** — 1. Δὲν πρέπει ν' ἀνακατώνεται ὁ εἰδικὸς σύνδεσμος *πὼς* μὲ τὸ τροπικὸ ἐπίρρημα *πὼς* (56.2).

2. Δὲν πρέπει ν' ἀνακατώνεται ὁ εἰδικὸς σύνδεσμος *πού* μὲ τὸ τροπικὸ ἐπίρρημα *πού* (56.2).

3. Δὲν πρέπει ν' ἀνακατώνεται ὁ εἰδικὸς σύνδεσμος διὰ τὴν ἀναφορικὴν ἀντωνυμίαν ὅτι (574).

775. Μόρια.—Μποροῦν νὰ λογαριαστοῦν στοὺς συνδέσμους καὶ μερικὲς λεξοῦλες, **μόρια**, πολὺ συχνὰ στὴ γλώσσα μας καὶ μὲ ποικίλες σημασίαι. Τὰ μόρια αὐτὰ εἶναι τὸ *ἄς*, *θά*, *νά*, *μά*, *γιά*.

1. Τὸ *ἄς* σημαίνει συνήθως προτροπὴ ἢ συγκατάθεσις: *ἄς πηγαίωμε, ἄς παίξῃ*.

2. Τὸ *θά* εἶναι κατὰ τὴν σημασίαν:

α) μελλοντικόν: *θά ξεκινήσω*

β) δυνητικόν: *θά σοῦ τὰ ἔστειλαν ἂν τὰ εἶχα*

γ) πιθανολογικόν (ἴσως): *θά διαβάξῃ τώρα*.

3. Τὸ βουλευτικόν *νά*: *νά τὸ δώσωμε, νὰ μὴ μοῦ γράψῃς! νὰ σοῦ πῶ!*

4. Τὸ δειχτικόν *νά*: *νά τες, νὰ πού εἶχα δίκιον*.

5. Τὸ ὀρκωτικόν *μά*: *μά τὴν ἀλήθειαν*.

6. Τὸ προτροπικόν *γιά*: *γιά ἐλάιτε, γιά νὰ δῶ*.

776. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—1. Ἡ πρόθεσις *γιά* παίρνει βαρεῖαν: *γιά ποῦ*; Τὸ προτροπικόν μόριον *γιά* καὶ ὁ διαχωριστικὸς σύνδεσμος *γιά* παίρνουν ὀξεῖαν: *γιά ἔλα, γιά ἐδῶ γιά ἐκεῖ* (56.3).

2. Ὁ σύνδεσμος *μά* παίρνει βαρεῖαν: *μά σοῦ τὸ εἶπα*.

Τὸ μόριον *μά* παίρνει ὀξεῖαν: *μά τὴν ἀλήθειαν* (56.3).

3. Ὁ σύνδεσμος *νά* παίρνει βαρεῖαν: *Θέλω νὰ πάω*.

Τὸ δειχτικόν μόριον *νά* παίρνει ὀξεῖαν: *νά ἡ Μαρία* (56.3).

Τὸ βουλευτικόν μόριον *νά* παίρνει βαρεῖαν: *νά σοῦ πῶ*. Παίρνει ὀξεῖαν ὅταν προφέρεται τονισμέναν: *νά σοῦ πῶ* (56.3).

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΑ

777. Ἐπιφωνήματα λέγονται φωνῆς ἢ λέξεις ἄκλιτες ποὺ φανερώνουν συναίσθημα δυνατὸ: πόνο, λύπη, χαρὰ, θαυμασμό, ἀπορία κτλ.: *ἄ! ἀλίμονο!*

778. Τὰ ἐπιφωνήματα φανερώνουν:

Θαυμασμό: *ἄ! ἔ! ὦ! ποπό! μπά!*

Ἀπορία: *ἄ! ὄ! μπά!*

Πόνο, λύπη: *ἄχ! ἄου! ὦ! ὄχ! ὄχου! ἀλί! ἀλίμονο!*

Στενοχώρια, ἀηδία, ἀπελπισία: *ἔ! οὐ! οὐφ! πούφ! πὰ πὰ πά!*

Περύπαιγμα, εἰρωνεία: *ἔ! οὐ! ἀχαχούχα!*

Εὐχή: μακάρι! ἄμποτε! εἶθε!

Ἐπιδοκιμασία, ἔπαινο: γειά σου! μπράβο! εὐγε!

Κάλεσμα: ἔ! ὦ! (ὦ σεῖς βοννά!).

Παρακίνηση: ἄ! χά! ἄι! ἄμε! μάρες! ἄλτ! στόπ! σούτ! σι!

Ἄρνηση: Ἄ μπά!

Ἄβεβαιότητα: χμ!

Στὰ ἐπιφωνήματα μπορεῖ νὰ καταταχτῆ καὶ τὸ ἐπιφωνηματικὸ μόριο δά, πὸν ἀκολουθεῖ μερικὲς λέξεις: *ὄχι δά! ἔλα δά! τόσος δά!*

779. Κάθε λέξη ἢ ἔκφραση πὸν χρησιμεύει γιὰ ἐπιφώνημα εἶναι

ἐπιφωνηματικὴ ἔκφραση. Ἐπιφωνηματικὲς ἐκφράσεις εἶναι λ.χ.:

οὐσιαστικά: *κρίμα! φρίκη! Θεέ (μου)! Χριστός! προσοχή!*

ἐπίθετα: *καλέ, κακομοίρη (μου), τὸν καημένο,*

ρήματα: *ἔλα (δά)! ὀρίστε! κόπιασε! ἤμαρτον! ζήτω!*

ἐπιρρηματα: *ἐμπρός! ἔξω! περαστικά! καλά! ὦραϊα! μάλιστα!*

διάφορες ἄλλες ἐκφράσεις: *Χριστὸς καὶ Παναγία! σέ καλό σου! μὲ τὸ συμπάθειο! νὰ σέ χαρῶ!*

780. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Στὰ ἐπιφωνήματα σημειώνεται συνήθως θαυμαστικό, κάποτε ἐρωτηματικὸ ἢ ἀποσιωπητικὰ: *ἔ; ἀμὰ ...!*

781. Ἐπιφωνηματικὲς ἐκφράσεις εὐχετικῆς.—*Καλημέρα, καλησπέρα, καλὸ βράδυ, καλὸ ξημέρωμα, γειά σου, ὦρα καλή, καλῶς ὄρισες, καλῶς τὰ δεχτήκατε, καλῶς τὰ χαίρεστε, χαίρετε, καλὴ ἀντάμωση, (καλὸ) καταβόδιο, σὴν εὐχὴ τοῦ Θεοῦ, καλὴ πατρίδα, μὲ τὸ καλὸ σὴν πατρίδα.*

καλὴ(ν) ὄρεξη, εἰς ὑγείαν, καλὴ διασκέδαση, μὲ γειά, γειά χαρά.

νὰ ζήσης χρόνια πολλά, καὶ ἀπὸ χρόνου, εἰς εἴη πολλά, πολὺχρονος, νὰ τὰ χιλιάσης, σιδεροκέφαλος, στερεωμένος, συχωρεμένος, καὶ στὰ δικά σου, καὶ γαμπρός, περαστικά, ζωὴ σὲ λόγου σου, συγχαρητήρια, συλλυπητήρια, Θεὸς συχωρέσῃ τον.

782. Ἐπιφωνήματα ἀπὸ ὀνοματοποιία.—Στὰ ἐπιφωνήματα μπορεῖ νὰ λογαριαστοῦν καὶ ἓνα ξεχωριστὸ εἶδος φωνῆς πὸν μιμοῦνται φαινόμενα τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου: *χά χά χά, ἀψού, γκούχου γκούχου, κουκουρίκου, γάου, κράκ, μπουμ, φράπ, κρίτσι κρίτσι, μπλούμ, νιγκ ντάγκ, νιούκου νιούκου, πλιτς πλάτς, τρακα τραύκα, τσίου τσίου, μιάου κτλ.*

783. Ἄλλου εἶδους ἐπιφωνήματα εἶναι οἱ φωνῆς πὸν μεταχειρίζομαστε γιὰ νὰ καλέσωμε, γιὰ νὰ διώξωμε, γιὰ νὰ παρακινήσωμε σὲ κάτι διάφορα ζῶα: *ψ, ψ, ψ γιὰ τὴ γάτα κίτ, κίτ, κίτ ἢ πούλ, πούλ, πούλ γιὰ τίς κότες (γιὰ νὰ ἐρθοῦν) καὶ ξού, ξού (γιὰ νὰ φύγουν), γκοῦτες γκοῦτες γιὰ τὰ γουρούνια, οὐστ ἢ ξούτ γιὰ τὰ σκυλιά, ὄις, ὄις ἢ σοσ στὰ φορηγὰ γιὰ νὰ σταματήσουν κτλ.*

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

1. Ἡ γλῶσσα πού μιλοῦμε οἱ Ἕλληνες δὲν ἦταν πάντα ἡ ἴδια. Ἀπὸ τ' ἀρχαῖα χρόνια σιγοάλλαζε μὲ τὸν καιρὸ ὥσπου πῆρε τὴ μορφὴ πού ἔχει σήμερα ἡ μητρικὴ μας γλῶσσα.

2. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες μιλοῦσαν καὶ ἔγραφαν κατὰ τόπους διαφορετικὰ, εἶχαν ἄλλη διάλεκτο. Τὸ *ἄμῃς δέ γ' ἐσόμεθα πολλῶ κάρρονες*, τὸ *ἔρρει τὰ κἄλα* πού ὄλοι μας ξέρομε, ἀνήκουν στὴ διάλεκτο τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν. Κοινὴ γλῶσσα διαμορφώθηκε στὴν ἀρχαιότητα μόνο ὕστερ' ἀπὸ τὴ μεγάλη κλασικὴ ἐποχῇ, ἀπὸ τοὺς τελευταίους προχριστιανικοὺς αἰῶνες (300 π.Χ. - 300 μ.Χ.).

3. Ἡ κοινὴ αὐτὴ γλῶσσα γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἀττικὴ διάλεκτο, τὸ ἴδιωμα πού μιλοῦσαν στὴν Ἀττικὴ στὴν κλασικὴ ἐποχῇ (5. - 4. αἰ. π.Χ.), τὴν ἐποχῇ τῆς πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηναίων. Γιὰ νὰ γίνῃ ὁμογενὴς γλῶσσα κοινὴ πῆρε λέξεις καὶ τύπους καὶ ἀπὸ ἄλλες διαλέκτους τὴν ἐποχῇ πού ἀπλωνόταν μὲ τὶς νίκες τῶν Μακεδόνων. Ἔτσι μπῆκαν ἀπὸ τὰ ἰωνικὰ στὴν ἀττικὴ γλῶσσα, πού εἶχε ἤδη τὶς λέξεις *ἄμυγδαλῆ, βασιλῆς, βασιλεία*, τὰ *ἄμυγδαλέα* (καὶ ἔπειτα *ἄμυγδαλιά*), *βασιλίσσα*, πού λέμε σήμερα.

4. Ἡ κοινὴ αὐτὴ γλῶσσα ἔγινε σιγὰ σιγὰ ὄχι μόνον γλῶσσα ὄλων τῶν Ἑλλήνων μὰ καὶ γλῶσσα μητρικὴ ἢ δευτέρη γλῶσσα τῶν ἐξελληνισμένων κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς (Μικρασία, Συρία, Περσία - Αἴγυπτος). Ἔτσι στὸ τέλος εἶχε γίνῃ τότε ἡ διεθνικὴ γλῶσσα γιὰ ὀλόκληρο κόσμον.

5. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα πού μιλιόταν στὸ τέλος τοῦ 3. αἰ. μ.Χ. ξεχώριζε ἀπὸ τὴν ἀρχαία μὲ διάφορους νεωτερισμοὺς. Στὴν προφορὰ καὶ στὸν τονισμό ἦταν πολὺ πικρὰ στὴ σημερινὴ μας γλῶσσα παρὰ στ' ἀρχαία. Ὡς πρὸς τὸ λεξιλόγιον, στὴ θέση λ.χ. τῶν ἀρχαίων *δρος, ἰχθύς, ἐρυθρός, σκεδάννυμι, ὄω* βλέπομε νὰ λένε ἀπὸ τότε (δ) *βουός, δψάριον, κόκκινος, σκορπίζω, βρέχω*.

Ἄλλὰ καὶ στὸ τυπικὸ καὶ στὴ σύνταξη παρουσιάζονται ἀλλὰ γὰρ πού προμηνοῦν τὴ νέα μας γλῶσσα. [Χάνονται πολλὲς ἀνωμαλίες τῶν ἀρχαίων τύπων καὶ γίνετα ἡ κλίση εὐκολώτερη. Τὸ *οὗς - ὠτός* γίνετα *ὠτίον - ὠτίον*, ἡ ἄλως τῆς *ἄλω*: τὸ *ἄλωνιον* - τοῦ *ἄλωνίου* - τὸ *ἦν* γίνετα *ἦμην* καὶ τὸ *οἶδα - ἴσασιν*: *οἶδα - οἶδασιν*.

6. Ἀφθονὰ δείγματα τῆς κοινῆς αὐτῆς βρῖσκομε ἤδη στὰ εὐαγγελία: *ἀπὸ τῶν ὄψαριων ὧν ἐπιάσατε, βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ ἐκθύσαντες αὐτὸν περιέθησαν χλαμύδα κοκκίνην, ἀπέβλεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον, ξένος ἦμην καὶ συνηγάγετέ με, οὐ γὰρ οἶδασιν τί ποιοῦσιν ἤρξατο αὐτοὺς ἀποστέλλειν δὺο δὺο* (ἀντὶ ἀνὰ δύο).

7. Οἱ ἀλλαγὲς συνεχίστηκαν σὲ ἄλλην τὴ χριστιανικὴ ἐποχῇ, στὰ

μεσαιωνικά χρόνια. Τότε πιά γενικεύονται στὴ θέση λ.χ. τοῦ *παῖς* - *παιδίον*, *δωμάριον*, *άλώνιον* τὸ *παιδίον*, *δωμάριον*, *άλώνιον*, καὶ τὸ *ἔστι*, ἤδη στὴν Κ.Δ. *ἐνι* (οὐκ *ἐνι* Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλληνας) γίνεται *ἐναι* (ἀπὸ ἐδῶ ἀργότερα τὸ *εἶναι*). Στὸ τέλος, μὲ λίγες ἀκόμη ἀλλαγές πῆρε ἡ ἐλληνικὴ γλώσσα τὴ σημερινή της μορφή· ἔγινε ἡ νεοελληνικὴ.

8. Ἡ σημερινή μας γλώσσα ἔχει φυλάξει πολλές λέξεις καὶ τύπους ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἐλληνικά: Ὁ *οὐρανός*, τοῦ *οὐρανοῦ*, τὸν *οὐρανό(ν)*, οἱ *οὐρανοὶ* κτλ., *πηδῶ*, *πηδᾶς*, *πηδᾶ*, (*ἐ*)*πήδησα* κτλ. Συνάμα ἀπλοποίησε πολλές ἀρχαῖες ἀνωμαλίες· λ.χ. ἀντὶ *πατήρ* - *πατὴρ* - *πατέρα* - *πάτερ* - *πατρᾶσι* λέμε τώρα *ὁ πατέρας* - *τοῦ πατέρα* - *τὸν πατέρα* κτλ. Περιορίστηκε τὸ πλούσιο ἀρχαῖο τυπικὸ καὶ ἡ σύνταξη ἔγινε πῶ ἀναλυτικὴ: Τὸ *δίδομι τῇ μητρὶ* τῶν ἀρχαίων λέγεται τώρα *δίνω τῆς μητέρας* ἢ *δίνω στὴ μητέρα* καὶ τὸ μονολεκτικὸ *ἡμῆκοειν* ἀντικαταστάθηκε μὲ τὸ περιφραστικὸ *εἶχα ἀκούσει*. Τὸ λεξιλόγιο πλουτίστηκε μὲ πλῆθος λόγιες λέξεις καὶ μὲ ξένες γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴ σύγχρονη ζωὴ, καὶ μὲ τὰ πλούσια παράγωγά του καὶ τὰ σύνθετα ἔχει ἐξαιρετικὴ ἐκφραστικότητα.

9. Ἡ ἐλληνικὴ γλώσσα, ποὺ μιλήθηκε στὴν ἄκρη αὐτῆ τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τοὺς προγόνους μας γιὰ τέσσερις σχεδὸν χιλιετηρίδες, ἔχει τὴ μεγαλύτερη ἱστορία ἀπ' ὅλες τὶς γλώσσες τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ἀφοῦ μὲ τὰ γραπτὰ της μνημεῖα μποροῦμε νὰ τὴν παρακολουθήσωμε στὴν ἐξέλιξή της γιὰ περισσότερο ἀπὸ 2.500 χρόνια.

Εἶχε τὴν ἐξαιρετικὴ τύχη νὰ εἶναι τ' ὄργανο ὑπέροχης μοναδικῆς λογοτεχνίας, τῆς ἀρχαίας, καὶ ἀργότερα νὰ γίνῃ γλώσσα τῶν εὐαγγελίων καὶ τῶν ἄλλων ἔργων τῆς Κ.Δ., ποὺ πρωτογράφηκαν σ' αὐτήν.

Στὴν ἴδια γλώσσα, στὴ νεώτερή της μορφή, ἔχει ἐκφραστῆ ὁ ἐλληνικὸς λαὸς μὲ τὰ δημοτικὰ του τραγοῦδια, τὶς παραδόσεις του καὶ τὶς παροιμίες του, τὴν ἴδια ποὺ καλλιιεργήθηκε καὶ διαμορφώθηκε ἀπὸ τὴν ἐντεχνη λογοτεχνία.

Εἶναι γιὰ ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνες μοναδική, ἔνδοξη κληρονομιά, ποὺ ἀξίζει ὅλη μας τὴ στοργὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Ἀναγράφονται ἀλφαβητικά οἱ γραμματικοὶ ὄροι καὶ τὰ κυριότερα γλωσσικὰ φαινόμενα καὶ κεφάλαια ποῦ ἀναφέρονται στὴ Γραμματικὴ. *Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν στὶς σελίδες.* Γιὰ τὰ ὀρθογραφικὰ βλ. σ. 201.

Α

-α θηλ. 100
ἄηχα σύμφωνα 4
 -αῖοι 114
αἰτιατικὴ 83
ἄκλιτα μέρη τοῦ λόγου, 185, -οῦσ. 110
ἀλλαγὴ (ἀρχικοῦ φωνήεντος, 31
 — γραμματικοῦ εἶδους 40
ἀλφάβητο 1
ἀμετάβητα ρήματα 140
ἀναλογικὰ ἀριθμητικά 128
ἀνισοσύλλαβα οὐσιαστικά 92α
 — ἀρσενικά 94α, θηλυκά 101α, οὐδέτερα 108
ἀντρωνυμικά οὐσιαστικά 51
 ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ 710
 — προσωπικὲς 130
 — ἐπιθετικὴ 133
 — προληπτικὴ 133
 — κτητικὲς 133
 — ἰδιόπαθες 134
 — ὀριστικὲς 134
 — δειχτικὲς 135
 — ἀναφορικὲς 135
 — ἐρωτηματικὲς 137
 — ἀόριστες 137
 — συσχετικὲς 139
 ΑΝΩΜΑΛΙΑ οὐσιαστικά 109
 — ἐπίθετα 119
 — συγκριτικά 129
 — ὑπερθετικά 122
 — ρήματα 181
 — ἀνώμαλως παθητ. μετοχὲς 179
ἀνωμαλίες ἐνεργητικοῦ ὀριστοῦ 172
 ΑΟΡΙΣΤΟΣ 144

— ἐνεργητικὸς σιγματικός 171
 — — ἄσιγμος 171, 173
 — — διπλὸς 172
 — παθητ. δεύτερος 178
 — παθητικὸς διπλὸς 179
ἀπαρέμφατο 143
ἀποβολὴ (φωνηέντων) 31
 γ ἀνάμεσα σὲ φωνήεντα 182
ἀποθετικά ρήματα 141
ἀποκοπὴ (φωνηέντων) 31
ἀπόλυτα ἀριθμητικά 124
 — ὑπερθετικά 121, 122
ἀποσιωπητικά 23
ἀπόστροφος 17, 30, βλ. καὶ Ὁρθογραφικὸ Ἐυρετήριο
ἀπρόσωπα ρήματα 181
ἀπρόσωπες ἐγκλίσεις 143
 ΑΡΘΡΟ 84
 ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΕΠΙΘΕΤΑ 124
 — ἀπόλυτα 124
 — ταχτικά 127
 — πολλαπλασιαστικά 128
 — ἀναλογικά 128
 — περιληπτικά 129
ἀριθμητικὲς πράξεις 126
ἀριθμὸς πτωτικῶν 83
 — οὐσιαστικῶν, συνηθίζονται στὸν ἐνικό 90, στὸν πληθυντικὸ 91
 — ρήματος 147
ἀριθμῶν ἀπόδοση μὲ τὸ ἀλφάβητο 129
ἀρνητικὰ ἐπιρρήματα 187
ἀρσενικὸ γένος 87
 — ἀρσενικῶν οὐσιαστικῶν κλίση 92α
ἀρχαῖκὴ κλίση ρημάτων παθητικῆς φωνῆς 165
ἀρχικά γράμματα 3
 — φωνήεντα 31

ἀρχικὲς λέξεις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας 36
 -ας ἀρσεν. 94
 -ας οὐδέτ. 109
ἄτονες λέξεις 16
αὔξηση 149
 — ἐσωτερικὴ 150
 — ἀρχαῖκὴ ἐσωτερικὴ 150
ἀφαίρεση 29
ἄφωνα γράμματα 7
ἀχώριστα μόρια 56, λόγια 57

Β

βασικὸς τόνος 11
 — — ἐπιθέτων 85, 114
βαφτιστικά ὀνόματα 79
βιβλαιωτικά ἐπιρρήματα 187
βοηθητικά ρήματα 144, 150
βραχύχρονη συλλαβὴ 10

Γ

γ ἀποβολὴ, ἀνάπτυξη, 32, εὐφωνικὸ 32
 γγ 6α
γενικὴ 83—πληθυντικοῦ δὲ σχηματίζεται πάντα εὐκόλα 92, 101, 102, 107, προθέσεις ποῦ συντάσσονται μὲ — 189α
γένος 87
 — ἀλλάζει μὲ τὴ σημασίαν 89
 — γραμματικὸ καὶ φυσικὸ 87
 — οὐσιαστικά μὲ δύο γένη 89
 γκ, 4, 4α, 6α

γλώσσα ποιητική 76
 γλωσσικά σύμφωνα 5
 γνήσια σύνθεση 72
 γνωμικά 78
 γράμματα, αρχικά, τελικά, 3, άφωνα 7, διπλά 3

Α

δασεία 15
 δεύτερης συζυγίας ρήματα 163α
 δεύτερος παθητικός άόριστος 178
 διαθέσεις ρήματος 140
 διαλυτικά 17
 διπλά γράμματα 3
 διπλή παύλα 24
 διπλή τελεία 22
 διπλοί άόριστοι 172
 — παθητ. άόριστοι 176
 — διπλές παθητ. μετοχές 179
 διπλοκατάληχτα ουσ. 113
 — ζευγάρια 114
 διπλόκλητα ουσ. 112
 διπλόμορφα ουσ. 113
 — φωνητικά 77, 113
 διπλοσύνθετες λέξεις 72
 διπλοσημάτιστα ρήματα 170
 — — με διαφορετική σημασία 171
 διπλότυπα σύνθετα 72
 διαταχτικά επιρρήματα 187
 δίφθογοι 15
 δίψηφα 3

Ε

-εας άρσ. 111
 ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ 142
 εγκλιτικά 16
 έθνικά (πατριδωνυμικά) 50
 εισαγωγικά 24
 εκθλιψη 28
 έλλειπτικά επίθ. 119, ουσ. 110, ρήματα 180
 ενεργητική φωνή 141
 ενεργητικού άορίστου θέμα 148, 171α
 ένεστώτας 144
 ένεστωτικό θέμα 148, 171α

ένικός πτωτικών 81
 — ρήματος 147
 ένωτικό (σημάδι) 18
 εξακολουθητικά σύμφωνα 4
 επαγγελματικά ουσιαστικά 51
 επάνω τελεία 20
 ΕΠΙΘΕΤΑ 114
 — άνώμαλα 119
 — έλλειπτικά 119
 — παράγωγα 52
 — άριθμητικά 124
 — επιθέτου βαθμοί 120
 — επίκοινα ουσιαστικά 88
 ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ 185
 — παράγωγα 55
 επιρρηματικές εκφράσεις 187
 επιρρηματ ή χρήση ουσιαστικά 187
 ΕΠΙΦΩΝΗΜΑ 192, — άπό όνοματοποιία 193
 έρωτηματικό 21
 —ες άρσ. 96
 εύφωνικό γ 32
 εύχետικά σύνθετα 61

Ζ

ζευγάρια διπλοκατάληχτα 114
 — σημασιολογικά 39
 ζώνων θηλυκά 88
 — φωνές 40

Η

-η θηλυκά 101
 -ης άρσ. 94α
 -ης, -ιά, ή επίθετα 118
 -ης, -α, -ικο επίθετα άνισοσύλλαβα 118
 ήχηρα σύμφωνα 4

Θ

θυμαστικό 22
 ΘΕΜΑ πτωτικών 83, λέξεις με δύο θέματα 43
 — ρημάτων 148
 — ενεργητικού άορίστου 148, 171
 — ένεστωτικό 145, 167
 — παθητικού άορίστου 148, 176, άνωμαλίες του 177

— θέματα στην παραγωγή 43
 — θεμάτων ένεστωτικών κατηγορίες 167
 θεματικό φωνήεν 149, — θεματικού φωνήεντος διαφορές στον άσигμο άόριστο κατά την ένγλιση 174
 θέσει μακρόχρονη συλλαβή 10
 θετικός βαθμός επιθέτου 120
 θηλυκά ουσ., διαίρεση 99
 θηλυκό γένος 87
 — θηλυκού σχηματισμός 87, θηλυκά με διαφορετική λέξη 88
 — έθνικών 50α
 — ζώνων 88

Ι

-ι ούδ. 106
 ιδιόκλητα ουσ. 111
 ιδιωματος, ιδιωματική λέξη 76, 77
 ιδιοτισμός 77, ιδιωτισμοί άρχαίοι 78
 ίνδοευρωπαϊκές λέξεις στα ελληνικά 36
 ισοσύλλαβα ουσιαστικά 92, άρσενικά 99, θηλυκά 102α, ουδέτερα 108

Κ

κανόνες συλλαβισμού 9
 κατάληξη 82
 — ρήματος 148
 — άτονμένη 43
 — παραγωγική 42
 — — όποκοριστικών 48
 κατάλογος άνωμαλων ρημάτων 181
 καταχρηστική σύνθεση 72
 — καταχρηστικοί δίφθογοι 5
 κλητική 83
 ΚΛΙΣΗ 83, 92, ουσιαστικών και επιθέτων 92
 — άρχαϊκή ρημάτων παθητικής φωνής 165
 κόμμα 20

κρωνίδα 17, 30
κράση 30
κύρια ονόματα 79, 85
κυριολεξία 73

Λ

λαϊκές, λόγιες λέξεις 38
— — παράγωγες και σύνθετες 44α
λαρυγγικά σύμφωνα 5
λατινικές λέξεις στα ελληνικά 37
ΛΕΞΗ παράγωγη, πρωτότυπη, ριζική, άπλη, σύνθετη, 42
— λέξεις με δύο θέματα 43
— διπλοσύνθετες, πολυσύνθετες, 72
— γραφονται χωριστά 8
— λόγιες, 38, 45
— ξένες, 109
— ονομασία τους από τον τόνο 14
— καταγωγή τους 37
— οικογένειές τους 44
— σχηματισμός τους 39
λέξεις συγγενικές 44
λόγια σύνθετικά 70
— σύνθεση, βλ. σύνθεση λόγια
ΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΛΑΪΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ 38, 45
— — νεόπλαστες 38, διάφορα των λόγιων από τις λαϊκές λέξεις 38
— — παράγωγες και σύνθετες 44α
— παραγωγικές καταλήξεις 42.

Μ

-μα ούδ. 108
μακρόχρονη συλλαβή 10
μεγεθυντικά 48
μέλλοντας 145
μέρη του λόγου 82, κλιτά 84, άκλιτα 185
μεταβατικά ρήματα 140
μεταφορά 73
ΜΕΤΟΧΕΣ 143, 183—διπλές 179,—παθητικές άνώμαλες 177α
— μετοχή ενεργητ. 183α
— παθητική (παρακειμέ-

νου) 176α, 184
— παθητικού ένεστώτα 184
μετρική συνίληση 27
-μο ούδ. 108
ΜΟΡΙΑ άς, θά, γά, μά, γιά, 192
— όμοιοματικά σάν, ώς 186
μόρια άχώριστα 56, λόγια 57
μτ 4, 6

Ν

ν τελικό φυλάγεται ή χάνεται 32, επίδρασή του σε άκόλουθο άρχικό σύμφωνο 33
— στο τέλος της έν. αίτιατ. των άρσ. επιθέτων σε -ος 117
νεολογισμοί 38
ντ 4, 6
νεόπλαστες λέξεις 38
ντς 4, ντο 4

Ξ

ΞΕΝΕΣ ΛΕΞΕΙΣ 36

Ο

-ο ούδ. 105
οικογενειακά ονόματα 80
— οικογ. όνμάτων πληθυντικός 36
οικογένειες λέξεων 44
όμοια (διπλά) σύμφωνα 6
δμώνυμα 74
ονομαστική 83, προθέσεις που συντάσσονται με—189
ονόματα 82
— κύρια (όνόματα ανθρώπων, τόπων) 79
ονοματοποιία ή ονοματοποιημένες λέξεις 39
— επιφωνήματα από ονοματοποιία 193
οξύτονη λέξη 14
όρθογραφ. σημάδια 17
οριστική 142
— οριστικής πίνακας συσθετικής των χρόνων 145
—ος άρσ. 96

-ος θηλ. αρχαϊόκλιτα, 104
-ος ούδέτ. 107
-ος. -α, -ο επίθ. 115
-ος, η, -ο επίθ. 115
-ος, -ιά, -ο επίθ. 117
-ού θηλ. 104
ουδέτερα ούς., διαίρεση 105
ουδέτερο γένος 87
-ους άρσ. 96
ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ονόματα 85
— άνώμαλα 109, άφηρημένα 86, επίκοινα 88, κοινά 85, κύρια 79, περιληπτικά 86, συγκεκρωμένα 86
— ουσιαστικά με δύο γένη 89
— παράγωγα από επίθετα 52, από ουσιαστικά 47, από ρήματα 46
— άντρωνυμικά 51
— έθνικά 50
— επαγγελματικά 51

Π

παθητική φωνή 140
ΠΑΡΑΓΩΓΗ 46, θέμα που χρησιμεύει για βάση στην — 42
— λαϊκή και λόγια 45α
παράγωγη λέξη 42
παραγωγ. καταλήξεις 42α
παραγωγικά 39
ΠΑΡΑΘΕΤΙΚΑ επιθέτου 120,
— έλλειπτικά 122,—μολοχητικά, περιφραστικά 120
— επιρρημάτων, μετοχών, 123
παρακειμένος 144
ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ρήματα 169
— — με διαφορετική σημασία 170
— παράλληλοι φωνητικοί τύποι 38
παρασύνθετα 72
παρατατικός 144
παρένθεση 23
παραμοιακές φράσεις 78
παροιμίες 78
παροξύτονη λέξη 14
παρόνυμα 74—τονικά 75
πατριδωνυμικά 50
παύλα 23, διπλή 24

περιεχτικά 29
 περιληπτικά αριθμητικά 129
 περισπώμενη (λέξη) 14
 ΠΙΝΑΚΑΣ λόγων άχωρίστων μορίων 57, λόγων συνθετικών 70
 — ούσιαστικών άρσενικών 98, θηλυκών 104, ουδέτερων 109
 — άπόλυτων και ταχτικών αριθμητικών 124
 — συσχετιδών τών χρόνων τής όριστικής 145
 — συσχετιδών άνωτων μιών 139
 — — έπιρροημάτων 188
 ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ
 — πτωτικών 83
 — οίκογενειακών όνομάτων 98
 — ρήματος 147
 — τής εύγένειας 147
 ΠΝΕΥΜΑΤΑ 14, θέση πνεύματος 16
 ποιητικές λέξεις 76
 πολλαπλασιαστικά άριθμητικά 128
 πολυσύνθετες λέξεις 72
 πράξεις άριθμητικές 126
 προελληνικές λέξεις 37
 ΠΡΟΦΗΣΕΙΣ 189
 — άταραχαιωμένες 190
 προκλητικές λέξεις 16
 προσπαροξύτση λέξη 14, προπεριεσπώμενη 14
 προσταχτική 143— α' συζυγίας 160, σχηματισμός της 146
 πρόσωπα ρήματος 147
 ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ άνωτων μίεις 130
 πρόταξη 31
 προταχτικά (ά-, γερο-, κύρ κτλ.) 18, 110
 προταχτικό φωνήεν 31
 προφορά και στίξη 18
 — διαφορετική συμφώνων στη συμπροφορά 33
 πρώτης συζυγίας ρήματα, σχηματισμοί, 152α
 πτώσεις, πτωτικά 83

P

ΡΗΜΑΤΑ 139, άμετάβατα

140, άνώματα 181, άποθετικά 141, άπόσωπα 181, βοηθητικά 144, 150, δεύτερης συζυγίας 151, 161 πρώτης συζυγίας 152α, με συνίτηση στην παραλήγουσα 161, διπλοσχημάτισα 170, έλλειπτικά 180, μεταβατικά 140, παράλληλα 169, συναιρεμένα 165
 — ρήματος άριθμοί 147, διαθέσεις 140, έγκλίσεις 142, πρόσωπα 147, συνακόλουθα 147, χρόνοι 143, φωνές 141
 — παράγωγα 46
 — ύποκοριστικά 46
 ρηματικά στοιχεία σχηματιστικά 147
 ρηματικοί τύποι: διπλοί 160, βλ. και ρήματα παράλληλα
 ριζική λέξη 42
 ρινικά συμπλέγματα μπ, ντ, γκ, γγ 4, 6
 — σύμφωνα 2

Σ

σ προφορά έμπρός από ήχηρά σύμφωνα 6
 ς τελικό, προφορά σά ζ 33
 σημασία άφηρημένη 73, συγκεκριμένη 73
 σημασιολογικά ζευγάρια 39
 -οιμο (-ξίμο και -νίμο) ούδ. 39
 σιγμαία σύμφωνα 4
 στίξη 18α
 — βοηθητικά ρημάτων 150
 συγγενικές λέξεις 44
 συγκοπή (φωνηέντων) 31
 συγκριτικά έπίθετα άνώματα 121
 συγκριτικός βαθμός έπιθ., σχηματισμοί 120
 συζυγίες 151, συζυγία α' 152, β' 163
 ΣΥΛΛΑΒΗ 8, χρόνος Α, βραχύχρονη 10, μακρόχρονη 10
 — συλλαβών χρόνος 9

συλλαβισμός 9
 συμπλέγματα ρινικά μπ, ντ, γκ, γγ 6
 συμπεροφορά 30, 33
 ΣΥΜΦΩΝΑ 2, είδη τους 4, άχηα 4, όμοια (διπλά) 6, τελικά 3
 — συμφώνων διαίρεση και όνομασίες 4
 συμφωνικά συμπλέγματα 33α
 συναιρεμένα ρήματα 165
 συναίρεση 28
 συνακόλουθα όνόματος 83, ρήματος 147
 συναλοιφή 27
 ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ 191
 συνδυασμοί αυ, ευ 6
 συνεκφώνηση 27
 ΣΥΝΘΕΣΗ 42, 55, γνήσια 72, καταχρηστική 72, λόγια 65, 66, 69
 — με άχώριστα μόρια 56
 — λέξεων 58α, θέμα πού χρησιμοποιεί για βάση στή — 42
 — λαϊκή και λόγια 44
 σύνθετα άντικειμενικά 60, ζευγαρωτά 58, κτηνικά 60, παραταχτικά 58, προσδιοριστικά 59
 — διπλότυπα 42, εύχρητικά 61
 — συνθέτων τονισμός 68
 σύνθετη λέξη 42
 σύνθετα μιάς λέξης 42
 — λόγια 70
 — συνθετικών άλλαγές 61
 συνθετικό πρώτο 62α, — δεύτερο 65
 συνθετικό φωνήεν
 συνίτηση 27, μετρική 27, στην παραλήγουσα ρηματικών τύπων 161
 συντομογραφίες 25
 συνώνυμα 75
 σύσταση του λεξιλόγιου 45
 συνοχτικά έπιρροήματα 188, — ές άνωτων μίεις 139
 σχετικό ύπερθετικό 120
 σχηματισμός ρημάτων, γενικές παρατηρήσεις 160, παρατηρήσεις για ρήματα α' συζυγίας 160

Τ

- ταυτοσημία 76
 τελεία 19 *ἐπάνω* — 20,
διπλή — 22
 τελικά γράμματα 3
 — σύμφωνα 3
 τελικό ν 32α
 τελικό ς προφέρεται ἡ-
 χηρό 33
 τζ 4, 5
 -της ἄρσ. με διπλό πλη-
 θυντικό 95
 τόκον καθορισμός 127
 ΤΟΝΙΣΜΟΣ οὐσ. ἀρσενικῶν
 93, σέ -ος προπαροξ. 97,
 θηλυκῶν 99, 101, οὐδε-
 τέρων 106α
 — ἐπιθέτων καὶ ἀντί-
 στοιχῶν οὐσ. σέ -ος
 116
 — συνθέτων 68α, 75
 — διαφορούμενος 75, σω-
 στός 75
 — βασικός 11, 114
 — οἱ τρεῖς τόνοι 11
 — ὀνομασία λέξεων ἀπὸ
 τὸν τόνο 14
 — θέση τόνου 16
 — μετακίνηση στὴν ὑπο-
 ταχτική
 — — σὲ παράγωγα (ζε-
 στός - ζέσις) 52
 τόνοι ἀρχαῖοι 11
 τόνος (σημάδι) 10
 τοπικά (οὐσιαστικά) 49
 — ἐπιρρήματα 185

- τοπωνυμίες (γεωγραφικά
 ὀνόματα) 81
 τρισύλλαβη λέξη 8
 τροπικά ἐπιρρήματα 188
 τσ, 4, 5
 τύποι (τῶν λέξεων) 82

Υ

- ὑπερθετικά ἰνώματα
 122
 ὑπερθετικό σχετικό, ἀ-
 πόλυτο
 ὑπερθετικός βαθμός ἐ-
 πιθέτου 120
 ὑπεροντέλικος 144
 ὑποδιαστολή 17
 ὑποκοριστικά οὐσιαστι-
 κῶν 47, ρημάτων 46,
 60, ἀντωνυμιῶν καὶ ἐ-
 πιρρημάτων 55, ἐπι-
 θέτων 55
 ὑποταχτική 142, σχημα-
 τισμός της 146, στὴν
 — τοῦ ἀορίστου μετα-
 κίνηση τόνου 174
 -ύς, -ιά, -ύ ἐπίθ. 117

Φ

- φθόγγοι 1α, πάθη τους
 26
 φράσεις ἱστορικές 78,
 λογοτεχνικές 78
 φωνές ῥήματος 141, κα-
 τὰ τὴ — διαφορετική

- σημασία 142
 ΦΩΝΗΕΝΤΑ 2, ἀρχικά 21,
 φωνηέντων πάθη 26,
 σχετική δύναμη 27
 — φωνῆεν θεματικό 149
 — συνθετικό 61
 φωνητικά διπλόμορφα
 77, 113
 φωνητικοὶ τύποι παράλ-
 ληλοι (ἐκκλησία - ἐκ-
 κλησία) 38, ρηματικοὶ
 (ἀνακατιῶ — ἀνακατώ-
 νω) 169

Χ

- χαρακτήρας πτωτικῶν 83,
 14, ῥήματος 149
 χασμωδία 26
 χειλικά σύμφωνα 5
 χρονικά ἐπιρρήματα 185
 ΧΡΟΝΟΙ ῥήματος 143α
 — εἶδη τους 143, 145
 χρόνος συλλαβῶν 9
 χρόνου καθορισμὸ μετ
 ἀριθμούς 127

Ψ

- ψηφία 1

Ω

- ω, ἐνεστώτες μετ θέμι
 φωνηεντόληχτο (ν, ει,
 ε, αι, ου) 167
 -ω θηλ. 103
 -ως οὐδ. 107

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

***Αναφέρονται ἀλφαβητικά -οί ὀρθογραφικοί κανόνες καὶ μερικὲς ἄλλες ὑποδείξεις ὀρθογραφικῆς ποῦ βρίσκονται στὴ Γραμματικὴ. Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν στοὺς παραγράφους.**

ἀντωνυμίες ἀπὸ ε' πότε μπορεῖ νὰ τὸ χάσουν (χωρὶς ὁμως τότε νὰ σημειωθῇ ἀπόστροφος): μ' ἐσένα - ἀπὸ μὲνα 549.

— προσωπικὲς ἀδύνατες, παίρνουν τόνο ὅταν εἶναι προκλιτικῆς: νὰ τὰ φέρῃς ἀλλὰ φέρε τα 553.

Ἀόριστοι σὲ (ἰσα), (οσα) 713· ἢ ρίζα (δο) τοῦ δίνω 713γ· μ' ἓνα ἢ μὲ δύο λ: 713Δ.

ἀπαρέμφατο: ἔχω δέσει, ἔχω δεθῆ, ἔχω βγῆ, 690.2.

ἀποθαρομένης 729.4.

ἀπόστροφος (στὴν ἐκθλιψη, ἀφαίρεση, ἀποκοπή) 123.

ἀριθμητικά: γράφονται σὲ μία λέξη ἢ σὲ δύο: ἐννέα - ἔνατος κτλ.· τόνος τοῦ -άντα, -ήντα· παίρνουν δασεία 513.

— ταχτικά, γράφονται μὲ ἀραβικά ψηφία: Ἴος ἢ Ι. (δχι Ἀος ἢ Α!) 533.

ἄς - ἄσ 118.

αὔξηση εἰ (εἶχα), ἠ (ἦρα) 654. — δὲ γράφεται αὔξηση ἔπειτα ἀπὸ λέξη σὲ ε ὅταν προηγῆται τὸ καὶ 654.

βαρεία 56, 776.

γιὰ πρόθεση - γιὰ μῆριο προτρεπτικὸ καὶ σύνδεσμος διαχωριστικὸς 776,1.

γιὰ τί - γιατί 578.

δασεία (λέξεις ποῦ τὴν παίρνουν) 59

δι-, δια-, δυ- σὲ σύνθετα καὶ παράγωγα τοῦ δύο 251.

διαλυτικά, πότε χρειάζονται 69.

διπλὰ σύμφωνα βλ. ὁμοία.

δύο λέξεις: ποιὲς γράφονται σὰ μία 37.

ἐγκλιτικὲς λέξεις 64.

εἰδώθηκα - ἰδωθῶμεν - ἰδωμένοι 721

εἰσαγωγικά 95, ἔνασημειώνονται 98, θέση τῶν σημείων τῆς στίξης σὰ εἰσαγωγικά 98.2.

ἐκθλιψη 113, 760.8.

ἐνεστωτικὲς καταλήξεις: (-άβο), (-έβο),

(-ένο), (-έρο), (-ιάζο), (-ίζο), (-λο), (-όνο), (-σο), (-το), (-ίνο) 693.

ἐπιβαρημένος 729.3.

ἐπιρρηματα σὲ (-ο), (-ος), (-ια), (-ις), (-ι) 760.1-5. — τονισμὸς ἐπιρρημάτων μὲ μακρόχρονη λήγουσα (ἔδῶ, πεζῆ, μεμιάς) 760.6α.

— ἀπὸ ε' πότε μποροῦν νὰ τὸ χάσουν (χωρὶς ὁμως νὰ σημειωθῇ ἀπόστροφος): ἔλα δῶ ἀλλὰ ἦρθ' ἐδῶ 760.8.

ἐπιφωνήματα, παίρνουν θαυμαστικὸ, ἐρωτηματικὸ, ἀποσιωπητικὰ 780.

θηλυκὰ ὀνόματα σὲ (ο) γυναικῶν, τῶν 406.

πληθυντικὸς θηλυκῶν ἐπιθέτων σὲ -ός, -ιά, -ό: γλυκιὰ -ιάς ἀλλὰ γλυκὲς - γλυκῶν 465.

(ι) τῆς κατάληξης τῶν ἐπιθέτων βαθύς-βαθιοῦ, βυσσινῆς 469.

(-ιά) κατάληξη θηλυκῶν ἐπιθέτων: μακριὰ 469.2, ἐπιρρημάτων 760.

(-ιο) τελικὸ τοῦ α' συνθετικοῦ: βαριόμοιρος, σταχυολογία 63.2.

(-ις) κατάληξη ἐπιρρημάτων 760.4.

(-ισμος) 204.

(-ἴσα) κατάληξη ὀποκοριστικῶν 184 καὶ, γράφεται καὶ κί 116.

— ἐμπρὸς ἀπὸ ἀρχικὸ ε ἄντωνυμιῶν 549, καὶ ἐπιρρημάτων 768, ἐμπρὸς ἀπὸ ρήματα περασμένων χρόνων (καὶ γράφαμε) 654.4.

κεφαλαῖο, γράφομε τὸ ἀρχικὸ γράμμα μίᾱς λέξης 337, ὅστερ' ἀπὸ ἐρωτηματικὸ ἢ θαυμαστικὸ 85, ἀρχικὸ σύνθετο μὲ συνθετικὸ κύριο ὄνομα 285.

κσ ἢ ξ 17.

λέξη μία (γράφονται σὲ —) 37.

μὰ σύνδεσμος ἀντιθετικὸς - μὰ μῆριο ὀρωτικὸ 776.

μετοχὴ ἐνεργητικῆ (-όντας) 690.3.

— **παθητικῆ** (-μένος ἢ -μένης) 729.1, (-εμένος 729.2), (-ισμένος) 729.3,

- (-ομενος), (-ομένος) 740.
 νά -νά 776.3.
 ξ ἤ κσ 17.
 δ,τι ἀναφορική ἀντωνυμία καὶ ἄκλιτο
 χρονικό -δτι σύνδεσμος εἰδικός 574,
 774.3.
 οὐδέτερα σέ (ι) 421.
 - σέ φωνήεν καὶ ι : τσάι - τσαγιού 421.
 παραθετικά σέ (-ίτερος) (-ίτατος), (-ίτε-
 ρα) (-ίτατα) 500.
 - σέ (-ότερος) (-ότατος) 483.
 πού ἐπίρρ. - πού σύνδεσμ. 56.2, 774.2.
 πώς ἐπίρρ. - πώς σύνδεσμ. 774.1.
 ς τελικό 53.
 σ(ε) συγκομμένο ὕστερα ἀπὸ τὸ ὤς, δὲ
 γράφεται : ὤς τις πέντε 768.
 συλλαβισμός 42.
 σύμφωνα ὁμοία (διπλά) δὲ μένου
 πλάι σὲ ἄλλο σύμφωνο : ἀγγέλλω - πα-
 ραγγέλλω 22.
 τελεία (πρὶν κλείση ἢ παρένθεση) 89.
 τονικοί κανόνες (γενικοί, ὀνόματα,
 ρήματα, κανόνες βαρείας) 53-56,
 βλ. ἀκόμη μετοχές, ἐπιρρήματα.
 ὑποταχτική 690.1.
 ψ ἤ πσ 17.
 ω ἀντὶ ο στὴν ἀρχὴ β' συνθετικοῦ : ὁ-
 μαλός - ἀνώμαλος 268.
 ω στὴ θέση τοῦ συνθετικοῦ φωνήεντος
 ο : λεωφόρος ἀλλὰ κροσωλιετο, κροσο-
 φιλίτης κτλ. 245.
 -ω τελικό τῶν ἐπιρρημάτων φυλάγεται
 στὴ σύνθεση πανωφόρι ἀλλὰ χαμό-
 κλαδο 255.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ			
ΟΙ ΦΘΟΓΓΟΙ			
ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ		<i>Σελ.</i>	
Α' Κεφ.	Οι φθόγγοι και τὰ γράμματα	1	
Β' Κεφ.	Λέξεις και συλλαβές	7	
Γ' Κεφ.	Τόνοι και πνεύματα	10	
Δ' Κεφ.	Ἄλλα ὀρθογραφικά σημάδια — Στίξη — Συντομογραφίες	17	
Ε' Κεφ.	Πάθη φθόγγων	26	
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ			
ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ			
Α' Κεφ.	Ἡ καταγωγή τῶν λέξεων Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ	36	
Β' Κεφ.	Ὁνοματοποιία—Ἀλλαγὴ γραμματικοῦ εἶδους	39	
ΙΑΡΑΓΩΓΙΚΟ			
Γ' Κεφ.	Γενικά	41	
Δ' Κεφ.	Παραγωγή	46	
Ε' Κεφ.	Σύνθεση	55	
Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ			
Σ' Κεφ.	Οἱ ἀλλαγές τῶν σημασιῶν	73	
Ζ' Κεφ.	Ὁμόνυμα—Παρόνυμα—Συνώνυμα—Ταυτόσημα—Ἰδιωτισμοί. Παροιμιακὲς φράσεις	74	
Η' Κεφ.	Τὰ κύρια ὀνόματα	79	
ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ			
ΟΙ ΤΥΠΟΙ			
ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ			
Γενικοὶ γραμματικοὶ ὅροι	82		
Ι. ΚΛΙΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ			
Α' Κεφ.	Τὸ ἄρθρο	84	
ΤΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ			
Β' Κεφ.	Οἱ σημασίες και τὰ εἶδη τῶν οὐσιαστικῶν	85	
Γ' Κεφ.	Τὸ γένος τῶν οὐσιαστικῶν	87	
Δ' Κεφ.	Ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐσιαστικῶν	90	
Ε' Κεφ.	Οἱ τρεῖς κλίσεις τῶν οὐσιαστικῶν	92	
Σ' Κεφ.	Ἀνώμαλα οὐσιαστικά	109	
ΤΑ ΕΠΙΘΕΤΑ			
Ζ' Κεφ.	Ἡ κλίση τῶν ἐπιθέτων	114	
Η' Κεφ.	Παραθετικά	120	
Θ' Κεφ.	Ἀριθμητικά ἐπίθετα	124	
Γ' Κεφ.	Οἱ ἀντωνυμίες	130	
ΤΑ ΡΗΜΑΤΑ			
ΙΑ' Κεφ.	Διαθέσεις και φωνές	140	
ΙΒ' Κεφ.	Ἐγκλίσεις και χρόνοι, ἀριθμοὶ και πρόσωπα	141	
ΙΓ' Κεφ.	Τὰ στοιχεία τοῦ σχηματισμοῦ	147	
ΙΔ' Κεφ.	Οἱ συζυγίες	151	
ΙΕ' Κεφ.	Τὰ θέματα	167	
	Τὸ ἐνεστωτικό θέμα	167	
	Τὸ θέμα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου	171	
	Θέμα παθητ. ἀορίστου και παθητ. μετοχῆς	176	
ΙΣ' Κεφ.	Ρήματα ἔλλειπτικά, ἀπρόσωπα, ἀνώμαλα	180	
ΙΖ' Κεφ.	Οἱ μετοχές	183	
II. ΑΚΛΙΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ			
Α' Κεφ.	Ἐπιρρήματα	185	
Β' Κεφ.	Προθέσεις	189	
Γ' Κεφ.	Σύνδεσμοι	191	
Δ' Κεφ.	Ἐπιφωνήματα	192	
	Ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας	194	
	Εὐρετήριο	196	
	Ὄρθογραφικὸ εὐρετήριο	201	
	Περιεχόμενα	208	

Εκτύπωση «OFFSET» Β. & Μ. ΡΟΔΗ, Κεραμεικού 53 Αθήναι

(Συνέχεια από τη σελ. 2 του εξωφύλλου)

9. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Λεξιλογικές ασκήσεις**, για τη μέση παιδεία. Βιβλίο του δασκάλου (συμπληρωματικό του μαθητικού, μόνο για τους εκπαιδευτικούς), 1948, 4 + 72 σελ., έκδ., 2, Θεσσαλονίκη 1962, δρ. 22.
12. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Παροιμιακές φράσεις**, από την ιστορία και τη λογοτεχνία, με τη συνεργασία Φωτεινής Τζωρτζάκη, για τις ανώτερες τάξεις της μέσης παιδείας. Βιβλίο του δασκάλου (περιέχει και το Βιβλίο του μαθητή), 1947, 104 σελ., 'Ανατύπωση 1962, δρ. 18.
13. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Παροιμιακές φράσεις**, από την ιστορία και τη λογοτεχνία, με τη συνεργασία Φωτ. Τζωρτζάκη, για τις ανώτερες τάξεις της μέσης παιδείας. Βιβλίο του μαθητή, 1947, 88 σελ., 'Ανατύπωση 1962 δρ. 15.
25. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Λεξιλογικές ασκήσεις**. Βιβλίο του μαθητή. Έκδοση ειδική για ξενολόγους ή και για ελληνόπαιδα του εξωτερικού με περιορισμένο το λεξιλογικό τους πλούτο, 36 σελ., δρ. 14.

Σειρά Β.—Κείμενα :

1. Φωτεινής Τζωρτζάκη, **Ανδρέας Καρκαβίτσας**. Έκλογή από το έργο του, εισαγωγή, σχόλια, για τη μέση παιδεία, 1950, 112 σελ., δρ. 25.
 2. Φωτ. Τζωρτζάκη, **Ίων Δραγούμης (Ίδας)**. Έκλογή από το έργο του, εισαγωγή, σχόλια, για την ανώτατη τάξη της μέσης παιδείας, 1953, 96 σελ., δρ. 17.
 4. Θρ. Σταύρου, **Έφραλιώτης και Πάλλης**. Έκλογή από το έργο τους, εισαγωγή, σχόλια. ('Ετοιμάζεται).
 5. Έβμ. Κριαρά, **Έρωτόκριτος, Κρητικό θέατρο**. ('Ετοιμάζεται).
- Σ ε ι ρ ά Γ.—Στοιχεία Νεοελληνικής Λαογραφίας, Μετρικής και Ποιητικής. Νεοελληνική Γραμματολογία, Ίστορία κλπ.
- Δ. Λουκάτου, **Οί γιορτές μας**. ('Ετοιμάζεται).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

1. **Νανουρίσματα, ταχταρίσματα, παιχνιδάκια**. Άνθολόγημα Φάνης Σαρρηνήνη, διακόσμηση Άγγ. Χατζημιχάλη, 1953, 43 σελ., δρ. 10.

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΖΩΗ

Έπιστημονικές μελέτες εκλαϊκευτικές με σκοπό να κάνουν γνωστά σε πλατύτερο κύκλο ζητήματα επιστημονικά, σχετικά με την κοινωνική μας ζωή.

Τά βιβλία αυτά, σύντομα και περιεκτικά, προορίζονται για τους μη ειδικούς, διατηρούν όμως και τον επιστημονικό τους χαρακτήρα, ιδίως με τις σημειώσεις, που χρησιμεύουν και για εισαγωγή σε όσους θα θελήσουν να μάθουν περισσότερα. Ός τώρα βγήκαν :

1. Μ. Τριανταφυλλίδη, **Ένα βιβλίο για τη γλώσσα μας**. ('Η Γραμματική της δημοτικής και η Νεοελληνική Χρηστομάθεια του Α. Thumb). Άνάτυπο από το Δελτίο του Έκπαιδευτικού Όμίλου 2 (1912), σελ. 41—59. ('Εξαντλημένο).
2. Μ. Τριανταφυλλίδη, **Η όρθογραφία μας**. 1913, 174 σελ. Άνάτυπο από το Δελτίο του Έκπαιδευτικού Όμίλου 3 (1913), 28/195. ('Εξαντλημένο).

('Η συνέχεια στη σελ. 4 του εξωφύλλου)

(Συνέχεια από τή σελ. 3 τοῦ ἐξωφύλλου)

3. Μ. Τριανταφυλλίδη, **Ἡ γλώσσα μας στὰ χρόνια 1914—16** (1920), 139 σελ. Ἀνάτυπο ἀπό τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου 6 (1916), σελ. 33—120 καὶ 8 (1920), σελ. 49—99. (Ἐξαντλημένο).
4. Μ. Τριανταφυλλίδη, **Πρὶν καοῦν**. Ἡ ἀλήθεια γιὰ τὰ ἀγνωστικά τῆς δημοτικῆς. (Ἀπάντηση στὴν Ἐκθεση τῆς Ἐπιτροπείας ποῦ εἶχε ζητήσει ἀνά καῶσω τ' ἀγνωστικά καὶ ἡ γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς καὶ νὰ διαχωτοῦν ποινικά οἱ εἰσηγητές τῆς). Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου 9 (1921), σελ. 177—322. (Ἐξαντλημένο).
5. Μ. Τριανταφυλλίδη, **Ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα**, 1933, 58 σελ. δρ. 10. Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴ Νέα Ἑστία 14 (1933) ἀρ. 161, 163 κ.ά.
6. Μ. Τριανταφυλλίδη, **Οἱ ξένες γλώσσες καὶ ἡ ἀγωγή**, 1945, 8+216 σελ. δρ. 25.
7. Μ. Τριανταφυλλίδη, **Δημοτικισμὸς καὶ ἀντίδραση**, 1960, 397+1 σελ., δρ. 50.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Ἰδρυτής : Μαν. Τριανταφυλλίδης

ΣΕΙΡΑ Α — Γιὰ πολὺ μικρὰ παιδιὰ.

1. **Γύρω γύρω ἔλοι**. Λαϊκὰ παιχνίδια καὶ τραγοῦδια, διαλεγμένα ἀπὸ τὴν Εὐδ. Ἀθανασούλα, εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴ Λύδια Μπορζέκ, 1927, ἔχδ. 2., 1947, ἔδτο δρ. 10, δεμένο δρ. 15.
2. **Ντίλι - Ντίλι**, εἰκονογραφημένο ἀπὸ τὸ Σπ. Βασιλείου, 1948. (Ἐξαντλημένο).
3. **Κούνια - Μπέλα**. Λαϊκὰ παιχνίδια καὶ τραγοῦδια, διαλεγμένα ἀπὸ τὴ Φ. Σαρεγιάννη, εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴ Δ. Μοντεσάντου, 1951 δρ. 10.

ΣΕΙΡΑ Β — Γιὰ μικρὰ παιδιὰ.

Παιχνίδια καὶ τραγοῦδια λαϊκὰ, διαλεγμένα ἀπὸ τὴν Εὐδ. Ἀθανασούλα καὶ εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴν Ἑλλη Παπαδημητρίου, 1926, 56 σελ. Ἐκδ. 2, 1957, δρ. 15.

Ἦταν καὶ δὲν ἦταν. Λαϊκὰ παραμῦθια, διαλεγμένα ἀπὸ τὴν Εὐδ. Ἀθανασούλα ἀπὸ ἀνέκδοτο ὕλικὸ τοῦ Ἀπογραφικοῦ Ἀρχείου, εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴν Ἑλλη Παπαδημητρίου, 1929, 168 σελ. (Ἐξαντλημένο).

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ

Ἐλισάβου Γιαννίδη, **Στοιχεῖα γεωμετρίας**, γιὰ τίς ἀνώτερες τάξεις τοῦ γυμνασίου, 1938, 290 σελ., δρ. 20.

Μιχ. Οικονόμου, **Γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς**. (Ἐτοιμάζεται).

Κεντρικὴ πώληση : Βιβλιοπωλεῖο τῆς «Ἑστίας» I. Δ. Κολλάρου καὶ Σίας, Α.Ε.,
Σταδίου 38, Ἀθήνα.